SÂNGELE CELORLALȚI

Simone de Beauvoir

Simone de Beauvoir

Sângele celorlalţi

Simone de Beauvoir

Sângele celorlalţi

Roman

Traducere de
Ileana Vulpescu

Editura Opal H
1994

Consilier editorial: Angela Harnaj

Coperta: Simona Dumitrescu

Tehnoredactare computerizată:
***Glykon SRL** -*

ISBN 973-96346-2-1

Simone de Beauvoir
Le sang des autres
© Gallimard 1945

Simone de Beauvoir a scris *Memorii* graţie cărora îi cunoaştem viaţa şi opera. Între 1958 şi 1972 au apărut patru volume: *Mémoires d'une jeune fille rangée (Jurnalul unei fete cuminţi), La force de l'âge, la force des choses (Puterea vârstei, puterea lucrurilor)* şi *Une mort très douce (O moarte uşoară).* Amploarea demersului autobiografic îşi află justificarea, sensul, în contradicţia esenţială a scriitorului; i-a fost totdeuna cu neputinţă să aleagă între bucuria de a trăi şi nevoia de a scrie; pe de o parte - splendoarea contingentă, pe de alta - rigoarea salvatoare. Făcând din propria existenţă obiectul propriului scris iese, parţial, din această dilemă.

Simone de Beuvoir s-a născut la Paris, la 9 ianuarie 1908. Şi-a făcut studiile secundare, până la bacalaureat, la foarte catolicul Cours Désir. Licenţiată în filosofie în 1929, a predat la Marsilia, la Rouen şi la Paris până în 1943. *Quand prime le spirituel (Când primează spiritul)* a fost terminată cu mult înaintea războiului din 1939, dar nu va apărea decât în 1979. *L'Invitée (Invitata)*, 1943, poate fi considerată adevăratul său debut literar. Urmează

apoi *Le Sang des autres (Sângele celorlalţi)*, 1945, *Tous les hommes sont mortels (Toţi oamenii sunt muritori)* 1946, *Les Mandarins (Mandarinii)*, roman care îi aduce premiul Goncourt în 1954, *Les Belles images (Imagini frumoase)* 1966, şi *La Femme rompue (Femeia zdrobită)*, 1968.

În afara celebrului *Deuxième sexe (Al doilea sex)*, apărut în 1949 şi devenit lucrarea de referinţă a mişcării feministe mondiale, opera teoretică a Simonei de Beauvoir cuprinde numeroase eseuri filosofice sau polemice ca, de pilda, *Privileges (Privilegii)*, 1955, reeditat sub titlul primului articol, *Faut-il brûler Sade? (Trebuie să-l ardem pe Sade?)* şi *La Vieillesse (Bătrâneţea)* 1970. A scris, pentru teatru, *Les Bouches inutiles (Gurile nefolositoare)*, 1954, şi a povestit unele dintre călătoriile sale în cartea *L'Amérique au jour le jour (America de astăzi pe mâine)* 1948, şi în *La Longue marche (Marşul cel lung)*, 1957.

După moartea lui Sartre, Simone de Beuvoir a publicat *La Cérémonie des adieux (Ceremonia de adio)* 1981, şi *Lettres au Castor (Scrisori către Castor)*, 1983, care adună o parte din abundenta corepondenţă pe care a primit-o de la Sartre. Până în ziua morţii, 14 aprilie 1986, Simone de Beauvoir a colaborat la revista fondată de Sartre şi de ea, *„Les Temps Modernes" („Timpurile Moderne")*, şi şi-a manifestat sub diverse şi nenumărate forme solidaritatea totală cu feminismul.

Nataliei Sorokin

„Fiecare este răspunzător de orice în fața oricui".
Dostoiesvski

I

Când deschise uşa, toţi ochii se-ntoarseră spre el:

– Ce vreţi? spuse dânsul.

Laurent stătea călare pe-un scaun în faţa focului.

– Trebuie să ştiu dacă s-a hotărât pentru mâine, zise Laurent.

Mâine. Se uită în jurul lui. Încăperea mirosea a leşie şi-a ciorbă de varză. Madeleine fuma cu coatele pe faţa de masă. Denise avea o carte-n faţă. Erau vii. Pentru ei, noaptea asta va avea un sfârşit; va exista un răsărit.

Laurent îl privi.

– Nu puteam aştepta, rosti el încet. La opt trebuie să fiu acolo, dacă mă duc.

Îi vorbea cu băgare de seamă, ca unui bolnav.

– Bineînţeles.

– Când te scoli treci pe la mine; baţi la uşă şi-atât; trebuie să mă gândesc.

– Am priceput. Am să bat pe la şase, adăugă Laurent.

– Cum se simte? întrebă Denise.

– Deocamdată doarme, răspunse el.

Se-ndreptă spre uşă.

– Strigă-mă dacă ai nevoie de ceva, spuse Madeleine. Laurent o să se culce. Dar noi rămânem aici toată noaptea.

– Mulţumesc.

Împinse uşa. Să hotărască. Ochii închişi, un horcăit care se strecura printre buze, cearceaful se ridică şi cade, se ridică prea mult; viaţa este prea vizibilă, prea zgomotoasă, se chinuie, o să se stingă, va fi stinsă în zori. Din cauza mea. Mai întâi Jacques şi-acum Hélène. Fiindcă n-am iubit-o şi fiindcă am iubit-o; fiindcă s-a apropiat atât de mult, fiindcă a rămas atât de departe. Fiindcă exist. Eu exist iar ea, liberă, solitară, eternă, iat-o aservită existenţei mele, neputând să evite faptul brutal al existenţei mele, ţintuită de ordinea mecanică a momentelor ei; şi la capătul lanţului fatal, lovită în inimă de oţelul orb, dura prezenţă a metalului, prezenţa mea, moartea ei. Fiindcă eram aici, opac, inevitabil, lipsit de raţiune. Ar fi trebuit să nu exist niciodată. Mai întâi Jacques, acum Hélène.

Afară e noapte, noapte fără felinare, fără stele, fără glasuri. Mai adineauri a trecut o patrulă. Acum nu mai trece nimeni. Străzile sunt pustii. În faţa marilor hoteluri şi a ministerelor, funcţionarii fac de gardă. Nimic nu se întâmplă. Dar aici se-ntâmplă ceva: ea moare. „Mai întâi Jacques". Din nou aceste cuvinte împietrite. Dar în lenta scurgere a nopţii, printre alte cuvinte şi printre imaginile trecute, păcatul originar îşi desfăşoară povestea. A luat înfăţişarea unei poveşti, ca şi când altceva ar fi fost cu putinţă, ca şi cum încă de la naştere nu mi-ar fi fost destinat totul: întreaga putreziciune ascunsă în fiecare destin omenesc. Destinată pe de-a-ntregul la naştere, pe de-a-ntregul prezentă în mirosul şi-n penumbra camerei

de agonie, prezentă în fiecare clipă şi în eternitate. Astăzi şi totdeauna, mă aflu aici. M-am aflat totdeauna aici. Înainte nu exista timp. De când a-nceput timpul, m-am aflat aici, pentru totdeauna, dincolo de propria moarte.

Era acolo, dar la-nceput nu ştia. Acum îl văd, aplecat peste fereastra galeriei. Dar el nu ştia. Credea că doar lumea era prezentă. Se uita la geamurile murdare de unde urca în pale un miros de cerneală şi de praf, mirosul muncii altora; soarele scălda mobila de stejar vechi în timp ce oamenii de jos se sufocau la lumina ternă a lămpilor cu abajur verde; toată după-amiaza, maşinile zbârnâiau monoton. Uneori evada. Uneori stătea multă vreme nemişcat, lăsând remuşcarea să pătrundă-n el prin ochi, prin urechi, prin nări. La podea, sub geamurile murdare, plictiseala stagna; şi-n încăperea lungă, cu pereţi de culoare deschisă, remuşcarea se scurgea-n volute dulcege. Nu ştia că prin ferestruică muncitorii, dacă ridicau capul, vedeau chipul lui cuminte şi proaspăt de copil burghez.

Mocheta albastră era moale sub obraz, bucătăria cu luciri arămii împrăştia un miros plăcut de slănină topită şi de zahăr ars; în salon susurau glasuri netede ca mătasea. Dar în parfumul florilor de vară, în flăcările cu trosnet ale iernii molcuţe remuşcarea dădea neobosit târcoale. Când plecau în vacanţă o lăsau în urmă; stelele cădeau pe cer fără remuşcări; merele trosneau în dinţi; apa mătăsoasă îi uda picioarele goale. Dar îndată ce se-ntorceau în apartamentul îmbălsămat în huse albe, îndată ce scuturau perdelele îmbibate cu naftalină, regăsea remuşcarea intactă, răbdătoare. Anotimpurile treceau, peisajele se schimbau, în cărţile cu margini aurite se petreceau noi aventuri. Dar nimic nu

altera zumzetul monoton al maşinilor.

Din parterul sumbru, mirosul se strecura în toată casa. „Într-o bună zi, o să fie casa ta". Pe faţadă era scris cu litere săpate-n piatră „Blomart şi Fiul, Tipografi". Cu pas domol, taică-său urca din ateliere în marele apartament şi respira nestânjenit aerul îmbâcsit de pe scară. Elisabeth şi Suzon nu bănuiau nici ele nimic; îşi atârnau gravuri pe pereţii dormitoarelor şi-şi puneau perne pe divanuri. Era sigur însă că maică-sa îi ştia acea nelinişte care altera strălucirea celor mai frumoase zile; şi pentru ea, printre lamele parchetului lustruit, printre tapetele de mătase şi printre covoarele de lână fină, se prelingea remuşcarea.

Poate că o mai întâlnise şi-n alte părţi, sub chipuri necunoscute; o purta cu ea pretutindeni, sub mantourile de blană, sub rochiile cu paiete, strâns lipită de trupul ei grăsuţ. Fără-ndoială că de-aceea avea mereu aerul că se scuză; le vorbea pe un ton de scuză servitorilor, furnizorilor; mergea cu paşi mărunţi şi repezi, adunată în ea însăşi ca pentru a micşora şi mai mult spaţiul pe care-l ocupa. Ar fi vrut s-o-ntrebe, dar nu prea ştia ce cuvinte să folosească; într-o zi încercase să vorbească despre oamenii din ateliere, dar ea spusese repede şi cu-o voce firească: „Vezi-ţi de treabă, că nu se plictisesc ei chiar aşa; sunt obişnuiţi. Şi, la urma urmei, toată lumea e obligată-n viaţă să facă lucruri plictisitoare". N-o mai întrebase nimic; ceea ce spusese nu conta cine ştie ce; aveai mereu impresia că vorbeşte în faţa unui martor puternic şi ţâfnos pe care trebuia să nu-l şocheze. Dar când croia febril un scutec pentru copilul bucătăresei, scutec pe care l-ar fi putut uşor cumpăra la „Solduri",

când stătea noaptea să dreagă cârpelile rasolite ale servitoarei, i se părea că o-nţelege. „E stupid, n-are nici un rost", spuneau Elisabeth şi Suzon pe-un ton dojenitor. Mamă-sa nu-ncerca să se justifice; dar de dimineaţă până seara umbla de colo-colo într-o goană fără sfârşit, împingând ore-n şir scaunul pe rotile al bătrânei guvernante paralizate, conversând din degete şi din buze cu verişoara ei surdă. Nu-i erau dragi nici bătrâna guvernantă nici vară-sa. Nu pentru ele se zdrobea ea. Ci din cauza acelui miros lipsit de bucurie, care se strecura în casă.

Uneori îl lua pe Jean să-i arate săracii; la câte-un pom de Crăciun, la gustări cu copii bine spălaţi; aceştia mulţumeau politicos pentru ursul frumos de pluş sau pentru şorţuleţul curat şi nu păreau nefericiţi. Nici cerşetorii-n zdrenţe, ciuciţi pe trotuare, nu te-ngrijorau; cu ochii lor cu albeaţă, cu cioturile lor, cu fluierele de metal în care suflau pe nas; ocupau pe stradă un loc la fel de firesc precum o cămilă-n deşert, ca nişte chinezi cu coade în China. Iar poveştile despre vagabonzi poetici, despre înduioşători orfani mititei se terminau totdeauna cu lacrimi de bucurie, cu strângeri de mână, cu lenjerie curată, cu pâine rumenită. Mizeria părea să existe doar pentru a fi alinată, pentru a le oferi băieţilor bogaţi plăcerea de-a dărui; pe Jean nu-l supăra. Dar exista şi altceva despre care cărţile cu cotoare aurite nu vorbeau, despre care doamna Blomart nu vorbea: poate că era interzis să vorbeşti despre aşa ceva.

Aveam opt ani când inima mea a simţit pentru prima dată revolta. Tocmai mă apucam de citit în galerie; mama a venit în casă cu un chip pe care i-l vedeam adesea,

un chip plin de reproş şi de scuză şi a spus: „A murit copilaşul Louisei".

Revăd scara întortocheată şi coridorul cu dale în care dădeau o mulţime de uşi, toate la fel; mama mi-a spus că-n spatele fiecărei uşi se afla o cameră în care locuia câte o familie. Am intrat. Louise m-a luat în braţe; obrajii îi erau moi şi uzi de lacrimi; mama s-a aşezat pe pat lângă ea şi a-nceput să-i vorbească încet. Într-un coşuleţ se afla un copilaş palid, cu ochii închişi. M-am uitat la podeaua roşie, la pereţii goi, la maşina de gătit şi-am început să plâng. Eu plângeam, mama vorbea, iar copilul rămânea tot mort. Puteam să-mi golesc eu puşculiţa, iar mama putea să vegheze nopţi întregi: el avea să fie tot mort.

– Ce are copilul ăsta? a-ntrebat tata.

– A fost cu mine la Louise, a răspuns mama.

Ea spusese povestea, dar încerca din nou s-o facă simţită prin cuvinte: meningita, noaptea neliniştită şi dimineaţa trupuşorul înţepenit. Tata asculta în timp ce-şi mânca supa. Eu nu puteam mânca. În camera ei, Louise plângea şi nu mânca; nimic n-avea să-i dea copilul înapoi, niciodată; nimic n-avea să şteargă această nenorocire care murdărea lumea.

– Ei, asta-i! mănâncă-ţi supa, spune tata. Toţi am terminat-o.

– Nu mi-e foame.

– Străduieşte-te un pic, puiule, intervine şi mama.

Am dus lingura la gură şi-am pus-o din nou pe farfurie cu un fel de sughiţ:

– Nu pot!

– Ascultă, rosteşte tata. E foarte trist că Louisei i-a

murit copilul, îmi pare rău pentru ea, dar n-o să-l plângem toată viaţa. Hai, grăbeşte-te niţel.

Am mâncat. Dintr-o dată, vocea dură a descleştat menghina din jurul gâtlejului meu. Simţeam lichidul călduţ cum alunecă peste mucoase şi cu fiecare lingură curgea în mine ceva şi mai greţos decât mirosul de tipografie. Dar menghina se descleştase. Nu toată viaţa. *Noaptea asta până-n zori şi poate câteva zile. Dar nu toată viaţa. La urma urmei era nenorocirea lui, nu a noastră. E moartea lui. Îl întinseseră pe-o bancă, aşa cu gulerul rupt şi cu sângele închegat pe obraz; sângele lui nu e al meu. „N-am să uit niciodată". Şi Marcel a strigat la fel în sufletul lui. „Niciodată, prostuţule, căluţule, ins mărunt şi înţelept. Niciodată râsul tău, ochii tăi vioi". Iar moartea lui se află în adâncul vieţii noastre liniştită şi străină, iar noi, cei vii, ne-o amintim; trăim amintindu-ne-o, în timp ce ea nu mai există, n-a existat pentru el care a murit. Nu toată viaţa. Nici măcar câteva zile. Nici măcar o clipă. Eşti singură în acest pat, iar eu aud horcăitul ce-ţi scapă printre buze şi pe care tu nu-l auzi.*

Mâncase supa şi celelalte feluri. Acum stătea ghemuit sub pianul cu coadă; lustra de cristal scânteia cu toate focurile, iar fructele glasate sclipeau pe sub carapacea lor de zahăr; fragede şi colorate ca fursecurile, cucoanele frumoase zâmbeau. El se uita la maică-sa: ea nu semăna cu zânele alea parfumate; o rochie neagră îi descoperea umerii, părul negru ca şi rochia se răsucea în şuviţe moarate în jurul capului; dar în faţa ei nu te gândeai nici la flori, nici la prăjituri opulente, nici la scoici ori la pietricele albăstrii. O prezenţă, doar o prezenţă umană.

Alerga dintr-un capăt în celălalt al salonului, în nişte minusculi pantofi de satin cu tocuri prea înalte; şi ea zâmbea. Chiar şi ea. Adineauri, faţa răvăşită, vocea aceea joasă şi intensă care şoptea la urechea Louisei; şi-acum, acest râs. Nu toată viaţa. Zgâriase covorul cu unghiile. Copilaşul Louisei murise. Se forţase să contemple imaginea: Louise stând pe marginea patului, plângând. El nu mai plângea. Şi chiar prim imaginea încremenită şi transparentă acum urmărea rochiile mov, verzi, roz; şi dorinţele apăreau din nou: dorinţa de-a muşca din braţele ca smântâna, de-a-şi îngropa faţa în părul acela, de-a strivi ca pe-o petală mătăsurile uşoare. Copilaşul Louisei murise. Degeaba. Nu e nenorocirea mea. *Nu e moartea mea. Închid ochii, stau nemişcat, dar îmi amintesc de mine, iar moartea lui intră în viaţa mea: eu intru în moartea lui.* M-am strecurat sub pian, iar în pat am plâns până am adormit din cauza acelui ceva care-mi aluneca pe gâtlej odată cu supa călduţă, mai înţepător decât remuşcarea: greşeala. Greşeala de-a fi zâmbit în timp ce Louise plângea, greşeala de-a-mi plânge lacrimile şi nu pe-ale Louisei. Greşeala de-a fi altul.

Dar era prea mic ca să-nţeleagă. Credea că greşeala pătrunsese în el prin surprindere, fiindcă degetele lui crispate se desfăcuseră, fiindcă i se descleştase gâtlejul. Nu bănuiam că greşeala este chiar aerul care-mi umple plămânii, căldura vieţii mele. Se gândea că dacă se străduieşte n-avea să mai simtă niciodată acel gust murdar. Se străduise. Se aşeza în faţa pupitrului său de şcolar, iar privirea lui naivă mângâia pagina netedă, fără trecut, virgină ca viitorul. *Coală nudă; pânză goală; pământ*

curat şi-ngheţat care străluceşte dincolo de revoluţiile viitoare. Marcel şi-a aruncat pensula; acel sânge pe chipul lui Jacques; acel sânge care fumegă pentru fiecare picătură pe care-am cruţat-o şi pentru fiecare picătură pe care-am vărsat-o. Sângele tău. Roşu pe vata albă, pe tifon; atât de greu, de leneş în vinele tale umflate. „N-apucă dimineaţa !". Nici flori, nici car mortuar: te vom ascunde în pământ. Acest noroi pe mâinile mele, acest noroi peste sufletele noastre, ăsta era viitorul băieţaşului cuminte care caligrafia cu candoare, alternând liniile subţiri cu cele groase. Nu putea să ghicească. Ignora greutatea propriei prezenţe. Alb şi translucid în faţa foii albe, zâmbea viitorului frumos şi rezonabil.

Ea vorbea atât de rezonabil; ca şi când n-ar fi avut acele gesturi înfrigurate, ca şi când n-ar fi mers cu paşi mici, reticenţi. Ea zicea că mizeria şi sclavia, armatele şi războaiele ca şi pasiunile sfâşietoare şi ternele interpretări greşite nu-nseamnau decât prostie, insondabila prostie omenească. Oamenii să fi vrut numai, şi totul ar fi putut fi altfel. Mă indignam de prostia lor; mă gândeam că ar fi trebuit să ne luăm de mână şi să străbatem oraşul, ca tropăind în pantofiorii cu talonete, iar eu trăgând-o înainte cu ardoarea mea de copil; am fi oprit trecătorii în pieţe, am fi vorbit mulţimilor. Nu părea chiar imposibil. Pe o stradă acoperită din Sevilla, într-o dimineaţă febrilă de lovitură de stat, oamenii începuseră brusc să fugă cuprinşi de panică; docil în faţa năvalei, tata alerga trăgându-le pe Elisabeth şi pe Suzon; Suzon s-a oprit, şi pentru a stăvili îmbrânceala stupidă şi-a-ntins braţele mici; eram convins că dacă tata n-ar fi smucit-o, dacă-ar fi-ntins

şi el braţele lui mari de bărbat, dominată, mulţimea şi-ar fi reluat pasul liniştit.

Dar tata n-avea de gând să oprească umbletul orb al lumii; el fugea demn cu gloata, iar cuvintele n-aveau nici o putere împotriva pasului său încăpăţânat. Când m-am apucat, naiv, să-i pun întrebări, la-nceput a zâmbit. Mai târziu nu mai zâmbea; cu o mândrie acră îşi evoca viaţa de muncă şi de înfrânare. Asupra luxului care-l înconjura îşi simţea drepturi cu-atât mai sigure cu cât n-avea de gând să se bucure de ele. Muncea toată ziua iar seara citea cărţi groase din care-şi scotea note. Nu-i plăcea să aibă oaspeţi şi nu ieşea în lume aproape deloc. Mânca şi bea cu indiferenţă. Ai fi zis că-şi privea ţigările de foi, coniacurile, armagnacul din 1893, ca pe nişte distincţii onorifice necesare doar pentru liniştea lui sufletească.

„Nivelările se fac totdeauna la cei de jos", îmi explica el. „N-ai să ridici masele: n-ai să izbuteşti decât să suprimi elitele". Vocea îi era tăioasă, fără replică, dar în adâncul ochilor lui exista un fel de frică furioasă. Tăcea, şi-ncetul cu încetul presimţeam adevărul: respira voluptuos, ca pe o tămâie, mirosul corupt al lumii. Căci nu era doar casa, tot oraşul era infestat; tot pământul. Seara, în metrouri, aceeaşi nelinişte mă sufoca. Bărbaţii îşi puneau palmele pe genunchi, ochii femeilor erau stinşi, iar zguduielile drumului le-amestecau cu aerul greu sudorile şi necazurile; garnitura traversa un hol de faianţă, în care afişe multicolore oglindeau faţa cotidiană a pământului, cu salamandrele, cu cutiile sale de pateu de ficat, apoi se cufunda într-un tunel negru. Mi se părea că acolo era cuprins întregul destin al acelei mulţimi hărţuite şi mi se

strângea inima. Mă gândeam la un film pe care-l văzusem cu prietenul meu Marcel: un oraş îngropat în măruntaiele pământului, unde oamenii se istoveau în suferinţă şi-n întuneric, în timp ce o rasă orgolioasă gusta pe terase albe toate splendorile soarelui; povestea se termina cu o inundaţie, cu o revoltă şi-ntr-o mare harababură de alambicuri sparte, cu-o împăcare luminoasă. Iar eu mă întrebam: „Ăia de ce nu se revoltă?". Duminica îl luam adesea pe Marcel la Aubervilliers, la Pantin. Mergeam ore în şir de-a lungul unor ziduri pustii, printre gazometre, printre coşuri de uzină, printre case de cărămidă înnegrită. Vieţi întregi se scurgeau acolo. De dimineaţă până seara, acelaşi gest obositor. Doar o duminică pe săptămână. „Sunt obişnuiţi". Dacă erau obişnuiţi, cu-atât mai rău.

Când am pronunţat în faţa ei cuvântul *revoluţie*, s-a înroşit toată: „Eşti copil! vorbeşti fără să ştii!". Am încercat să discut, dar ea m-a oprit, scuturându-se ca de-un fior de spaimă. Era absurd să vrei să schimbi ceva pe lume, în viaţă; lucrurile erau deplorabile şi fără să te-atingi de ele. Se-nverşuna să apere tot ceea ce inima şi mintea ei condamnau: pe tata, căsătoria, capitalismul. Fiindcă nu în instituţii se afla răul, ci în noi înşine. Trebuia să te ghemuieşti într-un ungher, să te faci cât mai mic posibil şi să accepţi totul decât să-ncerci un efort pervertit dinainte. Prudenţa asta! Prundenţa asta! Ca şi când ar fi existat vreun mijloc să scapi! *Să ţii uşa închisă, gura închisă: dar tăcerea mea dă ordine. „Nu spui nimic, mă duc" sau „nu spui nimic, nu mă duc". Întreaga mea prezenţă e cuvânt. Înaintează deci, înaintează în noroaiele nopţii. Hotărăşte. Ţi-am hotărât moartea însă nu suntem*

chit. Încă. Aş vrea să cer îndurare: nu există îndurare. O, anapoda-iubită! Dacă aş fi păcălit mai devreme capcanele prudenţei, ţi-aş fi deschis uşa, mi-aş fi deschis braţele şi inima. Mut, rigid. „N-am să ridic un deget ca să omor un om". Apărând pământul cu toată greutatea mea imobilă. Mori. Unii agonizează încet, brăzdaţi de lovituri, piele şi os. Două milioane de prizonieri tremură îndărătul sârmei ghimpate. Micuţa Rosa a sărit pe fereastră. L-au găsit în celulă, sugrumat cu propriile izmene. Absurd! Ura această prudenţă. Ridica mâna, ridica braţul; se uita la maică-sa cu mânie: „Vom schimba lumea". Această imprudenţă! această imprudenţă absurdă! Voia să vorbească, să acţioneze. *Şi uite-l pe Jacques culcat pe bancă, uite-l cu cămaşa descheiată şi cu sângele închegat pe faţă, cu ochii închişi.*

Dar pe-atunci, totul părea atât de simplu, biet tinerel naiv. Ridica pumnul; cânta în cor: „Hai la lupta cea mare... Internaţionala prin noi s-o făurim". Să nu mai fie nici război, nici şomaj, nici muncă servilă, nici mizerie. Moarte celor de rea-credinţă şi bucurie pe pământ ! Făcea praf în minte lumea veche şi cu bucăţile ei construia un univers nou, aşa cum montează un copil piesele unui joc metalic.

– Gata. M-am înscris în partid! am declarat eu măreţ, în timp ce intram la Marcel în atelier.

Marcel a pus jos pensula şi a-ntors şevaletul cu faţa la perete: toate pânzele lui erau cu faţa la perete; li se vedea numai dosul zgrunţuros.

– Bineînţeles, a zis el, nu se putea sfârşi altfel.

– Crezi că lumea o să se schimbe de la sine, fără să mişcăm un deget? am întrebat eu.

Marcel a dat din cap.

– De la lumea asta n-ai ce s-aştepţi. E prost aluatul. Mai bine fă unul din nou.

– Al tău e numai pânze.

A râs misterios:

– Rămâne de văzut.

Şi a văzut. Pe-atunci însă era şi el tânăr; cu toată neîncrederea lui, spera totuşi. Îi băteam la uşă, aproape-n fiecare zi. Mă primea, când vesel, când indiferent. Mă primea. Ar fi trebuit să-ncuie neîndurător uşa. Nici el nu ştia. Sau ştia poate că nu poţi niciodată să ţii uşa-ncuiată. Intram. Stând în faţa unei măsuţe, Jacques lucra; semăna cu frate-său, doar că trăsăturile lui erau modelate mai dulce şi nu din topor. Marcel punea o sticlă de rachiu prost pe masa plină de cactuşi, de cochilii, de rădăcini de mătrăgună, de mozaicuri ciudate pe care se amuza să le facă din pietricele, din cuie, din chibrituri şi din sforicele. Într-un borcan de sticlă avea un hipocamp: o cârjă micuţă, spinoasă şi neagră, purtând un cap mobil de cal. Ne aprindeam ţigările şi stăteam de vorbă. Îmi plăcea să stau de vorbă; îmi alegeam cuvintele cu grijă: ele trebuiau să-l ducă pe Marcel spre-acel tărâm purificat spre care mă grăbeam eu; dar le-auzea Jacques.

Ridicam capul.

– Cum am putea să luptăm alături de proletariat? spunea el. Nu suntem din aceeaşi oală.

– De vreme ce dorim acelaşi lucru ca şi dânsul.

– Ba deloc. Muncitorul vrea eliberarea *proprie*; tu vrei doar eliberarea altuia.

– N-are importanţă. Vorba e s-ajungem la acelaşi rezultat.

– Dar rezultatul nu e separat de lupta care duce la el. Hegel explică asta foarte bine. Ar trebui să-l citeşti.

– N-am timp.

Mă cam agasa cu subtilităţile lui filosofice. Credeam că vorbeşte numai: dar el trăia, cu pasiune.

– Revendici pentru ca să capeţi, bineînţeles, zicea el. Dar ca să capeţi ce-ai revendicat; un bun pe care nu l-am vrut nu este bunul meu, nu este un bun. Asta nu reuşesc fasciştii să-nţeleagă. Îl admir pe Marx, fiindcă le cere oamenilor să ia şi nu să primească. Numai că tu şi cu mine n-avem ce lua; nu facem parte din categoria asta. Nu. Nu te poţi *face* comunist.

– Şi-atunci ce să facem?

Ridica din umeri cu ciudă.

– Nu ştiu.

Zâmbeam. Era doar şcolar. N-ar fi trebuit să zâmbesc; măcar ştia că ocupă un loc pe pământ şi că n-avea să străbată niciodată opacitatea propriei prezenţe. Nici eu nu ştiam. N-aveam ochi decât pentru-acele orizonturi viitoare, unde n-avea să mai dea târcoale nici o remuşcare.

Şi-apoi, într-o bună zi, m-am văzut. M-am văzut solid, opac, la acea masă de familie la care omleta aburea, concentrând toată lumina asupra costumului meu bine croit, asupra mâinilor mele îngrijite; m-am văzut aşa cum mă vedea Jacques, aşa cum mă vedeau muncitorii când circulam prin ateliere, aşa cum eram: Blomart-fiul; sub privirile lor stupefiate - patru perechi de ochi plini de revoltă aţintiţi asupra obrazului meu tumefiat - brusc mi-am devenit prezent, cu evidenţă.

Obrazul se umflase şi mai mult în cursul dimineţii.

„Ce să născocesc?". Înainte de-a intra în sufragerie, îşi tamponase îndelung faţa cu un şervet umed. Ochiul era aproape închis.

– Bună ziua, mamă; bună ziua, tată, rostise cu un aer degajat.

Se aplecase să-şi sărute mama.

– Doamne! ce-ai păţit? spuse doamna Blomart îngrozită.

– Vai, ce mutră! exclamase Suzon.

Se-aşezase fără să răspundă şi-şi desfăcuse şervetul.

– Maică-ta te-ntreabă ce-ai păţit, intervenise domnul Blomart, sec.

– A, nimic, zisese Jean. Rupse o bucată de pâine: Aseară am fost cu nişte amici la un bar din Montmartre şi-a fost o-ncăierare acolo.

– Ce amici? întrebase maică-sa.

Se-mbujorase niţel, cum făcea când era contrariată.

– Marcel şi Jacques Ledru, răspunse Jean.

Îi era teamă să nu roşească şi el; nu-i plăcea să mintă.

– Ţi-au dat un pumn, nu? întrebase domnul Blomart rostind rar.

În spatele lornionului, privirea lui sclipea perspicace.

– Da.

Îşi plimbase mâna peste faţa umflată.

– Tipul trebuie să fi avut un pumn solid, un pumn ca o măciucă, spusese domnul Blomart. Îl privise pe fiu-său cu asprime. Ce căutai la miezul nopţii în faţă la Bullier, în mijlocul unor apucaţi care lălăiau *Internaţionala*?

Lui Jean îi urcase sângele-n obraji; îşi înghiţise cu greu saliva.

– Ieşeam de la miting.

– Ce-nseamnă toată povestea asta? întrebase doamna Blomart.

– Povestea e următoarea, explicase domnul Blomart, pe un ton stăpânit: comisarul de poliţie mi-a telefonat azi dimineaţă ca să mă anunţe că fiu-tău era cât pe-aci să fie inculpat pentru insulte şi lovituri împotriva unui agent al forţei publice. Din fericire, Perrun e om cumsecade; când a văzut numele meu, i-a dat drumul.

O viaţă de muncă şi de cinste... Jean se uita fix la vinişoarele vinete care brăzdau obrajii lui taică-său; obraji de apoplectic. Calmul domnului Blomart dovedea o stăpânire de sine greu dobândită. Degeaba făcea Jean pe grozavul: în ciuda bubuliţelor şi-a bărbuţei cărunte, această figură virtuoasă îl intimida.

– Au năvălit peste noi fără să-i fi provocat; sub pretext că ţineam o întrunire pe drum public; ne-au ciomăgit şi ne-au dus la post.

– Presupun că poliţia a făcut ceea ce trebuia să facă, spuse domnul Blomart. Dar aş vrea să ştiu ce căutai tu la un miting comunist.

Urmase o tăcere de moarte. Jean răsucea între degete un cocoloş de pâine.

– Ştii că asupra acestor chestiuni n-am fost niciodată de acord cu dumneata, răspunsese el.

– Va să zică eşti comunist, spusese domnul Blomart.

– Da.

– Jean, i se-adresase maică-sa pe-un ton de implorare. S-ar fi spus că-l ruga să-şi retragă un cuvânt indecent. Domnul Blomart îşi reluase răsuflarea; cu un gest larg

arătase masa întinsă:

– Păi, atunci ce cauţi la masa unui fioros capitalist?

Se uita la Jean rânjind.

Atunci, brusc se văzuse. Privise cu oarecare buimăceală sufrageria mare, bufetul plin de băuturi vechi, omleta cu brânză; se afla acolo, cu ceilalţi. Se ridicase şi părăsise încăperea. Apartamentul meu, casa mea: un trup omenesc ocupă atât de puţin spaţiu, pune în mişcare atât de puţin aer; această carapace umflată în jurul unui animal atât de modest e ceva monstruos. Iar în dulap toate hainele acelea de stofă fină, croite anume pentru el: Blomart-fiul.

Trântise uşa-n urma lui şi mersese mult pe jos. Era o zi frumoasă de toamnă. Între frunzele arămii ale castanilor se clătinau, proaspete şi vii, câteva flori care se-nşelaseră asupra anotimpului. Mergea pe jos, cu pantofii lui buni, în costumul lui bine croit: Blomart-fiul; ocupa deci pe pământ un loc, un loc pe care nu-l alesese. Se-mpiedica de el însuşi, dar nu era prea îngrijorat: cu siguranţă, lucrurile se puteau aranja; cu siguranţă exista un chip de-a trăi. Cum să fi ghicit că el era primejdia? *Primejdios ca arborele inconştient, care-şi împrăştie la cotitura drumului umbra fără greutate; primejdios ca jucăria neagră şi dură pe care-o privea Jacques zâmbind.* Părea atât de inofensiv să te plimbi cu mâinile-n buzunare, adulmecînd mirosul arămiu al copacilor; dădea cu piciorul într-o castană care cădea pe asfalt, iar aerul pe care-l respira nu-l fura nimănui. Se gândea: „N-o să mai existe Blomart-fiul". Meseria avea s-o-nveţe repede, în cel mult doi ani de ucenicie; pe urmă, pâinea pe care-avea s-o mănânce avea să fie pâinea lui cu-adevărat. Deodată se simţise

foarte fericit; înţelegea de ce copilăria şi tinereţea lui avuseseră mereu acel gust stătut: în vine îi circula seva putredă a vechii lumi; dar uite că avea să-şi taie rădăcinile şi să se creeze din nou.

Pe palier plutea un miros de ceapă prăjită şi prin uşă se auzea un sfârâit apetisant. Bătuse la uşă. „Intră", glăsui Marcel.

Jacques era aplecat peste o tigaie, într-un abur gros şi-nţepător. Jean îşi trecuse mâna prin păr.

– Cum merge treaba, bucătăraşule? Se-apropiase de Marcel, care stătea tolănit pe divan: salut, bătrâne.

– Salut, răspunse Marcel, întinzându-i o mână neglijentă.

Se ridicase dintr-o zvcnitură:

– Ia te uită ce mutră la el! Jacques, l-ai văzut?

Jacques se-ntorsese cu părere de rău de la tigaia ce fumega şi-n care doi cârnaţi groşi îşi picurau grăsimea, cu un sfârâit sacadat.

– Doamne! exclamase el, cine te-a pocit aşa?

Jean îşi pipăise obrazul:

– Mi-au ars un baston în cap.

– Au dat nu glumă, spusese Jacques cu un aer uimit. Aseară?

– Da, chiar când ieşeam de la Bullier, sticleţii ne-au sărit în spinare.

În glas i se simţea mândria. Imbecil, orb. Ignorând primejdia prezenţei lui, capcana ascunsă în fiecare cuvânt, în fiecare accent al vocii lui complezente. Iar Marcel care mă lasă să vorbesc, zâmbind cu zâmbetul lui enorm, de canibal, imbecil, orb, în loc să mă azvârle pe scară.

– Puteau să te facă bucăţi, spusese Jacques.

– Nu-ţi face griji, mânzule, intervenise Marcel. După cum vezi, n-are capul spart. Pipăise tâmpla lui Jean: nu bem nimic în cinstea chestiei astea?

– Mai bine dă-mi să mănânc, zise Jean.

Se uita cu jind la cârnaţii care se lăfăiau peste-un strat de ceapă rumenită; maţele crocante plesniseră şi prin crăpături ţâşneau cocoloaşe de carne.

– N-ai mâncat? întrebase Marcel. N-ai curaj să te-arăţi acasă?

– Vai! m-am arătat, răspunsese Jean.

– Şi-a fost dramă mare?

– Cam aşa ceva. Jean făcuse câţiva paşi şi se oprise lângă şevaletul gol: ştii ce idee mi-a venit mai adineauri? Am de gând să-mi fac ucenicia de tipograf cu bătrânul Martin, fără să-i spun nimic tatei. Şi-n ziua când am o meserie la mână, plec de-acasă.

Ar fi trebuit să ghicesc. Ochii lui Jacques străluceau cu un entuziasm neîncrezător: străluceau prea tare.

– De ce? întrebase Marcel. La ce ţi-ar folosi?

– Nu vreau să mă aflu toată viaţa într-o situaţie falsă.

– Şi tu crezi că există situaţii juste? rosti Marcel.

Luase din tigaie o bucată enormă de cârnat şi o-nghiţise: hai să mâncăm. Iar acum, spusese el când se terminase masa, cară-te: am treabă.

– M-am cărat, am spus eu. M-am uitat la Jacques; era o vreme atât de frumoasă şi n-aveam chef să rămân singur: şi tu ai treabă? nu vii să te plimbi cu mine?

Se-mbujorase de uimire şi de plăcere.

– Nu te plictisesc?

– Păi dacă te invit.

Ne-am aşezat pe-o bancă în parcul Montsouris, lângă bazin; o lebădă se plimba pe apă şi-n jurul nostru zburdau copii.

– Ce noroc pe tine, mi-a spus Jacques. S-ar zice că ştii totdeauna ce ai de făcut.

– Dacă nu te-ai potiçni de toate scrupulele astea de intelectual...

– Păi dacă sunt intelectual.

Am ridicat din umeri.

– Atunci, resemnează-te. Fă mai departe filosofie.

– Să acţionezi numai de dragul de-a acţiona, ar fi o păcăleală. Dar poate că şi ezitările mele sunt tot o păcăleală.

Mă privea nehotărât. Era atât de tânăr, atât de-nflăcărat: ar fi trebuit să-i fie uşor să trăiască, ai fi crezut că n-avea decât să se lase la voia întâmplării.

– Eşti prea timid, i-am spus. Atâta timp cât ai să te-ntrebi dacă o cauză, cauza proletariatului, este cauza ta, ea n-are să fie. Spune-ţi însă: este cauza mea.

– Da. Dar nu pot s-o spun fără motiv. Ar trebui s-o fi spus. O clipă se uitase în tăcere la lebăda mare şi albă apoi zâmbise: am să-ţi arăt ceva.

– Arată-mi.

Ezitase, apoi vârâse mâna-n buzunar:

– Un poem, ultimul meu poem.

Nu mă pricepeam cine-ştie-ce la poezie, dar poemul mi-a plăcut.

– Mi se pare un poem frumos. Oricum îmi place, am spus eu. Ai scris mai multe?

– Câteva. Dacă vrei ţi le-arăt.

Părea fericit.

– Marcel ce părere are?

– A, Marcel mi-e frate, ştii... spusese Jacques încurcat.

Bănuiam că Marcel îl socotea pe frate-său un tânăr geniu. De fapt, cine era cel pe care începeam, liniştit, să-l asasinez lângă bazinul în care plutea o lebădă, sub privirea placidă a mamelor de copii? *cine n-a fost acesta?*

Începând de-atunci, mi-am petrecut toate zilele în ateliere. „Vreau să-nvăţ tehnica", îi explicam tatei. Mă cufundam în mirosul de muncă, în lumina moartă a lămpilor cu abajur verde. „Aerisirea nu-i suficientă", îi spuneam eu bătrânului Martin. „Ar trebui nişte noi instalaţii de aerisire. Ar trebui să vorbeşti cu tata". Martin se trăgea de mustaţă. „Aşa a fost totdeauna". Era o mână de vechi muncitori care semănau mai degrabă a oameni de casă decât a proletari adevăraţi. Le uram glasurile deferente şi resemnarea încăpăţânată. Aşa a fost totdeauna! păi tocmai! Trebuiau distruse toate lucrurile astea inerte care existau fără să fie alese. Chiar eu, stând în faţa claviaturii linotipului mă alegeam din nou. „Am s-o fac". Puneam mâna pe halatul de pânză gri; am să-nchid uşa-n urma mea, am să umblu pe stradă cu capul sus, cu mâinile goale. Gata cu Blomart-fiul: un om şi-atâta tot, un om adevărat şi fără pată, depinzând doar de el însuşi. Ridicam capul şi-ntâlneam privirea unui tânăr muncitor care-şi întorcea repede ochii de la mine. Sub halatul prăfuit ghicea costumul de *tweed* deschis la culoare. Dac-aş fi încercat să-i vorbesc m-ar fi luat drept provocator. Încă eram fiul patronului.

– Când ai să te hotărăşti? mă-ntreba Jacques.

– Când am să ştiu meserie cum trebuie.

Aşa au trecut doi ani. Ajunsesem un tipograf bun. Cunoşteam toate secretele culesului şi-ale tipăritului. Dar tot nu plecam.

– Când am să găsesc un post.

Dar nu-l căutam. Din cauza ei. Fiindcă ea era acolo, ţeapănă, tăcută, fără să pună vreodată întrebări, dar gata să strângă din buze la cel mai mic şoc, aşa ca la acel prânz de după mitingul de la Bullier, ca în ziua când descoperise întâlnirile clandestine ale surorii mele Suzon. Eram liberi, liberi să ne murdărim sufletele, să ne stricăm vieţile; ea n-avea decât libertatea de-a suferi din cauza asta. Era mai rău decât dac-ar fi pretins ceva. Aş fi putut să-i detest pretenţiile şi reproşurile. Dar ea se afla acolo, şi nimic mai mult; o uram fiindcă se afla acolo; pur şi simplu fiindcă se afla acolo. Simţeam nevoia să-i detest chiar prezenţa. Puteam s-o iubesc şi să-i urăsc prezenţa. Nu-nţelegeam şi mă luptam împotriva adevărului. *Adevărul dragostei mele şi-al morţii tale.* Nu era vina ei; nu era vina mea. Iar greşeala se afla acolo între noi şi nu puteam decât să fugim unul de altul. Fugind de ea şi fugind de răul pe care i-l făceam prin vina mea, fugind de mine însumi pentru a nu descifra în mine taina care apăsa asupra ei.

– N-ai decât să-i vorbeşti. Până la urmă o să te-nţeleagă.

Într-o seară s-a apropiat de ea. Ea stătea în salonaş, lângă lampă; citea. Îşi tăiase de-un an părul negru frumos, iar acum, scurt şi aspru, i se-nfoia în jurul capului; chiar şi părul ei era tot o bogăţie umană; nici păr animal şi nici vegetaţie; păr de femeie, îngrijit, periat, lustruit de

mâini inteligente. S-a uitat îndelung la părul ei şi i s-a aşezat în faţă. A-nceput să vorbească dintr-o dată: „Mamă, să ştii, eu n-am să mă ocup de tipografie". Ea a ascultat un moment, apoi a vorbit şi ea, cu bustul drept, sprijinindu-se cu-amândouă mâinile de braţele fotoliului. „E absurd!". Indignarea dădea glasului un accent monden.

El implora.

– Uite, încearcă să mă-nţelegi; eu dezaprob acest regim; cum vrei s-accept să beneficiez de pe urma lui?

– Dar ai mai beneficiat; fugi de obligaţii: şi educaţia şi sănătatea i le datorezi lui taică-tău; şi-acum, când are nevoie de tine, îl laşi singur.

– De tot ce-am profitat până acum, am profitat fără să vreau. Nu mă consider obligat.

Ea s-a ridicat în picioare; s-a dus către pian şi a aşezat câteva flori într-o vază, apoi s-a-ntors.

– Şi-atunci de ce nu-i spui lui taică-tău?

– Am vrut să vorbesc mai întâi cu tine.

– Nu-i cinstit: l-ai lăsat să-ţi plătească ucenicia; acum îi mănânci confortabil pâinea aşteptând să-ţi găseşti o slujbă: e prea simplu.

A privit-o drept în ochi, cu mânie. Ezitările, laşitatea pe care maică-sa i le reproşa erau din cauza ei. Şi ea l-a privit drept în ochi, cu buzele strânse, cu pometii roşii. S-au măsurat o clipă, fiecare sfidând în celălalt chipul propriilor slăbiciuni.

– Bine, am să-i spun numaidecât.

– N-ai altceva de făcut.

Vocea era tăioasă, aspră. Auzea din adâncul ei o altă voce care implora: să nu-i spună; încă nu; să mi-l mai

lase încă un pic. Dar despre îngânarea aceasta mută n-aveau să ţină seama nici ea, nici el. El ieşise din salon; în trecere trăsese un picior unei perne de mătase. Cu ce elan de justiţie duşmănoasă lua partea unui bărbat pe care nu-l iubea! Mereu gata să se sacrifice prima şi să sacrifice odată cu ea şi ceea ce-i era mai drag. Ea a vrut-o. De altminteri are dreptate, nu pot să fac altfel. Coborâse un etaj şi bătuse la uşa birourilor.

– Aş vrea să-ţi vorbesc.

– Stai jos.

Stătuse. Vorbise fără timiditate, fără menajament, cu bucuria descătuşării. Dacă-l obligau, era foarte mulţumit să taie toate punţile îndărătul lui; în felul ăsta, avea să fie aruncat în mulţime de-adevăratelea, n-avea să se mai deosebească cine-ştie-ce de-un şomer în căutare de pâine zilnică. Îşi golise portofelul pe birou. „Îţi jur că n-ai să mai auzi de mine".

„Am făcut-o". Deschisese dulapul şi se uitase cu uşurare la hainele atârnate pe umeraşe. Gata. Întinsese pe pat un număr vechi din *„L'Humanité"*, periuţa de dinţi, săpunul, maşina de bărbierit. Ezitase o clipă, apoi mai luase o cămaşă, nişte batiste, două perechi de izmene şi trei perechi de ciorapi. Nu era un pachet prea greu. „Am să-ncerc la Thierry, la Coutant şi fiul, la Faber".

Luase pachetul la subsuoară: „Aşa am să fac". Şi uite c-o făcuse. Repeta: „Am făcut-o". Revedea lămpile verzi, atelierul prăfuit, se revedea în halatul gri făgăduindu-şi: „Aşa am să fac". Deci era atât de uşor; n-avea decât să hotărască să n-o mai vadă; nici măcar: să nu se hotărască s-o vadă şi n-o mai vedea. Dar în timp ce-şi împacheta

lenjeria ea era acolo. În salonaş sau în dormitor. Undeva-n apartament. Îşi spusese: „Nu e vina mea. Nu puteam face altfel". Nu puteam... Că şi când fatalitatea ar fi existat dincolo de el, impersonală, indiferentă: ca şi când ai fi putut s-o chemi în ajutor. Dar ghimpele-i era-nfipt în inimă. „Nu m-avea decât pe mine". Singură de-aici încolo printre satinuri şi catifele şi cu remuşcarea care dă târcoale şi cu o mie de spini dureroşi care-i sfâşie inima. N-o să mai verse nici o lacrimă, dar o să stea trează şi mai târziu noaptea, aplecată cu un devotament îngheţat asupra rochiilor fiicelor ei. Şi totuşi, nu e vina ei. Nu-i a ei, nu-i a mea. Care era vina? Se enerva. Credea că vina se afla undeva, că putea fi smulsă cu mâna, ca o buruiană. „Ar fi trebuit s-o pregătesc din vreme. N-ar fi trebuit să se-ncăpăţâneze". Dar tot aici am fi ajuns: plecarea mea, singurătatea ei şi suferinţa ei nedreaptă. Aruncase o ultimă privire asupra camerei lui, această cameră de unde avea să lipsească. Mobila, gravurile pe care ea le-alesese pentru el aveau să-i înconjoare doar absenţa; iar ea avea să grăbească pasul în faţa uşii închise. Trecuse pragul. Coridorul era tăcut, lamele parchetului ceruit îi scârţâiau sub tălpi. Merse până la capătul culoarului şi bătu la o uşă.

– Intră.

Stătea-n genunchi în faţa unui morman de ciorapi de mătase bej şi gri. Într-adins, într-adins îşi năruia existenţa. Dar cum s-o aperi împotriva ei însăşi? Uneori izbutea; numai el. Dar el pleca.

– Am fost la tata. Ea a ridicat capul. Mi-a poruncit să părăsesc numaidecât casa.

– Numaidecât?

Stătea-n genunchi, iar mâna dăduse drumul maldărului de ciorapi.

– E firesc. El ridicase din umeri: aveai dreptate; nu mai am ce căuta aici.

– Numaidecât, repetase ea. Cu buzele-ntredeschise, nu mai era ţeapănă ci abandonată cu totul căldurii binefăcătoare a furiei: ce-ai să te faci?

– Am să găsesc de lucru repede. Pân-atunci stau la Marcel.

Se-apropiase de ea, îi atinsese umărul: n-aş fi vrut să te mâhnesc.

Ea îşi trecuse mâna prin păr, descoperindu-şi fruntea obosită.

– Dacă tu crezi că e bine ce faci!

Coborâse încet scara. „Asta am vrut. Nu e nimic de regretat". Ea rămăsese acolo sus, îngenunchiată în faţa maldărului de ciorapi, singură. Am făcut-o. Dar am mai făcut ceva: nu doream suferinţa ei. *Ah! nu-ţi doream moartea. Iat-o întinsă pe pat cu pleoapele nemişcate; părul galben pare o plantă veştedă. Am să-i mai văd ochii vii?* Spunea: „Nu e nimic de regretat". Nesăbuitul! trebuia să regrete totul; crima există peste tot, iremediabilă, inexplicabilă: crima de-a exista. „Nu e nimic de regretat". Invoca nebuneşte această consolare disperată, încercând să-şi aprobe actul, simţind însă acea greutate care-l trage îndărăt şi care nu se deosebeşte de el însuşi, gândind cu o tresărire de mânie: „N-ar trebui să ai nimic în urmă".

– Ai întotdeauna ceva în urmă, spuse Marcel. De-aceea mi se pare atât de arbitrară încercarea ta.

– Dar nu-ncerc nimic extraordinar, constată Jean.

Stătea pe divanul umplut cu talaş, care foşnea, şi ţinea în mână un pahar de coniac: tot ce vreau e să nu pornesc în viaţă cu mai multe şanse decât alţii şi să n-am decât ceea ce poate câştiga un om prin propriile mijloace.

– Prin propriile mijloace, rostise Marcel, uşor de zis. Îl privi pe Jean din cap până-n picioare.

– Da, spusese Jean. Tata mi-a plătit costumul ăsta, pantofii ăştia; mi-a plătit şi ucenicia. Dar nimeni nu porneşte de la zero absolut.

– Asta spun şi eu, încuviinţase Marcel.

Zâmbea cu un zâmbet ce-i descoperea dinţii cenuşii şi-i săpa riduri adânci în pielea de caiman: dac-ar fi numai costumul ăsta! dar cultura ta, prieteniile tale, sănătatea de tânăr burghez bine hrănit. Nu-ţi poţi anihila trecutul.

– Când am să trăiesc vreo câteva luni ca un muncitor adevărat, n-o să mai conteze atâta.

– Între tine şi-un muncitor are să fie totdeauna o prăpastie: tu alegi deliberat o condiţie pe care el o suportă.

– E drept, spusese Jean, dar cel puţin am făcut tot ce-am putut.

Marcel dădu din umeri.

Efortul meu nu mi se părea atât de derizoriu. Viaţa mi se schimbase de-adevăratelea. Îmi ştersesem într-adevăr numele, figura, iar în atelierele Coutant şi Fiii eram un muncitor absolut ca ceilalţi. La 8, traversam curtea cenuşie în care, sub prelate, se-ngrămădeau baloturi de hârtie: în fiecare zi. Muncitorii nu-ntorceau capul după mine pe unde treceam, maiştrii nu-mi zâmbeau; mă aşezam în faţa maşinii, o examinam cu atenţie: eram răspunzător de ea; şi-ncepeam să bat în clapele claviaturii:

„De-adevăratelea! Pentru toată viaţa!". Când îmi scoteam halatul, nu mă-ntorceam într-un salon plin de mătăsuri, împodobit cu lalele. Traversam în autobus străzile triste din Clichy, mă-ntorceam într-o cameră cu miros de leşie şi de bucătărie, strâmtă, cu o maşină de gătit într-un colţ şi cu o chiuvetă de spălat vasele în chip de lavabou. „Nu e vesel", spusese mama. Dar eu voiam ca locuinţa mea să se reducă la măsura exactă a unui om: la cele şase suprafeţe necesare pentru a construi un cub, o spărtură ca să intre lumina şi încă una prin care să intru eu.

– Cred că eşti fericit, îmi spunea Jacques.

– Sunt foarte fericit.

Venea de multe ori să m-aştepte când plecam de la atelier; mâncam la un mic restaurant cu preţ fix; el găsea poetice feţele de masă de hârtie, solniţele astupate, paharele cu urme de degete şi chiar şi acel gust de untură suspectă care de-atunci încolo era pentru mine gustul uniform al oricărei mâncări; ne aşezam pe scaunele de lemn ale cinematografelor de cartier, beam vin roşu la cârciumă; iar el mă-ntreba:

– Nu ţi-e greu să te-adaptezi? Te simţi la acelaşi nivel cu ceilalţi?

– Cred chiar c-aş putea avea uşor influenţă asupra lor, spuneam eu.

Trebuia răbdare. Ştiam că-n întreprinderile astea mici comunismul pătrundea greu; dar eram bun vorbitor; mă făceam ascultat la întrunirile sindicale. Speram să m-aleagă delegat la comitetul Federaţiei: acolo ar fi fost posibil să fac treabă bună.

– Am să-ţi spun ceva, zisese Jacques.

Stăteam într-o cafenea micuţă la bariera Clichy, aproape de geamul pe care puteai citi scris cu cretă: „Aici vă puteţi aduce mâncare de-acasă". Doi zidari prăfuiţi de ipsos beau un litru de vin roşu la o masă alături.

– O veste bună?

– Judecă singur: Vreau să mă-nscriu în partid.

– Adevărat? eşti hotărât?

Mă uitam la Jacques cu ezitare. „Asta voiam". Şi totuşi, ezitam. Începeam să bănuiesc că nimic nu se petrece niciodată cum vrei.

– Da, sunt hotărât. Te miri?

Zâmbea mândru.

– Aseară aduceai atâtea obiecţii marxismului.

Jacques dăduse din umeri.

– Sistemul n-are-atâta importanţă. Problema pentru mine e dacă pot acţiona. Şi s-a lămurit ceva: pot. Zâmbea. Mi s-a-ntâmplat, uitându-mă la tine cum trăieşti.

– Sunt mulţumit, i-am spus. Nu eram mulţumit. Aş fi preferat ca Jacques să se fi convins prin argumente rezonabile; aveam impresia că-l prinsesem în capcană. Am adăugat: aş vrea să-nţeleg mai bine ce te-a determinat.

– Aseară, după discuţia noastră, m-am întors acasă pe jos. Nu mă mai gândeam la ceea ce spusesem; ci mă gândeam la tine, la mine; şi brusc am simţit că nu mai suportam să trăiesc fără ca viaţa mea să nu servească la nimic.

– Am înţeles.

Proasta mea dispoziţie nu trecea.

Eu chiar serveam la ceva? Pentru mine nu putea fi vorba de-aşa ceva. Nu puteam să-mi croiesc o viaţă dreaptă într-o lume nedreaptă: voiam dreptate. Pentru

cine? pentru ceilalţi, ori pentru mine? Într-o zi mi-ai spus-o cu furie: totdeauna lupţi pentru tine. Eu luptam împotriva remuşcării şi-a vinei, a vinei de-a fi existat, a vinei mele. Cum îndrăznisem să târăsc în această luptă pe altcineva în afara mea?

Am spus: nu caut chiar aşa de mult să servesc.

Dar Jacques n-a-nţeles. El avea de dus o luptă care nu era a nimănui altcuiva.

– Crezi că sunt prea tânăr şi că nu pot face nimic?

Mi-am revenit:

– Tinerii sunt tot ce e mai bun în forţa noastră, i-am spus. M-am uitat la Jacques cu acea privire pe care o aştepta din partea mea, o privire practică, de militant sigur de scopurile lui: e nevoie de pumni şi de gâtleje solîde în momentul ăsta. Poimâine te prezint lui Bourgade.

Era de lucru în acea vreme pentru cei care voiau să reclădească lumea; zidurile Parisului erau acoperite cu afişe electorale şi aproape-n fiecare seară, în oraş, şi la periferie, prietenii şi duşmanii noştri se înfruntau. Aproape-n fiecare seară mă-ntâlneam cu Jacques şi ne duceam împreună într-un hangar, într-o sală de clasă, pline de-o mulţime vijelioasă. Îmi plăcea să-l văd cum tropăie lângă mine, roşu şi fericit. Ne sufocam sub huiduielile frazelor frumoase ale oratorilor de bine; când luau ai noştri cuvântul, impuneam tăcerea cu pumnii.

– Crezi c-o să fie-ncăierare, diseară? încăierare serioasă? mă-ntrebă Jacques.

– Cred. Alaltăieri nu l-am lăsat pe Taittinger să deschidă gura; au să-ncerce să ne-o plătească.

Eram tare veseli în după-amiaza aceea. Denise exulta

de fericire. Doar Marcel avea o mutră sumbră. Se tunsese pentru această ocazie, dar tot n-avea un aer decent; suporta cu o politeţe istovită complimentele unei elite mondene cu suflet artist.

– Braun a primit până acum opt propuneri, spunea Denise. Zice că e un succes formidabil. Criticul de la *„Caiete de Artă"* te-a declarat cel mai mare pictor din generaţia ta.

Ochii îi străluceau; de sub frunte îi străbătea o îmbujorare vie şi-ţi aminteai deodată cu surprindere că n-avea decât optsprezece ani; de obicei, lumea nu se gândea la asta. Vocea, zâmbetul, machiajul, totul în persoana ei era atât de făcut încât chiar şi prospeţimea părea o graţie artificială; doar părul luxuriant, roşu, te făcea să bănuieşti, sub rochiile costisitoare, un trup străbătut de seva animală. Luase dintr-o farfurie un fursec solitar: „Luaţi sandviciuri, spusese ea, sunt o mulţime".

Jean muşcase dintr-o chiflă cu pateu de ficat; gustul acela dulceag îi amintea lustra de cristal şi cucoanele frumoase, ademenitoare, din copilărie; covorul gros de sub tălpi, amestecat cu mirosul de pictură-n ulei; în aer plutea un parfum de feminitate distinsă. Trei luni fuseseră de-ajuns: acuma, se regăsea cu uimire în această ambianţă afectată; ţesătura cotidiană a vieţii lui era alcătuită acuma din miros de hârtie, din zgomot de maşini, din gust de fleici de vacă prost prăjite. „Nu mai sunt de-al lor". Femeile semănau a obiecte de sticlă. Asculta cu o revoltă amuzată vocile lor trâncănitoare, vocile lor cântate, cu accente de catifea.

Se-apropiase de perete. Adineauri, când intrase în

această colivie umană, imaginile modest încadrate între patru scândurele rămăseseră în faţa lui plate şi tăcute; ca să le smulgi tainele, trebuia să crezi în ele. El voia să creadă. Se oprise în faţa unei pânze. Între două ziduri copleşite de soare, un cerc singuratic se rostogolea la infinit spre acel punct unde se întâlnesc paralelele. În timp ce privea, încetul cu-ncetul imaginea se anima. Nu puteai traduce în cuvinte ceea ce spunea; era spus prin pictură şi nici un alt limbaj n-ar fi putut să-i exprime sensul; dar imaginea vorbea. Făcuse câţiva paşi. Sub ochii lui atenţi, toate pânzele începeau să trăiască. Trezeau amintiri mai vechi decât facerea lumii; evocau dincolo de revoluţiile viitoare, chipul imprevizibil al pământului; dezvăluiau tainele unui ţărm ciopârţit, ale unui pustiu plin de cochilii, aşa cum odihneau solitar în ele însele, la adăpost de orice conştiinţă. Acele statui fără chip, acele locuri arse de focul morţii, acele oceane înţepenite în imobilitatea clipei pure, erau miile de chipuri ale absenţei. Şi-n timp ce contemplai acest univers fără martor, părea că-ţi eşti absent ţie însuţi, te odihneai dincolo de propria poveste, într-o eternitate goală şi albă. Şi cu toate astea, visul acesta de puritate şi de absenţă exista doar fiindcă eram eu acolo pentru a-i da forţa vieţii mele: Marcel ştia.

– Lasă, spusese el. Vino mai bine să bem ceva. Îl dusese pe Jean spre o masă lungă acoperită cu pânză albă, în faţa căreia se afera Denise: n-ai altceva să ne dai decât şampania asta infectă?

– Avem porto, răspunsese Denise.

– Porto burghez, precizase Marcel. Mă rog, dacă azi e sărbătoare.

– Nu bombăni, adăugase Denise. A fost o corvoadă împuţită, dar acum s-a terminat.

– Gata! zisese Marcel. Treizeci de zile au să stea aici, atârnate de pereţi! Cum am putut să fac aşa ceva?

– Ar trebui alt public, spuse Jean; un public adevărat.

– Ar trebui să n-avem public, completase Marcel. Apucase cu-amândouă mâinile un scaun: tablourile mele ar trebui să existe ca scaunul ăsta: e solid, poţi să stai pe el; când plecăm, rămâne aici, înfipt în ălea patru picioare.

Denise ridicase din umeri.

– Fă-te tâmplar, rosti ea cu un aer agasat.

Marcel dăduse drumul scaunului care se rostogolise pe covor.

– Dar un scaun nu este interesant.

– Vaită-te! zisese Denise. Într-o lună ai să fii celebru. Avu un zâmbet maliţios: la urma urmei, nu e chiar aşa de rău să fii un mare pictor; o mulţime de lume bună s-a mulţumit să fie!

Nimeni nu răspunsese. Denise folosea adesea cuvinte care n-aveau sens pentru noi. Jacques şi cu mine nu prea înţelegeam de ce se-nsurase Marcel cu ea. Îi plăcea desigur chipul acela mic şi uscat pe care-l strivea părul greu şi apoi nu dădea pic de importanţă la ceea ce făcea cu viaţa lui. Denise vrusese să-l cucerească şi-l cucerise; îl făcuse să accepte această expoziţie şi căuta să meargă alături de el, fără obstacole, către glorie şi către fericire. Îi revăd zâmbetul purpuriu şi privirea aceea caldă în care se reflecta aurul închis al părului ei. Nimic nu-i rezistase niciodată: era o tânără răsfăţată, o studentă strălucită;

umbla prin viaţă cu dezinvoltură mondenă şi-ndrăzneaţă. Pentru ea se-ncheia o zi de triumf.

– Ne ducem direct acolo sau mai trecem pe la tine pe-acasă? întrebase Jacques.

– Trecem pe la mine, din cauza revolverelor.

– Crezi că trebuie să le luăm cu noi?

– Nu strică. Lunea trecută, când au tras, ai noştri n-aveau cu ce să se apere.

Se-nserase; traversam cartierele elegante; nu mă simţeam în apele mele. Printre acei pietoni care se năpusteau spre şosea, mă simţeam mai singur decât un atom rătăcit în eter; pentru ei nu eram decât o particulă incomodă şi nu distingeam în jurul meu decât un furnicar orb. Era ora când se-nchid magazinele; cu nasul lipit de geam vânzătoarele visau la plecarea de seară. Şi pentru tine abia se aprinseseră felinarele. Duseseşi în prăvălie borcanele de bomboane; ronţăiai o bucăţică de ciocolată, uitându-te pe fereastră la oamenii fericiţi care-aveau dreptul să se plimbe noaptea fără tutelă: te gândeai că e trist să fii mic. Iar eu nu vedeam îndărătul geamurilor decât fetişcane anonime al căror destin se-nvârtea întruna asupra lui însuşi, mereu despărţit de-al meu.

Am părăsit străzile burgheze, am mers pe bulevardul lung mişunând de opulenţă populară, am urcat într-o cameră. Dintr-un dulap, care-mi servea drept cămară, am luat o bucată de pâine şi nişte brânză.

– Vrei niţel cârnat?

– Nu, a răspuns Jacques. Mazagranele alea mi-au tăiat pofta de mâncare.

Mi-am strecurat mâna în sertarul comodei. Cele două

revolvere erau sub batiste şi sub cămăşi; cel pe care-l cumpărasem din economiile mele şi cel pe care-l şterpelise Jacques de la taică-său. Le-am verificat piedica. Eram meticulos, nu voiam să las nimic la voia-ntâmplării.

– Uite. Nu-l scoţi decât dacă eşti într-adevăr ameninţat. Domnii ăştia, drăguţii, ar fi foarte mulţumiţi s-o ia din nou cu afacerea funeraliilor naţionale.

Jacques cântărise arma în mână.

– Ştii, n-aş fi crezut că asta omoară, spusese el. Ai zice că-i o jucărie.

Ai fi zis că-i o jucărie. Iar eu n-aveam aerul unui tânăr cumsecade, inofensiv, amestecat printre ceilalţi tovarăşi, tropăind şi bătând din palme? Erau fraţii mei, Jacques mi-era frate, eram purtaţi de-acelaşi elan. Datorită nouă, mâine revoluţia se va-mplini iar celor care huiduie le vom pune pumnu-n gură. Cu cămaşa descheiată, cu părul căzând în şuviţe lungi peste chipul trandafiriu, cu un rictus pe buze, fericit să-şi cheltuie viaţa, Jacques lupta printre bastoanele care se ridicau...

„Ruth! Ruth!". Ea se-agită în pat; strigă. Nu ştiu pe cine strigă. Amândoi, singuri în camera asta, împreună în camera asta şi singur fiecare. Ruth. Pe cine vede? Aud acest nume dar nu văd pe nimeni. O privesc, o privesc de ore-ntregi, iar îndărătul pleoapelor închise nu văd nimic; în jurul meu se-ngrămădesc amintirile mele; se desfăşoară povestea mea. În învălmăşeală se-aude un foc de armă şi imediat încă unul: „Băiatul a tras primul".

Asasin, asasin. Umblam în noapte, mă clătinam, alergam, fugeam. El stătea acolo, liniştit, printre poemele şi printre cărţile lui. L-am luat de mână, i-am dat un revolver

şi l-am împins sub gloanţe. Asasin. La capătul scării e Marcel care citeşte sau doarme în mirosul de ulei de pictură, lângă hipocampul imobil; îl aşteaptă pe Jacques. Urc treptele; nu pot urca, nu pot coborî, timpul trebuie să se oprească iar eu să mă scufund, să se scufunde Marcel, să se scufunde lumea; iar treptele sunt solide sub tălpile mele, fiecare scândură e la locul ei. Îndărătul uşii, Marcel îl aşteaptă pe Jacques; iar eu mă aflu acolo şi-am să vorbesc. Un cuvânt şi lucrul va exista şi nu va mai înceta niciodată să existe. Un pocnet sec, un cuvânt şi timpul a plesnit, e tăiat în două bucăţi care nu vor mai fi niciodată împreunate. Bat la uşă.

Mai întâi Jacques, acuma Hélène. Şi nu-i destul. Va veni Laurent. Clipele îşi urmează cursa, împingându-se una pe alta, împingându-mă înainte, fără oprire. Înaintează în noaptea viitorului. Hotărăşte. Hărţuit de viaţa care mă aruncă înainte spre noi cadavre, spre femei în lacrimi, uşile carcerelor care se-nchid şi se deschid, care se deschid spre moarte. Pe zidurile Parisului, pe faianţa albă a metroului, un afiş galben, proaspăt, cu nume noi. *„Nu te duce". Deci totul va fi fost zadarnic, vei fi murit fără rost."* Ah! Cum să opreşti valul implacabil. Înaintează, înaintează, hotărăşte. Fiecare bătaie de inimă a mea azvârle-n lume o hotărâre fără drept de apel. Să-nchizi uşa, să-nchizi ochii: *să hotărăşti să-nchizi uşa, să-nchizi ochii.*

Nu există mântuire. Nici măcar beţia disperării şi hotărârea oarbă, de vreme ce te afli aici, în acest pat, în lumina sălbatică a morţii tale.

II

Bicicleta era tot acolo, nouă, strălucitoare, cu cadru albastru stins şi cu ghidonul nichelat care scânteia rezemat de piatra întunecată a zidului. Era atât de sveltă, de suplă: şi nemişcată părea că despică aerul; Hélène nu văzuse niciodată o bicicletă aşa de rafinată. „Aş văpsi-o verde-n-chis; ar fi şi mai frumoasă", se gândea ea. Se-ndepărtase de fereastră cu ciudă. La ce bun să se uite şi să palpite. De opt zile numai asta făcea. O pradă atât de frumoasă! la care se gândea fără-ncetare; de zeci de ori se apleca pe fereastră s-o privească; dar încă nu fusese în stare să pună mâna pe ea. „Mă prostesc", îşi spuse cu tristeţe. Când era mică, făcea tot ce-avea chef să facă, fără să ezite. Îşi şterse pensula de şorţ. Gata. Ajunsese la sfârşitul zilei. Mâine avea să-nceapă altă zi absolut la fel. Îşi scoase din geantă o bucată de carton cadrilat: 20 noiembrie 1934. Acoperi cu gri pătrăţelul gol. Gri, negru; doar două zile cu roşu de la-nceputul lunii.

Jos sună clopoţelul. Hélène coborî scara. În mijlocul prăvăliei, un băieţel se uita cu un aer timid la borcanele cu bomboane.

– Ce doreşti? întrebase Hélène.

– Asta aş vrea, răspunsese băieţelul, arătând cu degetul, o trufă de ciocolată.

Hélène luă trufa cu un cleşte şi o-nveli într-o hârtie satinată.

– Costă un franc.

Aruncase francul în sertarul de la casă şi urmărise cu ochii prin geam băieţelul care mergea în susul străzii ronţăindu-şi îmbucătura. Se-ntorcea acasă; toată lumea se-ntorcea acasă; era o oră tristă; şi ei aveau să se-ntoarcă. Se lăsa întunericul peste praline; Hélène simţea în gură un gust cotidian de untură sleită.

Deschise uşa care dădea spre curte; ghidonul, aripile străluceau în umbră. Hélène se-apropie; trebuie să fi fost o voluptate să te-aşezi în şaua asta galbenă şi frumoasă şi să pui mâna pe ghidon! Arunčă o privire spre boxa portăresei. S-ar fi zis că portăreasa anume nu ieşise în oraş toate zilele astea. „O vreau, îmi trebuie!", îşi spuse Hélène. Atât de netedă, de curată, de veselă; fragilă şi puternică-n acelaşi timp, cu frumuseţea ei de roţi ajurate şi cu minunăţiile de cauciucuri mari şi simpatice. Strânse cu degetele o spiţă subţire şi-şi sprijini mâna pe anvelopa cărămizie: rezista ca un mineral; ciudat, când te gândeai că nu era decât o membrană umflată cu aer. Hélène se dădu niţel îndărăt: ce aer mândru şi liber avea. „M-aş duce unde-aş pofti. M-aş întoarce seara târziu. Cercul ei de lumină ar merge înaintea mea pe străzile tăcute, aş auzi în surdină un fâşâit egal. Aş îngriji-o bine. Aş avea o pompiţă ca mecanicii şi i-aş turna ulei în măruntaie". Ridică ochii spre ferestrele de la etajul trei. „Numai de

nu i-ar fi teamă şi de n-ar urca-o-n apartament". Hélènei i se-ncinsese capul; îi tremurau buzele şi degetele de poftă. „Cum iese portăreasa-n oraş...".

Sună clopoţelul în magazin. Se repezi într-acolo.

– Paul! Ce idee bună! zise ea veselă.

El o luă în braţe şi o sărută pe obraz; ea îl sărută în fugă.

– Ajută-mă să-nchid magazinul şi pe urmă urcăm la mine-n cameră. Vrei nişte ciocolată?

– La ora asta nu, răspunse Paul. Deschise uşa şi luă în braţe un borcan greu dintre cele aliniate pe trotuar: mereu te miri că cineva nu vrea ciocolată! spuse el râzând. Prima dată când te-am văzut ai vrut să mă-ndopi cu ciocolată.

– Era singurul meu mijloc de seducţie.

– Mi-ai fi plăcut şi fără.

– Ce-i drept, afecţiunea ta a fost totdeauna dezinteresată. Zâmbi. Mă duci undeva la masă? am nişte bani; te invit.

– Astă seară nu, zise Paul. Iau masa cu un amic.

– A!

– Dacă vrei, mâine, preciză el.

Hélène puse mâna pe-un borcan, fără să răspundă. Mesele astea cu Paul nu erau cine-ştie-ce petrecere, dar erau oricum mai ceva decât mesele de familie; avea chef în seara asta. Mâine, ei! mâine era mâine. Terminară în tăcere adusul borcanelor înăuntru.

– Ce-ai făcut astăzi? întrebă Paul cu un aer prietenos.

– Am lucrat. Ce-ai fi vrut să fac?

– Să-mi arăţi.

– Dacă vrei, încuviinţă Hélène.

Îl conduse-n camera ei şi Paul se-apropie de masă.

– E grozav de frumos.

– Mi-a spus Verdier că trei sferturi din desenele pe care le-au vândut sunt ale mele, spuse Hélène. Dar ai să vezi că jigodia n-o să-mi dea nici un chior în plus.

Aşa era de fiecare dată; îl primea cu plăcere pe Paul, dar după cinci minute se plictisea cu el. Îl privi cu un ochi critic; era destul de drăguţ, cu claia lui de păr blond şi cu pielea fragedă cu pete roşcate; dar sub fruntea încăpăţânată ochii erau prea duioşi. Cochilia era tare dar transparentă; zăreai prin ea o moluscă inocentă, asemănătoare cu cea pe care-o descopereai în tine.

– La ce te gândeşti? întrebă Paul.

– Mi se pare că viaţa nu e amuzantă, spuse Hélène.

– Tu ai noroc, constată el. Ia gândeşte-te c-ar trebui să lucrezi opt ore pe zi într-un birou sau într-o uzină...

– Mai bine mă sinucid, spuse Hélène. Şi adăugă pe un ton agresiv: mă-ntreb cum faci tu de eşti mereu bine dispus.

– Ştii, muncitorii n-au timp să se ocupe de dispoziţie, răspunse Paul cam sec.

Se uită la el supărată; era agasant când începea să-i împuie urechile cu virtuţile muncitoreşti.

– Ştiu, sunt o mic-burgheză; mi-o reproşezi destul. Şi ce-i cu asta? E caraghios să explici oamenii doar prin exterior; s-ar spune că ceea ce gândeşti, ceea ce eşti, nu depinde de noi.

– Depinde mult de condiţia noastră, spuse Paul; zâmbi: ideea asta te revoltă tocmai fiindcă eşti mic-burgheză;

simţi nevoia să-ţi închipui că ceea ce ţi se întâmplă ţie este unic, şi că tu însăţi eşti unică.

– Dar sunt absolut convinsă.

– Toţi mic-burghezi au mania originalităţii, spuse Paul. Nu-şi dau seama că asta este încă un fel prin care se-aseamănă. Îşi rumegă ideea cu un aer încăpăţânat şi mulţumit: unui muncitor puţin îi pasă de originalitate; mie, dimpotrivă, îmi face plăcere să mă simt la fel cu tovarăşii.

– Mai întâi că nu eşti la fel, zise ea. Eşti tipograf, eşti instruit.

– Asta nu schimbă nimic. Muncitorul e muncitor.

– După tine deci, spuse Hélène, sunt mii de fete exact ca mine pe lume?

Paul râse placid.

– Se spune că nu există nici două frunze de copac exact la fel.

Hélène ridică nerăbdătoare din umeri.

– Dar, în linii mari, le poţi confunda?

– În linii mari, da, zise Paul şi râse mai departe.

– Bun, spuse Hélène şi se-nfipse-n faţa lui. Atunci de ce pretinzi că mă iubeşti pe mine şi nu pe alta?

– Există şi ca mine mii de tipi pe pământ, admise Paul. Ceea ce-nseamnă mii de iubiri ca a noastră. O apucă de umeri pe Hélène şi se uită la ea vesel: fiecare-şi iubeşte *fiecarea* lui.

– În concluzie, se pot schimba între ei, spuse Hélène şi se desprinse de Paul. Mi se pare că dacă iubeşti cu adevărat pe cineva, nici măcar nu-ţi trece prin gând că ai putea iubi pe altcineva.

– Fireşte. Dar şi asta se-ntâlneşte-n toate iubirile: nu doreşti altă iubire decât cea pe care-o ai.

– A! Mă zăpăceşti; făcu un pas spre el: ai putea iubi o altă fată decât pe mine, da sau nu?

Paul ezită o secundă; teribil la el era că lua totul atât de-n serios; ea nu-i cerea să răspundă cu atâta bună-credinţă.

– Acum mi-e greu să-mi închipui aşa ceva; şi totuşi ştiu că da. Şi tu ai putea să iubeşti un alt tip.

– N-am susţinut niciodată contrariul, zise Hélène.

Paul se-nroşi un pic; dar ei, Hélènei, nu-i reuşise lovitura; se simţea doar jenat că ea se-njosise să vrea să-l rănească. Erau momente când îţi venea să-l baţi ca să-i zdruncini modestia arogantă. El nu se considera un tip extraordinar, dar în ochii lui nici Hélène nu era extraordinară; toată lumea era obişnuită, iar să iubeşti era un lucru obişnuit. Era absolut sigur că Hélène îl iubea.

– Nu e prea interesant să-ţi pui întrebările astea, spuse Paul. Poate că n-are sens nici să presupui că lucrurile ar fi putut sta altfel. Sigur e că te iubesc. O scutură: şi-o ştii foarte bine, ticăloasă mică!

– O spui mereu.

– Nu face pe proasta.

O-nlănţui cu braţul şi-o sărută pe gură; avea buze cinstite şi proaspete, pe care-i plăcea să le simtă peste buzele ei; închise ochii; se simţea bine cu braţul ăsta solid în jurul ei, cu acea căldură-n trup şi cu acea tandreţe care o-nvăluia. Se desprinsese de el zâmbind.

– Dacă mă iubeşti cu-adevărat, atunci fă ceva pentru mine, spuse ea.

– Ce?

– Contramandează-l pe amicul tău şi ia-mă cu tine la masă.

Paul se-ntunecă la faţă.

– Nu pot.

– Spune mai bine că nu vrei.

Hélène îi întoarse spatele, scoase un pieptene din geantă şi-l trecu prin părul încurcat: e măcar un tip de la partid?

– Nu, spuse Paul grăbit. E Blomart, ştii...

– A! Blomart!

Îşi răsuci o buclă pe deget. Dintre toţi camarázii despre care vorbea Paul, Blomart era singurul pe care-ar fi avut chef să-l cunoască.

– Ei bine, nu-l contramanda; ia-mă cu tine.

– Ce idee! zise Paul.

– Adică? Ţi-e ruşine cu mine?

– N-are nici un rost, zise Paul. Dacă-ţi spun c-avem de discutat foarte serios.

– Despre ce?

– Nu te interesează.

– Ba mă interesează.

Paul ridică din umeri; avea un aer tare amărât. „Nu sunt drăguţă", se gândi Hélène. De multă vreme fierbea în suc propriu; avea nevoie de-un pic de noutate; dacă ei nu-i păsa de interesele proprii, n-avea cui să-i pese; fiecare se prefera pe sine: asta era regula.

– Dacă-ţi spun că mă interesează. Poţi să-mi explici, spuse ea.

– Ei bine, ştii că există o mulţime de grupări sindicale; o să se ţină un congres la Toulouse, ca să-ncerce să le

unifice. Blomart e delegatul unei grupări. Aş vrea să-l conving să voteze cu noi.

– Nu faceţi parte din aceeaşi gaşcă?

– A fost cândva comunist; dar a ieşit din partid, spuse Paul pe-un ton de blam. Iar acum refuză cu-ndârjire să se afilieze la „Internaţională". Vrea să-nvie vechiul sindicalism francez: fără politică; sindicatele să rămână pe teren profesional. Dar la ora actuală, partida se joacă pe teren politic.

Avea să continue; în privinţa asta n-avea măsură: ori nu vorbea deloc, ori prea mult. Hélène i-o reteză:

– Nu v-aş împiedica să discutaţi, spuse ea. Unde vă-ntâlniţi?

– La „Port-Salut". Paul ezită o secundă. Dar nu te pot lua, fiindcă n-ai ce să cauţi în treaba asta.

– Dar dacă am chef să vin? zise Hélène pe-un ton îmbufnat.

– Te rog, zise Paul cu drăgălăşenie. Nu face nazuri. Mâine seară o să ieşim împreună.

– Mâine, nu m-amuză. Glasul i se-nmuie: zici că mă iubeşti, şi pentru o biată favoare pe care ţi-o cer...

– Ciudat cum nu vrei să-nţelegi, spuse Paul cu un pic de enervare.

– Înţeleg foarte bine: nu se cuvine.

Hélène dădu din umeri; tocmai asta e: când iubeşti faci şi lucruri care nu se cuvin.

– Oh! astea-s tâmpenii de cinema, spuse Paul.

Avea un aer placid şi hotărât, care-i urcă Hélènei sângele la cap.

– E ultimul tău cuvânt? Nu mă iei? întrebă ea.

Paul dădu din cap, aproape râzând:

– Nu.

– Atunci, poţi să pleci imediat, nu te opresc.

Se duse şi deschise uşa.

– Hélène! nu fi stupidă.

– Mă iei sau nu mă iei?

– O! bine, spuse Paul. Trecu pragul: pe mâine seară.

– Dacă mă găseşti, strigă ea cu-o voce furioasă.

Se aplecă peste balustradă; clopoţelul de la intrare sună şi uşa se-nchise. „A plecat. Puţin îi pasă dacă mucegăiesc aici; puţin îi pasă că m-am supărat pe el; nici nu se mai gândeşte la asta!". Se aşeză pe-o treaptă a scării. Paul o iubea; asta - sigur; o iubea de trei ani, cu devotament, cu fidelitate, cu căldură; dar nu se simţea cine-ştie-cât de preţioasă în ochii lui; nu era preţioasă pentru nimeni. Cui îi păsa de ea în clipa asta? Se afla acolo, scăldată în mirosul de miere şi de cacao ce urca din prăvălie; s-ar fi putut afla cine-ştie-unde, ar fi fost absolut la fel. În copilărie nu fusese niciodată nici colo, nici dincolo; era în braţele lui Dumnezeu; El o iubea cu o dragoste eternă, iar ea se simţea eternă ca şi El. Tupilată în penumbră, ea Îi oferea fiecare bătaie de inimă şi cel mai mic oftat al ei căpăta o importanţă nemărginită de vreme ce Dumnezeu îl primea. Paul nu era aşa de atent; şi chiar dac-ar fi fost, Paul nu era Dumnezeu. Hélène se ridică. „N-am nevoie de nimeni. Eu, Hélène, exist; nu-i oare de-ajuns?".

Urcă din nou la ea în cameră şi se-apropié de oglindă. „Ochii mei, chipul meu", se gândi ea, cu un pic de [illegible] „Eu. Numai eu sunt eu". Rar ajungea să scoată

din ea aceste scurte scântei; degeaba-ţi atingeai propria mână ca şi când ţi-ar fi fost străină, numaidecât te aflai în inima unei intimităţi fără speranţă. Hélène se aruncă pe divan. Bucuria ei îşi pierduse suflul. Nu se afla nimeni în faţa ei; era închisă-n ea însăşi; putea pretinde mult şi bine că se iubea pe sine, această iubire era doar o măruntă palpitare călduţă înăuntrul propriei cochilii; iar această plictiseală, această searbădă acreală de lapte-nchegat era chiar carnea din care era făcută, o carne băloasă şi fleşcăită, străbătută de mici frisoane. Ca o stridie; exact la fel trebuie să simtă o stridie că există; gândurile mele sunt cili vibratili; par a porni spre ceva, apoi se retrag, pornesc din nou, cad din nou. Hélène sări în picioare: Nu se poate; trebuie să existe ceva. Ceilalţi cum fac? Sunt desigur stridii mai bine realizate decât mine; nici nu-şi imaginează că cochilia lor are şi un exterior.

– Domnişoară Bertrand.

Hélène se aplecă peste balustradă.

– Da.

– Ies un pic. Pot să pun cartonul să se adreseze la dumneata?

– Cum să nu, spuse Hélène. Cam în câtă vreme vă-ntoarceţi?

– Cam într-o jumătate de ceas. Mulţumesc.

– N-aveţi pentru ce, spuse Hélène.

Stătu o clipă, apoi coborî scara în fugă; inima-i bătea puternic; acum ori niciodată; n-avea să existe ocazie mai bună. Deschise uşa spre curte şi se strecură pe lângă zid. Pe faţada sumbră străluceau ferestrele, ameninţătoare ca nişte priviri. Dacă o vedea cineva, dacă se-ntâlnea cu

părinţii ei sau cu vreun locatar? Încremeni; i se umeziseră mâinile şi-i tremurau picioarele. „Sunt chiar atât de laşă?". Dorea maşinăria asta; i se părea că asta-i era toată partea pe pământ şi că, dacă nu ştia să pună mâna pe ea, pentru ea, Hélène, nu mai exista nici o speranţă.

„O doresc". Puse mâna pe ghidon. Ce uşoară era! Se opri din nou. Avea s-o vadă brutăreasa, şi mezelarul, tot cartierul ar recunoaşte-o; mai bine lăsa un bilet cu semnătură: bicicleta am luat-o eu. „Şi ce dacă", îşi spuse ea, strângând din dinţi. O luă spre ieşire, împingând bicicleta. Acum tremura atât de rău că n-ar fi fost în stare nici să se ţină-n şa. „E absurd", repetă ea cu disperare. Într-o oră ar fi răsculată toată casa: „Au să mă denunţe şi-au să mi-o ia". Se uită în jur îngrijorată; nu se mai putea despărţi de ea, era averea ei, un animal drag, familiar şi ascultător, prietena ei, copilul ei iubit. „Să fug cu ea, să nu mă mai întorc...". Îşi trecu mâna peste fruntea asudată. „Există o posibilitate, doar una".

Duse bicicleta la locul ei şi traversă curtea în fugă. Cu atât mai rău pentru amorul meu propriu; la urma urmei nu ne-am certat de-adevăratelea. Zbură ca o săgeată pe strada Saint-Jacques şi se opri la uşa restaurantului. Şi dacă nu vrea? Respiră adânc; obrazu-i era în flăcări; o ceaţă o despărţea de lume, privirea-i rămăsese ţintuită la nichelul strălucitor: „Dacă refuză, o rup cu el, nu-l mai văd niciodată". Împinse uşa; o sobă duduia în mijlocul încăperii pardosite cu dale; lumea stătea la mese acoperite cu muşama. Dar Paul nu era nicăieri?

– Cu ce vă putem servi? spuse patronul.

Burta-i înainta ameninţătoare sub şorţul albastru.

– Caut pe cineva, şopti Hélène. Ochii i se opriră asupra unui tânăr solitar, aşezat la o masă din fund; Nu mânca, părea să aştepte pe cineva şi avea dinainte o carte deschisă. Se duse la el. El o privi cu un aer interogativ; nu era chiar aşa de tânăr; trebuie să fi avut cel puţin treizeci de ani. Ochii nu-i erau ostili.

– Nu vă numiţi cumva Blomart? întrebă ea.

El zâmbi:

– Eu sunt.

– Ştiţi cumva dacă Paul vine curând?

– Paul Périer? îl aştept din clipă-n clipă.

Zâmbi din nou; un zâmbet ciudat, reţinut; nu puteai şti dacă era amabil sau ironic. Hélène ezită.

– Aveam să-i cer un serviciu. Îl privi neliniştită pe Blomart: e presant.

– Dacă vi l-aş putea face eu în locul lui...

Hélènei începu să i se zbată inima în piept. Ar fi şi mai bun decât Paul; nimeni din cartier nu ştia mutra asta. Îl privi drept în faţă. Câtă încredere putea să aibă în el.

– Să-nţeleg că n-aş putea? reluă el.

– Poate, dac-aţi vrea, zise Hélène. Avea probabil un aer stupid cum se balansa aşa de pe-un picior pe celălalt. N-aş vrea să mă-ntorc acum acasă, fiindcă părinţii m-ar obliga să iau masa cu ei şi asta mă plictiseşte. Dar am o bicicletă-n curte, şi am numaidecât nevoie de ea... N-aţi putea să mi-o aduceţi? E la doi paşi.

Se uită la pendulă. Opt fără douăzeci şi cinci. Trecuseră douăzeci de minute de când plecase portăreasa.

– Cu mare plăcere, spuse Blomart. Dar dacă mă vede careva şterpelindu-vă bicicleta ce-o să creadă?

– Atunci veniţi şi mă luaţi de-aici şi-am să spun că eu v-am trimis.

Îl privi cu un aer rugător. Blomart se ridică în picioare.

– E pe strada Saint-Jacques, la numărul 200; în curte, bicicleta bleu pal. De altfel e numai una. Mergeţi cât mai repede, că totuşi ar fi mai bine să nu vă vadă nimeni.

– V-o aduc numaidecât, spuse Blomart.

Hélène se lăsă pe banca de lemn. O ajunge la timp? Dacă-l prindeau... Mai bine să nu se gândească la aşa ceva. Să nu te gândeşti la nimic e singurul mod de-a acţiona. Crescând te-apucai să te gândeşti prea mult.

– Ce cauţi aici? o-ntrebă Paul.

Apăruse deodată şi se uita fix la Hélène cu un aer mânios; i se-nroşise pielea de furie.

– Îl aştept pe tovarăşul tău, spuse Hélène. El e drăguţ. Se pare că nu-l scârbesc chiar aşa de mult.

– Unde e? spuse Paul.

– L-am trimis eu undeva.

– Ai tupeu, spuse Paul pe un ton mai blând. Dacă tot eşti aici, n-ai decât să rămâi. Dar n-ai să te distrezi.

Paul se aşeză.

– Mă distrez foarte bine, spuse Hélène.

Se uita fix la geamul fără lustru al uşii. Trecuseră şapte minute. Ar fi trebuit să se-ntoarcă.

– Ce vrei să mănânci? întrebă Paul.

– Nu ştiu; nu mi-e foame.

Ar fi nasol să păţească ceva din cauza ei. Arăta bine, cu puloverul lui mare, cu gulerul înalt, pe gât, cu părul des şi negru, cu gâtul puternic şi cu talia subţire; n-avea aer de muncitor, nici de burghez, nici de tip din Cartierul

Latin. Hélène tresări. Era-n cadrul uşii; zâmbea.

– Bicicleta dumneavoastră e aici. Vă trebuie numaidecât ori s-o aduc înăuntru?

– O! Vă mulţumesc, spuse Hélène.

Îi venea să i se-arunce de gât. Bicicleta mea; e-ntr-adevăr a mea; am s-o pornesc numaidecât pe străzi, am să dau Parisul pe din două; sunt sigură că merge bine. I se părea că i s-a schimbat toată viaţa.

– Vă rog aduceţi-o înăuntru.

– A ta? care bicicletă? zise Paul. Ce-nseamnă asta? Se uită la maşinăria bleu deschis pe care-o rezema Blomart de perete: e a ta? de când?

Hélène zâmbi fără să răspundă. Paul îl întrebă pe Blomart din privire:

– Bicicleta asta e a ta?

– Nu, e a dânsei şi i-am adus-o, explică Blomart. M-a rugat să i-o aduc.

Se uita şi el bănuitor la Hélène.

– Nemaipomenit! exclamă Paul. O apucă pe Hélène de umăr: uite ce e, ai putea să faci tâmpeniile singură în loc s-azvârli măgăreaţa în spinarea vecinului. Îţi dai seama dacă-l prindeau?

Blomart începu să râdă.

– Ei bine, m-am lăsat dus de nas de-a mai mare dragul, spuse el cu un aer plouat.

Râsul lui era tânăr şi simpatic, dar în ochi şi la colţul gurii exista o mulţime de reticenţe pe care Hélène nu reuşea să le descifreze.

– Ştiţi, să mă iertaţi, recunoscu Hélène. Dar nu mă puteam duce eu fiindcă m-ar fi recunoscut toate

portăresele din cartier.

– Bineînţeles, zise Blomart. Se aşează şi-i dădu Hélènei lista de bucate: ce iei? emoţia te-a secătuit, nu?

– Am să mănânc pateu şi un grătar cu cartofi, hotărî Hélène.

– Şi eu la fel, îi spuse Blomart patronului care se-apropiase de ei: şi-o sticlă de vin roşu.

– Tot la fel şi eu: pateu şi grătar de vacă, rosti Paul pe un ton ursuz. Medita cu încăpăţânare: „Povestea asta e complet tâmpită, spuse el brusc. Am să duc înapoi bicicleta".

– Bicicleta mea, strigă Hélène. Paul, dacă faci aşa ceva, să nu te mai văd în viaţa mea.

– O duc îndărăt, spuse Paul.

Se ridică. Hélènei îi dădură lacrimile. Paul era mai tare decât ea şi încăpăţânat.

– Dacă te duci, spuse ea, cu dinţii strânşi, am să merg în urma ta urlând, şi-ai să vezi scandal. Încearcă numai, încearcă...

– Ascultă, zise Blomart. Se uită la Paul cu un aer conciliant: dacă tot mi-am dat osteneala să-i şterpelesc bicicleta asta lasă-i-o!

Paul ezită.

– E o tâmpenie, au s-o bănuiască imediat.

– Puţin îmi pasă, zise Hélène. N-au să aibă nici o dovadă.

– Unde ai s-o ascunzi?

– De ce nu la tine? întrebă Hélène.

– Nu, refuză Paul, eu nu mă bag în aşa ceva.

– Ai putea s-o aduci la mine, spuse Blomart.

– O, ar fi grozav, zise Hélène. Aş putea s-o văpsesc la dumneata? Nu te-ar deranja?

– Deloc, spuse Blomart. În ce culoare vrei s-o văpseşti?

– Verde-nchis. Nu ţi se pare frumos.

– Verde-nchis? întrebă Blomart. Cred că nu-i o idee rea.

– Cred că glumele astea mai mergeau când erai mică, spuse Paul. Dar acum e chiar nasol. Mă rog! pune-te o clipă-n locul amărâtei ăleia de femei când n-o să-şi mai găsească bicicleta.

– Tocmai, zise Hélène. Sunt încântată. Biata femeie! păi e o scârbă de roşcovană, plină de blănuri şi cu apartamentul ticsit de covoare. Şi-apoi nici nu foloseşte bicicleta; de opt zile stătea acolo-n curte.

– Puţin îţi pasă de-asta; ai fura de la oricine, spuse Paul.

– Nu-i adevărat, răspunse Hélène. Ridică din umeri: nu ştiu de ce te omori atâta să aperi proprietatea, de vreme ce eşti comunist.

– Ce-are a face una cu alta? zise Paul. Vorbeşti ca burghezii care-şi închipuie că eşti comunist ca să-l buzunăreşti pe vecin.

– Nu văd nici un motiv pentru care să nu-i furi pe împuţiţii de bogătaşi, spuse Hélène.

Se-ntoarse către Blomart cu speranţa de-a descoperi o complicitate în ochii lui.

– Personal, nici eu n-aş face-o, rosti el.

Avea mereu acelaşi aer amabil şi niţel ironic. „De parc-aş avea patru ani", se gândi Hélène, un pic furioasă.

– De ce? întrebă ea dezamăgită.

– Fiindcă nu duce la nimic, răspunse Blomart.

– Cum adică! se miră Hélène. Ba mă duce şi mă prea duce! acuma, bicicleta este-a mea.

– Bineînţeles.

Blomart zâmbea. Zâmbetul lui nu era transparent ca zâmbetul lui Paul. Hélène îi luă seama cu mirare.

– Atunci de ce mă blamezi?

– Dar nu te blamez, negă Blomart pe un ton politicos.

– Ai spus că n-ai fi făcut ca mine, spuse ea cu nerăbdare.

– O! Nu-mi place să umblu după propriul profit. Avea un ton serios, acel ton serios atât de agasant la Paul. Numai că vorbele lui nu sunau găunos. Plecase de-acasă la douăzeci de ani, tocmai ca să nu posede nimic.

Trebuie să fi avut motive întemeiate.

– Dar totdeauna omul umblă după propriul interes. Şi găsesc că are dreptate, adăugă ea pe un ton revendicativ. La urma urmei, te ai doar pe tine.

– Numai tu nu te ai decât pe tine, preciză Paul.

– Fiindcă sunt o mic-burgheză, ştiu, i-o reteză Hélène, arătându-i colţii.

– Avantajul propriu, da, zise Blomart, dar depinde unde-l plasezi.

– Ce vrei să spui? întrebă Hélène.

Blomart vorbea fără chef, din vârful buzelor; o lua desigur drept copil şi nu voia să se-njosească să discute cu ea:

– Micile dorinţe personale nu mi se par interesante. Nu ştiu la ce-ar folosi să le satisfaci...

– Ale mele mă interesează, spuse Hélène.

Era enervată. Într-un fel, îi plăcea să stea de vorbă cu el; părea să aibă-n rezervă o mulţime de resurse tainice. Era plăcut să-şi închipuie că-şi alegea frazele anume pentru dânsa; era plăcut să-i simtă privirea strălucitoare apăsând asupra ei. Dar ce aer sigur de el! asta-ţi stîrnea numaidecât pofta de-a-l contrazice.

– Mi se pare că trebuie s-avem mai mult orgoliu, afirmă Blomart.

– Mai mult orgoliu? rosti Hélène surprinsă.

– Da.

Ea nu pricepea ce voia el să spună, dar cuvintele îi sunaseră la ureche ca o insultă. De fapt, se arăta indulgent faţă de furtul acelei biciclete fiindcă-l găsea pueril. Se uita la Hélène de la înălţimea lui de bărbat şi de adult.

– Atunci dacă nu te interesează nici măcar ceea ce doreşti, mă-ntreb ce-ţi mai rămâne, spuse ea pe un ton agresiv.

– O mulţime de lucruri, răspunse Blomart cu gentileţe.

Era ceva fratern în vocea lui. Existau oare oameni cărora le vorbea totdeauna cu această voce? o femeie poate. Era ciudat să te gândeşti că avea o viaţă-ntreagă-n spatele lui, în jurul lui.

– Care? întrebă Hélène.

– Ar fi prea mult de explicat, spuse Blomart cu un aer vesel. Ai să descoperi singură dacă într-adevăr nu ştii.

Hélènei îi ţâşni din nou furia în obraji. Era clar că nu-şi dădea osteneala să stea de vorbă cu ea; îi azvârlea o insultă-n faţă şi trecea mai departe cu dezinvoltură.

– Da, ştiu: ar trebui să mă preocup de fericirea omenirii.

Se uită la Paul rânjind: muncitorii au simţul solidarităţii.

– Într-adevăr, încuviinţă Paul.

– N-are decât să se ocupe fiecare de sine, e mai simplu. Eu mă descurc; n-are decât să facă şi vecinul la fel.

– Cred că te-ai născut descurcată gata, spuse Blomart.

Hélène simţi un nod în gât: nu era nevoie să-i zâmbească atâta ca să-şi bată joc de ea.

– Nu e atât de rea pe cât spune, zise Paul râzând. Nu poate vedea un amărât să nu-şi vândă cămaşa de pe ea ca să-i sară-n ajutor.

Nu trebuia să-i sară-n ajutor Hélènei, că era destul de mare. Şi-apoi puţin îi păsa dacă-l scandaliza pe Blomart.

– Bineînţeles că nu-mi place să văd pe cineva suferind, admise Hélène. Se uită la Blomart cu un aer provocator: să ştii, poate că sunt un monstru: dar de lumea pe care n-o cunosc mi se fâlfâie.

– Nu e monstruos; dimpotrivă, e un caz frecvent, spuse Blomart.

Vocea lui era indiferentă. Hélène îşi luă paharul de vin în palme; îi venea să i-l azvârle-n obraz. Îi convenea s-o ridiculizeze, dumnealui care-şi petrecea timpul în discuţii, în reuniuni. „Prea l-aş face să râdă". Goli paharul şi-l puse pe masă.

– În orice caz, face mai mult decât să te-mpăunezi de parc-ai avea soarta omenirii în degetul mic, spuse ea cu o voce şovăitoare.

– Fără discuţie, se-nvoi Blomart.

Râdea. Nici măcar nu-ncerca să-şi ascundă dispreţul.

– Sunt sigură că omenirii puţin îi pasă de toate pălăvrăgelile voastre.

Nu se mai putea opri; nu prea ştia de ce abordase acel ton arţăgos, dar nu putea da îndărăt, cu fiecare replică-i creştea furia. Iar Blomart râdea. Hélène se ridică şi îşi luă paltonul.

– Distraţi-vă fără mine, spuse ea.

Luă bicicleta, ieşi pe uşa restaurantului şi urcă în şa. Ei rânjeau mai departe; Paul era probabil cam stingherit, dar lui Blomart incidentul i se părea în mod sigur caraghios. De furie, Hélènei i se umplură ochii de lacrimi. Cei doi pontifi! Acum stăteau de vorbă între bărbaţi; iar ea nu era decât o fetişcană superficială, capricioasă. Tremura; burniţa-i trecea prin paltonul prea subţire; nu era plăcut să mergi pe bicicletă pe asemenea frig. „De ce-oi fi fost atât de stupidă? nu ştiu niciodată să mă port". Frână şi rezemă bicicleta de trotuar. Poate că nu era prudent s-o lase acolo. Atâta pagubă! La urma urmei, era doar o bicicletă şi-atâta tot. Împinse uşa unei mari cafenele iluminate şi-şi puse coatele pe tejghea. „Un rom". Romul îi arse beregata. O exasperase Paul; măcar de n-ar fi fost acolo. Chiar îl interesau oamenii? De-adevăratelea? Toată lumea asta: bărbaţi, femei, tineri, bătrâni? Râdeau, beau zgomotos. Ce să găseşti la ei? ce au ei mai mult decât mine? Eu mă ştiu pe dinafară, e acelaşi lucru; nici ei nu valorează mai mult. Ai să descoperi singură. Păi, nu descopăr nimic. Ce este interesant? Ce merită vreun efort?

Bicicleta era la locul ei, rezemată de trotuar, fidelă, docilă. Hélène puse mâna pe ghidon cu arţag; oare trebuia s-o care toată noaptea? N-avea chef să urce-n şa; mergând pe jos îi venea mai uşor să se gândească. „Oare cui îi

folosesc?". Oricum, îi era greu să se gândească; ideile-i fugeau în toate părţile. „Mi-ar mai trebui un rom". Intră într-o cafenea. „Două romuri". Chelnerul ştergea tejgheaua cu o cârpă. Ce lumină tristă; afară burniţează. Şi eu. Sunt aici. Chiar, de ce aici? Eu. Cine? Cineva care spune eu. Şi-ntr-o bună zi, prezenţa asta n-o va mai simţi nimeni! Se rezemă cu mâna de tejghea. Imposibil. Am fost totdeauna aici, aici am să rămân mereu, asta este eternitatea. Se uită la picioare, erau înfipte-n pământ; cum o să se mai poată mişca? Şi să se ducă unde?

Hélène se trezi în stradă. Se uită cu scârbă la bicicletă: exact unde-o lăsase, ca un câine răbdător şi inoportun. Se depărtă, dezgustată; era preferabil să aibă mâinile libere; îi dădeau destul de furcă picioarele: trebuia să le pună exact unul înaintea altuia; nu era aşa de simplu cum ar fi crezut. Făcu vreo câţiva paşi. „Nu merge", spuse ea. Se rezemă de-un copac. Trunchiul şiroia de ceaţă lichidă, picături ca gheaţa cădeau din crengile desfrunzite; Hélène îşi simţea fiecare fibră a corpului despicată de frig. Începu din nou să meargă. „Degeaba", repetă ea. În orice caz, rămânea pe loc, ca în coşmaruri. Să mergi înainte, să dai îndărăt; nu exista nici un scop.

„El ar şti să-mi spună". Chipul lui mat, vocea neglijentă şi gravă. Nu părea absurd că el exista pe pământ; părea să aibă o raţiune. „Dacă aş putea să-i vorbesc, fără Paul". Deodată, în frigul de gheaţă, izbucni o vâlvătaie: n-avea decât să-i scrie. Un scop. Iacătă scopul; timpul se scurgea din nou, palpabil, cald. Hélène se-mpiedică de bordura trotuarului şi-ncepu să râdă.

III

A bătut cineva. Uşa se deschise-ncetişor.

– Ai nevoie de ceva?

Dă din cap.

– Nu, mulţumesc.

Nevoie de ce? Pentru ce? Acolo, desigur, cuvintele astea au încă sens. Dincolo de uşă e-o cameră; o casă-ntreagă; o stradă; un oraş. Şi oameni, alţi oameni care dorm sau care veghează.

– Laurent a dormit?

– Da. O să vină să te vadă la şase.

Madeleine se-apropie de pat: doarme?

– A dormit tot timpul.

– Vezi că sunt alături cu Denise, spuse Madeleine.

Închide uşa. În pat e o mişcare uşoară.

– Cât e ceasul?

Cuvintele sunt şoptite încet de tot, cu o voce puerilă. Se apleacă, atinge mâna care se odihneşte pe cearceaf.

– Două, puiule.

Ea deschide ochii.

– Am dormit.

Pândeşte o clipă, ascultă; nu ascultă-n afară, ci într-însa.

– Fac mereu zgomot sus, auzi?

N-aude; se-apleacă avid asupra acestei agonii, dar n-o poate împărtăşi.

– Tare-aş vrea să tacă.

– Mă duc să le spun. Culcă-te la loc.

– Da. Privirea albastră pâlpâie: Paul. Unde e Paul?

– A scăpat; mâine seară trece linia. O să vină pe-aici înainte de-a pleca.

Închide ochii din nou; cuvintele nu i-au străpuns visul. Acest vis greu în care freamătă un sânge vânăt, vis pe care eu nu-l pot visa. Nu. Nu adormi din nou. Trezeşte-te de-adevăratelea, trezeşte-te pentru totdeauna. A deschis ochii, a deschis gura, era din nou lângă mine şi n-am ştiut s-o păstrez. Trebuia să pătrund cu forţa până-n inima ei, să sfâşii negurile, s-o silesc să m-asculte, s-o implor: rămâi în viaţă, întoarce-te la mine. Întoarce-te; ieri era încă atât de uşor. Cu mâinile pe volan, priveai cerul şi spuneai: ce noapte frumoasă. O noapte prea frumoasă, călduţă. Zâmbeai: am să mă-ntorc. N-am să-i mai văd niciodată zâmbetul. Parcă buza i s-a scurtat, nu-i mai acoperă dinţii, iar nările i s-au subţiat; în carnea ei vie s-a şi modelat cadavrul. Trebuie să-nchid ochii, să uit masca asta de mort; mâine n-am să mai pot, n-am să mai văd decât masca asta. „Am să mă-ntorc". Ar fi trebuit să-mi strâng braţele-n jurul tău şi să nu le mai desfac: nu pleca; te iubesc; rămâi cu mine. În tăcere ai auzit cuvintele astea; şi-ai plecat; ar fi trebuit să le strig mai tare. Te iubesc. Acum vorbesc şi nu mai auzi. Mă ascultai

atât de pasionat: iar eu tăceam. Oare n-o să se mai întoarcă niciodată înapoi, în nici o viaţă? Este aici, atât de-aproape, atât de tânără în bluza ei de culoare deschisă, tânără ca speranţa acestei veri triumfătoare. Purta o fustă plisată, în carouri verzi şi roşii, o bluză albă şi-un cordon lat de piele roşie în jurul taliei: fruntea-i era acoperită de un breton şi părul îi cădea drept de amândouă părţile feţei. Când s-a aşezat deodată-n cadrul uşii toţi ochii s-au întors spre ea; n-avea aerul unei neveste de muncitor, şi totuşi, aşa cum mergea prin atelier, prezenţa ei nu părea deplasată; graţie desigur acestei neglijenţe din toaleta, din gesturile şi din întreaga ei persoană. S-a apropiat de mine cu un aer speriat şi agresiv; mi-a-ntins brusc un pachet.

– Ţi-am adus de mâncare.

Am luat pachetul, un colet enorm învelit în hârtie brună, legat grosolan cu sfoară.

– Eşti foarte drăguţă.

O priveam cu ezitare; se legăna stângaci de pe-un picior pe altul. Eram jenat: jenat că nu-i răspunsesem la scrisori, şi mai ales că le primisem.

– Ei, spusese ea nerăbdătoare, nici măcar nu-l desfaci?

Îşi închipuise că stătusem nemâncaţi cele două zile de captivitate voluntară; golise cofetăria, alegând dintre mărfurile dulci tot ce găsise mai robust, mai masculin: turtă dulce, bucăţi mari de ciocolată, biscuiţi enormi; nu se putuse opri să nu strecoare ici-colo şi câte-o caramea moale, o banană zaharisită, o pralină. Amuşină alimentele, zâmbind cu poftă.

– Împarte-le repede prietenilor tăi: bineînţeles că vă e foame.

Ochii mei dădură ocol atelierului şi-ntâlniră şase perechi de ochi amuzaţi. „Cine vrea niţel desert?", strigai eu. Le aruncai fursecuri, cutii de curmale, caramele brune şi blonde şi muşcai dintr-o bucată de turtă dulce.

– Tu nu iei nimic?

– Nu, totul e pentru voi, spuse ea.

Îi străluceau ochii; îmi urmărea conştiincios mişcarea fălcilor şi-aveam impresia că simţea-n propria gură pasta mieroasă care mi se lovea de palat; eram din ce în ce mai stânjenit; privirea ei îmi cerceta amănunţit chipul, îmi înregistra forma sprâncenelor, nuanţa exactă a părului; nimeni nu mă scrutase niciodată astfel. Madeleine nu se uita la mine, ea nu se uita la nimic; lucrurile existau acolo, în jurul ei, confuze, vag înspăimântătoare; încerca mai degrabă să nu le vadă; Marcel mă examina uneori, dar se mărginea să-mi constate trăsăturile cu o imparţialitate dezolată. În timp ce privirile Hélènei interogau, cântăreau şi cereau socoteală. Cine-şi permite să se afle aici, în faţa mea? Am mâncat o bucată mare de turtă dulce în tăcere; apoi am spus:

– Te-au lăsat să treci?

A ridicat din umeri:

– Dovadă că da.

– Au ordin să dea drumul numai mamelor şi soţiilor...

Hélène surâse cu oarecare sfidare:

– Am spus că vin să-mi văd logodnicul.

– Perrier e-n atelierul de-alături, am zis precipitat.

– Le-am spus numele tău. Cred că de-asta nu m-au gonit.

Cred c-am avut un aer contrariat; m-a-ntrebat:

– Te supără?

– Niţel. Eu am dat dispoziţia; nu pot să beneficiez de măsuri excepţionale.

Hélène se-aşează pe-un taburet şi-şi încrucişă picioarele; picioare frumoase, arse de soare. Purta nişte sandale de piele şi şosete albe.

– Şi de ce nu? spuse ea.

– Uite ce e. Dacă vrei neapărat să stăm de vorbă, ne dăm întâlnire. Greva n-o să mai dureze mult. Dar nu trebuie să rămâi aici.

– O! Dar am venit de departe. Nu. Rămân. În felul ăsta, ai să fii obligat să-mi răspunzi.

Am zâmbit. Scrisorile ei nu-mi plăcuseră; scrisori de fetiţă care se plictiseşte. Dar poate că valora mai mult decât scrisorile; ochii, fruntea, pometii degajau violenţă de animal sălbatic, în timp ce pe gură-i tremurau mii de făgăduinţe de gingăşie; mi-era drag acest chip. Am aruncat o privire spre tovarăşi; nu se ocupau de noi. Unii jucau cărţi pe-o masă de paginaţie; alţii se lungiseră pe podea şi fumau; Portal încălzea la o spirtieră gamela pe care i-o adusese nevastă-sa, Laurent scria o scrisoare; te-ai fi crezut într-un cămin popular, dacă n-ar fi fost decorul din jurul nostru, acelaşi din zilele de lucru; părea surprinzător să vezi etalându-se-n tihnă vieţi individuale în aceste ateliere unde altădată se desfăşura cu stricteţe o dură sarcină colectivă. Aliajul de plumb, de antimoniu şi de cositor se-ntărise-n creuzet, flacăra era stinsă, semnele claviaturii erau numai nişte pete neclare, literele de plumb redeveniseră informe, cum ar fi fost dacă n-am fi ştiut să citim; existam doar noi, nepăsători faţă de aceste

lucruri neomeneşti, ocupaţi numai cu noi înşine. Eram liberi şi ne simţeam forţa. N-ascultam de nici un ordin şi nu-nsărcinaserăm pe nimeni să acţioneze-n locul nostru; greva izbucnise; spontan, fără presiunea partidelor, fără scop politic, chiar din sufletul muncitorilor, din nevoile lor, din speranţele lor. Mă simţeam copleşit. De ani de zile luptasem răbdător ca s-ajung aici: la afirmarea acestei solidarităţi paşnice; fiecare lua de la ceilalţi forţa de-a-şi impune propria voinţă, fără să-ncalce libertatea nimănui şi rămânând în acelaşi timp răspunzător de sine însuşi.

Îşi legăna piciorul cu nerăbdare; mi-a atins braţul cu vârful sandalei:

– Eşti furios?

– Eu? De ce?

– Nu spui nimic.

– Mă uitam; grevele astea sunt o reuşită. Gândeşte-te că-n momentul ăsta, aceeaşi scenă e pe cale să fie trăită în mii de uzine şi de ateliere, în toată Franţa.

Sub bretonul care-i accentua aerul încăpăţânat, ochii ei albaştri s-au întunecat.

– De ce-ţi baţi joc de mine?

– Îmi bat joc de tine?

– N-am făcut atâta drum ca să-mi vorbeşti de grevă.

Ochii ei alergau îndrăzneţ peste chipul meu, îmi scormoneau fiecare rid, fiecare pliu al frunţii; o-ncurca gura prea tandră; îşi trecu stângaci cu limba peste buze.

– De ce nu mi-ai răspuns la scrisori?

– Ba am răspuns.

– O singură dată. Patru rânduri.

– N-aveam ce spune mai mult.

M-a privit de parc-ar fi vrut să mă bată.

– Când întâlneşti pe cineva care nu-ţi poate fi de folos e rău să refuzi să-l revezi?

Eram ferm hotărît să n-o încurajez, n-aveam timp de pierdut cu ea; dar mi se părea încântătoare cu mutra ei serioasă şi-nfuriată; un val de sânge i-a-ncins obrajii.

– Bineînţeles că puţin îţi pasă dacă fierb în suc propriu, fără să ştiu ce să fac.

– N-am încotro, obligatoriu: nu te cunosc.

– Dar acum mă cunoşti?

Îmi zâmbi îmbietor.

– Uite ce e, te-nţeleg perfect; eşti la vârsta când te plictiseşti şi orice distracţie e bună. Dar nu e cazul meu; am atâtea de făcut că n-am timp să mă ocup de tine.

– Timp... Piciorul i se legăna cu nerăbdare: când vrei, găseşti timp.

– Să zicem că nu vreau, am spus eu.

A rămas nemişcată ca pentru a lăsa cuvintele să pătrundă mai bine într-însa; a lăsat capul în jos.

– Nu-ţi sunt simpatică?

Întrebarea avea un accent atât de sincer că m-a tulburat; în modul de-a se expune celor mai crude răspunsuri era un curaj care impunea respect. Primul lucru care m-a frapat la tine a fost acest temerar gust al sincerităţii.

– Eşti foarte simpatică. Dar, ştii, te iluzionezi mult cu privire la ce-aş putea face pentru tine; n-am ce să te-nvăţ. Doar dacă te interesează sindicalismul.

A dat din umeri:

– Am să văd eu dacă-mi serveşte la ceva.

Era greu să scapi din gheruţele ei tenace.

– Să lăsăm asta. Dacă m-aş apuca să mă văd cu toată lumea pe care-o găsesc simpatică nu mi-ar ajunge toată viaţa.

– Cunoşti atâta lume simpatică. Oftă: eu nu cunosc pe nimeni.

– Mai întâi, îl ai pe Perrier.

Vâlvătaia întunecată apăru din nou în ochii ei.

– A! Din cauza lui Paul. Fii fără grijă, n-am de gând să mă-ndrăgostesc de tine.

– Nici nu m-am gândit, am spus eu.

Nu eram chiar aşa de sigur; mi se părea predispusă la pasiune, şi bineînţeles i s-ar fi părut anost să-şi iubească logodnicul.

– Numai că Paul şi cu mine fierbem la foc mic în aceeaşi zeamă de ani de zile. Aş fi vrut s-aud altă bătaie de clopot.

– Îţi place să citeşti. Nu există ceva care să te facă mai bine să-ţi ieşi din piele decât o carte bună.

Ridică din umeri cu furie.

– Sigur, citesc. Dar nu-i acelaşi lucru. Izbi cu călcâiul în piciorul unui taburet: se vede că nu ştii ce-nseamnă să stai de dimineaţa până seara într-un colţ.

– Are să fie şi altfel. Sunt liniştit în privinţa asta. Am făcut un pas ca şi când m-aş fi depărtat de ea: scuză-mă, dar am treabă.

– Treabă? păi, sunteţi în grevă.

– Tocmai, scriu un articol despre grevă.

– Arată-mi-l.

– Nu l-am scris. Şi nu te-ar interesa.

– Explică-mi. Nu eşti comunist?

– Nu.

– E vreo deosebire?

– Comuniştii privesc oamenii ca pe nişte piese pe-o tablă de şah; e vorba de câştigat partida; piesele n-au nici o importanţă în ele însele.

Se uită în jurul ei cu aroganţă.

– Iar dumneata găseşti că au chiar atâta importanţă? În politică un singur lucru cred că este amuzant: să simţi în mână o mulţime de sfori şi să tragi de ele.

– Nu ştii despre ce vorbeşti, i-am spus eu.

E un accident. N-ai să părăseşti partidul pentru asta. Te datorezi partidului, drăguţule. O să-l răzbunăm. Doi pumni, un creier: e-aşa de puţin; rămân atâtea creiere şi-atâţia pumni. Am bătut la uşă noaptea şi Marcel mi-a deschis: fratele lui unic murise. Să mă omoare, să mă-ngroape-n pământ. Primejdios ca arborele la cotitură, ca revolverul ăsta-ncărcat, ca ciuma. Ascunde-mă. Fă-mă nevăzut. Dar trăiesc. Cel puţin n-am să mai acţionez, niciodată.

– Dar când organizaţi grevele astea nu trageţi sfori?

– S-au organizat fără mine, i-am spus.

După ce-am părăsit partidul, stătusem doi ani în letargie; şi-apoi, încetul cu încetul, începusem din nou să mă ocup de viaţa sindicală. Această muncă mi se părea legală, fiindcă n-avea nimic din munca politică; era la scară umană. N-avem de ales pentru alţii, nu hotăram nimic; fiecare membru de sindicat îşi recunoştea propria voinţă în voinţa colectivă; nu exercitam nici o acţiune

asupra grupei căreia-i aparţineam: mă mărgineam să fiu instrumentul prin intermediul căruia-şi realiza existenţa; prin mine, aspiraţiile sale confuze se ordonau în gânduri coerente, dorinţele sale dispersate luau o formă tangibilă, îmi împrumutau vocea pentru a se exprima; dar asta era tot. În aceste vieţi, prin mine nu se-ntâmpla nimic neaşteptat şi nici arbitrar, nimic care să nu fi ţâşnit din ele însele. Dar n-aveam chef să-i explic Hélènei toate astea. I-am întins mâna.

– La revedere. Du-te cuminte acasă.

– Şi dacă nu vreau să plec?

– Nu te pot sili.

M-am aşezat în faţa mesei de paginaţie pe care-mi întinsesem hârtiile. A ezitat o clipă, apoi a venit spre mine.

– Atunci, la revedere, mi-a spus ea cu o voce tristă.

– La revedere.

Mă apărasem bine, eram foarte mândru de prudenţa mea incoruptibilă. Încă o dată orb. Te respingeam cu bună-ştiinţă, pretindeam că te resping: dar nu eu eram acea voce, acel chip, acel trecut care te atrăgeau? chiar refuzul îmi dădea o nouă atracţie. „N-am făcut nimic pentru asta". Madeleine ridica din umeri. Avea dreptate, eram răspunzător. Răspunzător de blândeţea şi de duritatea ochilor mei, de povestea mea, de viaţa mea, de fiinţa mea. Mă aflam acolo, în faţa ta; şi fiindcă mă aflam acolo, m-ai întâlnit, fără vreo raţiune, fără să fi vrut; dar, din acel moment puteai s-alegi între a te apropia sau a fugi, dar nu mă puteai împiedica să exist în faţa ta. O greutate absurdă apăsa asupra existenţei tale: eu. Credeam

că fac din viaţa mea ceea ce hotăram să fac, mă simţeam liber şi fără prihană. Dar eram pe veci de vină în faţa celuilalt. Nu ştiam. Credeam că e de-ajuns să spun „nu". Nu, n-am să te mai văd. Nu, n-am să-mi mai antrenez tovarăşii în lupta politică. Nu, nu vom cere intervenţie.

– E totuşi drept ceea ce-ţi obiectează, spunea Marcel. Să nu faci politică înseamnă tot să faci politică.

– Tu vorbeşti, care nici măcar n-ai votat? spusese Denise.

Le aducea cafeaua în mijlocul marelui atelier gol. Ca s-o luăm înaintea sechestrului, scosesem pe furiş mobila valoroasă, tapiseriile şi puţinele pânze pe care le mai avea Marcel.

– E la fel de absurd ca şi votatul, spuse Marcel. Zâmbi: numai că e mai puţin deranjant.

– Pentru mine, obiecţia asta e doar un sofism, am spus eu; ar trebui să mi se dovedească prioritatea politicii, că omul este un animal politic şi că, indiferent ce-ar gândi, atitudinea lui este politică. Politica este arta de-a acţiona din afară asupra oamenilor; în ziua în care omenirea întreagă are să se organizeze din chiar interiorul ei, n-o să mai fie nevoie de politică.

– Vorbeşti frumos, spuse Marcel. Îţi încerci pe noi discursul pe care-o să-l ţii?

Cred că-l amuzam mai mult decât oricine. Să pretinzi a nu te compromite în absurditatea universală era o culme a absurdităţii pe care n-o mai întâlnise la nimeni. Siguranţa cu care Denise se azvârlea în toate capcanele i se părea mai puţin burlescă decât eforturile mele de-a le evita. În ceea ce-l privea, accepta cu indiferenţă să

se-nfunde-n cleiul terestru: alta era chestiunea.

I-am zâmbit fără supărare. De opt ani nu mă simţisem niciodată atât de fericit. În strălucirea roşie a lui 14 iulie îmi salutam propriul triumf: triumful vieţii mele, al ideilor mele.

– N-ai chef să faci un tur spre Bastilia?

– Pe vremea asta? Ochii lui arătau spre orbitorul cer albastru: nu. Am să dorm un pic.

Trăia doar noaptea. Cea mai mare parte din zi dormea.

– Dar tu? am întrebat-o pe Denise. Nu vii?

Ea fixa cu un aer posomorât uşa pe care dispăruse Marcel.

– Nu prea am chef. Întoarse ochii spre mine: când te gândeşti c-am fi putut fi atât de fericiţi.

– N-ai să-l schimbi pe Marcel, am spus. Trebuie să-l iei aşa cum e.

– Încerc, îmi răspunse, dar e incurabil; o face dinadins...

Îşi stăpâni glasul podidit de lacrimi.

– Sunt sigură că se-afundă şi că din asta n-o să mai iasă niciodată.

De ani de zile, Marcel nu mai picta acele imagini care, pentru a trăi, cereau complezenţa unei priviri străine. Voia să creeze cu-adevărat. Cioplise-n lemn, modelase-n lut, tăiase direct în marmură; mângâia cu satisfacţie materia dură în care mâna lui crease o formă grăitoare; toate stăteau singure-n picioare, te puteai învârti în jurul lor, nu păreau să aibă nimic de invidiat la un scaun, la o masă. Dar, curând, Marcel a-nceput să se uite cu un aer sumbru la operele lui. Marmura exista, piatra nudă şi

grea. „Dar chipul, unde e chipul?", întreba Marcel furios. Îndrepta două degete spre mine. „E-n ochii tăi şi nu aiurea". Într-o dimineaţă şi-a-ncărcat operele într-un căruţ cu hulube, s-a-nhămat la el şi l-a dus până la antrepozitele de la Bercy: şi-a răsturnat căruţul în Sena. Zile-n şir a plâns Denise.

– Cu el, spunea ea, cum ai renunţat la ceva, bagă de seamă că trebuie să mai renunţi imediat la încă ceva. Unde-o să se oprească treaba asta?

Chipul, sub părul strălucitor, i se boţise: ochii ei învăţaseră bănuiala. Purta o rochie elegantă însă roasă-n coate şi strânsă-n talie cu un cordon ieftin.

– Ar trebui să-ncerci să trăieşti pe cont propriu, i-am spus eu, şi să nu mai stai agăţată de viaţa lui Marcel.

– Ce vrei să fac? N-am geniu la nimic.

– Nu e obligatoriu să ai geniu.

M-a privit cu un aer de-ndoială; îi plăceau valorile sigure.

– Am oroare de mediocritate. Se-nvârti şi făcu un pas către masă: astea ţi se par frumoase? întrebă ea arătându-mi o grămăjoară de pietricele şi de scoici lipite între ele. Marcel îşi consacra acum tot timpul unor asemenea construcţii, împletea sfori, paie, bureleţi de pus la fereastră, făcea mozaicuri din bucăţi de cromolitografii. Aceste obiecte-l satisfăceau, fiindcă, nici măcar în gând, nu le puteai separa sensul obscur de existenţa în carne şi oase.

– Marcel nu pretinde că-s frumoase, spusei eu. Denise ridică din umeri.

– Un ratat, asta e pe cale să devină.

Era greu să-i explici că reuşita, gloria nu meritau

regrete atât de sfâşietoare. „Atunci ce are importanţă?", spunea ea. Nu puteam răspunde-n locul ei. Ştiam ce era important pentru mine.. Dar nu-ntâlnisem în nici un cer aceste măsuri definitive, absolute, a căror revelaţie o pretindea Denise.

– Ai încredere-n el, i-am spus.

– N-am avut destulă răbdare?

M-am uitat la ea cu compătimire. Avea mari merite. Accepta sărăcia fără să se plângă, nu-i făcea niciodată reproşuri lui Marcel, încerca stăruitor să-nţeleagă ceea ce ea numea „complexul lui". Loială, curajoasă, inteligentă. Dar o tainică năpastă făcea toate aceste virtuţi zadarnice.

I-am atins braţul.

– Ar trebui să pleci de-aici. Vino cu mine.

– Mi-e teamă să nu fie prea obositor.

Mi-a zâmbit fără bucurie; îi era teamă să nu fie indiscretă. N-am insistat. Nu reuşeam să trezesc în mine o simpatie adevărată faţă de ea. Îmi reproşam uneori acest lucru.

– Nu-ţi face griji, spunea Madeleine. Asta e nenorocire burgheză, nenorocire de lux.

Madeleine nu-nţelegea că te poţi plânge de soartă: nici că te poţi bucura de soartă; nici că poţi să nu te temi de nimic şi să nu speri nimic.

– Ce-şi închipuie, oare? spuse ea arătând spre valul negru şi roşu care se scurgea între trotuare.

Mergea alături de mine şontâcăind. O băteau totdeauna pantofii, fiindcă-i cumpăra la-ntâmplare, de ocazie sau în schimb, ca să facă un serviciu cuiva.

– Se gândesc la ziua de mâine c-o să fie mai bună

decât cea de azi, am spus eu.

Aşa credeam şi eu. Atâtea făgăduinţe erau pe cale să ia naştere din ezitările acestui început de experienţă.

– Aş! Orice-ar face, viaţa n-o să valoreze niciodată mare lucru.

N-am răspuns; nu-ncercam să discut niciodată cu Madeleine; cu cât argumentele pe care i le aduceai erau mai convingătoare, cu-atât le punea mai mult la-ndoială artificiile. De altminteri, viaţa ei nu valora mare lucru de vreme ce dădea atât de puţin pe ea; trupul ei nu valora mare lucru; îl dădea cu indiferenţă cui i-l cerea; timpul ei nu valora mare lucru; îl folosea mai ales pentru dormit sau pentru fumat cu ochii pe pereţi; n-ar fi fost lipsită de inteligenţă dacă n-ar fi socotit că nici ideile ei nu făceau multe parale: rar admitea să se oprească asupra lor. Plăcerile, interesele, necazurile, chiar şi sentimentele proprii nu contau în ochii ei şi nimeni nu le putea face să conteze; nimeni, în afara ei nu putea face ca propria-i existenţă să aibă importanţă. Dar pentru oamenii aceia care defilau cântând era un lucru important să fii om. A doua zi, viaţa avea să-şi afle un rost; ea avea de pe-acum un rost, prin forţa speranţelor lor.

– Vii cu mine sau m-aştepţi într-o bodegă?

– Iar ai să vorbeşti? spuse ea.

– Da. Le-am promis un discurs tovarăşilor.

Urcat pe-o estradă, în mijlocul pieţei, Gauthier tocmai vorbea. În jurul lui era probabil o zonă de tăcere, dar noi eram prea departe, cuvintele sale se pierdeau în imensa voce a mulţimii.

– Ce tot spune? întrebă Madeleine.

– Nu ştiu.
– Şi tu ce-ai să spui?
– Vino şi-ai să afli.
– Nu, te-aştept aici.

Se rezemă cu spatele de-un copac şi-şi scoase pantofii, etalându-şi ciorapii găuriţi şi constelaţi cu pete roşii: ca să nu fugă ochiurile scăpate, le dădea cu ojă.

O ceată de copii trecu prin faţa noastră cu o basma roşie înnodată la gât şi cu beretă roşie în cap; urmară apoi nişte femei care scandau: „La Roque, la zid!". Drapelele fâlfâiau deasupra capetelor noastre: pânzele tricolore se-amestecau cu stindardele roşii; la toate răspântiile Parisului se ridicaseră estrade, iar între arbori se legănau ghirlande: 1936, 14 iulie 1936. Ce sus ne ţineam fruntea! Nu era totul câştigat, bineînţeles, mai erau de făcut multe, dar pentru prima oară, dincolo de dezbinările dintre partide, ştiuserăm să coalizăm toate forţele speranţei. Parc-a fost ieri. Îşi tăie drum prin mulţime. Voia să strige cu glas tare bucuria care-i umplea inima: bucuria lui, bucuria lor.

„Tovarăşi". Vorbea. Cuvintele pe care le spunea, el le inventase, iar ei nu le-auzeau cu urechile ci în adâncul lor. El vorbea pentru el, iar ei îl aclamau: pentru ei vorbea. Vestea imensa bunăvoinţă care se născuse-n Franţa şi care-avea să se răspândească-n lume; le promitea că aveau să ştie să impună întregului pământ metodele lor de pace. Această zi este o zi de triumf. Mai ales pentru noi, tovarăşi sindicalişti; rezultatele pe care le-am obţinut sunt doar un început: dar ceea ce-nseamnă orgoliul nostru, ceea ce ne permite toate speranţele este faptul că

le-am obţinut prin greve pur profesionale. Vorbea, iar cuvintele lui nu erau nici rugăminţi nici ordine ci un cânt: un cânt de sărbătoare. Toţi cântau în cor prin gura lui. *Ca şi când n-am fi ocupat fiecare un loc pe pământ: ca şi când fiecare n-ar fi fost pentru celălalt un obstacol, fiecare în sine numai pentru sine, existând alături de ceilalţi, despărţit de ei pentru totdeauna: altul.* Cântau magia libertăţii, forţa fraternităţii şi gloria suverană de-a fi om. Războiul, violenţa, arbitrarul în curând aveau să devină imposibile; chiar şi politica avea să fie inutilă, căci între oameni n-avea să mai fie supărare, ci o singură omenie. Aceasta era speranţa supremă pe care o salutau la capătul viitorului: împăcarea tuturor oamenilor în recunoaşterea nesilită a libertăţii lor.

– Să-mi dai însemnările tale, mi-a spus Gauthier. Vreau să-ţi publicăm discursul în *„Viaţa sindicală"*.

– Ai vorbit grozav, a zis Laurent.

Blomart îi puse mâna pe umăr:

– E un coleg de atelier.

– Şi dumneata ai vorbit grozav, îi spuse Laurent lui Gauthier. Dumneata scrii la *„Viaţa sindicală"* ?

– El o conduce, spuse Blomart.

Zâmbea. Era fericit. Drapelele fâlfâiau, mulţimea cânta; iar colegii de atelier, tovarăşii de la sindicat, cei care tăceau, cei care vorbeau, cei care erau importanţi în mişcare, cei care nu erau nimic, toţi îl băteau pe umăr, se băteau pe umăr şi-şi strângeau mâinile. Sărbătoarea noastră. Victoria noastră. Îşi amintea o altă mulţime, din metroul copilăriei lui, şi vechiul miros de remuşcare. Se terminase. Respira fără remuşcări mirosul de cerneală şi

de praf, mirosul de sudoare, mirosul de muncă; mergea fără remuşcări de-a lungul zidurilor goale, se uita la gazometrele şi la coşurile de uzine, căci, dincolo de oboseală şi de orizonturile cenuşii, aceşti oameni ştiau să-şi afirme voinţa, iar viaţa lor nu era o surdă vegetare de plantă: îşi alegeau un destin; le-mpărtăşea orgoliul, gândindu-se: sunt unul dintre ei.

– Te-am făcut să m-aştepţi; te-ai plictisit rău de tot?

– Nu, a spus Madeleine. Mă uitam la tine cum te agitai acolo.

Rămăsese-n picioare, rezemată de copac. Am luat-o de braţ. În acel moment ai apărut în faţa mea; îl ţineai pe Paul de braţ; pe bluza ta albă sângera o cocardă roşie; îţi străluceau obrajii de-nsufleţire.

– Te-am căutat peste tot, zise Paul.

I-ai aruncat o privire furioasă, apoi te-ai uitat la Madeleine care-ncerca inabil să-şi vâre picioru-n pantof. Am făcut prezentările.

– Ţi-am ascultat discursul, spuse Paul cu o voce ironică.

– A! Aţi fost aici?

– Da. Ridică din umeri: ca şi când Franţa şi-ar putea separa destinul de-al lumii!

Am vrut să-i răspund, dar tu m-ai oprit, nerăbdătoare.

– N-o să rămânem proţăpiţi aici un ceas.

– E obositor să stai în picioare, spuse Madeleine.

Ai măsurat-o arogant:

– O! N-am obosit.

Am urmat şuvoiul negru care se scurgea în dezordine printre casele pavoazate; pe jos erau numai hârtii: drapele,

cocarde, manifeste; ne-am aşezat la o răscruce, la un bal popular; chelnerul ne-a pus pe masă trei jumătăţi de vin şi-un mişmaş cu sirop roşu: Hélène adora băuturile de culori indigeste.

– Toţi dobitocii ăştia care cântă şi-nchipuie c-o să-şi facă un cuib confortabil în mijlocul Europei, spuse Paul. Astupaţi, încuiaţi, cu Pirineii la sud şi cu linia Maginot la nord. Şi-n vremea asta, fascismul se instalează la uşa noastră. Ştiu şi ei totuşi că nu poţi rămâne pe plan naţional.

– Fără-ndoială, am spus eu. Dar trebuie oricum să-ncepi să câştigi partida pe planul ăsta.

A urmat o tăcere. Madeleine asculta zâmbind acordeonul. Hélène îşi bălăngănea picioarele înainte şi-napoi ca o şcolăriţă distrată. N-aveam chef să continui discuţia. Ştiam că Franţa nu era singură pe lume. Nici eu nu eram singur; izbutisem s-adun în jurul meu o viaţă fără compromisuri, fără privilegii, care nu datora nimic nimănui şi care nu putea fi pentru nimeni o sursă de nenorocire. I-am zâmbit Madelenei. Avea un aer de beatitudine liniştită. Nu-i păruiam cine-ştie-ce din mine însumi, dar ea nu-mi cerea mai mult; cu acel mai mult nici n-ar fi ştiut ce să facă. Nu putea trăi decât la voia-ntâmplării, iar cele mai bune momente ale existenţei sale erau totuşi cele petrecute cu mine. Mă simţeam răspunzător doar de mine însumi şi era o răspundere pe care mi-o asumam în linişte: eram ceea ce doream să fiu, viaţa mea nu se deosebea de planul stabilit de mine în această privinţă. Tu însă, peste măsuţa de fier, priveai chipul pe care nu mi-l alesesem eu.

– Bineînţeles că nu ştii să dansezi.

– Am ştiut, dar mă tem c-am uitat.

– Ar trebui să-ncerci, spuse Madeleine.

O examina pe Hélène fără ostilitate şi fără simpatie, odată pentru totdeauna, ca să nu mai aibă de ce să se gândească la ea.

– Să-ncercăm, am propus eu.

Am luat-o pe Hélène la dans; uitasem totul, dar n-aveam decât să mă las condus; ea ştia să danseze pentru doi.

– Cine este persoana asta care e cu dumneata? a întrebat Hélène.

– O prietenă.

– Se ocupă de chestiile voastre sindicale?

– Nu. O plictisesc ca şi pe dumneata.

– Şi-atunci ce face?

– Nimic.

– Nimic? M-a privit cu aerul că avea de cerut socoteală: de ce umbli cu ea?

– Fiindcă ţin la ea.

– Dar ea?

– Şi ea ţine la mine, am spus destul de sec.

Tăceam.

– Mi s-a părut ciudat să te văd adineauri pe estrada aia.

Am zâmbit.

– Cred că te-am plictisit.

M-a privit cu un aer serios.

– Nu. Am încercat să-nţeleg. M-a interesat ce-ai spus despre libertate.

– Cine ştie... E poate un început. Poate că au să te pasioneze problemele sociale.

– M-ar mira. S-a uitat în jurul ei: când te afli, aşa, într-o mulţime, evident, te simţi tare; cânţi, mărşăluieşti cu ceilalţi. Dar cum te-ai oprit, mi se pare că te simţi dezgustat ca după o beţie.

– Bineînţeles, am spus eu. Dar o muncă politică ori sindicală n-are nimic de-a face cu manifestaţiile astea.

S-a gândit:

– Discursul dumitale mi-a plăcut pentru că pari să crezi că oamenii există unul câte unul, fiecare pentru sine, şi nu doar în mase.

– Masele sunt formate din oameni care există unul câte unul, nu contează numărul.

– A! Chiar aşa crezi? s-a mirat ea.

S-a luminat la faţă: Paul consideră că nu eşti decât o furnică într-un furnicar. Şi-atunci, tot ce faci, tot ce simţi are atât de puţină importanţă! Într-adevăr, nu merită să trăieşti.

Dansa cu capul niţel pe spate, cu părul blond fluturând liber pe lângă chipul ei îngust; părul îi strălucea în soare, iar bluza albă scânteia; dar, mai mult decât părul, decât tenul de copil sau decât albastrul ochilor, ceea ce-i dădea strălucire era acel dor de viaţă care-o arunca spre viitor. Privirea i se oprea pe fruntea mea, pe cer, cercetând orizontul pentru a-i smulge toate făgăduinţele, picioarele-i fremătau într-un elan stăpânit; lumea se afla atât de vastă, în faţa ta, o pradă atât de minunată. Nu mai există viitor şi lumea dispare. Ochii-ţi sunt închişi, imaginile se-nvârtesc în capul care-ţi ţiuie, ca sângele care curge

din inima ta spre inima ta; chiar când ridici pleoapele, lucrurile se află aici, evidente şi inerte, ca-n vis, şi nu se mai deosebesc de tine; lumea-şi pierde densitatea, se-neacă în tine; se subţiază până când ajunge această slabă lumină care păleşte, care se va stinge; viitorul se retrage spre nemişcarea clipei; în curând nu va mai exista decât un prezent coincizând exact cu sine însuşi; nu va mai exista timp, nu va mai exista lume, nu va mai exista nimeni. Dansai, lipită de mine, şi se ţesea între noi acea legătură care mă înlănţuie de agonia ta; fără să vreau intrasem în viaţa ta, ca într-o zi să mă aflu singur, fără să vreau, în pragul agoniei tale.

Muzica s-a oprit. Hélène a aruncat o privire întristată spre estrada cu ghirlande: „Ce păcat, atât aş fi vrut să mai stăm de vorbă!".

– O să mai dansăm.

A ridicat din umeri enervată.

– E neinteresant dacă trebuie să te opreşti mereu.

În vocea ei era o solicitare imperativă; am făcut pe surdul. Ne-am dus la locurile noastre. Madeleine stătea de vorbă cu Perrier; se-nţelegea bine cu el, îi zâmbea. Îmi plăceau zâmbetele astea cu care părea că nu e de acord; ar fi avut farmec dacă şi-ar fi lăsat cu bună-ştiinţă faţa să i se deschidă; în ciuda fizionomiei sale posace, era ceva atrăgător în gesturile ei încete, în trupul ei molcuţ şi-n privirea ei pierdută.

Hélène sorbi cu paiul picăturile roz rămase-n pahar.

– Aş mai vrea un pahar, spuse ea.

Îşi bălăbănea iar picioarele cu un aer obraznic şi plictisit.

– Ne-am hotărât să luăm masa toţi patru-mpreună, spuse Madeleine. Eşti de acord?

– Bineînţeles. Unde mergem?

Era o întrebare la care nu se putea răspunde oricum. Madeleine era foarte sensibilă la atmosferă; erau locuri unde se simţea fără apărare, ca o fiară hăituită, şi altele mai blânde, unde putea să uite o clipă frica pe care i-o inspira lumea. Am început să discutăm. Hélène tăcea afectat; i se mai adusese un mişmaş; sufla cu paiul bule de aer în lichidul roz. Brusc s-a ridicat în picioare:

– Mi-ai promis că mai dansăm o dată.

M-am ridicat amabil şi-am dansat un moment în tăcere; deodată a gemut:

– Oh, ce mă doare capul!

M-am oprit:

– Vrei să stai jos?

– Dacă eşti bun, caută-mi un antinevralgic.

– Numaidecât.

Am plecat alergând; prima farmacie din cale era închisă; a trebuit să mă duc până la Primărie; eram bucuros să-i fac Hélènei un mic serviciu; aş fi vrut să-i fiu de folos cumva, dacă n-aş fi simţit cum cel mai mărunt gest al meu o punea în primejdie.

Am pus pe masă trei antinevralgice. Hélène stătea singură în faţa celor patru pahare goale.

– Unde sunt ceilalţi?

– S-au dus să reţină o masă. Au zis că dacă nu ne grăbim nu mai găsim loc nicăieri.

– Unde s-au dus?

– La Demory, pe strada Broca.

– Aşa departe! Hai după ei. Nu iei antinevralgicul?

A ezitat:

– Nu mă mai doare aşa de rău. Mai bine mai aştept un pic.

Am pornit veseli pe străzile unde căldura zilei pălea şi se-nmuia. Acest *tête-à-tête* neaşteptat nu mă plictisea, dimpotrivă. Încercam să răspund cât mai bine la întrebările ei; mă hărţuia cu întrebările: s-ar fi zis că mă credea Dumnezeu-Tatăl.

– De fapt, de ce trăim? întrebă ea.

Intram la Demory; m-am dus până-n fundul sălii. Nu erau acolo, nici Madeleine nici Paul.

– Eşti sigură că aici trebuia să ne-ntâlnim?

– Da, a zis Hélène.

– Nu pari aşă de sigură...

– Sunt absolut sigură, spuse ea. Se-ndreptă spre o masă; n-avem decât să ne aşezăm şi s-aşteptăm.

– Da, trebuie să sosească.

Hélène îşi rezemă bărbia în palmă.

– Explică-mi, reluă ea, de ce trăim?

– Eu nu sunt Evanghelie, i-am răspuns uşor jenat.

– În fine, dumneata ştii de ce trăieşti. Îşi răsfiră degetele-n evantai şi le privi atent: eu nu ştiu.

– Există-n mod sigur lucruri care-ţi plac, lucruri pe care le doreşti...

Zâmbi:

– Ciocolata-mi place şi-mi plac bicicletele frumoase.

– Mai bine decât nimic.

Îşi priveşte iară degetele; dintr-odată avea un aer trist.

– Când eram copilă, credeam în Dumnezeu; era

minunat; în fiecare clipă mi se cerea ceva; atunci mi se părea că *trebuie* să exist. Era nevoie.

I-am zâmbit cu simpatie.

– Greşeala dumitale, cred eu, e de-a-ţi imagina că raţiunea dumitale de-a trăi ar trebui să-ţi pice din cer gata făcută: noi trebuie s-o creăm.

– Dar dacă ştii că o creezi tu însuţi, nu mai poţi să crezi în ea. E un fel de-a te păcăli.

– De ce? nu creezi aşa-n vânt; creezi prin puterea unei iubiri, a unei dorinţe; şi-atunci ceea ce-ai creat se-nalţă-n faţa ta, solid, real.

În timp ce vorbeam mă uitam mereu spre uşă. Începeam să fiu îngrijorat. Toată povestea asta mi se părea cam suspectă. De ce n-aşteptaseră zece minute? Madeleine n-avea niciodată crize de-astea de zăpăceală practică.

– Ciudat că nu mai vin, am zis eu. Mă-ntreb dacă n-ai încurcat treaba.

– Nici gând, spuse ea un pic impacientată. S-au plimbat niţel până să vină, asta-i tot.

Şi-a-mplântat din nou privirea-n ochii mei: cum să scoţi din tine raţiuni valabile pentru a trăi, spuse ea, de vreme ce mori?

– Asta nu schimbă nimic.

– Mie mi se pare că schimbă totul. Mă cercetă plină de curiozitate: dumitale ţi-este totuna când te gândeşti că-ntr-o bună zi, n-ai să mai fii, că n-o să se mai gândească nimeni la dumneata?

– Dac-am trăit cum am vrut, ce importanţă are?

– Dar ca să fie interesantă, o viaţă ar trebui să semene cu o ascensiune: urci o porţiune, apoi alta, apoi alta şi

fiecare e făcută doar pentru porţiunea următoare. Dădu din umeri: dacă, ajuns în vârf, te prăbuşeşti... e absurd de la-nceput. Nu crezi?

– Nu, am răspuns distrat.

Nu-mi mai stătea mintea la conversaţie; eram chiar îngrijorat.

– Uite ce e, am să iau un taxi şi-am să trec pe la toate restaurantele despre care-am vorbit. Dumeata, rămâi aici. Dacă sosesc, le spui că vin şi eu într-un sfert de oră.

M-a privit cu un aer viclean.

– Ne putem perfect lipsi de ei.

– Sunt sigur că te-ai înşelat. Ne aşteaptă-n altă parte.

– Lasă-i s-aştepte, spuse ea agasată.

M-am ridicat în picioare.

– Cred că n-ai de gând să faci aşa ceva.

– Ba am.

– Eu nu.

– Bun. Îmi aruncă o privire triumfătoare: oricum, nu e cazul să-i cauţi. N-ai să-i găseşti.

– De ce?

Îşi trecu limba peste buze.

– I-am trimis la celălalt capăt al Parisului.

Am privit-o fără să pricep prea bine.

– Le-am spus că ţi-ai amintit brusc de-o întâlnire, că ei să se ducă înainte să reţină locuri la restaurant şi că noi ne ducem după ei.

– Ce restaurant?

S-a uitat în jurul ei cu un aer şmecheresc:

– Cu totul altul.

Eram contrariat. Prea multă lume o trata pe Madeleine cu nepăsare. Cu-atât mai mult ţineam să nu fiu niciodată lipsit de consideraţie faţă de ea.

– De ce-ai făcut prostia asta?

– Voiam să stau de vorbă cu dumneata.

– Ei bine, uite c-am stat de vorbă. Spune-mi unde ne aşteaptă şi să plecăm repede.

A dat din cap.

– N-am să-ţi spun.

– E absurd, am zis eu. Ţi-nchipui, cred, că n-am să stau de vorbă cu forţa!

A strâns din buze fără să răspundă. M-am ridicat.

Chipul i-a devenit dur.

– Du-te acasă.

– Strici o seară care-ar fi putut să fie plăcută.

– Hai să vorbim despre asta. A ridicat furioasă din umeri: era destul de plicticos chiar de la-nceput.

– Şi ca să nu te plictiseşti dumneata, nu eziţi să otrăveşti trei persoane? Eşti o egoistă-mpuţită.

I s-a urcat sângele-n obraji.

– Îmi face plăcere să te enervez un pic. Eşti atât de dur cu mine.

– Nu sunt dur. Nu vreau să mă ambalez în nici o poveste cu dumneata.

Am împins uşa berăriei şi-am pornit cu paşi mari spre staţia de autobus; ea mergea alături de mine.

– Din cauza tipei ăleia nesuferite?

Se sufoca de gelozie, cu o lipsă de pudoare care mă făcea să râd în sinea mea. Nu văzusem niciodată o femeie atât de neştiutoare într-ale artificiilor feminine.

– Madeleine n-are nimic de-a face în treaba asta.

Era adevărat; nu ne lega nici un angajament; în unele perioade ne-ntâlneam în fiecare zi, apoi Madeleine dispărea câteva săptămâni; îmi mărturisea cu candoare nefericirile ei sentimentale. Dac-aş fi avut aventuri, dacă m-aş fi îndrăgostit de-o femeie, i-aş fi spus fără jenă.

– Te scutesc de-a mă-nsoţi, am spus eu.

Am mărit pasul. Cel mai simplu ar fi fost să-i spun Madeleinei întreaga poveste; era uşor s-o jigneşti în lucrurile mărunte, dar dacă erai atent să-i menajezi susceptibilităţile, era-n stare s-admită orice.

Am ieşit în piaţa Gobelins; terasele cafenelelor se revărsau până-n stradă; lampioanele erau aprinse, lanternele japoneze se balansau sub copaci. Aud în spatele meu un glas mic şi gâfâit.

– Aşteaptă-mă.

M-am întors. Ai venit lângă mine şi m-ai privit; mă priveai cu o insistenţă atât de misterioasă încât ochii tăi mă creau din nou: nu mai ştiam pe cine vezi. Ţi-ai reluat răsuflarea.

– Am să-ţi spun unde sunt: i-am trimis la „Port-Salut".

– Nu-i prea departe, am spus eu. Hai repede; n-o să-ntârziem prea mult.

– N-am chef să vin.

Mi-ai întins mâna şi mi-ai spus, cu nasu-n jos: „La revedere, îţi cer iertare". Am simţit în braţe un mare elan să te trag spre mine, să te strâng la piept, gestul părea atât de uşor: uşor de făcut şi uşor de desfăcut, un gest transparent, egal cu sine însuşi. Dar mi-am ţinut braţele lipite de corp. Un gest, şi Jacques a murit. Un gest, şi

ceva nou apare în lume, ceva ce am creat şi care creşte în afara mea, fără mine, atrăgând după sine imprevizibile avalanşe. „M-a strâns în braţe". Simţeam de pe-acum în ochii tăi chipul meu care-mi scăpa; ce-ar fi devenit în inima ta evenimentul opac cu care ţi-aş fi încărcat trecutul? Ţi-am strâns mâna cu indiferenţă; te-am lăsat să pleci singură pe străzile-n sărbătoare; plângeai dar eu nu ştiam. Am plecat şi eu, crezându-mă încă singur şi mângâind în voie un vag regret. Ca şi cum toate sărutările pe care nu ţi le-am dat nu ne-ar fi legat unul de altul la fel de sigur, ca şi cele mai fierbinţi îmbrăţişări; la fel de sigur ca sărutările pe care n-am să ţi le mai dau, ca acele cuvinte pe care n-am să ţi le mai spun şi care mă leagă de tine pentru totdeauna, tu, singura mea dragoste.

IV

Hélène se-ntinse. Era făcută covrig în faţa căminului şi flăcările-i rumeneau faţa. Yvonne cosea, cu ochii-n jos; acul se-nfigea cu o regularitate mecanică în bucata de mătase ca smeura. O zi moale şi cenuşie se strivea de ferestrele camerei. „Gata, se gândi Hélène. Acuş. Acuş". Mâna ei strânse o bucată de coajă aurie, care-i lăsa zeamă între degete.

– Nu-mi plac duminicile, spuse ea.

– Mie da, spuse Yvonne.

Duminică, luni... nu era nici o deosebire. Duminica stătea acasă dar continua să coasă; nu se oprea niciodată din cusut. Din cenuşă se auzi un pocnet sec.

– Ţi-aduci aminte, când am copt prima dată castane, ce explozie! zise Yvonne.

– Da, răspunse Hélène. Ce ne mai distram, adăugă ea cu părere de rău.

Vârî cleştele-n cenuşa fierbinte: cred că sunt coapte.

O voce chemă din camera vecină: „Yvonne".

– Numaidecât, spuse Yvonne.

Puse lucrul jos, făcu o grimasă spre Hélène şi părăsi

camera. Hélène coji o castană şi o vârî în gură; degetele-i miroseau a lemn ars, a mandarină, a tutun; un miros plăcut: castana trosnea-n dinţi, era cald. „Toate astea există", spuse ea. Dar nu era adevărat; în jurul său era numai gol. „Asta e, s-a-ntâmplat. Ce silă mi-e să sufăr". Închise ochii. În apartamentul de alături, la radio cânta: „Sunt pietre peste tot în drum, şi tot în drum şi nenorocul". Hélène nu-ncerca să lupte, era zadarnic. Un an întreg; pot număra pe degete zilele când l-am văzut. Şi-acum, există numai el.

– Ce crezi că voia? întrebă Yvonne. Îi râdea glasul: s-o şterg la nas. A hotărât că nu-i place să-şi scoată mâna de sub aşternut.

Hélène rămase cu faţa spre flăcări ca Yvonne să nu-i vadă ceaţa din ochi.

– N-ar trebui să cedezi.

– Ei, alte bucurii n-are.

– Decât bucuria de a te chinui. Fiindcă nu e mai bolnavă decât tine şi decât mine.

– Totuşi nu se distrează cine-ştie-ce.

Yvonne îşi luase din nou lucrul. Hélène îi puse-n poală o mână de castane.

– Sunt superbe, spuse Yvonne. Rumene, un pic arse; exact cum îmi plac mie. Aruncă iute o privire spre Hélène: tu nu profiţi destul de micile bucurii ale existenţei, glăsui ea pe un ton doct.

– Proasto! spuse Hélène.

Yvonne ghicise, în mod sigur; dar niciodată n-ar fi pus întrebări; ştia să vadă, să-nţeleagă, să tacă; alături de ea te simţeai în siguranţă.

– Sunt sigură c-ai să veghezi toată noaptea, spuse Hélène cu un fel de ranchiună.

– Ce trebuie făcut trebuie, nu? spuse Yvonne. Înfoie corsajul sclipitor. O rochie de domnişoară de onoare înseamnă ceva. Păcat că mireasa are stomacul sub buric.

– Sub buric?

– E atât de slabă, atârnă toate pe ea. E plină de cauciuce pe la şolduri şi pe la burtă.

– O să aibă o surpriză mirele, spuse Hélène.

Yvonne începu să râdă. Dac-ai şti câte femei sunt cutii cu surprize. Când coşi o rochie de bal, de multe ori o livrezi şi cu sâni.

Acul se-nfigea-n tiv, ieşea, se-nfigea, era halucinant. Niciodată. Niciodată. Niciodată n-o să mă iubească.

– Ştii, nu ca să te gonesc, dar dacă vrei să fii la Paul la şase..., spuse Yvonne.

– Cât e ceasul? întrebă Hélène.

– Şase fix.

Hélène căscă.

– Am să plec încet, încet.

Paul. Viaţa mea, adevărata mea viaţă. Nu mai am viaţă. Doar această absenţă. Încă n-am să-l văd, zile şi zile de-a rândul. Iar el nu se gândeşte că n-o să mă vadă; nu se gândeşte că nu mă iubeşte. În jurul lui totul e plin. Pentru el eu nu exist. Nu exist deloc.

– Bietul Paul, spuse Yvonne.

– De ce „bietul Paul"? întrebă Hélène, ridicându-se-n picioare. Se simte foarte bine. Îşi puse mantoul, se aplecă spre Yvonne şi o sărută pe părul negru: pe mâine. Am să fiu la cafenea la şase.

– Pe mâine. Seară plăcută, spuse Yvonne.

Seară plăcută. Ar trebui să-mi fie ruşine. Toată noaptea legată de cazaca aia roz, cu nebuna care scânceşte-n camera vecină. Hélène întinse pasul. Era ciudat; Yvonne nu făcea altceva decât să coasă, decât să curăţe cartofi şi să-ngrijească o boală închipuită; şi totuşi viaţa ei nu părea absurdă; era chiar plăcut să te gândeşti că Yvonne exista, aplecată asupra lucrului ei în camera solitară: „E vina mea că viaţa mea e absurdă?". Viaţa mea. Poate ar fi de-ajuns să spun cu convingere: e viaţa mea. Dar Hélène nu mai putea s-o spună, nu mai voia. Şi totuşi nu voi avea niciodată altă viaţă. Niciodată. Niciodată.

– Am întârziat un pic, se scuză Hélène.

– Nu-i nimic, răspunse Paul. Cafeaua încă e caldă. Goli fotoliul şi-l apropie de sobă: şezi aici.

Umplu o ceaşcă şi i-o-ntinse Hélènei.

– Execelentă cafea, constată Hélène. Eşti om de casă.

– E! cine-o să se mărite cu mine n-o să facă o afacere proastă, spuse Paul.

Se aşeză pe braţul fotoliului, iar ea-şi rezemă capul pe coapsa lui. Nişte batiste se uscau pe ţeava de fontă; un ceainic clocotea.

„Bietul Paul, se gândi Hélène cu duioşie. Ar trebui să fiu mai drăguţă cu el. Bietul şi dragul de Paul".

– Ai să vezi cum o să ne-aranjăm noi o căsuţă frumoasă, zise Paul. Am să-ţi fac o masă mare de lucru, de lemn frumos şi solid şi pe urmă o bibliotecă pentru cărţile tale. O să atârnăm acuarelele tale pe pereţi; o să fie grozav.

– Eşti drăguţ, spuse Hélène.

Îi plăcea să simtă mâna asta care aluneca de-a lungul părului ei într-o mângâiere lentă şi monotonă.

– Am să cumpăr un cort şi duminica, vara, o să facem camping.

– Eşti atât de drăguţ, repetă Hélène.

Lasă, blând, să-i defileze prin faţa ochilor aceste imagini de fericire modestă: dormitorul curăţel, carnea de vacă fierbând înăbuşit cu arpagic, cinematograful cu îngheţatele din pauză şi buchetele mov şi galbene pe care le-aduci acasă duminica pe port-bagaj. Era duminică şi făceau planuri de duminică.

– Te simţi bine? întrebă Paul.

O strânse pe Hélène lângă el.

– Mă simt bine, spuse ea.

Într-o străfulgerare, zări capul brun răsărind din gulerul puloverului. „Este undeva; în clipa asta există în carne şi oase". Apoi imaginea se risipi. Un vis fără greutate. Exista numai această mână de carne care atingea uşor ceafa Hélènei; buze poposeau pe obrazul ei, pe tâmplele ei, la colţul buzelor, iar Hélène fu învăluită de un abur dulce; închise ochii. Se abandona fără rezistenţă acestui farmec care-o metamorfoza blând în plantă; acum era un copac, un plop mare argintiu căruia briza verii îi agita frunzele pufoase. O gură caldă se lipea de gura ei, pe sub corsaj o mână-i mângâia umerii, sânii; aburii călduţi deveneau mai deşi în jurul ei; simţi că oasele şi muşchii i se topeau; carnea-i devena un lichen umed şi spongios mişunând de vietăţi obscure; o mie de gâze bâzâitoare o pişcau cu acele lor pline de miere. Paul o ridică-n braţe, o-ntinse pe pat şi se lungi lângă ea; degetele lui ţeseau

o tunică arzătoare peste pântecele ei; Hélène respiră cu greu; abia respira, se cufunda în inima nopţii, îi pierea pământul de sub picioare; cu ochii-nchişi, paralizată de-acele mreje de mătase fierbinte, i se părea că niciodată n-avea să mai urce la suprafaţa lumii, că avea să rămână pe veci ferecată-n acele tenebre vâscoase, pe veci meduză flască şi obscură culcată pe un strat de urzici fermecate. Îl împinse pe Paul cu amândouă mâinile, se ridică în capul oaselor.

– Lasă-mă.

Fără să-l privească, sări din pat; îi ardeau obrajii; se apropie de oglindă; faţa-i era congestionată; părul răvăşit, bluza mototolită; imaginea ei i se păru oribilă. Scoase din geantă un pieptene şi cutia de pudră; inima continua să-i bată prea repede şi-n trup acea colcăială de urechelniţe nu încetase. Tresări; Paul se-apropiase de ea şi-i cuprinsese umerii cu braţul.

– De ce nu vrei? întrebă el.

Pusese întrebarea cu o voce limpede, o privea drept în faţă cu ochii lui limpezi; ea-şi întoarse capul.

– Nu ştiu.

Paul zâmbi amabil.

– Nu mai eşti fetiţă. De ce ţi-e frică?

– Nu mi-e frică.

Se desprinse de el şi-şi trecu pieptenele prin păr.

– Ba ţi-e frică. Paul o luă cu gingăşie pe după umeri: e firesc; de multe ori femeilor le e frică prima dată. Ceea ce mă miră e că tu, atât de curajoasă, te laşi intimidată ca şi celelalte.

Se uita la Hélène cu un aer dezorientat; ea continua

să se pieptene în tăcere; cum putea Paul să vorbească despre aşa ceva cu liniştea asta? era la fel de jenată de întrebările lui ca şi când i-ar fi cerut să stea goală-n faţa lui.

– Între noi este totuşi destulă încredere şi destulă prietenie ca să treci peste asta, spuse Paul.

– Da.

Nu ştia ce să spună: ce-avea de-a face încrederea şi prietenia cu acea singurătate de larvă a cărei amintire neliniştită o păstra corpul ei?

– Ei? rosti Paul.

O strângea mai tare; bineînţeles, de vreme ce ea tăcea, el credea că el are dreptate. Hélène se-ncordă.

– Uite, n-am chef, spuse ea cu violenţă.

Paul nu slăbi strânsoarea; îi urcase niţel sângele-n obraji.

– Nu prea e-adevărat, spuse el.

Hélène râse scurt.

– Ascultă, poate că ştiu şi eu ceva.

Obrajii Hélènei luară foc; el avea urechi ca să-i numere bătăile inimii, avea ochi şi mâini...

– Totul e că devii rigidă, numaidecât, dacă te-ai lăsa-n voie...

– Evident, când mă pipăie unul, simt şi eu ceva, spuse Hélène: nu sunt sloi de gheaţă, dar atunci să zicem că am chef să mă culc cu toţi golanii care mă pipăie la cinema.

– De ce iei lucrurile-n felul ăsta? spuse Paul. Mi se pare c-ar fi nimerit să vorbim despre treaba asta o dată şi bine.

– Dar nu-i nimic de spus; Hélène îşi controlă vocea; să zicem că mi-e frică; e o tâmpenie, ştii, dar ai un pic de răbdare, pân'la urmă o să treacă.

– Cap de catâr! zise Paul.

Îi sărută coada ochilor; ea strânse din buze; ea nu voia nici să-l bată, nici să se lipsească de gura lui, nici să se pună pe plâns; dar avea nevoie să-şi întindă toţi muşchii pentru a-ndepărta furtuna care vuia într-însa.

– Hai să ieşim, spuse ea.

– Cum vrei tu, răspunse Paul.

O urmă supus pe scară. Încă o dată, se resemna să n-o-nţeleagă; se resemna repede. Ea-l privi cu o ranchiună care se preschimbă numaidecât în disperare. Nici ea nu se-nţelegea. În stradă nu era nici frig, nici cald, oamenii mergeau în susul şi-n josul bulevardului cu paşi sleiţi; aveai impresia că înlăuntrul lor era exact ca şi afară; nici frig, nici cald. Hélène se simţea cenuşie şi friabilă pe dinăuntru. În braţele lui Paul ar fi fost apărată împotriva umezelii insipide a acestei duminici. De ce-l respinsese? Acel val de tristeţe-n gâtlej, acel junghi în stomac, acea ariditate-n gură, nu era altceva decât dorinţă.

– Ascultă, zise Paul. Am să-ţi propun ceva: de ce nu ne-am căsători imediat?

– Să ne căsătorim?

– Ei bine, da!

O clipă, Hélène rămase năucită; căsătoria făcea parte din mituri; despre ea se vorbea cu seriozitate, dar nimeni nu credea de-adevăratelea.

– Şi unde am locui?

– La mine: m-aranjez eu. N-ai nici un motiv să mai

stai cu familia până-n primăvară. O strânse de braţ: amărâtă mică, te-nţeleg că eşti nervoasă; asta nu e viaţă.

Îl privi cu ranchiună. Îi venea să strige: nu fi aşa de drăguţ; îi venea să-i sfâşie obrajii roz, ca să-nceteze-n sfârşit să se-ncăpăţâneze-n această absurdă bunătate.

Era stupid: el o iubea iar ea nu-l iubea; iar cel pe care-l iubea ea n-o iubea.

– Asta n-o să schimbe mare lucru, spuse Hélène. Dat fiind că n-am să pot lucra în cuşca aia. Cât n-o să am apartament, am să fiu obligată oricum să-mi petrec zilele în strada Saint-Jacques.

– Are să schimbe multe, spuse Paul.

– N-am să te văd mai mult.

– Dar o să avem cu totul alte relaţii.

O flacără de umilire şi de furie urcă-n obrajii Hélènei: „Şi-nchipuie că am nevoie de bărbat; câteva nopţi bune de amor m-ar echilibra".

– Ţi-am spus că n-am chef de relaţiile astea, spuse ea cu dispreţ.

– Mă rog! zise Paul. Vrei să rămâi fecioară toată viaţa?

– Crezi că tu eşti singurul de pe lume cu care să mă pot culca?

Paul o privi mustrător.

– Ascultă, Hélène, dacă adineauri n-am ştiut să mă port, te rog să mă ierţi, dar nu fi nesuferită; ştii că nu vreau altceva decât să fii fericită. Să stăm de vorbă prieteneşte.

Era nedreaptă, era rea, ştia asta; dar ea voia să tulbure acele ape limpezi; prea era el sigur că-l iubeşte. Asta

să-i fi fost vina? conta prea puţin: era sigur vinovat, de vreme ce ea dorea atât de sălbatic să-i facă rău.

– Prieteneşte, spuse ea, de ce-ai decretat că trebuie să mă culc cu tine?

– O! mă rog, spuse Paul impacientat.

Ea avu un zâmbet satisfăcut; era greu să-l înfurii, însă ea reuşea uneori.

– Nu glumesc, spuse ea. Fiindcă vrei să stăm de vorbă, să vorbim serios? De ce?

– Am crezut că mă iubeşti, explică Paul cu ironie.

– Dar tu? întrebă ea.

– Eu, ce?

– Mă iubeşti?

– Ce vrei de la mine? Ce vor să-nsemne toate-ntrebările astea tâmpite?

– O! ştiu, spuse ea. S-a-nţeles că ne iubim, s-a-nţeles de mult. E scandalos să vrei să vezi ce-nseamnă asta.

– Mi se pare clar, spuse Paul.

– Mie nu. Îl privi cu un aer provocator: te-ai sinucide dac-aş muri?

– Nu face pe copilul, spuse Paul.

– Nu te-ai omorî, constată Hélène. Şi dac-ar fi s-alegi între mine şi munca ta politică ce-ai alege?

– Hélène, ţi-am spus de-o mie de ori că munca mea este egală cu mine însumi. Nu pot s-aleg să nu fiu ceea ce sunt. Dar te iubesc, aşa cum sunt. Singura mea dorinţă e să-mpart totul cu tine.

– Sunt utilă fericirii tale, dar, ca să trăieşti, nu-ţi sunt necesară.

– Cine îi este necesar cui? Lumea trăieşte mereu.

– Lumea trăieşte? spuse Hélène.

Pentru Paul, anii lor de tinereţe comună, înţelegerea lor revoltată împotriva mediocrităţii, prietenia trupurilor lor gata să se unească însemnau o legătură destul de puternică. Dar dragostea era cu totul altceva. Era un blestem.

– Totuşi nu eşti o romanţioasă, spuse Paul. Adică ce? Ai vrea să ne bată inima când ne-ntâlnim, să ne dăm unul altuia şuviţe de păr?

– E uşor să-ţi baţi joc, răspunse Hélène. Dacă te simţi bine împreună şi dacă nu-ţi faci scârbă fizic tu ţi-nchipui că asta-i dragoste.

– Spune-mi pe loc. Crezi că nu mă mai iubeşti? întrebă Paul.

În vocea lui era mânie. Hélène tăcu, brusc îi pieri curajul.

– Nu ştiu, murmură ea.

Se uită la Paul cu anxietate. Dacă-l pierdea: nu-l avea decât pe el pe lume; ce s-ar fi făcut fără el?

– Zi, te plictiseşti cu mine?

– Nu, răspunse Hélène.

– Nu-ţi place când te sărut?

– Ba da, spuse ea.

– Şi-atunci?

Treceau prin grădinile Observatorului; un strat subţire de noroi acoperea pământul rece, câteva frunze atârnau în copaci.

– Ei?

– Ţin la tine, spuse ea moale.

– Dar ţi se pare searbăd să-ţi petreci viaţa cu mine?

Paul ricana; nu se simţea în largul lui, dar cu toate astea mai credea că e vorba de-un capriciu de fetiţă. Hélène îl bruscase de-atâtea ori fără motiv.

– Căsătoria, cred că nu mi-ar conveni deloc, rosti ea.

– Acum un ceas făceai proiecte cu mine, spuse Paul.

– O! e greu să te contrazică pe tine cineva; vocea ei era mai agresivă decât ar fi vrut-o: păreai aşa de sigur pe tine; nu prea mi-ai cerut părerea.

– De obicei nu te jenezi să ţi-o spui fără să ţi se ceară. Se uită fix la Hélène, cu incertitudine: îmi porţi pică, spuse el pe un ton împăciuitor. Şi spui orice ca să-mi fii nesuferită.

– Dar spun adevărul. Ţi se pare aşa de extraordinar că nu plesnesc de bucurie să mă mărit cu tine?

Paul se opri şi puse mâna pe balustrada care-nchidea grădina.

– Nu mă iubeşti, nu-i aşa?

Ea nu răspunse.

– Deci, tot timpul ăsta m-ai minţit.

Îşi luase tonul sigur şi tăios pe care-l folosea-n discuţiile politice; trăsăturile-i deveniseră dure. Hélène se simţi brusc intimidată; Paul nu-i mai aparţinea; se afla acolo-n faţa ei, o judeca.

– N-am minţit, a spus ea; ţin mult la tine.

Îi aruncă o privire rugătoare; se purtase atât de urât cu el! dacă Paul pricepuse, urma să fie copleşită de ruşine.

– Nu te juca cu vorbele! spuse Paul. Trebuia să mă previi că-ntre noi era ceva prost înţeles.

– Am încercat, spuse Hélène.

– Mi-ai făcut o mie de scandaluri de midinetă, dar nu

mi-ai vorbit niciodată cinstit.

Hélènei i se umplură ochii de lacrimi; Paul părea s-o dispreţuiască de-adevăratelea; o mai dispreţuise vreodată fără ca ea să-şi dea seama? Avea deodată impresia că doar din complezenţă se lăsase cu bună-ştiinţă manevrat.

– Mi-era teamă să nu te supăr, spuse ea jalnic.

– Hélène! îţi dai seama ce spui?

O dispreţuia într-adevăr; ochii i se-ntunecaseră; nu mai citeai deloc în el; toate gândurile astea, pe care nu le mai puteai stăpâni, erau înnebunitoare. Hélène începu să plângă.

– Hai! nu te smiorcăi, spuse Paul.

Ea-şi muşcă buza; jucase toată scena asta ca un copil răsfăţat; nu era oare capabilă să-i răspundă ca de la egal la egal?

– S-a-ntâmplat, fiindcă nu mi-am pus întrebări în legătură cu sentimentele mele; eram obişnuită cu ideea că te iubesc.

– Cum ţi-ai dat seama că nu-i adevărat?

N-avu tăria să-i înfrunte privirea.

– Încetul cu-ncetul, spuse ea vag.

– Iubeşti pe altcineva? întrebă el.

Acum citea el într-însa; o lua prea repede; nu ştia ce să inventeze; avea să-l piardă şi nu voia să-l piardă...

– Cine e?

– Nu e nimeni! zise Hélène.

Paul ridică din umeri.

– Nu vrei să spui?

Ce trebuia să spună? nu bănuise niciodată că ţinea aşa de mult la Paul! Niciodată nu i se-arătase atât de opac, de real.

– Foarte bine, spuse Paul. Bună seara.

Îi întoarse spatele; până să facă ea vreun gest, el şi plecase. O luă la fugă:

– Paul!

El se-ntoarse:

– Ce vrei?

Rămase-nfiptă-n faţa lui, fără vorbă, voia să-l păstreze; voia ca el s-o iubească mai departe fără speranţă de reciprocitate: nu existau cuvinte cu care să spună aşa ceva.

– Bun! când ai să te hotărăşti să vorbeşti, mă anunţi.

Îl privi cum se depărtează. „Mă crede o jigodie, se gândi ea cu disperare, am fost jigodie cu el". Se-aşeză pe-o bancă umedă. „Acum nu mai am pe nimeni. Din vina mea". Lacrimile o-năbuşeau. El nu plângea; el ştia să se poarte; însă era nefericit din cauza ei. „Niciodată nu mi-a păsat de el; voiam doar să-l am lângă mine, fidel şi confortabil. Laşă, nedreaptă, uşuratică, trădătoare. Infectă, am fost infectă", repetă ea cu disperare. Remuşcarea asta care-o sfâşia era insuportabilă; o remuşcare inutilă care nu ştergea nici o greşeală. „Iertare...". Dar nu mai exista cer spre care să-nalţe sufletul eliberat de trecutul greu; rămânea încleiată-n ea însăşi, la fel de zadarnică şi de singură ca un mort îngropat.

„Vreau să-l văd". Hélène se ridică-n picioare şi începu să fugă. „O să-mi spună să mă duc să mă explic cu Paul. Dar eu pe el vreau să-l văd". Se aruncă pe scara autobusului. Cât despre faţa lui împietrită, atâta pagubă; atâta pagubă pentru cuvintele lui de gheaţă. Trebuia să ştie. Numai ce se gândea că el avea să afle şi nimic nu

mai era aşa de groaznic. Această după-amiază grea, neliniştea, remuşcarea; toate astea ar începe să existe pentru el; atunci n-ar mai avea ce să regrete, ce să dorească.

Hélène sări din autobus. Strada Sauffroy. Strada lui. Casa lui. O trecu un fior pe şira spinării. În jurul lui era atât de plină lumea că abia puteai respira; când ajungeai în faţa lui, nu mai era aer deloc, te sufocai. Etajul trei la stânga. Unde era fereastra lui? Era o mulţime de ferestre, unele întunecate, altele luminate. „Oare am ĭ-ndrăznesc?". Din când în când îi oferea ca hrană prezenţa lui, câte-o oră; dar dacă o socotea indiscretă, dacă se supăra şi-ar profita, poate, ca să n-o mai vadă deloc? Urcă treptele. Pe sub uşa lui se vedea lumină; bătându-i inima, se gândi. „E aici în carne şi oase". Îşi ţinu răsuflarea: auzi murmur de voci.

Coborî scara în goană. Îi ardeau obrajii. „Ce să fac?". Se uită la casă. Nu putea fi vorba să plece; aici era viaţa. Se rezemă de-un zid şi numără ferestrele. Toată viaţa în spatele acelui gemuleţ luminat.

Geamul se-ntunecă. Hélène se dădu îndărăt şi se strecură în spatele unei porţi. Trebuie să fi stat mult nemişcată fiindcă amorţise de frig. Aşteptă câteva clipe şi Madeleine ieşi pe uşa imobilului. Blomart venea-n urma ei. O luă de braţ. De ce ea? De ce-o iubea? „Ar fi trebuit să mă uit mai bine la ea", se gândi Hélène. I se păruse urâtă, bătrână şi stupidă; dar trebuie să fi existat în ea ceva mai preţios decât frumuseţea, decât inteligenţa, de vreme ce el o iubea. Hélène înaintă cu paşi prudenţi, pe lângă zid. Madeleine era-ntr-un palton sărăcuţ, albastru, cu-o

eşarfă roşie şi cu-o pălărie care-i acoperea faţa pe jumătate.

Intrară într-un restaurant. Era un restaurant văpsit complet în galben, cu un fel de ţarc în faţa uşii, înconjurat de-o barieră de lemn, care servea probabil ca terasă vara. Hélène se-apropie de vitrină. Se aşezau la o masă, unul în faţa celuilalt. Blomart lua lista de bucate-n mână, i se zărea profilul; se duceau acolo probabil adesea. Hélène se uită la cafetieră, la tejgheaua de zinc, la măsuţa de serviciu, cu coşuleţe de pâine, cu fructe, cu mezeluri. Într-un fel, era o dezamăgire; nu puteai ghici de ce alesese restaurantul ăsta şi nu altul; olivierele, feţele de masă din hârtie nu dădeau de ştire despre nimic altceva decât despre ele însele; se putea uita de-o sută de ori la ele, nu înainta nici un pas înăuntrul lui Blomart. Şi cu toate astea, Hélène era copleşită: niciodată nu şi-ar fi putut imagina acest decor care-i era oferit fără efort, dintr-odată, cu certitudine.

„Ce mănâncă?". Hélène se ridică pe vârfuri dar abia de le zărea masa. Era ciudat să te gândeşti că mânca şi el ca oricine. Se uita la mâncarea din farfurie, îi simţea gustul în gură, o mesteca, dându-şi toată osteneala. Hélène avea impresia că el mănâncă din pură condescendenţă, pentru a nu se deosebi de ceilalţi; părea fără dorinţe, fără nevoi; nu depindea de nimeni şi de nimic, nici măcar de propriul corp.

Hélène se depărtă de vitrină. „Ar trebui să plec". Sigur că au să se-ntoarcă împreună şi ea n-are să-i poată vorbi lui Blomart. „Am să plec". Să se afunde iară; să afunde cu ea speranţa, decepţia, oboseala; n-avea curajul. Măcar

exista această aşteptare; dacă renunţa, n-avea să mai fie nimic; nici absenţă, nici prezenţă, absolut nimic. Ora opt. Atunci ar trebui să telefoneze. Dar sufrageria devenise atât de depărtată, cu farfuriile ei de porţelan şi cu mirosul ei de cacao veche: nu-ţi închipuiai că o poţi face să răsară din capătul unui fir de telefon. O prăpastie despărţea acea lume cu lâncede vegetaţii de străzile unde radia prezenţa lui Blomart.

Tresări. „Unde se duc?". Ieşeau din restaurant. Se strecură din nou în urma lor. Să-l vadă, să-l pândească: asta crea o legătură între el şi ea. Se-apropiaseră de gura metroului, îşi strângeau mâinile. Madeleine coborî scara, iar Blomart o porni din loc.

Hélène se ascunse în spatele unui felinar ca să-l lase să treacă; n-avea chef să-i tulbure numaidecât singurătatea. Singur. Nu mai exista decât pentru el însuşi. „Ce-o fi-n mintea lui?". Mergea mai repede decât la braţ cu Madeleine, cu un pas niţel greoi. În clipa asta, era el însuşi; era fascinant să-l simţi existând în faţa ta, în adevărul lui absolut.

– Bună seara, spuse Hélène.

Îi atinse braţul. El se-ntoarse.

– Ce faci pe-aici?

– Te urmăream.

– De mult?

– Te-am urmărit toată seara.

Hélène zâmbea; îi era greu să vorbească, să zâmbească în timp ce primea acest chip ca pe o lovitură în inimă. Nu-şi amintea niciodată exact această privire distantă şi prietenească-n acelaşi timp.

El o privi insistent, ezitând:

– Aveai nevoie să mă vezi?

– Da, spuse ea, trebuie să-ţi vorbesc. Să mergem la dumneata acasă.

– Cum vrei.

Începu să meargă lângă el în tăcere. Nu în urma lui: lângă el. Adineauri îl pândea, lipsită de consistenţă, ca o umbră: acum era acolo de-adevăratelea; străzile astea pătrundeau în propria-i viaţă. O invita chiar el să urce scara pe care se strecurase ca o intrusă.

– Deci aici locuieşti, spuse ea.

– Da. Pari mirată.

Blomart zâmbea. Când Hélène se gândea la el, îi apărea fără vârstă, chipul lui era sever şi definitiv; îi uita focul ironic din ochi, nările mobile şi acea ardoare stăpânită care-i dădea uneori un aer de mare tinereţe. Se apropie de cămin şi-nteţi cărbunii roşietici de pe grătar.

– Încălzeşte-te. Pari îngheţată.

– Mă simt foarte bine, spuse ea.

Odaia lui. Se uita la covor, la divanul acoperit cu o ţesătură frumoasă, imprimată, la rafturile pline cu cărţi şi la tablourile stranii de pe pereţi. Avea un aer atât de responsabil de sine, încât părea că nimic nu i se putea întâmpla fără voia lui; totuşi nu ţi-l puteai închipui alegându-şi cu grijă mobila. Părea mai degrabă că hainele, decorul în care trăia, felurile pe care le mânca erau venite cu el dintotdeauna.

– Ei? o privea plin de curiozitate: ce s-a-ntâmplat?

– Ei bine! ezită o secundă: am rupt-o cu Paul.

– Rupt? spuse Blomart, vrei să spui că v-aţi certat?

– Nu! S-a terminat de-adevăratelea, spuse ea.

– De ce?

Era acolo, în faţa ei. Nu mai avea chef să-i povestească nimic. Era acolo şi nimic altceva nu mai avea importanţă.

– Nu-l iubesc, spuse ea.

– Eşti sigură?

– Absolut sigură.

El înclina capul spre foc, având un aer niţel îngrijorat. Se gândea la ea, la el. Ea nu mai avea nevoie să se gândească la nimic; fără păreri de rău, fără griji, se odihnea tihnit în mâinile lui.

– El ce spune?

– E supărat, spuse Hélène.

– Te iubeşte. Blomart se uită la Hélène: chiar dacă nu-l iubeşti, ăsta e un motiv s-o rupi?

– A! vreau să ne mai vedem, spuse Hélène. Numai că nu trebuie să mai fie vorba de căsătorie, nici... nici de sentimente.

Urmă o tăcere:

– Ai vrea să vorbesc eu cu el?

– Nici gând, nu, spuse Hélène. Nu e nimic de făcut.

– În cazul ăsta, de ce-ai venit la mine?

– Voiam să ştii, spuse Hélène.

Blomart se-ntunecă la faţă.

– Te-ai supărat c-am venit? întrebă ea.

– Nu mi se pare util.

– Fireşte. Nu ţi se pare niciodată util să mă vezi.

Blomart mişcă din nou cărbunii roşii cu vătraiul, fără să răspundă. Îşi vorbeşte. Îşi spune ceva în minte. Atâtea gânduri pe care nu le pot şti, sub părul ăsta negru care-ar

fi atât de plăcut de atins.

– Să ştii, am calculat; mă vezi cam trei ore pe săptămână. Asta-nseamnă a douăsute patruzecea parte din existenţa dumitale.

– Ţi-am mai spus de-o sută de ori...

– Explicaţiile dumitale nu ţin, spuse Hélène; întoarse capul: dacă ţi-e teamă că mă ataşez de dumneata, faptul e consumat.

El tăcea din nou; se uita la foc cu o figură întunecată.

– Ce părere ai? întrebă ea.

– Cred că nu trebuie să ne mai vedem deloc.

Hélène se prinse de braţele fotoliului:

– A! n-am să mă las, spuse ea. Groaza care pusese stăpânire pe dânsa era atât de violentă c-avea impresia că i se smulg măruntaiele: în fiecare zi am să te pândesc la plecarea de la atelier, am să te urmăresc pe stradă, am să...

– Nu, n-ai să faci nimic din toate astea. Ştii foarte bine că n-ai să obţii nimic de la mine prin metodele astea.

Lacrimi de furie ţâşniră din ochii Hélènei:

– De ce? De ce?

– Eu nu te iubesc, îi spuse el dur.

– Ştiu că nu mă iubeşti şi puţin îmi pasă, zise ea cu violenţă. Nu-ţi cer să mă iubeşti.

– Paul te iubeşte. Iar Paul e prietenul meu. Şi mai e şi Madeleine. Ar fi nenorocită. Şi are nevoie de mine.

– Şi eu am nevoie de dumneata, spuse Hélène, într-un suspin.

– Nu. Ai nevoie de distracţie. Ai să mă uiţi mai repede decât ţi-nchipui.

Avea un aer inexorabil; două riduri verticale îi înăspreau fruntea, iar vocea-i era calmă. O stâncă.

– Nu-i adevărat! N-am să te uit niciodată: numai că asta ţi-e totuna; din momentul în care n-ai să mai auzi de mine, am să pot fi oricât de nenorocită că dumneata ai să ai conştiinţa împăcată. Vocea i se gâtui: ipocritule!

– Acum trebuie să pleci, spuse Blomart.

Îl privi cu un aer provocator, şi mâinile ei strânseră şi mai tare braţele fotoliului.

– N-am să plec.

Blomart se ridică.

– Atunci plec eu, spuse el.

– Dacă faci asta... se sufoca, am să sparg tot, am să-ţi rup hârtiile.

– N-am nimic de valoare, spuse el. Distrează-te.

Îşi luă paltonul, deschise uşa de la intrare; ea se repezi:

– Nu, strigă ea, nu! Întoarce-te.

Coborî scara-n urma lui, dar el avea picioare lungi, mergea repede; ei îi pierise răsuflarea, iar el şi dispăruse în mulţimea trecătorilor; el dădu colţul unei străzi.

„O să vadă el. O să vadă". Hélène îşi muşcă batista. N-ar fi văzut nimic. nu-i putea face nici un rău, nu mai putea fi prins. Se rezemă de-un felinar. I se părea c-avea să cadă pe trotuar, leşinată de furie.

Îl urăsc. Urcă într-un autobus. Niciodată, niciodată, n-o să mă iubească niciodată. Suferinţa era acolo, dulceagă, scârboasă. Nu voia să se afunde în cheiul ăsta călduţ. Paul te iubeşte. Ce cred ei, că sunt condamnată să mă culc cu Paul? Am să le-arăt eu. Să-şi facă rău: asta putea să facă. Aş vrea să mă tăvălesc în mocirlă şi

peste un an să mă găsească la un colţ de stradă şi eu să-i spun: „Vii, micule?", iar el să exclame: „Dumneata?!". Se uită cu un aer provocator la un bărbat între două vârste stând în faţa ei. Bărbatul o măsură, iar ea se uită-n altă parte. Sunt laşă. Dar am să am curaj. Ai nevoie de distracţie. O să vadă el cum am să mă distrez! Am să mă-mbăt pân-am să crăp şi-am să nimeresc sub un autobus, iar Paul o să-i spună: „Pe Hélène a călcat-o, aseară un autobus". Ce mutră o să facă.

Hélène coborî din autobus, intră într-o cafenea şi se duse la cabina telefonică: „Alo, aş vrea să vorbesc cu Pétrus".

Era o rumoare la capătul firului, un zgomot de paşi. Dacă nu-l găsesc îi telefonez lui Francis, lui Turniel, oricărui idiot. Mi-e totuna.

– Alo!

– Alo! Hélène la telefon.

– Ia te uită! Credeam c-ai murit. Nu-i frumos să-ţi părăseşti amicii. Spune, ce mai faci?

– Vrei să ieşi cu mine astă seară?

– Vrei să ieşi cu mine?

– Mă plictisesc. Vreau să mă-mbăt, spuse Hélène.

Urmă o tăcere:

– Vino mai bine să te-mbeţi la mine acasă, spuse Pétrus. Am un porto bun şi discuri.

– Bine, vin, spuse Hélène.

V

Singura mea dragoste, eşti tu cu adevărat? mai pot spune: eşti aici? Totuşi cineva este aici: nimeni altcineva decât tine. De-o oră s-a schimbat, pare că suferă. Răsuflarea-i mai scurtă iar reţeaua de vine transpare prin pielea ca pergamentul. Nu tu ai ales: acest horcăit, această sudoare de pe frunte, aceste valuri violacee care-ţi urcă-n obraji, acest miros de mort, care vine din trupul tău. „Eu aleg". Cine-a ales? Stând în faţa mea, nepieptănată şi albă, credeai naiv că eşti cu totul aici; dar eu ştiam că eşti şi aiurea, în adâncul viitorului. Pe cine trebuie să prefer? Oricare mi-ar fi fost hotărârea, tot pe tine te trădam.

Credeam totuşi pe bune că o termiasem cu Hélène. Trei luni n-o văzusem. O rupsese-ntr-adevăr cu Paul şi nici el nu mai ştia ce e cu ea. Credeam că se resemnase, că mă uitase şi eram uşurat; mă speria niţel. Într-o sâmbătă dimineaţa, în timp ce mă bărbieream, sună cineva la uşă. Am deschis şi am văzut o figură brună pe care n-o cunoşteam.

– Sunteţi Jean Blomart?

Mă privea ţintă, cu severitate. Era o ovreicuţă slabă cu ochi strălucitori.

– Da, eu sunt.

– Sunt prietenă cu Hélène Bertrand. Prietena ei Yvonne. Trebuie să vorbesc cu dumneavoastră.

– Ce s-a-ntâmplat? Luaţi loc.

– Hélène o să aibă un copil, a spus ea.

– Hélène? Ce-nseamnă povestea asta?

– De fapt, Hélène n-o să aibă copilul. Am găsit eu pe cineva care să se ocupe de ea.

Nu se uita la mine, se uita la grătarul plin de cărbuni negri şi reci. Nu prea ştiam ce să cred.

– Uite ce e. De ce-mi spui mie toate astea; nu pe mine mă priveşte treaba asta.

Ochii Yvonnei sclipiră mânios:

– O! bineînţeles, spuse ea.

– Hélène n-are decât să-i spună lui Paul; poate avea încredere-n el.

– A! ţi-nchipui că-i copilul lui Paul! spuse Yvonne.

Am simţit o înţepătură ciudată-n inimă:

– Nu e-al lui?

– Nu! Yvonne ridică din umeri: nu se punea problema ca Hélène să ţină copilul, pricepi?

– Fie. Cu ce pot eu să fiu de folos? E nevoie de bani?

– Nu. N-avem nevoie de banii dumitale.

– Atunci?

Yvonne mă cântări cu un aer ostil:

– Atunci, ar trebui să stea cineva-n noaptea asta cu ea: eu nu pot; am o mamă nebună, pe care trebuie s-o

păzesc. Şi-apoi îi trebuie o cameră.

La rândul meu am privit-o bănuitor. De-atâtea ori mă lăsasem manevrat de Hélène! nu era şi ăsta un truc ca să petreacă o noapte lângă mine? Era imposibil să citesc ceva în ochii aceia negri care mă evitau.

– Aş face-o bucuros dac-aş crede că povestea asta-i adevărată, am spus eu.

– Dar este! spuse Yvonne pe un ton indignat. Ţi-nchipui că cineva inventează aşa ceva de plăcere?

– Cu Hélène nu poţi să ştii.

– O! ce ruşine! spuse Yvonne. Înţeleg de ce nu voia să apeleze la dumneata.

– Nu voia să apeleze la mine?

– Nu. Avea perfectă dreptate. Dar nu cunoşteam pe altcineva.

Ezitam:

– Totuşi, numai Paul există-n viaţa ei. Cum s-a-ntâmplat?

Prin ochii Yvonnei trecu un fulger:

– Într-o seară dumneata ai izgonit-o. A venit să-ţi ceară ajutor şi-ai gonit-o. S-a dus să se-mbete cu nişte amici... şi s-a-ntâmplat.

– Dar amicul ştie?

– E un tip scârbos. De mult nu-l mai vede.

Tăceam. Da, Hélène era-n stare de aşa ceva. Fiindcă eu o gonisem. Am simţit din nou înţepături în inimă.

– Persoana asta care se ocupă de Hélène e sigură?

– Se pare că da. Mi-a fost însă foarte greu s-o găsesc. S-a pierdut mult timp. Acum o lună, totul ar fi fost mult mai simplu. Adăugă: n-am mai fi avut nevoie de dumneata.

– Ce-ar trebui să fac?

– Numai să stai cu ea. Dacă are prea mari dureri dă-i să respire niţel eter. Dacă nu merge bine, dacă nu se termină totul până dimineaţa, telefonează la 32-01 Littré şi cere-o pe madam Lucie, din partea Yvonnei; îi spui că bolnavei nu-i e bine şi ea vine imediat.

– Puteţi conta pe mine. Spune-i Hélènei c-o aştept.

– O să vină pe la şase.

Yvonne ezită o secundă:

– Hélène mi-a spus să te previn că dacă se termină prost, povestea asta poate fi supărătoare pentru dumneata.

– Să nu-şi facă ea griji pentru mine.

Yvonne s-a ridicat:

– Atunci, la revedere, a spus ea.

Mi-a strâns mâna, fără zâmbet. Mă ura. Cobora scara, dădea colţul străzii şi lua cu sine imaginea mea şi o privea cu o dezaprobare sălbatică.

Mi-am luat iar pămătuful şi-am continuat să-mi săpunesc obrajii. Era uşor să blamezi. Ar fi vrut să-l trădez pe Paul? s-o părăsesc pe Madeleine? N-aveam nici o-ndatorire faţă de Hélène. Briciul mi-a ciupit pielea. Cu ce ochi mă privea! de parc-aş fi fost un răufăcător. Am spus cu mânie: „Totuşi nu eu i-am făcut copilul ăsta Hélènei". Am repetat cuvintele astea cu glas tare. Dar în inima mea bănuiala insinuantă zicea: „Oare nu eu?".

– N-am să te deranjez prea mult? spuse Hélène.

– Sigur nu.

Stătea-n pragul camerei mele, cu un aer timid pe care nu i-l cunoşteam: avea un pachet mare sub braţ. Ultima mea speranţă se risipi: Yvonne nu minţise, nu era vorba

de-o joacă. Sub rochia albastră a Hélènei, sub pielea ei de copil, exista acel ceva pe care-l hrănea cu sângele ei.

– Vino repede să te-ncălzeşti, am spus. Am făcut un foc bun.

Pusesem flori pe masă şi cearceafuri curate pe pat. Ea se uită nehotărâtă în jur.

– Te-ai supăra dacă ai ieşi o clipă, numai cât să mă instalez.

Mi-am luat paltonul.

– Vrei să-ţi aduc ceva când mă-ntorc?

– Nu, mulţumesc. Adăugă: poţi să te-ntorci peste o jumătate de oră.

Afară se-ntunecase; treceau femei la braţul amanţilor; femei cu râsete roşii. Hélène a avut un amant; un tip infect; un tip infect i-a strecurat mâna pe sub rochie, i-a făcut rău, are să-i fie rău, şi e o copilă. În prăvăliile luminate, gospodinele cumpărau şuncă şi pâine pentru masa de seară; oamenii aveau să mănânce şi să doarmă; noaptea asta avea să fie doar o trăsătură de unire între ziua care se-ncheia şi cea care avea să se nască. Dar într-o cameră exista Hélène cu acel ceva în pântecele ei, iar noaptea era un mare deşert primejdios şi-ntunecat pe care trebuia să-l străbată fără ajutor. Când m-am întors, ea era culcată-n pat; îşi pusese o cămaşă de noapte albă, brodată cu feston roşu, o cămaşă de fată de pension. Pachetul mare pe care-l purta sub braţ dispăruse.

– Ei, cum e? am întrebat-o.

– Mă simt ciudat.

Îi tremurau mâinile; am văzut că tremura toată; îi clănţăneau dinţii.

– Ţi-e frig?

M-am aşezat pe marginea patului şi-am luat-o de mână.

– E ceva nervos, a murmurat ea.

– Puiule, drept cine mă iei?

– E dezgustător, rosti ea, cu o voce întretăiată. O lacrimă-i curse pe obraz.

– Stai cuminte. Linişteşte-te.

– Cred că eşti furios.

– Eu? De ce?

– Nu mai voiai să mă vezi niciodată.

Am ridicat din umeri.

– Era-n interesul tău.

– Vezi, spuse ea. Ai calculat greşit.

O priveam neputincios. Deci era adevărat. Din cauza mea! O tratasem ca pe-o fetişcană capricioasă; era o fetiţă. Şi trupul ei cunoştea de pe-acum această acută suferinţă de femeie. Gura i se crispă şi se albi la faţă.

– Te doare?

Rămase nemişcată, cu ochii închişi.

– A trecut, spuse ea.

– Hélène, de ce-ai făcut asta?

– Voiam să mă răzbun.

– Ciudată răzbunare!

– Mă gândeam că dacă afli o să ai remuşcări. De data asta i se convulsionă toată faţa şi-şi înfipse unghiile-n mâna mea: oh, mă doare.

Îşi atinsese ţinta, izbutise chiar peste aşteptări. La fiecare tresărire de suferinţă a ei, disperarea, indignarea îmi sfâşiau sălbatic inima. Durerea se potolea o clipă şi apărea din nou: de fiecare dată mai violentă. Eu eram cel care

o culcase-n patu-ăsta. Nu voisem să intru în viaţa ei, fugisem iar fuga mea îi răvăşise viaţa. Refuzam să acţionez asupra destinului ei şi dispusesem de ea la fel de brutal ca printr-un viol. Sufereai din cauza mea, fiindcă existam. Cine mă condamnase?

Sub cearceaf se auzea un bolborosit ciudat.

– Oh! Nu mai pot!

Se ţinea de mâna mea ca de-un colac de salvare şi mă privea; mâna mea-i strângea mâna şi nu vedeam altceva decât ochii ei pierduţi şi năsucul în vânt, în mijlocul chipului alb ca varul. „Curaj. O să se isprăvească. O să se isprăvească". Repetam întruna cuvintele astea. Întruna durerea îi sfârteca măruntaiele, ezita o clipă, apoi o tăia din nou cu furie. „O să se termine". Timpul trecea, asta însă nu. Hélène dădea ochii peste cap. Din când în când simţeam că dintre buze urma să-i ţâşnească un ţipăt ascuţit şi-i puneam palma peste gură.

– Oh! nu mai pot, spuse ea. Repede, repede, o clipă de răgaz. Cu un rictus maniac urmăream fluxul şi refluxul durerii: repede, răgazul. Repede, repede.

Un val mai violent ca celelalte o răvăşi, o nărui. Privirea i se pierdu.

– Oh! spuse e. Oh, dragostea mea!

Ochii mei s-au umplut de lacrimi. Prea era nedrept. Nu meritam o astfel de dragoste; şi nu meritam suferinţa ei. Voisem doar să nu-i fac rău. Biata mea fetiţă, iertare! Iertare, Hélène. Era însă prea târziu. *A! ar fi prea simplu. Nu te duce. Ochii se dau peste cap în chipul tumefiat de lovituri: călău. Pieptul sfărâmat de patul puştilor, un copil moare fiindcă cei mai vârstnici decât el n-au*

îndrăznit să vrea. „Iertare". Va fi prea târziu. Călău. Cât de-ncet veneau zorii, aceşti zori pe care-aş vrea să-i îndepărtez pentru totdeauna; ce lungă era noaptea aceea, la fel de lungă precum cea de-acum e scurtă, această noapte fără speranţă.

– Nu mai pot, spuse ea. Suspină: n-o să se sfârşească niciodată. Nu mai pot.

Am luat un tampon de vată şi-am turnat peste el câteva picături de eter; i le-am apropiat de nări.

– Cine-i? spuse ea.

– Eu sunt. Blomart.

Ochii ei nu mă recunoşteau.

– Aşteaptă-mă. Numaidecât mă-ntorc, i-am spus eu. Nu m-auzea. Am coborât scara. Aerul rece m-a făcut să tremur. Pe strada Clichy erau câţiva trecători; ei dormiseră; abia se treziseră şi mergeau cu pas grăbit în dimineaţa confuză şi tristă ca un chip de nou-născut; o nouă dimineaţă; pentru mine dimineaţa încă nu-ncepea: exista în continuare acea noapte care nu voia să se termine: culoarea cerului nu schimba situaţia. Am intrat într-o cafenea micuţă care-şi deschisese uşile. Un chelner cu şorţ albastru ştergea tejgheaua cu o cârpă.

– Aş vrea să telefonez.

– Poftiţi.

Am luat o fisă şi-am chemat 32-01 Littré.

– Ce s-a-ntâmplat? rosti o voce.

– Nu ştiu. Nu e-n regulă. Trebuie să veniţi!

– La ora asta? n-o să găsesc taxi.

– Vă asigur că nu e-n regulă.

Am simţit că femeia de la capătul firului ezită:

– Eşti sigur că nu mă deranjezi degeaba?

– Sigur. Suferă de douăsprezece ore. E la capătul puterilor.

– Sunt o femeie bătrână, rosti vocea. Nu mi-e uşor să circul. În sfârşit, bine, am să vin.

Am urcat din nou scările şi mi-am reluat locul lângă Hélène.

Ţinea ochii-nchişi. Din cauza eterului? sau epuizarea? Nu mai gemea. Ai fi zis că nu mai are picătură de sânge în vine. Pândeam neliniştit zgomotele de pe stradă. Mi-era frică. Acum douăsprezece ore, era o străină culcată în patul meu; dar acea luptă ne unise mai puternic decât o-mbrăţişare, ea era carnea şi sângele meu, mi-aş fi dat viaţa ca s-o salvez. Copila mea; biata mea copilă. Ce tânără era! Îi plăceau bicicletele şi ciocolata; înainta în viaţă cu o-ndrăzneală puerilă. Şi iat-o culcată aici, în sângele ei roşu de femeie, iar tinereţea şi veselia i se scurgeau din pântece cu un gâlgâit obscen.

– Ei, puişor, care-i oful? spuse bătrâna.

O priveam îngrijorat. Una dintr-alea care provoacă avorturi. Semăna atât de bine cu ceea ce era că nu părea adevărat. Era îmbrăcată-n negru, avea părul blond, obraji fleşcăiţi, roz şi albi, şi gura portocalie; avea ochi de femeie bătrână, spălăciţi, niţel urduroşi, care clipeau mereu. Oare vedea ca lumea? sub fard bănuiai carnea nespălată. M-am uitat la mâinile ei cu unghii văpsite. O persoană sigură. A ridicat cearceaful şi eu m-am întors cu spatele. Un miros scârbos a umplut camera.

– Încă n-a ieşit, spuse ea. Bine aţi făcut că m-aţi chemat. Am să-ţi ajut. E gata numaidecât!

– E totu-n regulă? am întrebat eu.

– Bineînţeles. Începu să râdă: păreai aşa de speriat că m-aşteptam la tot ce e mai rău. Doamne! Parcă n-ai mai văzut aşa ceva. O auzeam cum se mişcă-n spatele meu: unde mi-e geanta? Rău e să-mbătrâneşti: la doi paşi nu mai văd!

– Poftiţi, am spus eu.

Îşi luă geanta neagră, o deschise, am zărit o pudrieră, un portmoneu; îşi vârî, până-n fundul genţii, mâna cu unghii văpsite şi scoase nişte foarfece aurii. M-am apropiat de fereastră şi m-am uitat fix la faţada cenuşie de pe cealaltă parte a străzii. Mi-era frig. N-am îndrăznit să spun să flambeze foarfecele.

– Să nu-ţi fie frică, puişor.

Auzeam respiraţia sacadată a Hélènei. Opinteşte-te, spuse bătrâna. Împinge tare, aşa, aşa...

Hélène gemu: un ţipăt răguşit ieşi de pe buzele ei.

– Gata, spuse bătrâna, s-a terminat. Mă strigă: domnu'!

M-am întors cu faţa spre ea. Ţinea cu amândouă mâinile un lighean. Degetele, încheietura mâinii şi tot braţul drept îi erau roşii ca şi unghiile.

– Goleşte ligheanul.

Hélène stătea întinsă cât era de lungă şi cu ochii-nchişi. Cămaşa ei copilărească îi lăsa genunchii descoperiţi; sub coapse era o muşama plină de vată îmbibată cu sânge. Am luat ligheanul, am traversat palierul şi-am deschis uşa closetului. Ligheanul era plin de sânge şi-n smântâna asta roşie pluteau bucăţi mari de bojoc de viţel. Am golit ligheanul şi am tras apa. Când m-am întors în cameră, bătrâna spăla vata roşie în chiuvetă.

– Dă-mi o bucată mare de hârtie, spuse ea. Am să-mpachetez vata asta. S-o arunci în vreun canal.

– E totul în regulă?

– Bineînţeles. Nu e aşă de grav. Râse. Se vede că nu eşti obişnuit cu de-alde-astea.

Se spălă pe mâini şi-şi aranjă pălăria în faţa oglinzii. Am înteţit focul, şi când a plecat bătrâna m-am aşezat iară lângă Hélène.

Mi-a zâmbit.

– S-a terminat, spuse ea. Nu-mi vine să cred. Mă simt bine!

– Ştii, am spus eu, stai aici cât vrei.

– Nu. Cucoana mi-a spus că pot să mă-ntorc acasă. Mai bine mă-ntorc. Se ridică în perne: ai să vrei să mă mai vezi din când în când?

– Dacă doreşti.

– Ştii foarte bine că doresc.

– Am sperat că o să mă uiţi, am zis eu.

– Da. M-ai tratat ca pe-un căţel incomod pe care-l alungi cu pietre. Dar n-a servit la nimic.

– Văd.

– Nu sunt căţel. M-a privit cu uimire: eşti ciudat. Mi-ai repetat de-atâtea ori că respecţi libertatea oamenilor. Şi hotărăşti în locul meu, mă tratezi ca pe-un obiect.

– Nu voiam să fii nefericită.

– Şi dacă eu vreau să fiu nefericită? Eu aleg.

– Da, am spus eu. Dumneata alegi.

Şi-a lipit obrazul de mâna mea.

Am luat-o-n braţe şi-am sărutat-o pe obraz.

„Eu aleg". Tu ai spus cuvintele astea? Dacă tu le-ai

spus, nu eu te-am omorât, iubita mea dragoste. Deci cine-mi va spune „eu"? Afară de ea? Pleoapele-ţi ascund ochii, buzele îţi descoperă dinţii, dinţii tari care vor continua să râdă în carnea ta descompusă. N-ai să mai vorbeşti.

El nu alesese. Alergam veseli prin zăpadă şi ne-am întâlnit cu el; se-ntuneca şi nu eram sigur că ne-a văzut; dar am simţit că roşesc. Ne dădeam braţul şi strângeam la piept nişte pungi cu castane coapte: putea să ne vadă. Eram eu; era Hélène; era destul de complicat. Dar nu era totul. Exista Paul, exista Madeleine. Şi tot restul lumii la orizont. Şi ei nu aleseseră.

A doua zi dimineaţa, când am ajuns la atelier i-am strâns mâna lui Paul. Corectoarele de la zeţărie erau deja cocoţate pe taburetele lor înalte, cu pensetele-n mână; femeile erau totdeauna primele la lucru. Paul începea să pagineze ceva; aranja pachetele de hârtie pe masă, cu un aer absorbit.

– Am trecut aseară pe lângă tine dar nu m-ai văzut, i-am spus eu. Eram cu Hélène.

– V-am văzut.

Avea o figură deschisă, cu o frunte cam încăpăţânată şi cu o gură copilărească. Îmi încheiam nasturii halatului gri. Dedesubtul nostru, la imprimare, maşinile începuseră să huruie.

– N-am înţeles niciodată ce e-ntre voi, spuse el.

– De când v-aţi despărţit n-o mai văzusem. A venit ea să mă caute. Am ezitat: o ştii cum e; îi place noutatea şi se plictiseşte.

– A! asta era, zise Paul.

– Am făcut tot ce-am putut ca s-o descurajez, am spus eu.

– Ar fi trebuit să bănuiesc, spuse Paul. Şi s-a descurajat?

– Am multă prietenie pentru ea. Dar n-o iubesc. Ea spune că asta n-are importanţă.

Paul ridică din umeri:

– Cu-atât mai rău pentru ea. Nu mă priveşte.

M-am aşezat în faţa claviaturii mele; era inutil să mă explic. Orice-aş spune eu, el n-ar reface cu mine drumul şovăielnic, drumul care mă dusese la primul nostru sărut; ar fi trebuit să fie-n locul meu; de vreme ce ocupa un loc străin în lume, nu putea pricepe, din mine, decât lucrurile exterioare. Alergam prin zăpadă cu Hélène, iar el se gândea: „Mi-a luat-o pe Hélène. N-o iubeşte, însă-i acceptă dragostea". Părăsisem partidul în urma unor lungi dezbateri cu mine însumi, iar el se gândea: „E fiu de burghez". Zdrobit, am înţeles dintr-odată că aceste lucruri exterioare nu erau o falsă aparenţă; îmi aparţineau la fel de sigur ca şi corpul meu şi prin această senzaţie neplăcută care mi se-nnoda-n gâtlej le confirmam adevărul: „E nedrept". Dar nedreptatea nu consta în ranchiuna lui Paul; ea se afla înlăuntrul fiinţei mele, în acel blestem presimţit atât de des, atât de sălbatic respins: blestemul de-a fi altul.

„Nu-i adevărat. Nu sunt eu". Când Hélène mă privea cu ochi plini de admiraţie şi de dragoste, aveam chef să strig cuvintele astea. Eu care-mi golisem portofelul pe biroul tatei, eu care-mi schimbasem hainele burgheze pe un halat gri; camera asta era a mea; ăsta era chipul meu.

Cu propria-mi carne compunea Hélène eroul unei amintiri; gânduri, zâmbete erau toate-ale mele, dar în care nu mă recunoşteam.

– Mă simt vinovat de-un abuz de-ncredere, i-am spus eu.

– Cum adică? întrebă ea. Stătea lângă mine pe divan, cu capul pe umărul meu, cu un aer de mic animal încrezător.

– Am impresia că m-am strecurat în pielea altuia.

– Vrei să spui că eu nu te văd aşa cum eşti?

– Da, aşa e.

Mi-a zâmbit.

– Cum eşti, de fapt? m-a-ntrebat ea.

– Nu grozav de simpatic, i-am răspuns. Uite, când mă-ntrebi tu de ce nu te iubesc, îţi spun că eşti prea mică şi că n-avem aceleaşi preocupări. Da. Însă şi pentru că am sângele sărac. Niciodată n-am fost în stare de-o pasiune. Mă-nvârt printre remuşcările, printre scrupulele mele, cu singura grijă de-a nu-mi murdări mâinile. Eu numesc asta o natură ingrată, de genul constipat. Îl invidiez pe Paul, te invidiez pe tine...

Hélène m-a-ntrerupt, lipindu-şi de buzele mele buzele blonde.

– Felul cum îţi eşti de-ajuns ţie însuţi, încât dai impresia că te-ai creat singur, asta e atât de puternic în tine.

– Nu mi-e greu să-mi fiu de-ajuns: am nevoi atât de puţine.

– Şi de ce-ai putea să ai nevoie? spuse ea. Ochii îi străluceau. Era inutil să continui; acest adevăr care

sălăşluia în mine nu-l puteam smulge decât prin cuvinte; iar aceste cuvinte sunau cu un înţeles neaşteptat în urechile Hélènei; plecate din mine, din clipa-n care le auzea nu-mi mai aparţineau; ceea ce descoperea în ele, fără ca eu să vreau, era un efort de sinceritate, o înduioşătoare modestie care-i vrăjea inima.

– Eşti o-ncăpăţânată, am spus eu.

– O! ar fi greu să mă satur de tine.

Mă privea cu atâta ardoare că-mi venea să-mi ascund faţa. Pe cine vedea ea? „Nu sunt eu". Eu eram, aşa cum eram în afara mea însumi, sub privirile străine. Acest tovarăş infidel, acest erou chibzuit şi sigur eu eram, în ciuda mea însumi.

Hélène şi-a frecat obrazul de obrazul meu.

– Ai vrea să mă scârbesc de tine?

– N-aş vrea să-ţi strici viaţa din cauza mea.

– Nu e nici un pericol, a spus ea; îşi răsucea o şuviţă de păr pe deget; nu e prea distractiv să fii iubit; e mult mai interesant să găseşti pe cineva pe care să-l poţi iubi.

– Până la urmă, o dragoste neîmpărtăşită devine tristă. I-am pus mâna pe după umeri. Aş vrea să fiu sigur de un lucru: că n-ai să ratezi din cauza mea nici o şansă care ţi s-ar oferi.

M-a privit cu un aer de supunere.

– Trebuie să continui să cunoşti oameni, să vezi lume. De exemplu, dacă firma ta îţi propune să pleci în America aşa cum era vorba, va trebui să pleci bucuroasă.

– Bineînţeles, a spus ea. Sper să mai existe şi altceva decât tine în viaţa mea. S-a ghemuit lângă mine: dar mai târziu, nu acum.

– Nu, am spus eu. Nu acum. I-am sărutat uşor chipul. Erau momente când mi se părea atât de-ncântătoare încât aş fi vrut să-i pot spune fără să mint: „te iubesc". Cum să spun, prezenţa ei mă mişca; însă când nu eram unul lângă altul, nu mă gândeam niciodată la ea: aş fi părăsit-o de azi pe mâine fără părere de rău. Tandreţea mea, stima erau departe de dragoste. Când o sărutam, închidea ochii cu o expresie reculeasă şi docilă. Apoi m-a privit din nou şi şi-a trecut limba peste buze.

– Ascultă, a spus ea.

– Ce anume?

Ezita.

– Mai târziu am să-ncerc să mă depărtez de tine, îţi promit. Dar asta nu trebuie să ne oprească să-ncercăm s-avem cele mai puternice legături posibile.

Am strâns-o la piept; curajul ei mă-nduioşa.

– Merită să ne legăm şi mai mult unul de altul dacă e doar ceva provizoriu?

– Atâta pagubă, a spus ea; n-o să stricăm prezentul de frica viitorului. Se lăsă pe spate, părul i se-mprăştie roată pe pernă: aş vrea să fiu a ta cu totul, murmură ea.

A existat măcar acea clipă-n viaţa mea când n-am tergiversat, nu m-am tocmit cu conştiinţa mea. Şi ai ştiut să mă salvezi de remuşcări. Cu Madeleine făceam dragoste pe tăcute şi de obicei noaptea: ea suporta tulburarea şi plăcerea cu un fel de oroare, aşa cum suporta şi vocea şi privirile şi chiar şi chipul nemişcat al lucrurilor; când o mângâiam, mă simţeam totdeauna criminal. Tu, tu nu erai un corp abandonat în braţele mele, ci o femeie pe de-a-ntregul. Îmi zâmbeai în faţă, ca să ştiu că te afli

acolo, cu bună-ştiinţă, că nu te pierdusesi în tumultul sângelui; nu te simţeai prada unei fatalităţi ruşinoase; în timpul celor mai pasionate elanuri, ceva în vocea, în zâmbetul tău spunea: „Se-ntâmplă, fiindcă vreau acest lucru". Prin această constanţă de-a te declara liberă mă puneai de-acord cu mine însumi. Faţă de tine n-aveam remuşcări. Faţă de tine. Dar nu eram singuri pe lume.

– S-a schimbat ceva în relaţiile mele cu Hélène, am spus eu.

– Da, se-nvoi Madeleine cu indiferenţă.

Încercasem s-o ţin la curent cu mersul acestei poveşti, dar de fiecare dată când îi vorbeam despre asta, schimba subiectul.

– Da. În fine, m-am culcat cu ea.

– N-am crezut niciodată că ai să-mi fii credincios toată viaţa, spuse Madeleine.

Nu se jenase niciodată faţă de mine; nu-ncălcasem nici un angajament faţă de ea; totuşi mă simţeam prost. Eram sigur că vestea nu-i plăcuse. N-are nimic de spus, mă gândeam eu iritat; sigur că-şi dădea seama de-această iritare: nu spunea nimic. Mai apoi părea c-a uitat tot ce-i dezvăluisem. Pentru Madeleine, nimic niciodată nu era nici cu totul adevărat, nici cu totul fals; profita de această ambiguitate şi plutea cu indiferenţă în ape tulburi. Îmi cerea doar să n-o oblig să privească-n faţă existenţa Hélènei. Dinspre partea ei, Hélène nu-mi vorbea de Madeleine. Se ignorau definitiv, încât mi se părea adesea ciudat că mă gândeam în acelaşi timp şi la una şi la alta. Hélène mergea alături de mine, bine înfiptă pe picioarele ei, bogată prin propriile amintiri, pornită spre un singur

viitor: în această plenitudine, nici un loc nu era săpat pentru Madeleine. Iar Madeleine, în camera ei de hotel cu miros de insecticid, era, de asemenea, o plenitudine fără fisură, din care Hélène era în mod absolut izgonită. Fiecare fiind absorbită de sine însăşi, erau mai despărţite decât două nebuloase la marginile eterului, decât două cochilii lipite pe părţile opuse ale unei stânci. În acest timp, eu eram acolo, prezent pentru una şi pentru cealaltă, făcându-le să existe împreună.

– Nu ţi se pare angoasant când te gândeşti că tu croieşti viaţa altuia? l-am întrebat pe Marcel.

Ne aflam într-un mic restaurant pe strada Clichy; mâncam caltaboş cu tăiţei. Marcel purta un costum ponosit, cu un fular norvegian în culori stinse din cauza prafului, îl purta ca să-şi ascundă cămaşa. Şi-a scuturat capul mare.

– Dar nu-i cer nimic Denisei. Poate să-şi facă viaţa cum crede.

– Ştii prea bine că nu-i adevărat. Nu poate face s-ajungeţi bogaţi şi nici ca tu să fii celebru; nu te poate face s-o iubeşti.

Până la urmă părăsiseră marele atelier gol; închiriaseră, la un etaj - şapte - un atelier de-o formă ciudată, cu un geamlâc mare în chip de tavan şi cu pereţii aproape mâncaţi de ferestre. Aerul intra peste tot; pereţii musteau de umezeală; „Pierd un ceas în fiecare dimineaţă ca s-aprind focul, ceea ce nu ne-mpiedică să dârdâim toată ziua", îmi spunea Denise mânioasă.

– Te poţi descurca totdeauna, zicea Marcel.

– E foarte comod să le spui altora: descurcaţi-vă.

– De ce? eu mă descurc.

– Te priveşte. Tu eşti tu; nu eşti Denise. Cum se descurcă ea-n lume o priveşte doar pe ea. Tu eşti răspunzător de lumea asta în care este vârîtă.

Marcel se uita cu interes la o curvă trupeşă, blondă, care mânca un cârnăcior, înainte de-a urca spre Montmartre, în zona bogaţilor. Nu părea s-asculte. Dar ştiam c-ascultă.

– Oamenii sunt liberi, am spus eu, dar fiecare pentru sine: nu le putem atinge libertatea, nici s-o prevedem, nici s-o pretindem. Asta e penibil pentru mine; ceea ce constituie valoarea unui om există numai pentru el, nu pentru mine: eu nu-i ating decât exteriorul; şi nu sunt pentru el decât ceva exterior, un element absurd; un element pe care nici măcar nu l-am ales...

– Atunci, potoleşte-te, spuse Marcel; dacă nici măcar n-alegi, nu-i nevoie să-ţi baţi capul atâta.

– N-am ales să exist, dar exist; O absurditate răspunzătoare de ea însăşi, asta sunt.

– Trebuie să existe ceva.

– Ar putea să fie însă altceva. Fără tine, Denise ar fi avut altă viaţă.

– Ce viaţă? rosti Marcel. Toate vieţile sunt ratate.

– Dac-ai fi pictat mai departe...

Mă-ntrerupse.

– Dac-aş fi avut stofă de pictoraş cuminţel de salon, m-ar fi iubit? Dacă... aşa zice lumea: dac-aş fi făcut aşa, dacă n-aş fi făcut pe dincolo. Dar lucrurile sunt ceea ce sunt. M-a privit ricanând: găsesc că eşti foarte prezumţios: ai mereu atâtea remuşcări.

Mă gândeam uneori că prea pun totul la inimă: lumea cealaltă părea că trăieşte atât de firesc. Doream ca orice viaţă omenească să fie o pură libertate transparentă: şi mă-ntâlneam în viaţa celorlalţi ca o barieră opacă; nu puteam să mă-mpac defel cu acest lucru. Îl evitam pe Paul; o priveam pe Madeleine cu jenă. Chiar şi faţă de Hélène mă simţeam neliniştit. Sărutările, mângâierile noastre îşi pierduseră curând limpezimea fericită din primele zile. Adesea treceau umbre pe chipul ei, şi-n timp ce o-mbrăţişam închidea ochii cu un aer de suferinţă; uneori, în mijlocul unei sărutări, se desprindea brusc de mine. O luam pe după umeri.

– Ce s-a-ntâmplat, sălbatică mică?

Stând pe marginea patului îşi balansa un picior, fixând vidul, cu un aer dur; încă nu se-mbrăcase de tot; păru-i cădea-n dezordine pe umeri. A tresărit.

– Nimic.

– Atunci de ce ai iară mutra asta-ntunecată?

– O, mă gândeam ce păcat c-am pierdut atâta vreme; acuma trebuie să plec şi n-am stat de vorbă deloc.

Era de rea-credinţă; o cunoşteam numaidecât după vocea moale; cert îi iubeam trupul. Dacă cea mai mare parte a-ntâlnirilor noastre se petrecea în îmbrăţişări era vina ei, nu a mea, o ştia foarte bine.

– Îţi propusesem să facem o plimbare.

– Fireşte! Ţie îţi este totuna.

– Ce-mi este totuna? Să te ţin în braţe? Tu spui că e timp pierdut!

– E timp pierdut fiindcă n-aveai nici un chef.

– Eşti stupidă. Am aerul că nu ţin la trupul tău?

Am tăcut un moment. Era evident. Într-o bună zi trebuia s-ajungem şi-aici.

– De ce spui asta? am întrebat-o.

– O spun fiindcă e adevărat.

– Te supără că am aceste raporturi cu Madeleine?

– Şi-ai vrea să-mi facă plăcere?

– Credeam că-ţi este indiferent.

Ridică din umeri şi i se umplură ochii de lacrimi.

– Ai ştiut că există Madeleine în viaţa mea. De ce brusc astăzi...?

– Nu de azi, spuse ea.

– Atunci ar fi trebuit să-mi fi spus dinainte.

– Şi ce s-ar fi schimbat?

Am lăsat capu-n jos. Mi-era groază s-o văd plângând. Ştiam că Madeleine ar fi fost adânc jignită dacă-i propuneam să schimbăm relaţiile dintre noi.

– Uite ce e: ştii foarte bine că nu sunt nici un pic îndrăgostit de Madeleine; în ceea ce mă priveşte, aş înceta cu ea orice raport fizic fără nici un regret.

– Când mă gândesc! Te uiţi la dânsa exact cum te uiţi la mine. O săruţi... nu pot suporta, sfârşi ea într-o explozie de disperare.

Am strâns-o la piept în tăcere; simţeam cum tremură.

– Altădată nu te ocupai de Madeleine.

– Nu mai poate fi ca altădată.

– De ce?

– Fiindcă am început să mă gândesc.

Avu un fel de râs: ar fi trebuit să fii atent: într-o zi ai venit la întâlnire şi-aveai ruj de buze pe gât. În ziua când ne-am dus la cimitirul câinilor.

– Ah! în ziua când te-a durut aşa de rău capul.

Am simţit că roşesc. Mereu aceeaşi poveste. Acea urmă roşie pe carnea mea, urmă care pentru mine nu exista, însă pe care ochii tăi o vedeau; o pată imperceptibilă care, în inima ta, era o rană.

– Hélène, sunt mâhnit...

– Da, o făcuse ca să văd. Suspină scurt: nu te mai pot săruta fără să mă gândesc că şi ea te sărută.

O priveam copleşit. Era numai a mea. Pentru ca acest dar exclusiv să nu fie absurd, ar fi trebuit să existe în mine un hău pe care să-l poată umple. Simţeam câtă solemnitate aveau pentru ea mângâierile mele: de mine depindea ca valoarea pe care le-o dădea Hélène să fie adevăr sau iluzie. Strângând o altă femeie în braţe, nu-i provocam doar o neplăcere trecătoare: hărţuiam dovezile cele mai pasionate ale cărnii, ale inimii ei.

– Uite ce e, am să-ncerc să stau de vorbă cu Madeleine.

Îşi şterse ochii cu un aer de bunăvoinţă; dar chipul îi rămânea îndurerat.

– Poate că are să fie mult mai uşor decât mi-nchipui.

De câtva timp, Madeleine rărea întâlnirile noastre; era distantă cu mine, mai distantă decât de obicei.

– Eşti tare drăguţ, spuse Hélène.

I-am atins părul.

– Nu pari prea-ncântată.

– Ah, totul e-atât de stupid. La ce foloseşte să nu te culci cu Madeleine dacă ai poftă s-o faci?

– Ţi-am spus că n-am nici un chef.

– Da, dar, în sfârşit, ţi-ar conveni. Îşi înghiţi o lacrimă: e-atât de stupid; poţi să continui.

– Am să văd ce-am să pot face.

– Nu, te rog, nu face nimic, spuse ea cu o bruscă violenţă. Mi-e egal, nu poate fi altfel. Îşi ascunse faţa-n palme: o, mi-e ruşine.

Am luat-o în braţe, dar nu puteam să-i spun nimic. Ceea ce-ar fi trebuit ar fi fost ca nici măcar să nu pot dori pe altcineva în afară de ea; ceea ce avea ea să-mi dea, ar fi trebuit să nu pot primi decât de la ea. Întreaga mea tandreţe nu izbutea să-ndeplinească această dorinţă; nu dispuneam decât de actele mele; eram ceea ce eram, fără voia ei, fără voia mea; nu era nimic de făcut.

Măcar voiam să risc pentru ea un gest, un cuvânt. „Am să-ncerc să stau de vorbă cu Madeleine". Dar în faţa Madeleinei mi se punea un nod în gât. Se afla acolo; cu un aer absent, chinuia cu linguriţa un mazagran, ocupată să nu se gândească la nimic, să nu creadă nimic. Nefericirea, umilinţa, regretul se stratificaseră zi de zi în adâncul sufletului ei; un cuvânt ar fi fost de-ajuns pentru a răscoli acest mâl; n-aveam curajul să-l rostesc. Când mă-ntorceam la Hélène, mă-ntreba din ochi: „Tot nu i-ai spus?". Tristeţea ei era îndreptăţită, cum ar fi fost şi ranchiuna Madeleinei. Ce s-aleg? Lacrimile Hélènei sau lacrimile Madeleinei? Nu erau lacrimile mele; cum deci să compar amărăciunile lor străine? Nici Dumnezeu nu eram.

– Atunci pe miercuri, vrei? am întrebat, ţinând-o pe Madeleine de mână.

– Miercuri, nu. Îşi puse mănuşile cu un aer absorbit: miercuri ies cu Charles Arnaud.

– Arnaud, am spus eu cu surprindere. Te vezi din nou cu el?

– Da, de peste o lună, spuse Madeleine şi zâmbi vag: a ieşit din spital; l-au dezintoxicat; dar ca să suporte cura se dregea cu rachiu de absint pe ascuns. Aşa că e complet alcoolizat.

Avusesem o singură influenţă Madeleinei: o-mpiedicasem să-l frecventeze pe-acest drogat şi să se drogheze cu el. De când mă cunoştea, la băutură se deda mai încetinel.

– Să nu te-apuci din nou, am spus eu.

– Să nu m-apuc de ce?

– De băut şi de toate tâmpeniile alea.

Îmi aruncă o privire adormită.

– Şi ce-ţi pasă?

Am ezitat. Puteam s-o iau de braţ, s-o duc departe de gura aceea de metrou, să-i vorbesc. „Nu te-mbufna. Povestea cu Hélène nu schimbă nimic între noi. Să ne vedem iar ca altă dată. Lasă-l în pace pe insul ăla". Puteam s-o-ndemn, s-o rog. M-ar fi ascultat cu un aer indolent, însă ar fi fost mişcată de căldura vocii mele. Eram sigur că m-ar fi ascultat. Dar vedeam din nou chipul răvăşit al Hélènei. „Când mă gândesc că te sărută!". Să continui cu Madeleine ar fi fost o trădare.

– O, am spus eu. A urmat un moment de tăcere. Atunci, joi?

– Să zicem joi.

M-am îndepărtat. Nu eram mulţumit de mine. „Nu puteam face altfel". Dar vechea scuză era uzată. Nu puteam face altfel; şi mama rămăsese singură în saloanele-ngheţate ale marelui apartament, iar Madeleine se droga din nou. Nu era vorba „să faci"; greşeala nu era în acţiuni. Începeam să-nţeleg: greşeala era chiar aluatul

fiinţei mele; eram eu însumi. Mă gândeam pentru prima dată: poate nu există soluţie.

Vinovat dacă vorbeam. Vinovat dacă tăceam. Oricum, n-aveam dreptate. Învârteam scrisoarea între degete. O lua de la capăt, eram sigur. Aceeaşi poveste. Povestea mea. „Ce vrea de la mine?". În ultima lună, aproape că n-o văzusem; trecuse de două ori pe la restaurantul unde mâncam cu Hélène şi-mi ceruse, cu un zâmbet provocator, să-i împrumut ceva bani „de băutură". Bea. Se culca cu Arnaud; se droga. Am intrat în cafeneaua de la Fourche cu inima strânsă. Oare alţi oameni trăgeau la cântar pe acest pământ mai puţin decât mine? Ori se sinchiseau mai puţin de ceea ce lăsau în urma lor? Vedeam peste tot semnele îngrijorătoare ale prezenţei mele. Sau poate mi se făcuseră farmece: orice gest al meu ca şi orice refuz al meu aducea după sine o primejdie de moarte. Credeam pur şi simplu că o sărut pe Hélène; dar îl trădam pe Paul, o răneam pe Madeleine.

– Ce prostie o fi făcut? mă gândeam împingând uşa cafenelei.

Madeleine sorbea nepăsătoare dintr-o ceaşcă de cacao şi citea un ziar de seară; fără măcar să-mi întindă mâna, de parcă m-aş fi aşezat alături de ea doar după zece minute de absenţă, îmi arătă un articol despre războiul din Spania.

– Nemernicii! spuse ea. Au să-i lase să crape fără să le trimită nici un ajutor.

– Ştii că intervenţia ar putea să aibă consecinţe foarte grave.

– De ce nu-ncercaţi o grevă? Poate că Blum ar ceda.

– Nu vreau grevă politică, am spus eu.

Şi eu doream din toate puterile înfrângerea maurilor lui Franco; dar nu-mi recunoşteam dreptul de-a preface într-o voinţă care să fie impusă tovarăşilor mei această dorinţă solitară, această zvâcnire intimă a cărnii mele. *Să vreau să atrag pe altcineva în lupta, în lupta mea. Un foc de armă şi încă unul: şi Jacques murise. Îi dădusem un revolver în mână şi murise. Nenorocirea se abătuse asupra lui Jacques. Şi chipul năucit al lui Marcel, mirosul florilor şi-al lumânărilor în jurul manechinului de ceară.* Fiindcă-l influenţasem. Învăţasem pe veci că nu poţi fixa limitele unui act şi că ceea ce eşti gata să faci nu poţi prevedea. În viaţa mea n-aveam să-mi mai asum asemenea risc nesăbuit.

N-aş mai ridica vreodată un deget măcar, ca să declanşez un eveniment orb.

– În orice caz, spuse ea, n-ar fi greu să se treacă arme clandestin şi să se-admită înrolări voluntare.

Din când în când lua foc pentru câte ceva: cu doi ani în urmă, această bretonă fusese cu pasiune sionistă, acceptase să lucreze opt ore pe zi ca angajată într-o librărie evreiască pentru a ajuta financiar mişcarea; nu mă miram din cale-afară de noile sale preocupări; doar că eram niţel nerăbdător să aflu de ce mă convocase atât de insistent. Am ascultat-o aproape o jumătate de oră vărsându-şi năduful împotriva lui Blum, apoi am profitat de un moment de tăcere.

– Spune, despre ce voiai să-mi vorbeşti?

Mă privi cu aerul ei placid:

– Păi, despre toate astea.

Am început să râd:

– Le pui chiar aşa la inimă?

– Ah! nu pricepi? Am nevoie de ajutorul tău; cunoşti o mulţime de tipi la Partidul Comunist; au să mă treacă frontiera când vor. Dar singură, n-o să mă descurc.

– Vrei să mergi în Spania?

– Vreau să m-angajez în miliţiile lor. De ce nu? Cu ce-mi poate pielea aici...

Era-n stare s-o facă; mi s-a strâns inima de-ngrijorare.

– E absurd; n-ai nici un motiv.

– Nu e nevoie de-atâtea motive; viaţa nu face prea multe parale.

– E-o simplă nesăbuinţă.

M-a privit cu oboseală.

– N-am venit să-ţi cer un sfat, am venit să-ţi cer un serviciu. Vrei să mi-l faci sau nu?

Am şovăit.

– Ciudat serviciu. Dacă ţi se-ntâmplă acolo o nenorocire, n-am să mă simt tocmai bine.

– Te scutesc de remuşcări. Zâmbi: de altfel, nenorociri mi se pot întâmpla şi-aici.

– Ai necazuri?

– N-am necazuri. Am chef să plec.

Nu trebuia să sper c-am să scot mai mult de la ea.

– Să văd ce pot face, am spus eu.

Era uşor. N-aveam decât să vorbesc cu Paul sau cu Bourgade. *N-aveam decât să nu le vorbesc. Îl aşezaseră în camera lui, în pat, cu flori şi cu lumânări jur-împrejur; ai fi zis că e un manechin de ceară, un manechin îngrijorător, fabricat pentru vreo expoziţie suprarealistă. Şi*

Marcel se uita la el. Aceeaşi poveste. Fiindcă exist. Nu m-aş putea preface că nu exist? Dispar din lume, îmi estompez chipul şi vocea, îmi estompez trăsăturile, nu se schimbă nimic; în locul meu rămâne doar o mică ştersătură inofensivă. Hélène nu mai este întemniţată într-o iubire nefericită, Madeleine nu mai este răpusă în Spania, pământul e uşurat de-acea greutate ce-şi întinde fibrele secrete, care le face să vibreze, să pocnească în depărtate neprevăzuturi. Să dispar, să nu mai fiu. „N-am să-i spun lui Paul". *Şi-n camera cu miros de insecticid, se va găsi dimineaţa un cadavru opulent îndopat cu cocaină.*

Lumina a năvălit peste mine. Tu n-ai să dai îndărăt. Nimeni nu va hotărî pentru tine, nici chiar destinul. Tu eşti destinul celorlalţi. Hotărăşte. Ai această putere: un lucru care nu exista izbucneşte dintr-o dată, singur în vid, sprijinindu-se doar pe sine însuşi, şi totuşi despărţit de tine printr-o prăpastie fără altă raţiune decât el însuşi, a cărui unică raţiune se află în tine.

Nu vreau. Nu mai vreau. *Îi pun să muncească în zăpadă, în salopete de pânză, cu sandale-n picioare. Iar noi spunem: „Bine. Nu putem face nimic". Iar dacă face imobilul explozie, ce morman proaspăt de cadavre! Există undeva o femeie care doarme; a izbutit în fine să doarmă gândindu-se: n-a făcut nimic, n-o să fie el. Iar mâine seară va fi el. Din cauza mea.* Să dispar. Să nu mai fiu. Dar chiar dacă mă omor am să continui să exist. Voi muri. Ei vor rămâne înlănţuiţi de moartea mea şi acest gol apărut brusc pe pământ va face să vibreze şi să plesnească o mie de fibre neprevăzute. Berthier o să-mi ia locul; sau Lenfant. Voi fi răspunzător şi de toate-aceste

acte pe care absenţa mea le va face posibile. Cineva are să-i spună lui Laurent: „Du-te. Nu te duce". *Va fi vocea mea.* Nu mă pot estompa. Nu mă pot retrage-n mine. Exist, în afara mea şi peste tot în lume nu există o palmă din drumul meu care să nu-ncalce drumul altcuiva; nu există nici un fel de-a fi care să mă-mpiedice să mă sustrag fiecărei clipe. Această viaţă pe care-o ţes cu propria-mi substanţă le oferă celorlalţi oameni o mie de feţe necunoscute, le străbate impetuos destinul. *S-a trezit, speră. „Au să mă uite". Are viaţa-n faţă, atât de vastă. Şi mă aflu aici, lângă tine pe care te-am ucis, încarc puştile care-au s-o asasineze mâine.* Nu. Nu vreau. Să renunţăm. *Renunţăm, plecăm capul; şi-acolo, în adâncul viitorului, tot acest sânge, pentru sângele pe care l-am cruţat.* Să continuăm...

Să renunţăm, să continuăm. Hotărăşte. Hotărăşte, de vreme ce eşti aici. Eşti aici şi nu există posibilitate să fugi. Nici măcar moartea mea nu-mi aparţine doar mie.

– Am vorbit cu Bourgade.

Noaptea aceea încă fusese mărinimoasă, în noaptea aceea putusem hotărî: nu eram singur; în faţa mea se-nălţa o libertate. Nu-mi recunoşteam nici un drept asupra ei, nici o preponderenţă, trebuia să consimt să-i fiu doar instrument.

– Du-te mâine să-l vezi. Are să-ţi dea o recomandare către nişte amici de la Perpignan, care-au să te treacă frontiera; şi către tovarăşii de la Barcelona. Se pare că nu dau prea bucuros o puşcă pe mâna femeilor.

– Mulţumesc, spuse Madeleine, nici nu ştii ce serviciu-mi faci.

Ne aflam în camera ei; un fel de culoar îngust, plin de valize goale şi de boccele cu lenjerie; mirosea a dezinfectant şi a şampon. O oală cu apă sfârâia pe-o spirtieră minusculă în care ardeau două pastile albe. Dac-aş fi iubit-o... dacă mi-ar fi păsat mai mult de ea... Aşchia mi se-nfige-n inimă. Acuma înţelesesem pe deplin; eram pe veci vinovat, de la naştere până la moarte.

Totuşi, de data asta încă nu. Nu era pentru ea acest sânge, acest horcăit de agonie. Ca şi când maşina infernală s-ar fi distrat să se învârtească-n gol, ca şi când destinul ar fi consimţit la această parodie. Zece zile după plecarea ei, mi-a sosit o scrisoare dintr-un spital din Barcelona. N-o trimiseseră pe front, o plasaseră modest la bucătărie; două zile spălase conştiincios vasele şi-şi răsturnase o cratiţă mare cu ulei încins, pe picioare. A stat şase luni în spital şi s-a-ntors la Paris.

– Ştii, ei zic că francezii sunt nişte scârbe, mi-a spus Madeleine la întoarcere.

Era primăvară. Seara, la ieşirea din atelier hoinăream cu Hélène pe cheiurile de la Asnières; ea cumpăra buchete de violete la colţul străzilor; stând în faţa unor ţapi de bere de culoarea caramelei, auzeam soneriile cinematografelor, una după alta, sub cerul mov; perechi asemenea alei noastre urcau şi coborau cu nepăsare pe Avenue de Clichy; urmăream îngrijorat, din ochi, aceşti oameni care gustau cu inimă uşoară blândeţea serii. N-aveau aer de criminali: gustul berii şi-al tutunului, strălucirea afişelor luminoase, mirosul frunzelor tinere, nimic din toate astea nu părea vinovat. Ne aflam acolo, scăldaţi de tandrul crepuscul al Parisului şi nu făceam rău nimănui.

Şi cu toate astea, ne aflam şi la Barcelona, şi la Madrid; nu ca persoane inofensive, care se plimbă, ci ca nişte mari ticăloşi. La fel de sigur ca pe aceste străzi în sărbătoare, existam sub cerul negru pe care-l străbătea zbârnâitul „Stukas"-urilor; existam la Berlin, la Viena, în lagărele de concentrare, în care evreii dormeau în cămaşă pe pământul ud, în puşcăriile în care putrezeau militanţii socialismului; o existenţă încăpăţânată, zdrobitoare, care se confunda cu existenţa sârmei ghimpate, a pietrelor impenetrabile, a mitralierelor şi-a mormintelor. Aceste chipuri nepăsătoare pe care ne-nflorea zâmbetul pentru alţi oameni erau chiar chipul nenorocirii.

– Îţi dai seama, muncitorii, micii funcţionari uite cum se hrănesc în Franţa! spuse Lena Blumenfeld. Se uita cu asemenea revoltă la cârnăciorii graşi aşezaţi frumos pe un strat de cartofi, încât îmbucătura pe care-o înghiţeam mi-a rămas în gât. Prima oară, tot la masă era; mă ridicasem. „Am să-mi câştig pâinea prin propriile mijloace". Mergea pe bulevardul călduţ dând cu piciorul într-o castană, respirând din plin un aer pe care credea că nu-l fură nimănui. „Propriile mijloace". Dar cu ce drept primeam în schimbul muncii mele carne de vacă-n sânge şi nu cartofi fierţi şi cu un pic de margarină. Nu voiam să profit; renunţasem cu nobleţe la moştenirea părintească, dar în acelaşi timp beneficiam fără scrupule de-o prosperitate care, în ochii naţiunilor flămânde, însemna avariţie şi opresiune. „Crezi că există situaţii drepte?". Marcel văzuse limpede. Plecasem de-acasă; acum unde mai puteam să plec? Peste tot, la toate răscrucile dădea târcoale remuşcarea; iar eu o purtam lipită de trup, intimă şi

tenace. Mă simţeam ca şi mama, strecurându-mă pe lângă ziduri, ocolind privirile care mi-ar fi oglindit adevărata imagine: o scârbă de francez, egoist şi-mbuibat.

– O să regretaţi, spuse Blumenfeld. Credeţi că Hitler are să se oprească la Austria? o să vedeţi. Are să vină şi rândul Franţei.

Se uita la noi cu disperare şi cu ură. Venise special de la Viena pentru a ne trezi indignarea, mila. Era unul dintre membrii cei mai importanţi ai Frontului ilegal care ducea lupta clandestină împotriva nazismului în Austria. Denise ne făcuse prezentările: de câtva timp se hotărâse să-ncerce să trăiască pe cont propriu şi se dăruia cu ardoare unor activităţi antifasciste. Îl dusesem pe Blumenfeld la sediul Sindicatului, pentru a lua legătura cu unii tovarăşi ai mei. Veniseră şi Denise cu Marcel. Câtva timp, Blumenfeld vorbise; ne descrisese paradele arogante ale miliţienilor în ciorapi albi, banchetele la care naziştii amnistiaţi îşi sărbătoreau viitoarele victorii, provocările, atentatele desfăşurate sub ochiul placid al poliţiei. Acum se uita la noi. Şi tăcea.

– Cum de nu reuşiţi să le stăviliţi mişcarea? întrebă Gauthier. Există totuşi la voi socialişti mai bine de 42 la sută.

– Suntem hăituiţi, spuse Blumenfeld. N-avem posibilitatea nici unei acţiuni eficace. Mitingurile clandestine, manifestele, discursurile-fulger ne permit doar să-ntreţinem agitaţia.

– Schuschnigg ar trebui totuşi să priceapă că pentru el este vital să se-alieze cu voi, spuse Lenfant.

– Nu-i nimic de făcut, spuse Blumenfeld. A refuzat

totdeauna orice încercare de conciliere. Privirea i se-năspri: şi crezi că masele ar fi dispuse să moară pentru Schuschnigg?

Au prea multe amintiri. Mă privi din nou: doar o atitudine energică din partea Angliei şi a Franţei ne poate salva.

S-a făcut tăcere. Peste tot se izbise de tăcerea asta. În afara comuniştilor.

– De fapt, ce speraţi de la noi? întrebă Lenfant.

– Dacă organizaţi mitinguri, o campanie de presă, pentru a vă informa tovarăşii despre ce se petrece la noi, ar trebui să agitaţi opinia publică.

– Dar nu-i fleac să-mpingi o ţară în război, am spus eu.

– Nu, încuviinţă Gauthier. De altfel, încă nu s-a pierdut speranţa unei soluţii paşnice.

– O! anexarea Austriei are să fie paşnică; naziştilor n-o să le fie greu să pună mâna pe putere; sunt peste tot. Lui Blumenfeld îi tremura glasul: Schuschnigg le dă ţara bucată cu bucată; ştiu din sursă sigură că este pe punctul de-a semna un nou pact cu ei. Hitler n-are de spus decât un cuvânt. Ne privi din nou cu mâhnire şi cu furie: doar Franţa-l poate opri.

– Franţa nu-şi poate permite luxul unui război, spuse Gauthier.

– O să regretaţi, rosti Blumenfeld. Credeţi că Hitler se opreşte la Austria? o să vedeţi. Are să vină şi rândul Franţei.

Gauthier îl privi rece pe Blumenfeld.

– Poţi să-mpiedici o ţară să se sinucidă? întrebă el.

Tot ce ne-aţi povestit este povestea unei sinucideri.

Era atât de sigur de pacifismul lui, atât de sigur de el. „Eu sunt pacifist". Se definise o dată pentru totdeauna, nu-i rămânea decât să acţioneze în înţelegere cu el însuşi, fără să se uite nici în dreapta, nici în stânga. Fără să se uite înaintea lui. Ca şi când drumul ar fi fost gata stabilit. Ca şi când viitorul n-ar fi fost în fiecare clipă acel vid căscat.

– O sinucidere este totdeauna, mai mult sau mai puţin, un asasinat, am spus eu.

– A, aşa crezi? exclamă Blumenfeld.

Marcel deschise gura pentru prima oară în toată şedinţa.

– A fost totdeauna convins că fiecare gest al lui e un asasinat, spuse el.

Era un asasinat. În acel moment şi tot anul care-a urmat am petrecut multe nopţi fără somn. O campanie de presă, mitinguri, greve. Pe partea lui mă pisălogea şi Paul. „Războiul ar fi prăbuşirea fascismului". Puteam rămâne cu braţele-ncrucişate alături de Spania însângerată, alături de pogromurile care pângăreau Germania şi de acea maree brună care cuprindea Austria? Sub privirea disperată şi rece a lui Blumenfeld mi-era ruşine, dar ruşinea nu era un argument; pe câmpurile de bătaie crăpate şi însângerate, gemetele răniţilor mă umpleau de o groază fără milă. Dincolo de Pirinei, muncitorii din Spania cădeau sub gloanţele fasciste, dar puteam eu să le răscumpăr sângele cu preţul unor vieţi franceze, cu preţul unei singure vieţi care nu era a mea? Evreii picau ca muştele în lagărele de concentrare, dar aveam eu dreptul

să le schimb cadavrele pe trupurile nevinovate ale ţăranilor francezi? Puteam plăti cu trupul meu, cu sângele meu, dar oamenii ceilalţi nu erau o monedă la dispoziţia mea; ce gândire suverană şi-ar îngădui să-i compare, să-i numere, să pretindă că le ştie adevărata măsură? Chiar şi-un zeu ar fi dat greş într-un asemenea plan trufaş; oamenii nu erau nici pioni de manevrat, nici mize, forţe de captat; fiecare-şi purta adevărul în cel mai ascuns ungher din el însuşi, în afara oricărei atingeri; ceea ce i se-ntâmpla îi aparţinea numai lui; nici o compensţie n-ar fi niciodată cu putinţă. Zâmbetele vesele ale Hélènei nu neutralizaseră ranchiunele Madeleinei, nu împuţinaseră arsura uleiului încins. Nimic nu ştersese moartea lui Jacques, nici o nouă naştere n-avea să-nlocuiască niciodată viaţa care-i fusese luată, viaţa lui unică. Nu exista nici un punct pe lume unde să se resoarbă separarea absolută a acestor destine.

„N-am să fac nimic; mi-am interzis totdeauna orice acţiune politică". Nu-mi îngăduiam să azvârl în lume, asemenea unui zeu capricios, greutatea obscurei mele voinţe. Să fac politică însemna să reduc oamenii la aparenţa lor perceptibilă, însemna să-i tratez ca pe nişte mase oarbe spre a-mi rezerva doar mie privilegiul de-a exista ca o gândire vie; dar chiar şi această gândire, pentru a avea priză asupra unor trupuri inerte, pentru a le pune în mişcare, trebuia să devină o forţă mecanică, opacă, în care nu mă mai recunoşteam. Într-o sală plină de zgomot şi de fum, aş rosti cuvintele care-ar antrena spre ţărmuri necunoscute oameni pe care nu-i văzusem niciodată; mi-aş folosi libertatea spre a deveni complicele absurdităţii

scandaloase: absurditatea e ceea ce există fără a fi fost dorit. „Nu. Nu-mi pot împinge ţara-n război".

– Vă urez să n-o regretaţi niciodată, spuse Blumenfeld.

Şi iată ruşinea. Trebuia să mă-nvăţ să-mi duc viaţa cu ea; era noua faţă a remuşcării. Puteai s-o izgoneşti dintr-un ungher al vieţii, s-o lustruieşti, s-o faci netedă şi curată: îndată o găseai pitită în alt ungher. Se afla mereu undeva. O strângeam pe Hélène în braţe, fără să-mi fie ruşine, dar plecam fruntea în faţa zâmbetelor amare ale Madeleinei; îi priveam fără să-mi fie ruşine pe tovarăşii de la sindicat, dar mi se usca gura când mă gândeam la fraţii noştri din Spania şi din Austria.

– Îţi face plăcere să te chinui, spunea Hélène.

Ziarele de dimineaţă ne anunţau anexarea Austriei; când a venit Hélène să mă-ia de la atelier, n-am fost în stare să vorbesc despre altceva. Cu toate astea nu-mi plăcea să abordez cu ea aceste chestiuni; în asemenea momente mi se părea o străină. Hélène a adăugat un pic agasată:

– La urma urmei, nu-i treaba ta.

– Nu-i treaba mea, am spus eu; tare aş vrea să mi se spună care e treaba mea.

– Viaţa ta, spuse Hélène. Nu ţi se pare că e de-ajuns?

– Dar viaţa mea este făcută din relaţiile mele cu ceilalţi oameni; Austria există-n viaţa mea, întreaga lume există-n viaţa mea.

– Evident; şi oamenii ăştia care trec pe lângă noi există-n viaţa ta, de vreme ce-i vezi. Hélène se-nroşise, iar vocea ei avea ceva acru, ca de fiecare dată când un argument o incomoda: asta nu-nseamnă că eşti răspunzător de ceea ce li se-ntâmplă.

– Rămâne de văzut, am spus eu din vârful buzelor. Era şapte seara; strada Saint-Ouen mişuna de lume; la colţurile străzilor oamenii-şi smulgeau ultima ediţie din *„Paris-Soir"*; brutăriile iluminate dădeau pe dinafară de cornuri rumene, de brioşe, de pâini lungi aurii; în măcelăriile cu geamuri stropite cu rumeguş, vacile şi oile, spintecate, spălate şi pline de cocarde se aliniau, atârnând în cârlige, ca la paradă, iar pe tejghea se odihneau, învelite-n hârtie gofrată, hălci enorme de carne sângerândă. Abundenţă, linişte, pace. Rezemaţi de tejgheaua bodegilor, bărbaţii discutau cu glas tare, fără teamă. *Obloanele de fier erau lăsate, cafenelele-goale; pe străzile pustii n-auzeai decât bocănitul cizmelor naziste; tăcuţi, cu ochii plini de groază, oamenii pândeau de după jaluzele.* „Avea să vină şi rândul Franţei".

– S-ar spune că-ţi închipui că tu ai creat lumea, spuse Hélène.

– Am citit într-o zi că fiecare om este răspunzător de orice, în faţa oricui. Mi se pare atât de-adevărat.

Hélène mă privi cu un aer ţâfnos.

– Nu pricep, spuse ea.

– Evident, dacă te consideri o furnică într-un furnicar, nu poţi nimic-nimicuţ. Nu spun că aş fi putut opri intrarea naziştilor întinzând mâinile. O vedeam din nou pe mama pe străzile din Sevilla, cu mânuţele întinse: şi totuşi dacă am fi-ntins toţi mâinile...

– Poate. Însă n-a făcut-o nimeni. Ceilalţi sunt la fel de răspunzători ca şi tine.

– Îi priveşte. Bineînţeles. Toţi suntem răspunzători. Dar toţi, înseamnă fiecare. Am simţit acest lucru, chiar

când eram copil: ochii mei sunt de-ajuns ca acest bulevard să existe. E de-ajuns glasul meu ca lumea să aibă glas. Dacă tace, e vina mea.

Hélène întoarse capul.

– Tot nu pricepi? am spus eu.

– Ba da, pricep, răspunse ea în silă.

– N-am creat eu lumea. Dar, în fiecare clipă, o recreez prin prezenţa mea. Pentru mine, totul se petrece parcă tot ce i se-ntâmplă lumii i s-ar întâmpla din cauza mea.

– Da, spuse Hélène. Pleca spre pământ un chip plin de suferinţă.

– Ce s-a întâmplat? am întrebat-o.

– Nimic.

– De ce pari aşa de tristă?

Ridica din umeri.

– Sunt momente când am impresia că sunt un atom în viaţa ta.

– Ce proastă eşti! Ai mai crescut totuşi la preţ de pe când te plângeai că nu ai decât a douăsuta patruzecea parte din timpul meu.

– N-ai nevoie de mine. Nimic din ceea ce este cu adevărat viaţa ta n-are legătură cu mine.

– Poţi să ţii foarte mult la cineva fără să ai nevoie de el.

I-am strâns braţul de braţul meu, dar ea s-a-ncordat.

– Mă simt atât de inutilă.

Ar fi trebuit să-i pot spune: te iubesc. Dar nu cutezam s-o mint. Jurasem s-o las liberă şi, ca să fie liberă, trebuia să vadă limpede. Vedea limpede tandreţea şi indiferenţa mea; iar ea târa ca pe o povară fără folos acea dragoste care nu-mi trebuia.

– Eşti sigur că n-o iubeşti? mă-ntreba Denise.

– Nu e dragoste.

– Dar poate că nu poţi iubi altfel.

– Poate. Însă asta nu schimbă nimic. Nu este ceea ce numeşte ea dragoste.

Hélène avea nevoie ca eu să am o nevoie esenţială de ea; atunci, ar fi existat pe de-a-ntregul; s-ar fi justificat în mod miraculos să fie-aşa cum era, aşa cum aş fi iubit-o.

– Nu *vrei* s-o iubeşti, spuse Denise. Ridică din umeri: iar tu, anume-ţi strici viaţa. O dragoste frumoasă, totuşi, nu e ceva chiar de dispreţuit.

Ea credea că-n mod spontan toţi oamenii se iubesc unii pe alţii; ea avea simpatie pentru toată lumea; nu bănuia că s-ar fi putut să n-ai simpatie pentru ea. În duritatea lui Marcel nu voia să vadă altceva decât perversitate stăruitoare. Marcel n-avea nevoie să se străduiască. El ura staulul ăsta frăţesc în care Denise pretindea că trăieşte, un paradis omenesc bine greblat unde curgeau din abundenţă virtuţile, unde meritul, adevărul, frumuseţea atârnau în copaci ca nişte fructe aurii. De multe ori, Denise mă enerva şi pe mine. Detestam s-o aud făcând profeţii despre destinul lumii; încerca să se elibereze astfel de grija propriei vieţi; doar mersul universal al istoriei conta.

– Nu-i de dispreţuit. Dar trebuie să fii în stare de-aşa ceva.

– Da, spuse Denise; avu un râs dur: mă-ntreb de ce e-n stare Marcel. Cel puţin tu faci ceva, ai camarazi. Dar el... Nu crezi că-i cam nebun? Mă privi cu o anxietate

bănuitoare. Marcel nu mai făcea nimic; renunţase chiar şi să mai cioplească bucăţi de zahăr, să-mpletească sfori. Petrecea zile-ntregi înfofolit în pulovere groase, culcat în patul lui umed; apoi se scutura şi voia prieteni. Ne primea cu-atâta veselie, încât fără confidenţele Denisei nu i-aş fi bănuit apatiile cotidiene. Am remarcat doar că avea mâini; mâinile trebuia să-i fie mereu ocupate: altminteri se agăţa de braţul fotoliului ori strângea în palme punga de tutun, un vas, o portocală; se aşeza cu spatele la perete. "Am oroare de vid". Podeaua era acoperită cu carpete, cu perne, cu piei de animale, iar pe pereţi nu era un loc gol; Marcel atârnase fluturi, scoici, imagini galante şi cărţi poştale în culori reprezentând-o pe sfânta Tereza de la Lisieux, cu braţele pline de trandafiri.

– Caută, fără-ndoială, ceva imposibil, dar nu e nebunie, am spus eu.

– Dar ce caută? întrebă Denise. Tu ştii? Dacă-l întreb rânjeşte.

Îi sclipeau ochii de poftă; dacă Marcel dispreţuia dragostea, averea, gloria, singura speranţă era că se rezerva pentru un bun mult mai preţios decât toate celelalte; voia şi ea partea ei din acest bun.

– Cred că e ceva care n-are sens decât pentru el.

Ridică din umeri, dezamăgită.

– Are sens ori n-are, spuse ea pe un ton definitiv.

Vocea asta imparţială de învăţătoare îl scotea pe Marcel din fire. Cu Denise era întotdeauna-n defensivă. Cu mine vorbea fără mistere. Mă neliniştea doar aerul de jubilare secretă cu care-mi pândea toate gesturile.

– Nu-i aşa că un pahar care se umple te mulţumeşte?

mă-ntrebă el, urmărind din ochi cum urca lichidul roşu.

– Ca şi unul care se goleşte, am spus eu. Şi am golit paharul.

– Nu. Ceea ce-ţi place e că te umpli, spuse el. Strângea punga cu tutun între degete: toată lumea cunoaşte plenitudinea. Uită-te un pic: numărul de oameni care ocolesc mijlocul trotuarului, care se şterg de ziduri, ca să simtă ceva plin alături de ei; unii-şi lasă mâna s-atârne pe lângă zid, cum zdrăngăni la o ghitară. Îşi privi degetele: nimic nu este mai definitiv decât s-atingi obiectele.

– Ai renunţat cu totul să creezi?

– Nu poţi crea. Mereu era ceva care exista dinainte.

– E adevărat, am spus eu, e adevărat pe toate planurile.

Pagini albe al căror întreg viitor se afla în mâinile mele. Era doar un vis pueril de şcolar. Acum ştiam. Numai absenţa e albă, imposibila absenţă. Să alegi. Pacea ruşinoasă ori războiul sângeros? Omorul ori sclavia? Ar fi trebuit să fi ales mai întâi chiar circumstanţele în care se impunea alegerea.

– Altfel, ceea ce creezi reprezintă ideile care n-ajung până la existenţă, reluă Marcel; arătă unul dintre obiectele atârnate pe pereţi. Ar trebui ca forma însăşi să fie de pai. Sau ca paiul să iasă fibră cu fibră din capul meu.

– Şi-atunci ce-ai să faci?

– Nimic. Să creezi înseamnă un efort pentru a-ţi exprima fiinţa; dar mai întâi trebuie să existi. Înseamnă chiar asta o mare dandana. Trebuie găsit un mijloc de-a intra în legătură cu fiinţa. Întoarse capul la stânga şi la dreapta. Uite, şi să palpezi şi înseamnă un contact.

– Nu ţi-e teamă c-ai să te plictiseşti în cele din urmă?

Râse din plin:

– Sunt obişnuit. Nu-i aşa de plictisitor să te plictiseşti.

Biata Denise! Cu ce zâmbet o asculta vorbind despre sudeţi şi despre Cehoslovacia. În ziua-aceea, se-ntorcea foarte animată de la un miting antifascist la care luase cuvântul; avea în ochi o strălucire pe care nu i-o mai văzusem de ani de zile.

– E mulţumită, spuse Marcel. Uită-te la ea: crede c-a făcut ceva. Îşi puse laba mare pe umărul Denisei, cu un aer bonom. Denise se-ncordă; privirea i se stinse.

– Vezi, aşa se poartă-ntotdeauna cu mine, îmi spuse ea câteva clipe mai târziu. Mă sufoc lângă el; mă sufocă. Îi tremura vocea: de dimineaţă până seara, acest râs tăcut şi ochii ăştia cu care mă străpunge. O să mă-nnebunească şi pe mine.

– În felul ăsta cred că nu-i comod să trăieşti cu el, am spus eu.

Denise fixă în depărtare ceva oribil.

– E infernal.

Erau zilele. Erau nopţile. Marcel îmi spusese adesea că nu suporta atingerea unui trup decât dacă reuşea să-l vadă absolut ca pe-un obiect. Perioade lungi n-o atingea pe Denise; iar când punea pe ea mâinile lui butucănoase trebuie să fi fost şi mai rău.

– De ce nu-ncerci să nu mai locuieşti cu el? poate c-ar merge lucrurile mult mai bine.

– Să nu mai stau cu el? Denise mă privi cu un aer confuz; făcu un efort pentru a-şi aduce pe chip o expresie rezonabilă şi serioasă: ce s-ar alege de el fără mine? Nu, spuse ea prompt. Din interior trebuie să mă eliberez de el.

– E mult mai greu.

– Am să-ţi încredinţez un secret, spuse ea cu un râs jenat. Am început să scriu un roman.

– Da?

– Un roman despre el şi despre mine. Transpus, bineînţeles. Strânse din buze: ah, de-aş putea să-l scriu! Dintr-un punct de vedere, Marcel are dreptate: în acţiunea politică nu pot face nimic cu adevărat. Nu ţi se pare?

– Depinde. La începutul conversaţiilor noastre existau atâtea neînţelegeri că adesea nu eram în stare să-i răspund.

– Dar cum să lucrez? reluă ea cu disperare. Trebuie să mănânci, să te-mbraci fără o leţcaie. Asta-mi mănâncă tot timpul.

– Da. Marcel nu-şi dă seama, am spus eu.

– Nu-i nimic, spuse ea pe un ton violent. Am să-mi fac timp.

Puteai s-o crezi. Nu risipea nici un minut. Era un creier bine organizat.

– O rasă teribilă, spuse Marcel; mă privea cu ochi ieşiţi din orbite, de-ai fi zis că-i era-ntr-adevăr frică: nu vor să piardă timp; nu vor să piardă banii, talentele. Şi niciodată, niciodată nu se-ntreabă ce câştigi nepierzând nimic.

– Prea eşti scârbos cu Denise, i-am spus eu.

– Ce să fac? Nu vorbim aceeaşi limbă. Denise e o socială. Ce crede lumea, ce zice lumea, cu ce e de acord lumea, asta contează pentru ea. Se bătu în pieptul lat: şi fiindcă eu, biet individ mărunt, unic, mă preocup de propria soartă, i se pare pur şi simplu o nebunie. Ridică din cap: îţi spun că e o specie periculoasă.

– Să admitem că se-nşală, am spus eu. Nu e totuşi un motiv s-o condamni la viaţa asta mizerabilă.

– Nu condamn pe nimeni.

– Ştii prea bine că e nefericită. Iar tu te linişteşti spunându-ţi că nu merită să fie fericită. Dar nici tu, care-i reproşezi că pretinde a deţine cântarul binelui şi-al răului, nici tu n-ai dreptul să-i cântăreşti meritele. De-altminteri nu există măsură. Nu văd nici un raport între erorile Denisei şi sâcâielile pe care i le impui.

– Dar de ce-i nefericită? întrebă Marcel. Te poţi lipsi de-atâtea lucruri. Eu mă lipsesc foarte bine de whisky...

– Te priveşte. N-ai dreptul să-i impui morala ta; tu-ncerci să-ţi atingi fiinţa; fiinţa ta, nu pe-a ei; este o experienţă valabilă numai pentru tine. În fine, i-am spus eu cu oarecare mânie, nu poţi să-i pretinzi Denisei să-şi petreacă zilele pipăind obiecte.

Începu să râdă fără să răspundă.

– Te asigur că te joci de-a justiţiarul. O poţi blama pe Denise. Dar nu te-a-nsărcinat nimeni s-o pedepseşti.

Arunca în sus un măr şi-l prindea-n palme.

– Nefericita! spuse el. Dacă n-aş exista eu, pământul ar fi un castel de zahăr roz, atât de frumos. Îmi zâmbi: totuşi nu mă pot suprima.

– Dacă i-ai putea oferi măcar un pic de confort material!

– Să câştig bani? se miră Marcel. Dacă asta-ţi face plăcere, vreau să câştig bani. De ce nu? Prinse mărul din zbor. Rochii pentru Denise, bonă, covoare frumoase. De ce nu?

Pledasem bine. Eram un bun dătător de sfaturi. Dar

ce-aş fi răspuns dacă Marcel m-ar fi-ntrebat: „Dar tu? crezi că tu o faci fericită pe Hélène?". Trecuse timpul; încetul cu-ncetul, devenea femeie; nu se mai mulţumea să iubească fără speranţa de-a primi ceva în schimb. Nu-mi făcea reproşuri, dar era adesea tristă. Existau zile când mi se părea absurd să mă gândesc la acea bucurie pe care aş fi putut să i-o dăruiesc cu un cuvânt şi pe care nu i-o dăruiam.

– Am să-ţi spun ceva, zise ea, dar promite că nu te superi.

Stăteam pe malul Senei, bălăbănind din picioare, la capătul acelei mici insule pe care-o ocupă cimitirul câinilor; un loc drag Hélènei.

– Spune.

Era-n august şi era duminică; purta cea mai frumoasă rochie a ei, o rochie de voal imprimat al cărei desen îl crease chiar ea; rochia era roz cu o sclipire complicată, cu pagode, cu pălării chinezeşti. Chipul, gâtul, braţele-i erau bronzate. M-a privit cu un zâmbet ezitant.

– Ei bine, ieri dimineaţă madam Grandjouan mi-a propus să mă duc cu ea-n America. Şi-a-ntors ochii de la mine; şi-am refuzat.

– Hélène. Am apucat-o de umăr. E absurd. De trei ani pândeşti şansa asta; să-i telefonezi chiar astă-seară.

– Nu, spuse ea. Mă privi. Te rog. Nu pot accepta. Ar trebui să rămân acolo măcar un an; la drept vorbind, ar trebui chiar să-mi fac viaţa acolo. E vorba de-ntemeiat şi de condus o sucursală. Scutură din cap: nu vreau.

– Aminteşte-ţi pactul nostru, am spus eu. Din cauza poveştii noastre nu trebuie să ratezi nici o şansă. Pleacă

măcar pentru un an. Gândeşte-te, ai atâta chef să călătoreşti.

– Un an fără tine! spuse ea.

– Ai să mă găseşti iară.

– Prea mi-ar fi teamă, şi mai ales în acest moment. Dacă se termină printr-un război?

Am strâns-o la piept. Ştiam. Nu mai avea chef de călătorii. Nici de bicicletă, de nimic în afară de mine. În doi ani, cu complicitatea mea, ţesuse acele fire care o legau de mine; cum să se fi hotărât într-o clipă să le rupă?

– Eşti dezamăgit? întrebă ea. Ar fi fost un bun prilej să scapi de mine. Zâmbea trist.

– N-am nici un chef să pleci, i-am spus eu. Dar sunt dezolat că pierzi o asemenea şansă.

Mi se strângea inima. Pe lumea asta, ea nu mă iubea decât pe mine; în ochii ei, tot restul lumii se decolorase. Iar eu nu-i dăruiam decât o tandreţe palidă, o claustram într-o biată iubire solitară.

– Când mă gândesc! am spus. Ai să rămâi la Paris, ai să vezi mai departe aceleaşi străzi, aceleaşi chipuri, ai să pictezi mai departe-n odaia ta, ai să te plimbi în Grădina Luxembourg; toată existenţa asta monotonă care te exasperează de-atâtea ori. Din cauza mea...

– Măcar dac-aş şti că rămânând nu te supăr, spuse ea cu glasul pe jumătate.

– Hélène, de ce spui asta? Dacă m-ai părăsi aş fi un suflet chinuit.

Am cuprins-o-n braţe; îi sărutam părul însorit, obrajii, buzele; o sărutam cu un fel de pasiune; căutam cuvintele

cele mai tandre; nu mai înţelegeam de ce pe unele-mi interziceam să le rostesc. Mă uitam la mormintele împodobite cu scoici, la căţeii de piatră: „Lui Medor pentru totdeauna"; pietrişul scârţâia sub paşii noştri; mergeam încet, unul lângă altul; era frumoasă.

– Ştii, i-am spus, am început să ţin la tine mai mult decât aş fi crezut vreodată. Sunt grozav de mulţumit că nu pleci.

Îşi muşcă buza. Mirarea ei îmi făcea rău.

– Adevărat?

– Adevărat.

Mă privi cu ochi strălucitori; contemplam, mişcat, bucuria asta care era opera mea. De fapt, ce era adevărat? Şi ce importanţă avea adevărul?

– De ce nu te-nsori cu ea? spuse mama.

I-o prezentasem pe Hélène şi, din când în când, luau împreună ceaiul în camera mea. Hélènei mama i se părea intimidantă; mama o socotea pe Hélène „tânără", dar o preţuia.

– N-o iubesc, am spus.

– Atunci n-ar fi trebuit să intri, aşa, în viaţa ei.

– Ea a vrut. Spune că ea alege, că e liberă.

– Da, e frumos să laşi oamenii liberi, spuse mama. Oftă; le lăsase pe Elisabeth şi pe Suzon să se mărite după capul lor; menajul Elisabethei mergea prost, al celeilalte mergea bine; iar mama nu ştia care dintre cele două cămine o-ntrista mai mult.

– Aşa ai făcut şi tu, am spus eu, şi-aveai dreptate.

– Ah! mă-ntreb, spuse ea. Degeaba: eşti totdeauna răspunzător.

Revedeam chipul trandafiriu, ochii hotărâţi. „Tu hotărăşti". Dar de ce alegere avusese parte? Să nu mă fi-ntâlnit? S-o las liberă, însemna, de asemenea, să hotărăsc pentru ea; să rămân inert, docil în faţa voinţei sale, însemna tot să creez prin simpla mea autoritate o situaţie pe care putea doar s-o suporte. Se afla acolo, legată fedeleş de mâinile mele docile, închisă într-o dragoste fără bucurie. În ciuda ei şi-n ciuda mea.

– Şi-atunci? N-ar accepta s-o iau de nevastă fără dragoste. Trebuie s-o mint?

– O! nu-ţi pot da sfaturi, spuse mama cu tristeţe.

Când eram mici, ne-nvăţase cu străşnicie să nu minţim; dar nici ea nu mai era sigură de nimic: nici de prudenţă, nici de caritate, nici de adevăr. De ce să nu minţi. Încetul cu-ncetul ideea-şi făcea drum în mine. Dacă nu te puteam lăsa liberă, de ce măcar să nu mă fac stăpân pe situaţia pe care ţi-o impuneam? Eram obligat să hotărăsc pentru tine: ei bine, n-aveam decât să hotărăsc după sufletul meu. Doream să te iubesc: te iubeam; voiam să fii fericită: ai fi fericită prin mine. La urma urmei, minciuna era singura care-mi permitea să sfidez puterea abuzivă a realităţii. De ce să stau în faţa ta încăpăţânat, stupid, cu inima uscată aşa cum eram în ciuda mea însumi? Puteam să-mi modelez cuvintele, gesturile şi să-ţi păcălesc destinul.

În seara aceea, un mare suflu de sărbătoare adia peste Paris; lumea cânta şi-şi râdea-n faţă, îndrăgostiţii se îmbrăţişau: dăduserăm Cehoslovacia pe mâna Germaniei şi ziceam c-am declarat pacea-n lume.

– Eşti mulţumit? îmi spuse Paul. Unii ca tine au făcut

posibile asemenea acorduri, ruşinoase.

Eram în vestiar cu Laurent şi cu Jardinet; mă spălam pe mâini; Paul şi cu Masson ne măsurau cu mânie.

– Acordurile astea-nseamnă pace, spuse Laurent. O pace pe care-am făcut-o noi înşine. Războiul n-a fost cu putinţă, fiindcă lumea n-a vrut să se bată. Era tânăr. Entuziasmul lui mă jena.

– Cu pacifismul vostru faceţi jocul burgheziei, spuse Paul. Sub pretextul de-a evita războiul ne bagă pe gât orice fel de pace.

– Sub pretextul revoluţiei ne-aţi azvârli în orice război, spuse Jardinet.

– Fiindcă noi suntem revoluţionari, spuse Masson. Vouă vă e frică de revoluţie.

– Nu, am spus eu, dar nu vrem s-o plătim cu un război mondial. Am plăti prea scump.

– N-o să plătim niciodată prea scump. Paul mă privea cu dispreţ. N-o s-ajungeţi niciodată la nimic, fiindcă nu vreţi să plătiţi.

– E uşor să plăteşti cu sângele celorlalţi.

– Sângele celorlalţi e acelaşi cu-al nostru, spuse Paul.

– Mijloacele nu contează dacă ai un scop, rosti Masson. Noi ştim să vrem.

– Poate că ştiţi să vreţi dar nu ştiţi ce să vreţi, am spus eu. Dacă daţi aşa puţin pe vieţile oamenilor, ce sens are să luptaţi pentru fericirea şi pentru demnitatea lor?

– Tu nu eşti muncitor, spuse Paul. De-aia n-ai rămas în partid. De-aia te dai cu burghezii.

Nu eram muncitor, ştiam; dar asta nu-nsemna că Paul avea dreptate. Dacă oamenii erau doar un material de

folosit fără economie, de ce-şi mai făceau griji pentru destinul lor viitor? Dacă masacrele, dacă tirania atârnau aşa de uşor, ce cântărea justiţia şi prosperitatea? Din adâncul sufletului respingeam războiul lor orbesc. Dar această pace în care ne-mpotmoleam, în ochii mei nu purta drapelul victoriei.

Hélène mă aştepta la uşa atelierului. Bucuria-i ţâşnea pe chip.

– E-adevărat? spuse ea. E sigur? E pace?

– E pace, am spus eu, măcar un timp.

Sprijinită de braţul meu, râdea, cum râdeau toate femeile.

– Oricum, ar fi fost o prostie să murim pentru cehi.

La Viena, evreii spălau trotuarele cu acizi care le mâncau degetele, sub ochii amuzaţi ai trecătorilor; nu era să murim pentru asta; nici ca să-mpiedicăm surda izbucnire a sinuciderilor în nopţile de la Praga, nici ca să prevenim incendiile care în curând aveau să se-aprindă în satele din Polonia. Ocupaţi să declarăm de ce nu voiam să murim, ne făceam oare griji să ştim de ce mai trăiam?

– Cum? nu eşti mulţumit? îmi spuse Hélène. Doar nu erai pentru război...

Nici pentru război, nici pentru pace. Nu eram pentru nimic. Eram singur. Nu puteam nici să mă bucur, nici să mă indignez. Ţintuit în lume prin rădăcini tenace care alcătuiau propria-mi sevă, cu mii de sucuri împrumutate, incapabil de-a evada pentru a-i zbura pe deasupra, pentru a o distruge, a o reface, despărţit de ea doar prin această angoasă dezolată care-mi dovedea propria prezenţă.

– Nu mai ştii ce să vrei, am spus vag.

– Oh! sunt aşa de fericită, spuse Hélène. Mi-a fost atât de frică; mi se pare c-am înviat din morţi. Îmi mângâié degetele: te-ar fi putut lua, să te ducă-n fundul unei gropi, cu tunuri şi cu puşti în faţă. Moarte pe-ndelete; clipă de clipă să te gândeşti că cel care ţi-e drag e-n primejdie. Îmi zâmbi: ai remuşcări din cauza cehilor?

– Mă cam scârbeşte să-i văd pe toţi atât de mulţumiţi fiindcă şi-au pus pielea la adăpost.

– Eu îi înţeleg, spuse Hélène. Dacă mori, la ce-ţi foloseşte să fi fost generos, şi mai ştiu eu cum? Ei? Groază mi-ar fi să mor.

„Groază mi-ar fi să mor". Mergeai cu paşi mari, supli, iar tivul rochiei îţi mângâia genunchii bronzaţi; nimeni nu se gândea că puteai muri. Te-ai lipit de mine:

– Mi-ar fi şi mai groază dac-ai muri tu.

Mă iubea; era fericită că nu-i fusesem luat. N-am vrut să-i stric bucuria. Am zâmbit, am vorbit cu veselie. Am străbătut Parisul şi-am mâncat îngheţată în piaţa Médicis. Noaptea era blândă. Ne-am aşezat pe scăriţa din colţul străzii Saint-Jacques. Hélène şi-a pus capul pe umărul meu.

– Ţi se pare că sunt prea mică, nu-i aşa? Nu-nţeleg cum trebuie, nu?

I-am mângâiat părul. Mă gândeam: nu mai ştia omul ce să vrea. Tot ce făceai se termina rău; până la urmă nu mai avea importanţă dacă acţionai într-un fel sau într-altul. Şi fiindcă aveam chef ca ea să se creadă iubită, n-aveam decât să rostesc cuvintele pe care voia să le audă.

– De doi ani ai crescut. Şi-am adăugat: şi sentimentele

mele pentru tine au crescut.

– Da? spuse ea, şi-mi strânse mâna: pari să ţii la mine mai mult decât înainte.

– Ştii, te plângeai că n-am nevoie de tine: aşa era. Dar ai creat nevoia asta. Acuma am nevoie de tine.

– Ai nevoie de mine? spuse ea.

– Am nevoie de tine fiindcă te iubesc.

Te ţineam în braţe dar mi-era inima grea din cauza acelor zgomote laşe de sărbătoare şi fiindcă te minţeam. Zdrobit de acele lucruri care existau fără voia mea şi de care mă despărţea doar propria nelinişte. Nu mai e nimic. În acest pat nu mai e nimeni; în faţa mea, o prăpasatie de neant. Iar, neliniştea izbucneşte, singură în vid, dincolo de lucrurile înceţoşate. Sunt singur. Sunt această nelinişte care există prin ea însăşi, fără voia mea; mă confund cu această existenţă oarbă. Fără voia mea, ţâşnind totuşi din mine. Refuză să exişti; exist. Hotărăşte să exişti: exist. Refuză. Hotărăşte. Exist. Va exista un răsărit.

VI

Acolo, în fundul uneia dintre-acele străzi plantate cu castani pe care le păzea un leu de bronz, el stătea între tată-său şi maică-sa. I se simţea prezenţa până la răscrucea asta, i se simţea pe întregul pământ; pământul era pe veci transfigurat prin această prezenţă, asta era lumea lui. Bogată, armonioasă, străbătută de un suflu de bucurie. Hélène îşi luă la subsuoară scaunul pliant şi trusa de pictură. Nu trebuia să meargă prea repede; ar fi fost îngrozitor dacă ajungea prea devreme şi dădea nas în nas cu domnul Blomart. Ora două. Peste câteva clipe am să-i aud glasul. „Ai lucrat bine?". Până mâine seară. Acuma-mi plac duminicile. Noaptea asta în braţele lui. Mă iubeşte. Aruncă o privire în oglinda unei vitrine şi-şi netezi cochet bretonul; culoarea părului, forma nasului, totul devenise important, de vreme ce ăsta era chipul iubit de el.

Hélène se-apropié de casă. Blomart şi Fiul - tipografi. Apăsă pe buton; se auzi un clinchet şi uşa se deschise. Pe scară mirosea a praf. El urca scara asta şi respira mirosul ăsta. Mirosul era acolo, şi covorul albastru; dar băieţelul trandafiriu şi cuminte nu mai era nicăieri. Totuşi,

aveai impresia că acest trecut continua să existe, nu prea departe, mai aproape decât Shanghaiul ori decât Constantinopolea.

El împingea uşa atelierului; urca spre apartament în silă. Cum se lipsea de mine! Ar fi putut să nu mă cunoască niciodată. Un nor trecu prin inima Hélènei; pământul îi părea deodată mai puţin sigur sub picioare. Puse degetul pe sonerie.

– Dacă domnişoara vrea să intre.

Servitoarea se dădu la o parte. Hélène coborî treptele care duceau la salonul mare. Se topi de bucurie. El era acolo, alături de maică-sa, lângă un gheridon plin de ceşti. Nişte lalele ca de ceară şi ca trase cu compasul răsăreau dintr-o vază de cristal.

– Bună ziua, doamnă.

– Bună ziua, Hélène.

Hélène îşi trase mâna.

– Am văpsea sub unghii. Am lucrat toată dimineaţa. Îi zâmbi lui Jean: bună ziua.

– Uite nişte cafea bună, spuse Jean; zâmbi. Poate vrei un păhărel de coniac?

– De ce nu? răspunse Hélène. Se aşeză lângă doamna Blomart. Mama lui Jean. Era atât de ciudat să te gândeşti că Jean datora viaţa cuiva. S-ar fi putut să nu existe? Doamna Blomart stătea pe o berjeră, cu picioarele-ndoite sub ea, ţinând-şi o gleznă cu mâna. Părea încă foarte tânără.

– Ce te intrigă aşa mult? întrebă Jean.

Hélène râse un pic jenată. Nu se obişnuise ca el să-i citească gândurile.

– Nu-mi vine să cred că-i sunteţi mamă, îi spuse ea doamnei Blomart.

– Fiindcă-i aşa de-nalt, explică doamna Blomart. Îl cerceta cu privirea, cu un fel de surprindere fericită. Şi asta era ciudat: să-i poţi da un semnalment particular: e înalt. E brun. Are niţel peste treizeci de ani. Aşa i se arătase Hélènei prima oară, la „Port-Salut".

– Ce-o să faceţi în după-amiaza asta? întrebă doamna Blomart.

– O să ne plimbăm cu Marcel şi cu Denise, răspunse Jean. Hélène vrea să ne ducă la grădina zoologică.

– E aşa de amuzant, spuse Hélène.

– Mai puţin amuzant are să fie când am să-i spun Denisei ce cred despre romanul ei, zise Jean.

– Ce-ai să-i spui?

– L-ai citit; ce vină am eu? Nu e nimic de făcut.

– E oarecare, spuse doamna Blomart.

– „Oarecare", rosti Jean cu o voce tandră. Şi despre peştele-ăla-mpuţit care ne-a fost servit zilele trecute ai spus la fel, că e „oarecare".

– Săraca Denise! Ea care ţinea morţiş să existe un geniu în menajul lor, spuse Hélène.

– Poate că muncind o să facă progrese, glăsui doamna Blomart.

– A muncit îngrozitor, zise Jean. Se scula-n fiecare dimineaţă la şase, nu mai vedea pe nimeni. Jean o privi pe maică-sa cu oarecare îngrijorare: ţi se pare cinstit s-o laşi să continue când ea-ţi cere o părere sinceră?

Hélène simţi o arsură-n inimă. „Pe mine nu m-ar consulta niciodată cu-atâta seriozitate", se gândi ea.

– Oare n-ar putea fi-ndrumată spre altceva? întrebă doamna Blomart.

– Spre politică, răspunse Jean, numai că asta nu-i mai e de-ajuns. Păcat că n-are talent. Talentul ar fi aranjat totul.

– Păcat, spuse doamna Blomart. E-atât de curajoasă.

– Are o mulţime de calităţi, adăugă Hélène; trist e că nimeni nu-i este recunoscător pentru ele.

– Eu o găsesc simpatică, rosti doamna Blomart, cu niţel entuziasm.

– Dar romanul ăsta e-atât de antipatic, spuse Hélène. Femeia asta zdrobită de personalitatea lui bărbatu-său. Geniul lui negator e ridicol. Mă-ntreb dacă aşa-l vede ea într-adevăr pe Marcel.

– Marcel e imposibil, constată doamna Blomart. Se poartă într-un mod bezmetic.

– A făcut ceva progrese, zise Jean. A acceptat să facă decorurile pentru Schlosberg; o să câştige nişte bani.

– La urma urmei, el nu cere altceva decât să fie lăsat în pace, spuse Hélène. Denise nu-i poate pretinde totuşi să acţioneze împotriva propriei conştiinţe.

– Conştiinţa ar trebui să-i spună că Denise există, zise doamna Blomart. În obraji îi urcă un pic de sânge. E foarte frumos să ai angoase morale, dar dacă te mărgineşti doar la ce-ţi place, e prea comod.

– Dar ceilalţi de ce-ar avea drepturi asupra noastră? întrebă Hélène. N-am putut niciodată să-nţeleg aşa ceva.

– Nu e vorba de drepturi, spuse Jean; ei există.

– Da, încuviinţă doamna Blomart... Trebuie să fii infirm ca să nu-i vezi.

Hélène se uită la ea, se uită la Jean. „Sunt infirmă", îşi spuse ea cu neplăcere.

Jean se ridică în picioare.

– Ei bine, acum trebuie să mă execut. Se aplecă spre maică-sa. Ce pantofiori frumoşi ai, glăsui el, punând mâna pe unul din escarpenii ei.

– Jean, strigă doamna Blomart, supărată.

El atinse taloneta înaltă ascunsă în pantoful de şopârlă.

– N-ai să te consolezi niciodată că nu eşti mare şi voinică.

– Eşti indecent, spuse doamna Blomart.

– Uite, ia-ţi averea-napoi. Îşi sărută mama: pe miercuri. Am să-i povestesc Hélènei despre planurile noastre.

– Ce planuri? întrebă Hélène, când se aflară din nou pe bulevard.

– Curioasă mai eşti! Ei bine! uite. Mama mi-a pus o întrebare pe care mi-o pun şi eu de-o vreme încoace: de ce nu ne căsătorim: tu şi cu mine?

– Să ne căsătorim! exclamă Hélène. Îşi trecu limba peste buze. În fiecare noapte-n braţele lui; dimineaţa, la deşteptare, chipul lui. Dar ea nu voia să izbucnească într-o bucurie mai indiscretă decât o rugăciune: ţie nu ţi-ar plăcea deloc să fii însurat.

– De ce nu? Jean zâmbi: nu te-aş face nefericită.

– Ce drăguţ eşti!

– Nu sunt drăguţ, te iubesc.

– Eşti drăguţ că mă iubeşti. Îl privi cu ezitare; era atât de tandru, atât de generos. Nu se gândea doar la ea?

– Mă tem că sunt cam incomodă.

– Prostuţo! spuse Jean. Uite-o şi modestă. Strânse

mâna Hélènei în mâna lui. Vrei să ne hotărîm să ne căsătorim?

– Să ne hotărîm, spuse Hélène, într-un elan de bucurie. Fără să vrea, gura-i râdea, ochii-i străluceau şi simţea un clocotit de aur arzător în inimă. El zâmbea. Un timp merseră fără să spună nimic; se iubeau, nu era nimic de spus.

– O să-l mirăm grozav pe Marcel, zise Jean.

Urcară scara. Pe uşă se afla o pancartă „Bateţi tare"; soneria era tot stricată. Jean bătu şi Denise deschise uşa. Purta o pălărie cu voaletă, care-i dădea un aer de doamnă; mănuşile şi geanta le ţinea în mână.

– Nu intraţi, spuse Denise. E o dezordine dezgustătoare. Făcu o mutră scârbită: e imposibil să faci ordine-n cocina asta. În gura ei distinsă, cuvintele grosolane sunau vulgar şi fals.

– Marcel nu vine cu noi? întrebă Jean.

– Ne-ntâlnim la masa de seară. N-a vrut să renunţe la partida de şah.

– E tot aşa de-ncăpăţânat?

– Şi-a pus în minte să devină campion, răspunse Denise sec.

Coborâră încet scara-ntortocheată.

„Începe prost", îşi spuse Hélène. Sub reţeaua voaletei chipul Denisei era marcat de două pete roşii pe pomeţi; îi cădeau colţurile gurii.

– Ne permitem un taxi, spuse Denise. Făcu semn şi-un taxi trase la trotuar: vă rog, ne-aţi putea duce la parcul zoologic de la Vincennes? întrebă ea pe tonul ăla cântat pe care-l folosea cu şoferii de taxi şi cu chelnerii. Vocea

îi deveni din nou seacă: să profităm, de vreme ce Marcel s-a hotărît să câştige bani.

– Îi merge? întrebă Jean.

– Grozav. Mâzgăleşte nişte machete exact cum ar da cu tencuială; pe urmă, cu inima uşoară le face vânt bucăţilor ăstora de lemn.

– Dar astea-i aduc parale, spusé Jean.

– Ca şi când m-aş fi plâns vreodată de sărăcie, comentă Denise. Se aşternu o tăcere grea. Ochii Denisei fixau golul cu un aer sălbatic şi neatent. Hélène îşi aducea aminte: era groaznic să fii nefericită, erai atât de singură pe lume.

– Am să vă arăt tot, spuse Hélène trecând de poartă. Acvariul, papagalii, fiarele, cangurii. Vrei?

– Bineînţeles, răspunse Jean, îmi plac foarte mult animalele.

Hélène zâmbi. Venise de multe ori aici să deseneze păsările flamingo, girafele, furnicarii. La prânz se urca pe stânca maimuţelor ca să contemple Parisul şi ca să mănânce o tartină cu tochitură. Erau zile bune. Zile cu semn roşu-n calendar. Dar pe vremea aceea, chiar şi momentele de fericire aveau un gust de neîmplinire.

– Aşteaptă, mă duc să cumpăr nişte peşte pentru otarii, spuse Jean. Se-apropie de negustoreasa care stătea-n picioare îndărătul unei tejghele pe care se afla un coş foşgăitor; Jean îi spuse câteva cuvinte, iar negustoreasa începu să râdă. Jean inspira totdeauna simpatie oamenilor. Poate din cauza felului fratern de-a-i privi, de-a le vorbi.

– Vrei? o-ntrebă el pe Denise.

– Nu, mulţumesc, răspunse ea.

Jean apucă un peştişor de coadă şi se-aplecă peste marginea de beton: o otarie mare şi mustăcioasă, cu fălcile căscate, se-nălţă şi sări drept în sus ţipând lacom. Jean trase peştele îndărăt.

– O să-ţi apuce degetele, spuse Hélène.

– Nici o primejdie, răspunse el.

Reluă manejul. Avea un aer atât de nepăsător, de vesel. Altădată era mereu preocupat. „Mă iubeşte", se gândi Hélène. Dădu drumul peştelui care căzu în gura otariei.

– Caraghios animal, rosti el cu un aer pătruns.

– Toate animalele sunt caraghioase, spuse Hélène.

Îi zâmbi. O iubea. Nu mai exista nici un gol în ea, nici o incertitudine. Ca şi când ar fi existat pentru ea un loc exact pe pământ în care ar fi fost încrustată, exact. Exact acest loc de lângă ea, cu capul la înălţimea umărului său, în mijlocul acestui parc plin de stânci, unde se amesteca mirosul de fiare cu mireasma nouă a mugurilor. „Ne vom căsători".

– Oh! Nu ne-ai iertat deloc! observă Jean.

– Dar acum cunoaşteţi Grădina zoologică la fel ca şi mine, spuse Hélène. Stăteau sub o copertină cu dungi roşii, lângă o baracă în care nişte copii beau sirop roz şi verde. Hélènei îi plăcea taraba asta prăfuită: bastonaşele de alviţă răsucită, lemnul-dulce, uscăţelele şi borcanele acelea mari, pline cu lichid de culori ţipătoare; exact culorile baloanelor care se balansau în vârful unei prăjini, asemenea unui ciorchine uriaş de bomboane acrişoare.

– Ar fi o acuarelă nostimă, spuse ea.

– Da, se declară Denise de acord. Privirea ei trecu

prin borcane şi prin baloane de parc-ar fi fost invizibile. Hélène îi aruncă o privire lui Jean; îşi bea jumătatea de vin cu un aer detaşat, dar ştia şi el că venise momentul.

– Îţi aminteşti promisiunea? întrebă Denise.

Jean o privi cu un aer întrebător.

– Trebuia să-mi spui părerea despre romanul meu. L-ai terminat?

– Da.

– Şi?

Urmă o tăcere, foarte scurtă. Zâmbetul Denisei se crispă.

– Te ţine, afirmă Jean. E plin de fapte. Avea un aer franc şi deschis care ar fi putut s-o păcălească până şi pe Hélène: numai că, obligatoriu, este o operă de debutant. Eu cred că-nveţi să faci un roman cum înveţi să faci pantofi. N-ai încă meserie.

– Ce vrei să spui, de fapt? întrebă Denise. Îi luceau obrajii; cu greu îşi domina vocea.

– Explici prea mult, răspunse Jean. N-arăţi nimic. Ai ceva de spus, dar nu-ţi prea pasă de felul în care spui. Ai zice mai degrabă că sunt fragmente dintr-un jurnal intim decât un roman.

– Totuşi, o arăt pe Sabine, îl descriu pe Eloi...

– Spui ce trebuie să creadă omul despre ei: nu-i arăţi. Sunt grozav de abstracţi. Şi n-ai încercat să construieşti o poveste.

Cu aer minuţios, Denise îşi aprinse o ţigară.

– În concluzie, ar trebui să iau totul de la-nceput.

– Sincer, da; aproape tot, confirmă Jean.

– Nu credeam că e chiar atât de execrabil, spuse Denise.

– Execrabil, nu... E o primă operă, constată Jean.

– Da.

Denise fumă o clipă în tăcere. Cu Denise nu puteai atenua adevărul; privise totdeauna lucrurile-n faţă.

– Crezi că merită s-o iau de la capăt? Crezi c-am s-ajung la ceva?

– Asta nu pot să-ţi spun, răspunse Jean.

– Nu-ţi cer profeţii. Impresia ta şi-atât...

Jean ezita. Hélène se uita îngrijorată la buzele lui. El spunea totdeauna adevărul.

– Cred că eşti făcută să scrii mai degrabă eseuri, rosti Jean. Ar trebui să găseşti o formulă care să ţi se potrivească.

Denise îşi coborî brusc voaleta pe faţă.

– Oh! cred c-am priceput ce mi se potriveşte, conchise ea. Mulţumesc. Se ridică-n picioare; cred că Marcel ne-aşteaptă, ar fi bine să plecăm.

– N-o lua-n felul ăsta, spuse Jean. Rar se reuşeşte din primul foc. Întrebarea e dacă într-adevăr vrei să scrii...

Denise nu răspunse nimic; mergea cu pas rapid; se-apropié de un taxi.

– Piaţa Saint-Germain-des-Prés.

Se cuibări-n fundul maşinii şi fixă ceafa şoferului; chipul i se prăbuşise; nu-ncerca măcar să-şi păstreze o fizionomie decentă. Ea care era totdeauna atât de politicoasă, atât de scorţoasă; ajunsese probabil la capătul puterilor.

– Am ajuns, spuse Jean.

Denise întoarse capul şi-l privi cu un fel de mirare.

– Treci, spuse el deschizând portiera.

Coborî, plăti şoferului şi-nvârti uşa turnantă a restaurantului.

– I-ai luat maul! spuse Hélène.

– De ce mi-a cerut părerea? întrebă Jean cu un fel de furie. Mereu aceeaşi poveste. Mereu...

Intrară. Marcel se afla în fundul sălii; un zâmbet îi încreţi chipul.

– V-aşteptam cu nerăbdare, spuse el. Mi-e o foame de căpcăun.

– Şi nouă, zise Jean. Hélène ne-a alergat fără milă de la maimuţe la caimani, de la caimani la vulturi.

– Păcat că n-ai venit, spuse Hélène.

– Cel puţin ai jucat bine? Ai câştigat? întrebă Jean.

– Fac progrese, zise el. Îi întinse Hélènei lista de bucate: ce vrei să mănânci?

Hélène examină meniul cu uimire; ar fi vrut să mănânce tot.

– Cobor să mă spăl pe mâini, spuse Denise.

– Mai întâi comandă, o sfătui Marcel.

Ea ridică din umeri.

– Comandă-mi orice.

– Am să iau pateu, spuse Hélène. Pe urmă, ezit între muşchi de vacă şi porumbel.

– Ia şi muşchi şi porumbel, zise Marcel.

– A! nu, spuse Hélène încurcată.

– De ce? Ai să mori de poftă.

– La urma urmei, de ce nu?

Îşi luă geanta şi coborî scara care ducea la toalete. Împinse uşa; Denise era-n picioare în faţa oglinzii, îşi

ridicase voaleta şi se privea; părea încremenită pe veci într-o întrebare fără speranţă.

– Am un aer de sălbatică, spuse Hélène.

Pleoapele Denisei clipiră; întinse mâna după ruj şi şi-l trecu maşinal peste buze; Hélène se-apucă să se pieptene cu proastă dispoziţie; nici un cuvânt nu părea de spus; simplul fapt de-a vorbi ar fi fost o insultă; dar cu fiecare clipă tăcerea devenea şi mai înăbuşitoare. Brusc pe Hélène o apucă panica. „Eh, pân' la urmă o să meargă!". Urcă scara în goană. În spatele ei, Denise venea cu pas măsurat.

– Masa e servită, spuse Marcel.

Masa era acoperită cu o faţă de damasc; o sticlă cu gâtul lung se lăfăia într-o găleată cu gheaţă. Pe farfuria Hélènei se-ntindea o felie enormă de pateu de ficat marmorat cu trufe.

– A! Pateu de ficat! exclamă Hélène extaziată.

– Fiindcă astă seară e sărbătoare, spuse Marcel. Jean mi-a comunicat vestea. Umplu paharele: ce zici de asta? o-ntrebă el pe Denise. Crezi că Jean o să fie un soţ bun?

Denise făcu un fel de strâmbătură.

– Poate, răspunse ea. Se pare că există şi căsnicii fericite.

Nu-şi refăcuse machiajul; numai buzele-i erau vărsite; în chipul galben, ochii sclipeau cu o duritate minerală.

– Beau pentru căminul vostru, rosti Marcel.

– Pentru campionatul tău de şah, răspunse Jean.

Ciocniră. Hélène îşi lăsă nasul în farfurie; imobilitatea Denisei o paraliza.

– Tu nu mănânci? o-ntrebă Marcel.

– E dezgustător, constată Denise. Se uită rând pe rând la Marcel, la Jean, la Hélène cu un aer rătăcit: uite-ne pe toţi aici, mâncăm pateu de ficat, spuse ea.

– Nu-i nimic de zis împotriva pateului ăsta, glăsui Jean pe un ton binevoitor.

– Dă-i farfuria ta Hélènei şi-o să se descurce, spuse Marcel.

– O să se-mbolnăvească, ezită Jean.

– Nu i se trage ei dintr-atâta, spuse Marcel şi trecu bucata de pateu în farfuria Hélènei: ador s-o văd cum mănâncă.

– Mulţumesc, spuse Hélène cu oarecare jenă.

Între râsul lui Marcel şi chipul Denisei era un contrast penibil. El părea absolut la largul lui.

Hélène se uită la Jean. Şi el o privea pe Denise cu-ngrijorare.

– E plăcut locul ăsta, vorbi Hélène pentru a rupe tăcerea.

– Nu-i aşa? tipul care l-a decorat ştia meserie, zise Marcel. N-a lăsat o palmă goală.

Pereţii erau acoperiţi de mozaic albastru şi galben: peşti, păsări, palmieri.

– Ascultă, aş vrea să-ţi văd şi eu decorurile, spuse Jean. Se pare că-ţi merge.

Marcel începu să râdă.

– Cred şi eu. E-aşa de uşor să le fii pe plac.

– A! ţi se pare uşor! spuse Denise; părea că se trezeşte dintr-un vis.

– Prea uşor ca să fie interesant, explică Marcel.

Denise rânji:

– În timp ce şahul e interesant, nu?

– Pasionant, răspunse Marcel. Se-ntoarse către Jean: e creaţie pură. Îşi duse degetul la cap: scoţi totul de-aici. Tabla de şah nu există, e doar un punct de reper. Zâmbi cu un aer pişicher: de altfel, în curând am să pot juca şi cu ochii-nchişi.

Denise bătea cu degetele-n masă.

– De fapt ce-a spus Schlosberg??

– A zis că se vede numaidecât mâna de pictor, răspunse Marcel, arătându-şi cu satisfacţie laba mare.

Denise rânji răutăcios.

– Eşti tu pictor cum sunt eu scriitoare! spuse ea.

– Bine că e Schlosberg mulţumit, glăsui Jean pe un ton împăciuitor.

Denise se uită la el fix:

– Da, pe tine te doare-n cot, zise ea cu glas tare. Tu ai sindicalismul tău. Marcel are şahul. Şi Hélène te are pe tine. Dar eu... şopti într-un fel de suspin, eu n-am nimic.

Se făcu linişte. Denise îşi întoarse privirea de la ei şi rupse o bucată de pâine.

– Chelner! spuse Marcel, felul următor.

„Marcel are şahul, iar eu îl am pe Jean", îşi repeta Hélène. Se uită la Jean. Doar pe el. Era oare de-ajuns? I se păru că simte iar în jurul ei un vechi asfinţit mirosind a miere şi a cacao; vechea nelinişte se afla acolo, gata să pună iară stăpânire pe ea.

– Mai întâi porumbelul, spuse Marcel.

Chelnerul punea pe masă un platou acoperit cu un clopot de metal pe care-l ridică. Hélène respiră cu deliciu

aburul mazării. Deodată, trecutul se şterse.

– Mănâncă, îi spuse Marcel Denisei. Greşeala ta e că nu mănânci.

Ea-i aruncă o privire ucigătoare.

Hélène schimbă cu Jean o căutătură neliniştită.

– Foarte serios, spuse Marcel. Nu există mod mai bun de-a-ţi atinge fiinţa decât mâncând.

Cu dosul palmei, Denise mătură totul din farfurie; porumbelul şi mazărea se făcură zob pe podea printre cioburile de faianţă.

– Gata, m-am săturat, spuse Denise. Destul, destul! repetă ea ridicându-se-n picioare. Se-ndreptă spre uşă.

– Mă duc după ea, spuse Hélène.

– Du-te, se-nvoi Jean, şi rămâi cât e nevoie. Te-aştept noaptea asta şi mâine dimineaţă la mine acasă.

Hélène îl privi cu inima strânsă; o singură sâmbătă pe săptămână, o singură noapte. O luă după Denise; o luă de braţ.

– Merg cu tine, îi spuse. Eşti de acord?

Denise făcu vreo câţiva paşi fără să răspundă.

– Omul ăsta! exclamă ea. Se opri, se rezemă de-un zid: nu vreau să-l mai văd, niciodată, niciodată.

Hélène o simţi că se clatină.

– Să plecăm de-aici, propuse Hélène. Să urcăm la tine-n odaie.

Denise bolborosi ceva neinteligibil.

– Cum? se miră Hélène. Nu vrei să te-ntorci acasă?

– În ruptul capului, răspunse Denise.

Stătea rezemată cu spatele de perete, cu privirea fixă. Hélène o privi, nehotărîtă.

– Bine, hai să mergem, zise ea brusc. Să luăm o cameră la hotel. Nu te mai ţii pe picioare.

O târî pe Denise de-a latul străzii. Chiar în faţă era un hotel; holul era tapisat în roşu şi mobilat cu fotolii adânci de piele; un ficus răsărea dintr-un vas cu mască de aramă.

– Aveţi o cameră cu un pat, pentru noaptea asta?

– Emma, arată-le doamnelor camera 7, spuse patroana.

Camerista luă cheia din cui şi urcă treptele unei scări late, acoperite cu mochetă groasă. Deschise o uşă.

– Perfect, spuse rapid Hélène. Închise uşa; întinde-te, îi spuse ea Denisei, odihneşte-te.

Denise desfăcu nodul voaletei; îşi puse pălăria pe masă cu un gest grijuliu.

– Nu sunt bolnavă, spuse ea. Se aşeză pe marginea patului. Dac-aş fi bolnavă aş putea fi îngrijită. Dar am ceva defect la bilă şi este incurabil. O privi pe Hélène cu un fel de ură: spune-mi ce am.

– N-ai nimic, răspunse Hélène.

Denise râânji.

– Nu vrei să-mi spui?

Hélènei începu să-i bată inima; îi era frică.

– Până la urmă aflu eu, rosti ea sfidător.

– E absurd, îi spuse Hélène; puse mâna peste mâna Denisei. Denise îşi trase brusc mâna.

– Ştii. Ştii de ce mă urăşte Marcel. Începu să tremure: noaptea doarme pe jos, fiindcă atingerea mea-l supără; şi e totdeauna atât de politicos; aş vrea mai degrabă să mă bată. Spune: de ce mă urăşte?

– Nu te urăşte, afirmă Hélène.

– Nu minţi, se răsti Denise. Se uită-n jurul ei: de ce m-ai adus aici?

– Ca să te odihneşti, răspunse Hélène.

Ochii Denisei scăpărară.

– Să mă odihnesc! Fruntea i se încreţi: ai venit ca prietenă sau ca duşmancă? întrebă ea pe un ton bănuitor.

– Ştii doar că-ţi sunt prietenă, răspunse Hélène.

– Prietenă! spuse Denise. Eu n-am prieteni. Mă detest. Brusc se prăbuşi pe pat şi-ncepu să suspine: sunt o incapabilă.

Hélène îi atinse părul cu mâna.

– Nu trebuie să fii atât de nefericită, spuse ea. Nu se reuşeşte de prima oară.

– Ştiu, admise Denise. N-am nimic de spus. Am ştiut tot timpul. Şi-atunci? strigă ea cu disperare. Spune: ce să fac? Suspina, suspinele creşteau: un geamăt lung îi ieşi dintre buze; tremura din cap până-n picioare. Hélène se prăvăli alături de ea şi-i puse palma peste gură.

– Nu ţipa. Linişteşte-te.

Denise tăcu brusc.

– Sunt atât de obosită, constată ea.

– Încearcă să dormi, spuse Hélène. Am să rămân aici.

– Mulţumesc, murmură Denise. Iartă-mă.

Închise ochii. Hélène stinse lumina şi se-aşeză lângă pat. O lucire galbenă pătrundea prin despărţitura draperiilor de catifea. „Şi-atunci?", îşi repeta ea. „Atunci ce?". O privi pe Denise. Sub părul răvăşit, chipul i se-nroşise de febră. La ce bun atâtea lacrimi şi-atâta luptă, atâtea dorinţe şi-atâtea regrete? Îi îngheţă inima. Viaţa Denisei. Viaţa mea. Insule minuscule în mijlocul unei mări negre,

insule pierdute sub un cer gol şi-acoperite numaidecât de ape uniforme. „Eu îl am pe Jean". Dar într-o zi avea să moară; dragostea lor avea să moară. N-ar mai rămâne decât această noapte pustie, care nici măcar nu se lasă gândită. „Mă orbesc, mă mint", se gândi Hélène. „Şi mă orbesc anume". Îi venea să se-azvârle-n pat ca Denise şi să ţipe.

Denise deschise ochii şi se ridică brusc în capul oaselor.

– Ce faci aici? întrebă ea.

– Mă gândeam că s-ar putea să ai nevoie de mine, răspunse Hélène.

– N-am nevoie de nimeni, rosti Denise cu un aer crunt; îşi duse mâna la frunte: am visat, spuse ea.

– Vrei să plec? întrebă Hélène.

– Da; o privi pe Hélène bănuitor: te-ai uitat la mine în timp ce dormeam.

– Nu, o asigură Hélène.

– Te-ai uitat, rosti Denise cu-o voce puternică. N-am nevoie de tine-aici.

– Foarte bine, plec, spuse Hélène. Se ridică: am să mă-ntorc mâine dimineaţă.

Denise nu răspunse.

– Pe mâine, zise Hélène.

Ieşi din cameră şi se uită nehotărâtă la uşă. Apoi se depărtă şi coborî scara, câte două trepte o dată.

– Taxi. În strada Sauffroy. Se ghemui pe banchetă. Câteva clipe încă. Faţa lucea de febră sub părul roşu; vocea spunea: „Atunci ce? atunci ce?". Peste câteva clipe, vocea avea să tacă. Nici o pagubă dacă mă mint; nici o

pagubă. Asta nu se poate suporta. Se aplecă spre portieră. Piaţa Clichy. La Fourche. Bătu-n geam.

– Am ajuns.

Urcă scara şi apăsă de trei ori pe butonul soneriei.

Uşa se deschise.

– Oh! Nu speram să vii aşa devreme! spuse Jean.

Hélène i se aruncă-n braţe şi rămase lipită de el în tăcere.

– Ce-ai făcut cu ea? întrebă el.

– Am lăsat-o culcată într-un pat, la un hotel. Nu voia să meargă acasă. Hélène se strânse şi mai tare la pieptul lui Jean: a fost groaznic!

– Puiule-amărât! Îi mângâie părul: Marcel e teribil. Am încercat să discut cu el. Dar spune că Denise e nebunia omenească; din asta nu-l poţi scoate.

– Mă-ntreb dacă nu-nnebuneşte de-adevăratelea, spuse Hélène. Era plecată rău. Aproape că m-a dat afară.

– Nu i-ar sta bine deloc nebună.

– Cum adică? întrebă Hélène. Se depărtă de el şi-ncepu să se dezbrace. Se grăbea să se-ntindă în pat, în braţele lui Jean, la adăpost.

– Fiindcă, după cum spunea Marcel, e foarte socială. Romanul ăsta: n-avea chef să-l scrie; avea chef să fie scriitoare. E cu totul altceva.

– Socială... rosti Hélène. Dar, la urma urmei, e la fel cu ceilalţi: încearcă *să fie*, cum spune Marcel.

– Poate, glăsui Jean; oricum, încearcă prost.

– Cine-ncearcă bine? întrebă Hélène. Crezi că eu încerc bine?

– Tu măcar eşti fericită.

– Poate că-i o greşeală, spuse Hélène. Se strecură între cearceafurile curate şi zâmbi. El era acolo. Era fericită. Denise nu poate avea remuşcări: ştie că Marcel n-o iubeşte, reluă ea. Zice că nu vrea să-l mai vadă.

– O să-l vadă, spuse Jean.

– N-ar trebui, se-mpotrivi Hélène.

– Îl iubeşte.

– Cu-atât mai mult.

Jean zâmbi.

– Tu spui asta?

– Da, zise Hélène şi roşi. Eu, când nu mă iubeai, speram să te cuceresc. Se uită la el: dar dacă acum ai înceta să mă iubeşti, s-ar schimba lucrurile.

– Ce-ai face? întrebă Jean.

– Ai să vezi: am să plec.

Jean o luă în braţe.

– N-am să văd nimic, spuse el.

Îl sărută, apoi se desprinse de el.

– Vino repede, spuse ea.

– Vin, spuse Jean. Ascunde-te.

Ea se-ntoarse cu faţa la perete. Auzi zgomotul paşilor lui prin cameră, fâşâitul hainelor, apa curgând. Are să vină. Ea-nchise ochii. O ceaţă fierbinte îi curgea prin vine, un nor fierbinte, orbitor o despărţea de trecut, de viitor şi de moarte.

– Ai venit! spuse ea.

Îl strânse în braţe; călduţ, neted, elastic şi dur: un trup. El se afla acolo: cuprins pe de-a-ntregul în acest trup de bărbat pe care-l strânge-n braţe. Toată ziua îi scăpase: în trecutul lui, cu gândurile lui, lângă maică-sa

şi lângă Denise, răspândit în lumea-ntreagă. Iar acum, era acolo, alături de carnea ei, sub mâinile ei, sub gura ei; pentru a-l reîntâlni, ea se lăsase să curgă fără amintiri, fără speranţe, fără gânduri, în adâncul clipei imobile: nimic altceva decât un trup orb, luminat surd de clipirea a milioane de scântei. Nu mă trăda. Nu te-ndepărta de acest trup pe care trupul meu îl cheamă. Nu mă lăsa pradă, singură, pradă a nopţii fierbinţi. Hélène gemu. Eşti aici. La fel de singur ca mine însămi. Eşti aici. Mă doreşti, mă ceri. Şi eu sunt aici, o plenitudine arzătoare de care se sparge timpul. Această clipă este pe veci adevărată, la fel de-adevărată ca moartea şi ca eternitatea.

VII

Va exista un răsărit. Patru bătăi. La răspântii, acul orologiilor se-nvârteşte; se-nvârteşte în camera-n care doarme Laurent. Iar rana din plămân se cască, inima osteneşte. Respiră lin, cu un aer conştiincios. Oare va muri fără să-şi dea seama? Dacă-aş trezi-o? Chiar dacă ochii i-ar rămâne deschişi până-n ultima clipă, nu şi-ar da seama de moartea ei. Moartea ei; este a ei şi cu toate astea pe veci despărţită de ea; nu-şi va trăi moartea. Nu va mai exista răsărit.

Nu va mai exista răsărit. Tăcere. Noapte. Hotărăşte să vorbească; hotărăşte să tacă. Neobositul şuşotit s-a oprit. A izbucnit neliniştea. E tăcere. Apoi nu mai există nimic.

Dar acest vis de moarte există. Eu exist, eu care mă gândesc la moarte. Ea moare. Eu trăiesc. Eu exist, eu care mă gândesc la moarte. În două ceasuri el va spune: „Totul e gata". Îl voi auzi. Voi fi aici, în faţa lui; întreg în faţa lui, adunat în sfâşierea neliniştii, pe de-a-ntregul

aiurea; neputând nici să mă retrag din lume, nici să mă pierd în lume. *Să fi murit. Să nu mai ştii nimic. Să nu-mi ştiu greutatea cadavrului.* Dar eu trăiesc. Ştiu. Nu voi înceta niciodată să ştiu.

În nepăsarea, în rutina dezolată a acestui an, ştiam. Simţisem asupra capului greutatea blestemului originar; nu mai merita nici măcar să mă zbat: nu exista nici un mijloc de-a-l păcăli. Mă lăsam legat fedeleş de toate capriciile hazardului: hazardul unei dorinţe, al unui regret, al unei revolte. Mergeam înainte, fără să văd nimic; nu mă duceam nicăieri; dădeam din picioare în noapte; un destin imprevizibil se amuza să ne rătăcească, iar noi aşteptam zorile pentru a descoperi în ce mocirlă ne-mpotmoliserăm fără ieşire.

– Ar trebui să-nveţi să joci şah, îmi spuse Marcel.

Stăteam rezemaţi în coate pe balconul din atelierul lui; dedesubt zăream acoperişurile strălucind în soare; şi-n depărtare, Sacré-Cœur alb printre aburii albaştri. Zâmbi:

– Cred că e tot ce ţi-a mai rămas de făcut.

– Mă-nsor, i-am spus.

– Asta n-a salvat niciodată pe nimeni.

Urmă o tăcere.

– Ce mai face Denise? l-am întrebat.

Denise plecase să se odihnească în Sud. Îşi îngrijea nefericirea cum îngrijeşti o boală.

– Face plimbări lungi pe jos, redevine ea însăşi, explică Marcel cu părere de rău.

– E un caz fericit, am spus eu.

– Da, admise Marcel. Biata Denise. Nu-i puteam cere să rămână toată viaţa nebună. Dădu din cap: n-aş fi

crezut-o niciodată-n stare, rosti el cu admiraţie.

– Când are să se-ntoarcă, încearcă să-i faci existenţa suportabilă, am spus eu. Nu-i aşa greu.

Mă privi cu aer plin de interes:

– Închipuie-ţi, asta m-a mirat: pare uşor. Eu credeam că Denise vrea să mă schimbe până-n măduva oaselor. Ridică din umeri: dar de unde. Ea crede-n cuvinte.

– Da, am spus. E un noroc.

– Nu te supără să minţi? întrebă Marcel.

– E singurul mod de-a te apăra, de vreme ce nu poţi fi în mod paşnic ceea ce eşti, fără să chinui pe cineva.

– Aşa că te-nsori, spuse Marcel.

– Găsesc că e avantajos pentru mine. Atâta timp cât mă gândesc la Hélène, nu mă gândesc la mine.

– Şi te gândeşti mult la ea?

– Aş vrea să fie fericită.

– Asta te poate duce departe, spuse Marcel.

– Da. Are vreo importanţă? Nu ştiu ce să mai fac cu mine.

– Oh! cât despre asta eşti pe mâini bune, glăsui Marcel cu un râs de simpatie. Hélène are să ştie totdeauna ce să facă din tine.

Fericirea pe care i-o dăruiam era cel puţin o certitudine tangibilă. Ea-mi zâmbea, iar eu îi spuneam „te iubesc". Bucuria care-i lumina faţa chema noi minciuni, dar ce importanţă avea dacă eram hotărât să nu mă dezmint niciodată? O iubeam; aveam să ne căsătorim; ea era-ncântată că nu mai măsura timpul pe care-l petreceam cu ea. Mă săruta cu pasiune.

– Cât eşti de drăguţ, spuse ea.

– Nu sunt drăguţ; te iubesc.

– Eşti drăguţ că mă iubeşti.

Ea nu bănuia că de-atunci încolo orice clipă pierdută, pentru mine era o clipă salvată; nu mai doream decât să-mi risipesc viaţa-n cele patru vânturi fără să lase nicăieri vreo urmă.

– Te-ai schimbat de anul trecut pân-acum, îmi spuse ea.

– Ţi se pare?

– Da. Eşti mai nepăsător, mai liber. Altădată dădeai impresia că eşti hărţuit din toate părţile; niciodată nu erai cu totul lângă mine.

– Poate, spuneam eu.

Oprisem barca lângă mal; alte bărci alunecau pe firul apei, pline de tineri cu torsuri bronzate; rochii înflorate fâlfâiau în vânt. Pe drumul de remorcare, bicicletele treceau fără zgomot.

– Ce bine-i aici, spuse Hélène. E-o zi atât de frumoasă.

Aerul înmiresma a verdeaţă şi-a apă, cu miros de friptură. Umbrele se alungau. O zi frumoasă. O grămăjoară de praf auriu, aproape impalpabil, pe care vântul ar răspândi-o în eterul vid. Hélène ţinea pe genunchi un buchet enorm de flori mov.

– Ce flori frumoase-ai cules.

Începu să râdă:

– Când eram logodită cu Paul îmi închipuiam totdeauna duminicile de vară ca pe-un buchet mare de flori mov pe-un ghidon de bicicletă şi mi se strângea inima.

– Din cauza bicicletei?

– Nu te mai prosti, răutăciosule! Din cauza lui Paul!

Fericirea o-nfrumuseţa. Trăsăturile i se maturizaseră. Lumina de pe chipul ei era mai blândă.

– Dragostea asta pe care mi-o oferea Paul era ceva atât de trist, reluă ea. Atinse cu mâna apa liniştită.

– Te iubea cu-adevărat, am spus eu.

– Da, însă pentru el dragostea era o fatalitate naturală, ca foamea şi ca setea. Dragostea noastră era un caz printre alte milioane, şi-atât. Mă privi cu ezitare: ştiu că sunt şi alţi oameni care se iubesc...

– Unii trăiesc, alţii mor, am spus eu. Asta nu-nseamnă că pentru fiecare viaţa lui nu este unică şi că nu moare pe cont propriu. Ai dreptate. E absurd să priveşti viaţa din punct de vedere al planetei Sirius; nu ne aflăm pe Sirius ci pe pământ, fiecare-n pielea lui.

– Nu-i chiar atât de firesc să ne iubim, continuă ea. E chiar ciudat să te gândeşti că tu eşti unic pentru mine. Nu-i aşa că nu-i o iluzie? Eşti unic.

– Nu tu hotărăşti? am întrebat eu. Asta este emoţionant în dragoste: noi suntem adevărul ei.

Mă privi cu seriozitate:

– Dar trebuie să mă iubeşti ca să fiu şi eu unică. E drept că mă iubeşti.

– Dacă nu te iubesc, mă-ntreb ce caut aici.

– E-adevărat că peste trei luni ne căsătorim?

– Absolut adevărat.

Se-aruncă pe spate, cu chipul îndreptat spre cer. Mă iubea. O iubeam. Ea nu cerea altceva. Totuşi, cum puteam justifica existenţa ei, eu care mă aflam acolo fără motiv, nejustificabil, inutil? Am apucat din nou vâsla. O zi frumoasă, cu muzici, cu flori, cu sărutări, cu cartofi prăjiţi,

cu vin alb şi cu şiroirea apei reci peste trupurile pătrunse de soare. Ziua avea să moară curând la orizont, iar cenuşa ei avea s-atârne uşor. Mi se strânse inima. Nu atât de uşor. Cerul era neted, lumina transparentă şi totuşi stăruitoare, tenace; în jurul meu simţeam că dă târcoale un miros fad, ca şi când sub învelişul lor lustruit toate clipele astea ar fi fost putrede la mijloc: mirosul fad al resemnării.

Hélène îşi îndreptă trunchiul.

– Ţi s-ar părea absurd s-avem copii, nu-i aşa?

M-am uitat la ea cu surprindere.

– Îţi doreşti copii?

– Da şi nu. Mă-ntreb dacă nu-mbogăţesc viaţa.

Am zâmbit.

– Şi n-ai vrea să scapi ocazia?

– Nu râde! Ce părere ai?

– Altădată mi se părea nesăbuit s-arunci pe cineva pe pământ. Nu ţi-ar fi teamă?

Hélène ezită.

– Nu. Chiar dacă un om e nefericit, poţi spune c-ar fi fost cu adevărat mai bine să nu existe?

– E drept, am spus eu. Dar dacă face rău în jurul lui?

– Şi dacă face bine?

– O! Ai dreptate. Să naşti un copil, să-l împiedici să se nască... E la fel de absurd. E totuna.

– Dar dacă doreşti un lucru, nu mai e totuna. Atunci nu e absurd să-l faci?

– Cusurul meu e, poate, că mai întâi nu ştiu să doresc.

Hélène râse:

– Cusurul tău? Nu cred că ai atâtea cusururi!

Vâsleam, iar barca aluneca atât de liniştit că nu lăsa

urme. Să fii doar spumă albă care se ridică şi care se pierde în pânza egală a apei. *Ar trebui ucis acest glas. Glasul spunea: aş vrea să fiu spuma asta. Ea spuse: ar trebui ucis acest glas. Spuma se năştea şi murea fără glas.*

De sus, de pe-o trambulină, un corp brun sări în râu; îndrăgostiţii mergeau cu paşi mărunţi pe mal. O duminică de pace. Orele ne fugeau printre degete. Acolo, ele se aşterneau pe pământ, turnate-n fontă şi-n oţel. Din uzinele germane ieşeau în fiecare zi noi tancuri, noi tunuri.

– Mă-ntreb dacă n-am luat-o pe-un drum greşit, i-am spus eu lui Gauthier. Poate că nu putem învinge fascismul decât folosindu-i metodele.

Am îndoit numărul din „*Viaţa sindicală*" în care pe prima pagină apărea noul articol al lui Gauthier despre pace.

– Atunci mă-ntreb ce-nseamnă să fii antifascist, spuse el.

– Asta mă-ntreb şi eu.

Mă privi cu ochi reci.

– Tu spui asta?

Am ridicat din umeri. Ce să faci dacă respectul pentru valorile în care credeam avea să le-aducă înfrângerea. Trebuia s-ajungem sclavi pentru a rămâne liberi, să ucidem pentru a rămâne cu mâinile curate? Trebuia să ne pierdem libertatea pentru a fi refuzat sclavia şi să ne mânjim cu mii de crime pentru a nu fi vrut să ucidem? Mai mult nu ştiam.

– Tu ne predici pacea, i-am spus eu. Foarte frumos. Dar dacă vrem pace numai noi, cum rămâne?

– Ar fi de-ajuns, spuse Gauthier. Nu te poţi bate singur.

– Ai lăsa toată Europa fascizată fără să clinteşti?

– Orice e mai bun decât războiul, spuse Gauthier.

– Există o mulţime de lucruri la fel de oribile ca şi războiul.

Pentru mine, războiul nu era ceva fără pereche. Era una dintre formele de conflict în care fusesem azvârlit fără voia mea, fiind azvârlit pe pământ. Fiindcă existam unii pentru alţii şi-n acelaşi timp fiecare pentru sine; fiindcă pentru mine eu eram eu şi-n acelaşi timp, pentru ei, altul. Blomart-fiul. Rivalul lui Paul. Un social-trădător. O scârbă de francez. Un duşman. Pâinea pe care-o mâncam fusese totdeauna pâinea celorlalţi.

– Şi tu devii partizan al războiului? spuse Gauthier.

– Nicidecum, am spus eu. Fii pe pace, n-am să scriu un rând, n-am să spun un cuvânt care să-ndemne la război.

Era călduţ; stăteam în cămaşă, rezemaţi în coate la fereastra camerei mele; un felinar ardea la colţul străduţei liniştite unde copiii jucau şotron.

– Nu sunt nici pentru război, nici pacifist. Nu sunt nimic.

Gauthier era pacifist. Paul era comunist. Hélène era îndrăgostită. Laurent era muncitor. Iar eu nu eram nimic. Mă uitam la camera mea, pereţii-i erau văruiţi, dar încetul cu-ncetul mama Hélènei adusese aici perne, covoare, atârnase tablourile lui Marcel; munceam opt ore pe zi la atelier, dar aveam prieteni burghezi; locuiam la Clichy, dar adesea hoinăream cu Hélène pe bulevardul Saint-Michel şi-n

cartierele elegante. Paul zicea că nu sunt nimic fiindcă nu eram nici burghez, nici muncitor; dar eu credeam mai degrabă că nu eram nici burghez, nici muncitor fiindcă nu puteam fi niciodată nimic: nici burghez, nici muncitor; nici pentru război, nici pacifist; nici îndrăgostit, nici indiferent.

– La ce te gândeşti? mă-ntrebă Hélène.

Stăteam pe treptele scăriţei, în cofetărie; îşi pusese capul pe umărul meu şi tăceam. Dincolo de uşa cu geam erau străzi zgomotoase deschise sub cer; aici era linişte şi umbră. Mâna mea mângâia părul Hélènei. Logodnica mea, soţia mea. Un miros de supă se-mpletea cu parfumul de miere şi de ciocolată; drajeurile sclipeau blând în borcane, asemenea unor pietricele pe fundul unei ape. Dulce găoace zaharată, plină de amintiri şi de miresme, calmă şi-ntunecată ca un pântece. Mâine avea să se facă ţăndări. Oamenii vor fi goi printre praline murdărite, printre flori călcate-n picioare, goi şi fără apărare sub cerul de oţel.

– La ce te gândeşti? mă-ntrebă ea.

– La război.

Îşi scuturâ capul şi mâna ei se despărţi de mâna mea.

– Iar? zise ea. Zâmbi forţat: la mine nu te gândeşti niciodată?

– Când mă gândesc la război, mă gândesc la tine. Am luat-o din nou de mână; mă sperii niţel.

– Eu? spuse Hélène.

– Nu vrei să priveşti lucrurile-n faţă. Cred c-ai să fii luată cu totul pe nepregătite când o să izbucnească războiul.

– Dar nu se poate, spuse ea. Ce prostie! Tu chiar crezi de-adevăratelea aşa ceva?

– Ştii foarte bine că da; ţi-am spus-o de mii de ori.

– Da, mi-ai spus. Mă privi cu nelinişte: doar n-o să lăsaţi să se-ntâmple aşa ceva!

– Ce putere avem noi?

– N-o să refuzaţi să vă duceţi? Altădată explicai că e de-ajuns să-ncrucişaţi mâinile; nu s-ar putea face nimic fără voi.

– Dar nu sunt deloc sigur că trebuie să refuzăm.

– Cum?

– Ai vrea să se-ntindă fascismul în toată Europa? Ai vrea s-avem în Franţa un *gauleiter* la propunerea lui Hitler?

– Vorbeşti ca Denise, spuse Hélène. Nu vreau să mori în război.

– Te gândeşti cu-atâta groază că ai putea să fii o furnică într-un furnicar; dacă ar câştiga fascismul, asta s-ar întâmpla; n-ar mai exista oameni, numai furnici.

– Puţin îmi pasă. O furnică vie tot face mai mult decât un om mort.

– Există un lucru pentru care poţi accepta moartea: să mai aibă sens să trăieşti, am spus eu.

Nu-mi răspunse; se uita-n gol cu un aer preocupat. Chipul i se destinse.

– Taică-tău are atâtea relaţii. Sigur are să te poată reforma.

– Glumeşti.

– Ţie puţin îţi pasă, zise ea cu violenţă. M-ai părăsi fără nici un regret. Se uită la mine: uneori mă-ntreb dacă

mă iubeşti şi dacă toată povestea nu-i o comedie.

– Crezi c-aş accepta să iau masa cu domnul şi cu doamna Bertrand dacă nu te-aş iubi?

Dădu din umeri:

– Dacă m-ai iubi, nu te-ai grăbi să te duci să-ţi spargă ăia capul!

– Te iubesc, Hélène; dar încearcă să-nţelegi...

Ştiam că nu vrea să-nţeleagă; şi-mi era greu să-mi smulg cuvinte tandre. „Nu vrei s-o iubeşti", spunea Denise; acum eram gata să vreau; dar în căldura ameninţătoare a acestei luni august, Hélène ridica o barieră-ntre noi. Adesea mă-ntorceam spre ea cu speranţa de a-i împărtăşi ezitările mele, neliniştile mele; dar eram singur; mă privea cu bănuială; aproape că era un duşman care mergea alături de mine. Singur, în acea pace dulceagă pe cale de-a muri, singur în chinul aşteptării, bând până la fund ruşinea şi dorind explozia care să mă smulgă, în fine, mie însumi.

Şi deodată s-a-ntâmplat. Să vrei război; să nu-l vrei. De-aici înainte, răspunsul nu mai avea importanţă: era război. Ora plecării mele era fixată: nu trebuia decât să urc în trenul ce-mi era indicat, să-mbrac hainele kaki, să ascult. Gândurile mele, dorinţele mele nu mai erau decât băşici de săpun goale care dispăreau fără să lase urmă-n lume, fără să-mi apese sufletul. Descărcat de mine-însumi. Eliberat de sarcina apăsătoare de-a fi om. Doar un soldat, supus cu indiferenţă rutinei zilnice. Du-te. Nu te duce. Nu eu trebuia să vorbesc: vorbea cineva pentru mine. Tăcerea asta inumană. Dincolo de consimţire şi de revoltă, acel repaos mental. Era uşor să mori. Ar

fi uşor. Dar cum s-ajungi să mori? Cum să te omori de viu? Glasul zice: aş vrea să mor; dar glasul ăsta e viaţa. Închid ochii, degeaba. Tăcerea nu mai există; nu pot face linişte. Du-te. Nu te duce. Eu trebuie să vorbesc.

– Jean.

A vorbit cineva. Din partea cealaltă a uşii, o voce cheamă blând „Jean". Eu sunt. Încă mai am un nume? A apăsat clanţa.

– A venit Paul, spuse Denise.

Clipi. Exista un prezent. Lumina care venea de la bec îţi lua ochii.

– Paul, rosti el.

Făcu un pas înainte. Paul stătea-n picioare lângă fotoliul Madeleinei, cu cascheta-n mână. Era tuns la piele; pielea avea culoarea pergamentului şi-i era lipită de oase. Îi strânse mâna.

– Săracul! îl compătimi Madeleine. Trebuie să se refacă.

Paul îi zâmbi lui Blomart; ochii îi rămăseseră albaştri şi tineri.

– Mulţumesc că m-ai scos de-acolo, spuse el.

– Nu eu, zise Blomart.

Paul se uită spre uşă.

– Cum se simte?

– I-a atins plămânul, răspunse Blomart.

Madeleine fuma în faţa căminului plin de cenuşă. Denise se dusese-n bucătărie; se-auzea un zgomot de vase, un zgomot cotidian şi viu. Limba deşteptătorului părea imobilă.

– Ce-a spus doctorul?

– Că nu apucă dimineaţa.

Paul lăsă capu-n jos.

– Pot s-o văd?

– Intră, spuse Blomart. Doarme.

Jean se-aşeză. Denise intră-n cameră şi-i puse-n faţă un bol de cafea.

– Bea.

– Mulţumesc. N-am poftă.

– Trebuie să bei. De douăzeci şi patru de ore n-ai înghiţit nimic.

Bău. „Trebuie să bei". Mai aşteptau ceva de la el? Le mai datora ceva? Douăzeci şi patru de ore. Ce scurte sunt orele. Au venit zorile. Apoi iară noaptea. O să răsară soarele. Deodată, îşi simţi trupul; mâinile şi picioarele-i erau zdrobite, capul greu. Îi era frig.

– Doarme, spuse Paul. Se uită la Blomart: din cauza mea.

– Dacă e vina cuiva, e vina mea, afirmă Blomart. Eu trebuia să mă duc.

– Nu, nu trebuia, spuse tare Denise. N-aveai dreptul.

– Şi-aveam dreptul s-o ucid? întrebă Blomart.

– Primele două dăţi m-au încolţit, spuse Paul. N-am putut pleca. Totuşi, de când am primit mesajul vostru, am fost gata-n fiecare seară.

– Nu e vina ta, zise Blomart. Vârî mâna-n buzunar şi scoase o ţigară. Mâna-i tremura. Tutunul avea un gust ciudat, acru şi dulceag.

– Te-ai ascuns la Lheureux?

– Da. Am intrat în Paris fără nici o greutate, nu

m-a-ntrebat nimeni nimic. De altfel, hârtiile sunt la fix. Tipul m-a primit ca pe-un frate. Mi-a dat un bilet pentru Sauveterre şi toate indicaţiile.

– Nu mai rişti nimic, spuse Blomart. Trecutul liniei e joacă de copii.

Paul zâmbi.

– Am crezut că n-am să mai văd niciodată vreun amic, spuse el.

– Doi ani de când nu ne-am văzut! întări Blomart.

– Ai avut neplăceri?

– Dimpotrivă. Am fost recomandat pentru o eventuală colaborare. Trecutul meu nu e compromiţător.

– Şi-acum? întrebă Paul. Se uită în jur, plin de curiozitate.

– Acum mă compromit, răspunse Blomart.

– Evadări?

– Şi altele.

Lui Paul îi sclipiră ochii.

– Mă bucur!

– Te miră? întrebă Blomart. Altădată mă socoteai trădător?

– Altădată, cuvintele aveau alt sens decât acum, spuse Paul. Îl bătu pe umăr pe Blomart. Eram sigur că n-ai să le-ntinzi mâna. N-aş fi crezut însă... Ezită: violenţa te-ngrozea...

– Mă-ngrozeşte şi astăzi, spuse Blomart.

Urmă o tăcere.

– Nu se poate evita, observă Paul. Dac-ai şti ce efect avea asupra noastră în lagăr când mai aflam de-un nou atentat! Doar asta-ţi poate da încredere: acţiunile, nu

cuvintele. Nu există altă formă de rezistenţă posibilă.

– Ştiu, spuse Blomart.

– Lucrezi în înţelegere cu partidul?

– Suntem o organizaţie independentă, însă lucrăm împreună. Tu ce-ai de gând să faci acolo?

– Să dau de şefi, să mă pun la dispoziţia lor.

– Încearcă să-i convingi să ia legătura cu noi şi să formeze aici un fel de front unic. Mai târziu poate o să mai luptăm unii împotriva altora. Dar nu acum.

– Da, zise Paul. Nu acum.

– Ţine, spuse Blomart; îi întinse lui Paul o hârtie: uite nişte adrese; învaţă-le pe dinafară. E vorba de tovarăşi din zona cealaltă. Toţi sunt dispuşi să se alieze cu voi.

Paul luă hârtia.

– N-aţi încasat prea multe ghionturi?

– Nu. Suntem prudenţi. Vezi, aici e-un fel de pensiune de familie. Cei mai activi membri ai mişcării sunt înscrişi sub nume false. În acelaşi timp îşi păstrează, bineînţeles, adevărata lor stare civilă. Asta-ncurcă urmele.

– Pensiunea o ţin eu, glăsui Madeleine.

– În ultimele şase luni au deraiat patru trenuri cu soldaţi nemţi, spuse Denise; au sărit în aer trei *soldatenheim* şi zece hoteluri rechiziţionate. Se uită la Blomart: curând, unul de-ai noştri trebuie să pună o bombă cu-ntârziere într-o sală a expoziţiei antibolşevice.

– Bună treabă, spuse Paul. Ochii lui fixară uşa: Hélène lucra cu voi?

– Da, spuse Blomart.

– Înseamnă că se schimbase mult.

– Înţelesese.

– E bine, spuse Paul.

Blomart se ridică-n picioare. Noi vorbim, Denise, Madeleine, Paul. Iar cuvintele şi prezenţele noastre îşi sunt de-ajuns lor însele. Ca şi când ea n-ar exista. *Mâine. Totdeauna. Ca şi când ea n-ar fi existat niciodată.* Nimic altceva decât cuvinte pe buzele noastre, o imagine în inimile noastre. O legendă.

– Rămâi aici, nu?

– Rămâne până la plecarea trenului, zise Denise.

– Până la ora 9, precizâ Paul.

– Atunci ne vedem mai târziu, rosti Blomart. Se duse către uşă: la revedere.

Ca şi când ea n-ar exista. Cu toate astea, în acest pat, încă este cineva. Cineva care nu mai există pentru sine, dar care este acolo. Se-apropié. *E bine. O poveste frumoasă. O moarte frumoasă.* Am şi-nceput să-ţi povestim moartea. Iar tu mori, Hélène. Tu, unică. Şi eu mă aflu aici. În camera luminată, un bărbat a rostit cuvinte; un bărbat cu un chip şi cu un nume spunea cuvintele întregii lumi. Dar e vorba despre mine. El m-a adus aici. Toate ieşirile sunt blocate. Nu mai pot face nimic pentru tine, nimic pentru mine. El nu s-a gândit la noi, rostea cuvinte, făcea gesturi; el te-a ucis, dragostea mea. O să-i îngădui să mai ucidă?

VIII

Hélène sări pe peron şi se-ndreptă în fugă spre un impiegat.

– Când pleacă expresul de Pecquigny?

– Oho! A plecat de-o oră! îi răspunse omul.

– La ce oră mai e altul?

– Mâine, îi spuse angajatul căilor ferate şi se depărtă. Hélènei îi dădură lacrimile; Jean o aştepta acolo cu-amândouă bicicletele, se uita zâmbind la expresul care intra-n gară; apoi zâmbetul îi încremenea. Hélène o luă după funcţionar.

– Autocar nu e?

– Nu ştiu. O privi pe Hélène: ceea ce puteţi face e să luaţi expresul de Revigny de la ora 19. Vă lasă la 15 kilometri şi uneori se găseşte câte o maşină.

– Mulţumesc, spuse Hélène.

Cinşpe kilometri cu valiza aia grea în braţe. Strânse din dinţi. „Vreau să-l văd diseară. Nu mâine, diseară". Mâine, ar putea fi prea târziu; când ar ajunge, bătrâna ar putea să-i spună: „Acum au plecat!". M-aş duce cu el. M-aş duce după regimentul lui. M-aş strecura noaptea-n

cantonament. Îi întinse valiza funcţionarului de la „bagaje de mână". Dar dacă el se află tupilat în fundul unei gropi şi obuzele explodează-n jurul lui? Nu mâine. Diseară.

Cerul era cenuşiu deasupra străzilor cenuşii; Hélène o apucă pe bulevardul lung şi drept. Toate magazinele erau închise; pe trotuare, nimeni; pe şosea, nici o maşină. Ai fi zis că-i un oraş evacuat. Toate străzile se-ncrucişau în unghi drept, iar casele semănau a cazarme. Un oraş din Est, arid ca şi câmpiile sterile pe care le străbătuse trenul. Ghiceai la orizont, invizibile dar prezente, sârmele ghimpate, cazematele, tunurile. Hélène tresări. Urletul sirenelor sfâşia aerul. Brusc, maşini, pietoni, soldaţi răsăriră din pământ. Hélène privi stupefiată această ţâşnire neaşteptată.

– Iertaţi-mă, doamnă. Ştiţi cumva unde-aş putea găsi un restaurant?

– Restaurantele sunt închise la ora asta, spuse femeia; arătă vag un punct în spaţiu: încercaţi la Braseria Modern.

– A fost alarmă? întrebă Hélène.

– E-n fiecare zi, spuse femeia şi dădu din umeri.

Hélène traversă piaţa. Un chelner aranja mesele pe terasa pe care-o mărgineau arbuşti plantaţi în cutii de lemn verde. Înăuntru, braseria era goală. Hélène se aşeză la o masă din imitaţie de marmură.

– Aţi putea să-mi daţi ceva de mâncare?

Chelnerul o privi cu aer dezaprobator.

– La ora asta?

– Ouă sau carne rece.

– Nu la ora asta, spuse chelnerul.

Hélène se ridică.

– Bine; am să-ncerc în altă parte.

Traversă piaţa; burniţă; intră la Cafeneaua Comerţului. Sala era imensă şi goală, ca la cafeneaua din faţă; banchetele aveau din loc în loc găuri, prin care li se vedeau mâţele de iarbă-de-mare.

– Aţi putea să-mi daţi ceva? întrebă Hélène. Ouă? Cacao cu pâine?

– Ouă? nu găsiţi un ou în tot oraşul.

– N-aveţi nimic?

– Avem bere şi cafea.

– Daţi-mi o cafea, spuse Hélène.

Se-aşeză şi-şi scoase ţigările din geantă. El rătăcea acum pe uliţele satului, cu sufletul plin de-ngrijorare. Iar ea era aici în acest oraş ca de plumb, în care nu se afla nici un loc pentru ea.

Nu exista nici un mijloc de-a-l anunţa. N-o să existe nici un semn, nimic altceva decât absenţa asta fără sfârşit? Hélène bău cafeaua dintr-o suflare şi azvârli trei franci pe masă. Afară ploua cu stropi deşi; dar asta era: trebuia să umbli, să umbli foarte repede, să te-arunci repede dintr-o clipă-ntr-alta ca să nu te-apuce neliniştea. „Mâine are să semneze cererea asta. Trebuie s-o semneze". O clipă menghina-şi slăbi strânsoarea: o să meargă la Chartres, o să greseze motoare de avioane, n-o să-l mai pască nici o primejdie. Am să-l pot vedea. Îşi repetă: „O să semneze". Încetini pasul. Nişte soldaţi umblau de colo-colo, în grupuri mici, aşteptând momentul când să se năpustească în cafenele; alţii făceau coadă la uşa cinematografului. Aveau să stea-ntinşi în noroi, singuri, cu o gaură-n cap. Îşi muşca buzele; îşi simţea ochii-n orbite,

tari ca piatra, atât de tari c-o dureau; când ţineai ochii ficşi, imaginile se formau cu mai mare greutate.

„Ar trebui să caut ceva de mâncare", se gândi ea. Se-ntoarse iar pe strada mare. Nici o prăvălie cu fructe. Nici o băcănie. Împinse uşa unei patiserii; farfuriile erau goale, soldaţii hăpăiseră tot, mai rămăseseră trei tarte amărâte pe-o bucată de tinichea. Hélène le mâncă şi bău un pahar cu apă. O luă spre gară. N-avea decât să se-aşeze-ntr-un ungher şi s-aştepte; toată noaptea nu dormise şi era atât de obosită că nu se mai putea ţine pe picioare.

Intră-n sala de aşteptare. Lumea stătea pe scaune, pe mese, pe jos, printre baloturi enorme. Refugiaţi care veneau din Est. Cu mâinile pe genunchi, cu ochii goi, aşteptau. De la-nceputul războiului, toată lumea aştepta întruna, fără să ştie ce. Hélène se-aşeză pe jos, lângă uşă, făcută covrig. Mirosul şi căldura omenească o sufocau.

– Nu vor ei să spună, zicea o femeie. Dar la noi au murit o mulţime pân-acum.

– Şi la noi, se pare că sunt atâtea anunţuri că primarul nu-ndrăzneşte să le ducă la familii, spuse alta.

Un tren trecu fluierând. În primele vagoane erau bărbaţi; soldaţi aşezaţi pe scări cu casca-n cap, cu puştile şi cu raniţele alături; în ultimele vagoane se aflau tunuri camuflate-n culori de toamnă, cu gura spre cer. Trenul mergea spre Est.

Acolo, la capătul şinelor lucioase, războiul aştepta oamenii şi tunurile. Acolo, foarte-aproape. Războiul era aici, în adâncul ochilor fără speranţă, printre baloturile făcute-n grabă, în şuieratul trenurilor. Hélène închise ochii, îşi rezemă fruntea de genunchi şi mintea-i fu cuprinsă de-ntuneric.

Când urcă-n trenul de campanie cu bănci de lemn, era-ngheţată şi-nţepenită. Doar nădejdea renăştea: „Am să-l văd". Fiecare-nvârtitură de roată o apropia de el. „Am să găsesc o maşină. În câteva ore am să fiu în braţele lui. Are să vrea. Nu se poate să nu vrea", se gândi ea cu pasiune.

Gara din Revigny era-n beznă.

– Unde e casa de bagaje? întrebă Hélène.

– Lăsaţi-vă aici valiza, îi spuse funcţionarul, arătîndu-i sentinela care făcea de gardă-n faţa uşii. Are să v-o păzească.

– Bine, se-nvoi Hélène. Îşi lăsă valiza şi porni spre ieşire.

– Actele dumneavoastră, ceru sentinela.

Hélène îi arătă permisul de liberă-trecere şi legitimaţia. Permisul era-n regulă; nu era trecut nici un motiv.

– Pecquigny. Dar aici nu sunteţi la Pecquigny.

– Am să caut o maşină ca s-ajung acolo.

– În regulă. Liber, spuse soldatul.

Hélène puse la loc, cu grijă, hârtia preţioasă. „De nu s-ar întâmpla nimic, de nu m-ar aresta", se gândi ea cu-ngrijorare. Era o noapte neagră ca smoala; ploua întruna. Călcă într-o băltoacă, apoi în alta; apa-i ajungea până la glezne. Unde să se ducă? De jandarmul de la răscruce-i era frică; nu-ndrăznea să-l întrebe încotro s-o ia. Trecu un pod şi-o apucă pe-o stradă la-ntâmplare. Un garaj.

– Închiriaţi maşini?

– Nu, îi spuse omul.

– Nu ştiţi unde-aş putea găsi o maşină?

– Ar trebui să-ncercaţi la Mallard, în piaţa Gării.

Se-ntoarse de unde plecase. Un grup de soldaţi trecu pe lângă ea în pas agale; cafenelele erau pline de soldaţi; li se-auzea râsul prin uşile închise ermetic. Bătu la o uşiţă de-alături de garaj:

– Nu vă supăraţi, mi s-a spus că pot închiria o maşină la dumneavoastră.

Femeia o privi cu un aer posomorît.

– Bărbatu-meu nu-i acasă.

– Nu ştiţi când se-ntoarce?

– Nu scoate maşina la ora asta.

Iară străzi în beznă, apa care fleşcăie sub tălpi, apă care trece prin impermeabil. O uşă. Nu. Altă uşă. Nu. Încă-o uşă.

– Duceţi-vă la Cafeneaua Sporturilor, la capătul străzii Nancy.

Hélène întredeschise uşa cafenelei; nu mai avea putere; sala era plină ochi cu soldaţi aşezaţi la mese în faţa paharelor cu vin roşu; râsetele astea... privirile astea... Îşi adună puterile şi se-ndreptă spre tejghea. Cu un aer vesel, patronii mâncau o farfurie mare de fasole.

– Nu vă supăraţi, domnule, spuse ea; îi tremura glasul: dintr-o clipă-n alta avea să izbucnească-n lacrimi: mi s-a spus că aveţi o maşină.

Omul mânca; îi era cald în puloverul lui gros şi uscat; îl aştepta un pat bun.

– Nu conduc noaptea, spuse el; ridică din umeri: este interzis s-aprinzi farurile; aşa că vă daţi seama! Nimeni nu mai merge noaptea cu maşina.

Hélène îşi muşcă buzele; se dădea bătută. Nu-i mai

rămânea decât să se culce şi să uite tot.

– Aveţi cumva camere?

– Camere?! Săraca de ea! N-o să găsiţi nici măcar o saltea de paie-n tot oraşul. Avem trupe aici.

– Mulţumesc, spuse Hélène.

Îi tremurau picioarele. Astă seară nu. Îi dădură lacrimile. Trecu prin faţa hoteluiui „Leul de Aur". Nu merita nici măcar să intre şi să-ntrebe. Nu. Mereu nu. Şi cel mai mic gest devenise dificil. Aveai impresia că te zbaţi într-un desiş înăbuşitor. Jean. Niciodată n-o să mai ajungă la el. Nopatea asta n-avea să se mai termine. Această noapte, acest război, această mortală şi tăcută absenţă.

*

– Până la urmă, am venit iar la gară, spuse Hélène. Unui funcţionar i-a fost milă de mine şi mi-a arătat un vagon în care să dorm. Căscă: dar n-am dormit. Pic de somn.

– Creatură mică şi-amărâtă, spuse Jean. Am fost îngrijorat. Mi-era teamă c-ai încercat să vii fără hârtii şi c-ai avut necazuri.

– Crezi că poate cineva să-mi facă mizerii?

– O mulţime de ofiţeri şi de subofiţeri şi-au adus nevestele, spuse Jean. Se-nchid ochii. În cel mai rău caz, te-ar trimite înapoi la Paris.

– Dar nu vreau să mă trimită-napoi, spuse Hélène. Se uită la pardoseala cu dale roşii, la patul mare ţărănesc cu plapuma de puf umflată, la soba de fontă: o să fie atât de plăcut să stăm aici amândoi. Îşi deschise valiza: ia priveşte: toate sunt pentru tine. Puse pe masă o sticlă

de drojdie bătrână, cutii de pateu, tutun, ciorapi de lână: aştea-s cadouri de la maică-ta. Eu am cumpărat cărţi. Îi arătă cinci carneţele îmbrăcate-n muşama neagră: jurnalul meu de război; o mulţime de tăieturi din ziare, nişte rezumate de conversaţii, de articole; însemnările melé intime. Te interesează?

– Bineînţeles, spuse Jean. Ce drăguţă eşti!

Îl măsură din ochi: nu-i venea deloc rău puloverul kaki; îi mula bustul; nu se schimbase. Totuşi, în astea două luni îi trecuseră prin minte o mulţime de idei despre care ea nu ştiuse nimic. O intimida.

– Am să-ţi spun o mulţime de lucruri.

– Sper! Îşi puse vestonul şi mantaua. La 11 şi jumătate mă-ntorc. Am să mănânc de prânz cu tine. Şi pe urmă, de la 5 şi jumătate până mâine dimineaţă, rămân cu tine.

– Perfect, spuse Hélène. I se-aruncă-n braţe. Întoarce-te repede.

– Fii pe pace. Aduc păpică. Nu te prea arăta prin sat; ulicioara din faţa casei te duce drept în câmp. O sărută şi se duse la uşă: la revedere.

Hélène alergă la fereastră. Două găini scurmau în drum: un soldat traversa piaţa. Hélène bătu încet în geam, Jean întoarse capul şi zâmbi. Ea coborî perdeaua. Opt-zece zile avea să trăiască alături de el ca şi când ar fi fost căsătoriţi. „Zilele astea ne-am fi căsătorit", se gândi ea. Se-ntinse. Îi era somn, îi era foame, dar cât era de fericită. Puse mâna pe-o carte, îşi îmbrăcă impermeabilul. Cerul era senin; în curte mirosea a lemn ud.

– Bună ziua, doamnă.

Bătrâna scotea apă cu pompa; o privi pe Hélène.

– Ţi-ai găsit bărbatul, nu? s-a bucurat?

– Da. L-am găsit. Dormea, spuse Hélène.

O luă pe poteca noroioasă şi zâmbi de plăcere. Regiunea era cam urâtă, de-un cenuşiu-gălbui, complet netedă, cu câte-o movilă golaşă ici-colo; dar Hélènei îi plăceau iarba, cerul, soarele, orizontul gol. O zi frumoasă de toamnă. O oarecare nelinişte o-nţepă-n inimă. „Trebuie să-i spun". De la distanţă părea foarte uşor; dar nu mai dispunea de el după pofta inimii; în acest dialog, el avea să dea răspunsurile. „Nu poate refuza; dacă mă iubeşte nu poate refuza". Întoarse capul. Se-apropia cineva. Doi ofiţeri cu câte o cravaşă-n mână trecură pe lângă ea, pe urmă veniră înapoi cu un aer neglijent.

– Vă plimbaţi?

– Da, răspunse Hélène.

– Locuiţi în Pecquigny?

– Nu, sunt din Paris. Am sosit azi dimineaţă.

– Acte aveţi?

– Poftiţi, spuse Hélène arătând permisul de liberă-trecere.

Ofiţerul îşi mângâie uşor cu nuiaua cizmele frumoase de piele.

– Trebuie să vi-l vizeze căpitanul, o informă el.

– Da? N-am ştiut, mă duc numaidecât, spuse Hélène.

– Ar fi trebuit să vă duceţi imediat după ce-aţi sosit. Veniţi cu noi; suntem cu maşina; vă conducem.

– Perfect, se-nvoi Hélène şi-i urmă. Unul era înalt şi albicios la faţă, celălalt scund, cu mustaţă neagră. Hélène urcă-n maşină.

– O zi frumoasă, zise ea.

Nu-i răspunseră. Maşina intră în sat, depăşi casa doamnei Moulin şi se opri în uliţa principală.

– Pe-aici.

Locotenenţii dispărură; Hélène intră singură într-o încăpere foarte mică, unde duduia o sobă. Inima-i bătea mărunt; era ultima formalitate; pe urmă avea să fie pe deplin liniştită; dar se grăbea să pună totul în ordine.

– Dumneavoastră sunteţi persoana care-a sosit azi dimineaţă la Pequigny?

– Da.

– Aveţi acte-n regulă?

Hélène întinse permisul de liberă-trecere şi legitimaţia. Căpitanul le examină în tăcere.

– Cu ce ocazie pe-aici?

– Am venit să-mi văd o rudă bătrână, pe doamna Moulin.

Căpitanul se uită la ea.

– Nu, domnişoară; doamna Moulin nu e rudă cu dumneata.

– Nu tocmai.

– Nici măcar n-o cunoşti, spuse căpitanul. Până azi dimineaţă, când ai sosit, nici n-o văzuseşi la faţă.

Hélène lăsă capul în jos. Viaţa ei se oprise.

– Ştim totul, spuse căpitanul. Ştim şi numele soldatului care ţi-a reţinut camera.

– Fie! rosti Hélène cu sfidare. Am venit să-mi văd logodnicul. Nu sunt singurul caz şi-o ştiţi prea bine.

– Acceptăm să-nchidem ochii atunci când nu suntem obligaţi să-i deschidem, spuse căpitanul.

– Şi cine vă obligă? întrebă Hélène. Îl privi cu un aer

de implorare: vă rog din suflet, lăsaţi-mă câteva zile măcar.

– Treaba nu mai este-n mâinile noastre, continuă căpitanul. Ai fost semnalată autorităţilor competente.

– Semnalată? se miră Hélène.

– O! avem o poliţie bine organizată, se fuduli căpitanul. Se ridică-n picioare: ai să fii condusă imediat la gară. Ai să pleci cu primul tren.

– Cel puţin lăsaţi-mă să-mi iau rămas-bun de la logodnicul meu. Îşi înfigea unghiile-n palme; nu voia să plângă în faţa acestui om.

Căpitanul şovăi.

– Aşteaptă aici, spuse el.

Ieşi din încăpere. Semnalată? De cine? Cum adică? Rămase năucită pe scaun. Să nu plângă. Îi era atât de foame. Atât de somn. Şi-o să urmeze din nou hurducatul trenului, cu stomacul gol, cu gâtlejul uscat, în compartimentul înţesat de lume. Trenul o să mă ducă, o să mă ducă departe de Jean. „Nu-i nimic de făcut", se gândi ea cu greaţă, de disperare.

Locotenentul înalt şi palid deschise uşa; zâmbi cu un aer binevoitor.

– Puteţi mânca acasă, îi spuse el. L-am convins pe căpitan că nu sunteţi spioană.

– Eu, spioană?

– N-ar fi trebuit să veniţi cu-o valiză enormă, plină de hârţoage, spuse locotenentul. Şeful de gară de la Revigny a deschis-o; a crezut că sunt manifeste subversive. V-a semnalat prin şoferul care v-a adus aici azi dimineaţă.

– Şi eu care credeam că ne-am întâlnit din întâmplare! exclamă Hélène.

– Din fericire, mi-am dat seama după o scurtă cercetare că nu sunteţi vreo propagandistă periculoasă, zise locotenentul.

– Mi-aţi luat hârtiile?

– În timp ce noi vă căutam pe câmp s-a făcut perchiziţie la dumneavoastră acasă. Vi se dă totul înapoi. Se-nclină în faţa Hélènei: trecem să vă luăm numaidecât.

– Nu e nici o speranţă să pot rămâne? întrebă Hélène.

– Acum, e imposibil, răspunse locotenentul.

Hélène o luă la goană spre casă. Se aruncă pe pat şi izbucni în plâns. Ca şi-n copilărie: mâini mari străine dispuneau de fericirea ei, de viaţa ei. Pe cine deranja că se afla acolo? Ipocriţii! Vorbe, dispoziţii goale; şi după asemenea călătorie-ngrozitoare, îl părăsea pe Jean aproape fără să-l fi văzut. Întoarse capul. Bătrâna intră cu un aer bănuitor.

– Vă caută nişte militari.

– Ştiu.

– Au spus că trebuie să plecaţi de-aici, glăsui bătrâna.

– Plec numaidecât, spuse Hélène.

Femeia o privi cu asprime.

– Le faci bine oamenilor şi pe urmă ai numai necazuri, mormăi ea în timp ce ieşea din cameră.

– Ploşniţă bătrână! şopti Hélène cu ură. Plânse şi mai tare; mi-au citit carnetele. Mă au la mână.

Sări în picioare. Jean deschise uşa; zâmbea neştiutor. Avea-n mână un pachet pătat de sânge, iar la piept strângea o sticlă de vin alb.

– N-am găsit roşu, spuse el. Dar ţi-am adus nişte vrăbioare frumoase de vacă.

– Abia am timp să le mănânc. Nu ştii ce mi s-a-ntâmplat?

– Ce anume?

– Ei bine, m-au prins.

– Cum adică?

– M-au luat de pe câmp şi m-au dus la căpitan. Se pare că aseară, la Revigny, şeful de gară mi-a deschis valiza, a crezut că-nsemnările mele sunt manifeste pacifiste şi m-a turnat ca spioană.

– E uşor să te aperi.

– Da. Numai c-au anunţat jandarmeria.

Hélène îşi înăbuşi un suspin: au să mă silească să plec. Dar eu n-am să plec, spuse ea cu disperare; am să mă fac doar că plec, am să m-ascund, am să mă-ntorc noaptea...

– Cuţul meu drag! spuse el şi-o luă în braţe.

– Nu vreau să te las! se-ncăpăţână Hélène.

– Cred că trebuie să te-ntorci la Paris, zise Jean. Dar n-ai decât să ceri un alt permis; ai să stai la cinci kilometri de-aici.

– Nu vreau, repetă Hélène. Până-atunci ai să pleci pe front şi n-am să te mai văd.

– Nu e sigur că plecăm aşa curând. Şi să ştii, pentru moment, acolo e linişte; am să vin înapoi...

– Nu pot să-mi închipui aşa ceva. Am să-nnebunesc. Hélène îl privi cu-ngrijorare. Trebuia să-i spună. Clipele erau numărate: în fiecare clipă îmi spun că eşti gata să urli îngrozitor prin sârma ghimpată; nu-ţi dai seama... vocea i se frânse.

– Ştiu, spuse Jean. E mult mai greu să fii în locul tău decât într-al meu.

Hélène îşi ascunse privirea.

– Ce-ai zice dacă ţi s-ar propune să te-ntorci în spatele frontului?

– Cum adică?

– Ar trebui să faci o cerere ca să fii vărsat la aviaţie, spuse Hélène. Doamna Grandjouan cunoaşte bine un general, care i-a promis că te trimite numaidecât la hangare lângă Chartres.

– Tu i-ai cerut aşa ceva? spuse Jean.

Hélènei i se ridică sângele-n obraji.

– Da.

Jean se aşează şi umplu în tăcere două pahare cu vin.

– Află că aviatorii au să fie mai expuşi decât infanteriştii, în războiul ăsta.

– Dar nu se pune problema să zbori, spuse Hélène. Soldaţii nu zboară. Te-ar da la un birou sau într-un locşor liniştit să gresezi motoare. Îi atinse mâna: aş putea să stau prin apropiere; ne-am vedea-n fiecare zi.

Jean se uită-n fundul paharului fără să răspundă. Hélène îşi trase mâna.

– Ce nu-ţi convine? întrebă ea.

– N-aş vrea să fiu un învârtit, răspunse el.

Hélènei îi îngheţă inima.

– Doar n-ai să refuzi? Îl privea cu groază. Jean şovăi.

– Uite ce e, nu-ţi pot răspunde pe loc. Trebuie să mă mai gândesc.

– Să te gândeşti la ce? întrebă Hélène. Ţi se oferă o viaţă ca lumea; o să fim iară-mpreună. Şi tu şovăi din cauza unei etichete?

– Ştii bine că nu e vorba doar de-o etichetă! spuse Jean.

Hélène îşi muşcă buzele.

– O să câştigăm războiul şi fără tine, zise ea.

– Bineînţeles, încuviinţă Jean. Dar pentru mine n-ar fi deloc acelaşi lucru!

– Da, spuse Hélène cu furie. Dar că eu tremur de groază de dimineaţă până seara, puţin îţi pasă.

– Puiule, spuse Jean. Încearcă să-nţelegi.

Hélène dădu din cap.

– Nu, nu-nţeleg, se-mpotrivi ea cu-o voce gâtuită. Când ai să mori, mare ispravă ai să faci.

– Dar dacă n-aş fi decât o piele pusă la adăpost n-aş face nici atunci o ispravă mai mare, vorbi Jean cu blândeţe.

Hélène îşi vârî mîna-n păr.

– Alea două-trei gloanţe pe care-ai să le tragi tu n-o să schimbe absolut nimic!

– Ascultă, Hélène! Mă vezi tu pe mine pitit într-un locşor paşnic în timp ce camarazii mei se duc la moarte?

– Puţin îmi pasă de ceilalţi, spuse Hélène cu disperare. Nu datorez nimic nimănui. Izbucni în plâns: dacă mori tu, mă sinucid; şi nu vreau să mor.

– Nu poţi măcar o dată să te gândeşti la altceva decât la tine? întrebă Jean.

Vocea lui era dură.

– Dar tu? Nu la tine te gândeşti? spuse ea cu violenţă. Îţi pasă cumva de mine?

– Nu-i vorba de noi, zise Jean.

– Ba da, spuse Hélène. Mâinile i se-ncleştară de faţa de masă: totdeauna omul luptă pentru sine.

– Hélène! între noi nu trebuie să fie vorba de luptă.

– Eu aş face orice pentru tine, scrîşni ea cu ură. Aş fura, aş asasina, aş trăda...

– Dar nu eşti în stare s-accepţi riscul morţii mele?

– Nu, spuse Hélène. Nu. N-ai să obţii aşa ceva de la mine. Vezi bine că suntem în luptă unul cu altul.

– Dac-ar exista un pic de prietenie între noi...

– Prietenie... spuse Hélène. Eu te iubesc.

– Nu-nţeleg acest fel de a iubi, spuse Jean.

O judeca; judeca această vijelie arzătoare care-i seca sângele-n vine.

– Nu există alt fel de dragoste, zise Hélène. Tu nu mă iubeşti. O evidenţă orbitoare o sfâşie deodată: n-am contat niciodată pentru tine.

– Te iubesc, o contrazise Jean, dar mai există şi altceva decât dragostea...

Era acolo, încăpăţânat, opac, blindat cu idei dure ca oţelul; fiecare cută a frunţii lui, fiecare fulgerare a ochilor lui strigau că n-are nevoie de nimeni.

– Foarte bine, spuse Hélène. Am să fac în aşa fel încât să te-ntorci fără să-ţi cer părerea.

– Hélène! îţi interzic.

– A! Îmi intezici! şi crezi că-mi pasă? Fiecare pentru sine. Ricană: într-o bună zi ai să te trezeşti mutat la Paris.

– Te rog, spuse Jean. Mai avem doar câteva minute. Să nu ne despărţim aşa.

– Nici o pagubă, zise ea. N-are nici o importanţă, de vreme ce peste o lună ai să fii din nou la Clichy.

– Dacă faci asta... începu Jean.

– Ai s-o rupi cu mine? Dar termină: chiar acum, dacă ţi-e aşa de uşor!

– Dă-ţi seama: ai ucide toate sentimentele mele pentru tine. Eu nu pot iubi fără să stimez.

– Ei bine! n-ai să mă mai iubeşti. N-o să fie prea mare deosebire!

– Hélène! spuse Jean.

Hélène tresări. Paşi grei zguduiau pardoseala bucătăriei! Cineva bătu la uşă.

– Intră, strigă ea.

Intrară cei doi locotenenţi. Jean se ridică şi-şi puse centironul.

– Nu vă fie teamă, rosti lunganul albicios.

Jean zâmbi.

– De ce să-mi fie teamă?

– Locotenentul Masqueray vrea să vă vadă.

– Mă duc, spuse Jean. Îşi luă capela şi o privi nehotărât pe Hélène. Ea nu se mişcă.

– La revedere, spuse el.

– La revedere, îi răspunse ea fără să-i întindă mâna.

– N-o să aibă neplăceri, fiţi liniştită, i se adresă locotenentul scund. E soldat bun.

Hélène se ridică-n picioare.

– Presupun că trebuie să-mi fac valiza.

– Vă rugăm. Vă aşteaptă maşina. Locotenentul înalt zâmbi. Îmi permiteţi să mă prezint: locotenent Mulet.

– Locotenent Bourlat, spuse celălalt.

Locotenentul Mulet azvârli pe masă carnetele negre.

– Uitaţi obiectul delictului.

Hélène îşi luă carnetele. Citiseră, cu ochii lor de bărbaţi. I se-nvârtea capul. Camera se golise deodată; pachetul cu carne stătea lângă sticla de vin pe jumătate

plină. Ai fi zis că e vorba de amintiri dintr-o altă lume.

– Sunt gata, zise ea.

Ieşiră iar ea urcă-n maşină. Locotenentul Mulet se aşeză lângă dânsa.

– Deci mă goniţi... spuse Hélène.

– Fiţi sigură că ne pare rău, spuse Mulet. Zâmbea cu o blândeţe marţială. În mijlocul feţei lui de cretă, două găuri albastre se deschideau spre abisuri de nepătruns.

– Încercaţi să obţineţi un alt permis şi să vă-ntoarceţi fără să atrageţi atenţia, o sfătui Bourlat.

– Iar noi o să-ncercăm să nu vă-ntâlnim, adăugă Mulet.

– Mulţumesc, spuse ea.

– O! noi înţelegem, glăsui Mulet. Suntem însuraţi.

Hélène zâmbi laş. Gândurile lor murdare de bărbaţi. Iar eu zâmbesc. Sunt la bunul lor plac. Ar trebui să nu ţii la nimic. Aş vrea să nu ţin la nimic.

– Acuma nu mă puteţi lăsa? întrebă ea coborând din maşină; îl privi pe Mulet cu un aer rugător.

– Trebuie să verificăm cu ochii noştri că plecaţi de-adevăratelea, spuse Mulet cu un zâmbet fermecător.

Ea-ntoarse capul. S-a zis. Nu mai e nici o speranţă. Noi demersuri: are să fie nevoie de mai bine de-o lună; şi-a doua oară n-o să se mai poată. S-a sfârşit. Fixa orizontul gol de la capătul şinelor. Abia aştepta să vină trenul ca să fie singură, să plângă şi să-i urască. Să-i urască.

– Drum bun, spuse Mulet.

Urcă în tren fără să răspundă şi intră-n primul compartiment. Locotenenţii stăteau pe peron, o pândeau. Îşi puse valiza sus şi se aşeză-n colţul dinspre culoar. Era

un compartiment frumos, cu banchete verzi de piele. Era cald. Trei soldaţi beau din nişte căni de tablă un lichid alb; erau în permisie; râdeau.

– Niţică drojdie de Alsacia? o-ntrebă unul dintre ei. E de-aia bună.

– Mulţumesc, vreau.

Cu un colţ de batistă soldatul şterse buza cănii şi-o umplu cu drojdie.

– Ei, ce ziceţi?

– Grozavă, spuse Hélène. Goli cana. Brusc îi ţiui capul: totul ardea, totul era o flacără; într-o clipă, inima ei se prefăcuse într-o grămăjoară de cenuşă.

– Bea, nu se-ncurcă, exclamă soldatul cu admiraţie.

„O să vadă el. Mi-e totuna. O să vadă el", îşi spuse ea. Îşi scoase impermeabilul, îl făcu ghem, puse capul pe el şi se-ntinse cât era de lungă. Soldaţii râdeau, trenul o legăna, iar pentru azi se sfârşise totul.

IX

M-a adus aici. Părea cu totul inofensiv în uniforma kaki şi cu capela-n cap. S-ar fi spus că blestemul originar fusese suspendat; blestemul de-a exista: exista oare? În hambarele din Pecquigny şi din Caumont, în vagoane şi-n camioane, pe drumuri, în fundul gropii-ngheţate unde stătea de gardă, nu exista decât un soldat anonim, un soldat fără grijă şi fără remuşcări. Era atât de simplu. N-avusese de-ales dacă să vrea: vrea. Era una cu el însuşi. Nu se punea nici o întrebare. Scopul se înălţa în faţa lui cu o paşnică evidenţă: victoria împotriva fascismului. O necesitate elementară îi comanda fiecare act.

Şi deodată, iată că, mânios şi plin de ruşine, se afla din nou în faţa lui însuşi. Ieşea din clădirea mare cu geamuri albastre, iar în spatele lui, locotenentul zâmbea cu dispreţ; traversa pieţişoara şi privirile tuturor soldaţilor pe care-i întâlnea îi ardeau obrajii. A-ndrăznit, a-ndrăznit să facă aşa ceva. Ei nu ştiu încă dar au să afle, va trebui să le spună. Va trebui să-i spună lui Boucher, lui Dubois, lui Rivière. Vor afla. Şi vor şti că totul n-a fost decât minciună: uniforma, gamela, râsetele noastre de beţivi şi

acea căldură unică animală, când ni se dezmorţeau degetele de la picioare, îngheţate, în fânul din grajduri. Cu atâta bucurie îmbrăcase mantaua ca pământul, şi-şi răsese părul bogat, prea des, pe care-l moştenise de la maică-sa! dar nu era decât o impostură; n-a fost niciodată de-al lor; n-am să fiu niciodată ca ceilalţi, un om gol şi singur, fără protecţie, fără privilegii... „Detaşat special - corector la Imprimeria Naţională". Îşi detestase de multe ori mutra, dar cea de-acum era cea mai odioasă: a unui învârtit.

– Vă jur că nu stau mult acolo!

– Tâmpit ai fi să te-ntorci, spuse Rivière.

Pe masă erau şase sticle goale şi fiecare farfurie - un osuar; gustul vinului nu se schimbase, nici mirosul mâncării, nici râsetele lor. Dar totul era altfel. „N-am cerut nimic", spuneam eu, iar ei mă băteau pe umăr cu un aer încurajator: „Vezi-ţi de treabă, în locul tău la fel am face şi noi". Dar ei nu erau în locul meu, şi-o ştiau foarte bine; eu eram în acest loc; acuma, fiecare avea un loc, locul lui; eram singur. Eu urcam în tren, eu fugeam de război, eu ieşeam din gara de Est cu un aer mincinos de soldat în permisie pe care femeile-l priveau zâmbind. La Caumont încă era iarnă; aici era primăvară, iar femeile zâmbeau. Femeile din Paris cu păr foarte blond sau foarte negru, cu buze roşii îi zâmbeau impostorului. Fals muncitor, fals soldat. Au să meargă pe front fără mine; eu am să dorm în odaia mea, am să mănânc la restaurante cu feţe de masă de hârtie, printre bătrâni şi printre femei; şi-am să fiu singur. Mergeam pe lângă ziduri de frică să nu-l întâlnesc pe Laurent, sau pe Gauthier, sau pe Perrier; tovarăşii au să afle şi-au să-şi spună: „Blomart s-a detaşat

la Paris"; şi chiar dacă strig eu: „Nu-i adevărat, nu eu", au să mă privească rece: „Oricum, te afli-aici". Eu sunt, chiar eu. Mi se-ncleştase gâtlejul de furie; aş fi vrut s-o strâng de gât până ce n-aş mai fi simţit nimic între mâini.

– Alo. Aş vrea să vorbesc cu Hélène.

– Eu sunt.

– Aici Jean.

La capătul firului se auzi o exclamaţie înăbuşită.

– Eşti la Paris!

– Te miri?

– Eşti furios pe mine?

– Am să-ţi spun nişte lucruri. Când te pot vedea?

– Prefer să vin eu la tine. Acum?

– Dacă vrei. Să zicem peste-o oră.

– Jean.

– Ce e?

– Ascultă, Jean...

– Ai să-mi spui peste-o oră ce ai de spus.

Am pus receptorul în furcă. O să vină. Începeam să respir mai bine. Am luat-o pe Avenue de Clichy la vale. Iată că mă-ntorceam acasă întocmai ca altădată. Aceleaşi cafenele, aceleaşi magazine. Totuşi, ceva se schimbase din septembrie pân-acum. Altădată, întreaga mea viaţă părea închisă între aceste case înalte; se aflaseră acolo totdeauna; eu eram doar în trecere; eu aveam să dispar de multă vreme când ele aveau să se-nalţe mereu la fel cu ele însele. Mă uitam la ele; erau de pe-acum indiferente. Nu un bloc de piatră impasibil, ci o-ngrămădire de pietre al cărei echilibru provizoriu putea fi distrus într-o clipă. Altădată, fiecare dintre aceste faţade avea un

chip ciudat; acum nu mai erau decât nişte învelişuri de materiale friabile, susţinute de schelete de fier. Schelete de fier strâmbe, ziduri surpate, moloz, pietre calcinate: iată poate ce-are să fie mâine; iar eu, eu aş putea încă să mai fiu aici, acelaşi printre aceste dărâmături. Viitorul meu nu se mai confunda cu viitorul străzilor acestora. Era doar al meu. Nimic nu mă mai ţinea închis. Nu mă aflam nicăieri; nu mai puteam fi atins. Dintr-o dată, totul era posibil. „Mă despart de Hélène".

Mă gândisem s-o bat, s-o strâng de gât, dar eram atât de departe de ea că nici măcar nu mă gândisem să mă despart. Acum aveam s-o văd, să stăm de vorbă: ce-am să-i spun? Mă uitam la strada lungă, dreaptă. Atât de singur, de liber, fără trecut. Minciunile din trecut nu mă obligau. Dacă, în curând, aveam s-o mint, ar fi fost o minciună nouă. Îmi trecuse furia; mă gândeam cu un fel de mirare: trebuie să mă despart, de-adevăratelea.

Aş mai putea să mint, de vreme ce ştiam că fiecare act al meu avea să-mi dezmintă legămintele? Mâine aş avea de-nfruntat moartea, exilul sau revoluţia; le-aş înfrunta singur şi liber, aş lua hotărâri fără să ţin seama de Hélène. De fiecare dată m-ar urî, ar încerca să-mi stea-mpotrivă: am fi duşmani. Nu, aşa ceva nu e posibil, nu poate dura. Şi cu toate astea puteam s-o părăsesc. Mama rămăsese singură-n apartamentul satinat, Hélène avea să rămână singură. O! cât era de uşor să fii soldat; şi cât de complicat să redevii om. Totul părea din nou imposibil. Şi totuşi aveam să vorbesc. *Avea să existe ceva ce încă nu exista nicăieri.* Am urcat încet scara. De obicei mă simţeam criminal *după* crimă; de data asta

eram *dinainte* vinovat. Minciuna sau nenorocirea? Trebuia să-mi aleg eu însumi greşeala. „N-ar fi trebuit s-o-ntâlnesc? N-ar fi trebuit să mă nasc". Dar mă născusem.

Hélène îmi întinse mâna ocolindu-mi privirea.

– Salut.

– Salut, stai jos.

Stătea-n faţa mea cu un aer timid şi amărât şi m-am simţit copleşit de tristeţe.

– Hélène! de ce-ai făcut aşa ceva?

– Nu vreau să te omoare. Mă privi provocator: poţi să mă laşi, poţi să mă baţi, poţi să faci tot ce vrei: prefer toate astea unui obuz care să-ţi ia capul.

– Să nu-ţi închipui c-am să rămân multă vreme aici. De data asta, chiar vreau să mă servesc de relaţiile tatei.

– Un punct câştigat, spuse ea.

M-am bucurat să văd iară, în ochii ei, sclipirea aceea arogantă.

– Pricepi că ai făcut imposibilă orice relaţie-ntre noi?

Îi urcă sângele-n obraji:

– Tu hotărăşti, spuse ea.

– N-am ce hotărî. Ai stricat totul.

– Sigur! Eşti foarte mulţumit să te descotoroseşti de mine şi prinzi din zbor primul pretext.

– Nu e un pretext. M-ai tratat ca pe-un duşman.

Izbucni în lacrimi: „Da, te-am tratat ca pe-un duşman", spuse ea. „Te urăsc, nu m-ai iubit niciodată. Ei bine! nu te teme, am să plec, mi-e totuna!".

Suspina cu sughiţuri. Nasul şi obrajii i se-nroşiseră şi se umflaseră. Simţeam în gură gust de apă murdară şi-mi venea să-i spun: bine, să nu ne mai gândim la asta. Însă

curând între noi ar fi-nceput din nou lupta, la fel de dură. Mă privi printre lacrimi:

– Nu minţi? Chiar vrei să plec?

– Ţin la tine mai mult decât am ţinut vreodată la cineva. Dar între noi există o neînţelegere prea gravă. Niciodată n-ai încercat să-mparţi viaţa cu mine; m-ai iubit numai pentru tine.

– Voiam să fiu viaţa ta, rosti ea cu disperare.

– Imposibil. Nu te pot iubi aşa cum vrei tu.

Se schimbă la faţă: „Nu mă iubeşti!", spuse ea. Mă privi în tăcere cu ochii dilataţi; îşi umezi buzele: „Şi-atunci de ce mi-ai spus că mă iubeşti?".

– Simţeam o mare tandreţe pentru tine. Voiam să te iubesc. Am şovăit: ar fi trebuit să pricep că suntem prea deosebiţi unul faţă de altul; nu e vina ta, dar n-avem ce căuta-mpreună.

– Nu mă iubeşti, rosti ea rar. Şi eu care te iubesc atâta.

Se uita în gol. Părea că descifrează cu sârguinţă un text dificil. Mi s-a strâns inima. Chiar n-o iubeam? Mi se părea atât de-apropiată; aş fi vrut aşa de mult s-o consolez.

– E ciudat, reluă ea, deşi, evident, la urma urmei de ce m-ai iubi?

– Hélène!

Era singură, departe, departe de mine. Iar eu o simţeam lipită de mine, intimă şi caldă.

– Ce e?

Am lăsat capu-n jos. N-aveam ce să-i spun. Amărăciunea sterilă care-mi copleşea inima avea gust de mlaştină.

– Iartă-mă.

– A, nu-ţi port pică, spuse ea. Mai bine-aşa. Aşa n-am să mă mai mint. Se ridică; vreau să plec.

– N-ai să pleci în felul ăsta.

– De ce nu? Ochii ei dădură ocol camerei şi poposiră pe chipul meu, cu un fel de mirare:

– Nu-ţi dai seama ce-am trăit eu luna asta, nu-ţi dai seama. A fost... a fost abject.

– Are să fie cum ai să vrei tu. Dacă nu-mi interziceam, aveam să izbucnesc în lacrimi: şi nu eu trebuia să plâng.

– Prefer să nu te mai văd niciodată, spuse ea. Încercă să zâmbească: „La revedere".

Acest lucru părea imposibil. O priveam fără să pricep, ca şi când mi s-ar fi arătat, într-un borcan, propria mână, cu cicatricele şi cu forma ei particulară.

– La revedere, a repetat ea. Se duse la uşă. Un elan sfâşietor mă-mpinse către ea: o iubeam. Dar uşa se-nchise; ea cobora scara. O iubeam pentru sinceritatea, pentru curajul ei, pentru că pleca: n-o puteam chema înapoi. Hélène! Mi-am încleştat degetele pe braţele fotoliului, înăbuşind acest ţipăt fără viitor. Gata. Aceste lacrimi, această suferinţă, înainte nu existau. Iar acum, iată-le. Din cauza mea.

O făcusem. De ce făcusem asta, tocmai asta? Plângeai şi n-avea rost, de vreme ce a doua zi aveam să te iubesc. *Poate că mori zadarnic. Zadarnice afişele galbene şi uşile care se deschid şi se-nchid, şi şuieratul gloanţelor în zorii zilei. Zadarnic. M-a adus aici zadarnic. Vom fi învinşi. Sau ei vor fi învingători fără noi. Toate crimele astea, zadarnic. La asta nu se gândise. Spunea: trebuie*

să făcem ceva. Şi ce-a făcut? Doar moartea ta e sigură şi noaptea asta.

„N-am s-o mai văd. S-a sfârşit", se gândea el în trenul care-l ducea departe de Paris. Încet, ca o rană, trecutul se-nchidea. Acum, hotărârea era-n urma lui, asemenea lucrurilor pe care nu le-alesese şi care existau. Să hotărăşti: nu era mai criminal decât să trăieşti. Despărţirea de Hélène nu cântărea nici mai mult nici mai puţin în inima lui decât masa de la „Port-Salut". *Să fi hotărât să-l ucizi; să-l fi ucis; să fi murit.* De altfel nu se uita-n urma lui. Privea acolo viitorul, la capătul şinelor. Un singur ţel, un singur drum. Devenea iară soldat. Frumoasă vacanţă! Iată-l singur, ca în livezile din copilărie când merele-i crănţăneau în dinţi fără păreri de rău şi când totul era-ngăduit; fără nici o primejdie se putea-ntinde, tăvăli, putea apuca, sfărâma; gesturile lui nu mai ameninţau pe nimeni; nu mai era nimeni în faţa lui; oamenii erau doar instrumente sau obstacole sau decor, şi toate glasurile neliniştii şi-ale remuşcării. Nu se mai auzeau decât bubuitul tunurilor, avioanele, şuieratul gloanţelor. Liniştit, aşa cum ronţăi un măr, arunca grenade, îşi descărca arma. Tunurile trăgeau în tancuri şi-n camioanele blindate; treaba lui era să tragă-n oameni. Dar betonul, oţelul, carnea, toate erau materie. Erau doar un mecanism în maşinăria de foc şi de fier care bara drumul altei maşinării. „Eu sunt ăsta", se gândi el cu stupoare într-o zi, culcat la marginea unei păduri, cu o puşcă-mitralieră în mână; şi-i veni să râdă; acolo, în mijlocul câmpului arat, căzeau oameni sub gloanţe, iar lui îi era inima uşoară. „Eu îi omor". Chiar şi asta era îngăduit. Fiindcă

ştia ce vrea. Era doar un soldat şi râdea fiindcă nu mai putea face nimic rău. Când simţi o durere în stânga pieptului ştiu că nu mai putea face chiar nimic. Era complet pierdut, complet salvat, şi simţi liniştea copleşindu-l ca febra.

Pierdut în mirosul de cloroform, în albul cearşafurilor şi-n tăcerea sălii mari, luminoase: o simplă suferinţă anonimă. Timpul încremenise. O singură clipă, mereu aceeaşi: acea durere pură. Plutea singur cu trupul său, nu mai apăsa pământul; o durere fără greutate. Ar fi fost de-ajuns să sufle peste ea ca s-o stingă şi pentru nimeni n-ar fi însemnat nici o deosebire; nu luminá, nu încălzea.

Încetul cu-ncetul lua din nou formă-n jurul lui şi el se afla din nou în lume; rana se cicatriza. „Ce se-ntâmplă oare?". Mergea cu picioarele goale pe linoleum, privea pe fereastră câmpia roşie, lanurile de levănţică albastră. Armata franceză se retrăgea spre Sena; se spunea că nemţii au ajuns la Rouen. Dar el voia să mai doarmă niţel.

Ce deşteptare! Se strecurase-n birouaş, deschisese butonul aparatului de radio. Şi o voce vorbise franţuzeşte, cu un accent dur. „Am intrat în Orléans. Un căpitan cu câţiva oameni a intrat în Verdun şi Verdun a căzut. Armatele franceze rupte în cinci coloane fug în dezordine; milioane de refugiaţi blochează drumurile; întreaga Franţă e în descompunere". Această voce arogantă şi triumfătoare care clama victoria lor. Înfrângerea noastră. Lăsase capu-n jos, rămăsese îndelung nemişcat, cu gura plină de-o amărăciune insuportabilă, care era chiar gustul vieţii. Fiindcă n-am îndrăznit să vrem. Auzea vocea lui Paul.

Revedea ochii lui Blumenfeld. Ce blânde erau serile de primăvară, cum foşneau drapelele, tricolore şi roşii, în soarele de 14 iulie! „Nici o grevă politică". Acea prudenţă, acea prudenţă nesăbuită. „N-am să-mi împing ţara-n război". Şi e război, un război pierdut. N-am îndrăznit să ucidem, n-am vrut să murim şi muşiţa asta verde ne mănâncă de vii. Femeile şi nou-născuţii mor în şanţuri; pe-acest pământ care nu mai este al nostru, o imensă plasă de fier s-a lăsat şi strânge cu milioanele oamenii Franţei. Din cauza mea. Oricine este răspunzător de orice. Într-o noapte, sub pian, zgâria covorul şi ceva amar îi stătea-n gât; era doar copil, plânsese şi dormise. Într-o noapte, pe străzi, mersese ca un nebun cu ochii aţintiţi asupra unui chip însângerat; era însă tânăr, avea în faţă o viaţă pentru a-ncerca să-şi uite crima. Acum viaţa era-n urmă, viaţa lui pierdută. Era prea târziu, totul se sfârşise. Fiindcă-am vrut să mă păstrez pur când ea se afla în mine, amestecată cu carnea mea, cu suflarea mea, putreziciunea originară. Suntem învinşi, oamenii sunt învinşi. În locul lor va prolifera pe pământ o rasă animală nouă: palpitarea oarbă a vieţii nu se va mai deosebi de putreziciunea morţii: viaţa se umflă şi se dezumflă în ritm egal, muşchi, sânge, spermă şi fojgăit de viermi sătui. Fără martor. Nu vor mai exista oameni.

Şoseaua ducea, lucioasă şi pustie, spre marginile Parisului; părea enorm de lată; doar câteva biciclete spintecau tăcerea. Rarii trecători aveau un aer solitar; în exil, în nenorocire şi-n frică, îşi verificaseră singurătatea şi rămăseseră temător retraşi în carapacea lor, pierduţi în mijlocul cataclismului ca-ntr-un pustiu. Şi el era singur;

hoinărea de dimineaţă prin Paris cu prima de demobilizare-n buzunar; imprimeria era-nchisă, maică-sa departe de Paris. Nu ştia nimic despre Hélène. Singur. Era însă aici. Un om. Mergea prin soarele posomorât. Magazinele dormeau un somn de plumb: printre grilele cojite ale măcelăriilor se vedeau mesele de marmură goale; în faţa uşii închise a unei băcănii o coadă lungă neagră stătea pe loc. „Va veni şi rândul Franţei". Viena. Praga. Paris. Pe vitrina unui pălărier era lipită o hârtie mare galbenă: „Firmă evreiască". El mergea. „Sunt aici. Dar ce pot să fac?". Singur ca toţi ceilalţi. În vremea asta, ei avansau în şiruri lungi pe bulevardele pustii, înconjuraţi ca de un nor de mirosul puternic al cizmelor proprii; camioane-i transportau în masă compactă până sus în Montmartre; înconjurau cu pas cadenţat Place du Tertre şi când, la un ţignal, rupeau rândurile aglutinaţi în duzine, se duceau să fotografieze Sacré-Cœur. Zgomotul paşilor, pocnetul tocurilor, cântecele, uniformele lor ţeseau între ei o imensă reţea coclită, atât de deasă, de-ncâlcită încât era cu neputinţă să discerni din ea vreo figură individuală. Cumpără un ziar şi-l mototoli cu furie. Stăpânii noştri. Iar noi plecăm capul, fără să crâcnim, fără să clintim. În Polonia, femeile trăgeau pe fereastră, otrăveau fântânile.

– Numai o colaborare loială poate evita noi dezastre, spuse Gauthier. De ce refuzi? Pân-acuma n-am avut niciodată şansa de-a da *„Vieţii Sindicale"* o aşemenea amploare. Şi nu eşti obligat să scrii altceva decât gândeşti.

– Vreau să scriu *tot* ce gândesc sau nimic.

– Ai să poţi scrie tot, spuse Gauthier. La urma urmei, n-am dorit o organizare mai echitabilă a Europei?

Îmi dăduse-ntâlnire pe terasa unei cafenele; o mare cafenea burgheză unde părea la largul lui. Ăsta era probabil genul de local pe care-l frecventa acum. În jurul nostru era o viermuială de uniforme verzi peste care pielea galbenă a tocurilor de binoclu dădea o notă turistică. O femeie trecea printre mese, cu un coş atârnat de gât, plin de fotografii, de reviste ilustrate şi de suveniruri din Paris. Ca pe vremea americanilor. În coş ploua cu bancnote noi, frumoase, cu desen necunoscut, azvârlite nepăsător de nemţi. Aproape toţi comandaseră şampanie. Lângă frapieră aşezaseră pachetele îngrijit ambalate: ciocolată, parfumuri, lenjerie de mătase. Devalizau blând ultimele magazine de lux ale Parisului.

M-am uitat la Gauthier cu mânie:

– Sunt mulţi tovarăşi care gândesc ca tine?

– Câţiva. Ochii lui mă ocoleau: nici unul dintre noi nu voia războiul ăsta.

– Dar nici pacea asta n-o voiam, am spus eu.

– E pace, spuse el.

Viena: pace. Praga: pace. Paris: vom mai spune: pace?

Mă uitam la o nemţoaică tânără de la o masă vecină: îi dădea chelnerului un pachet de ceai, cu o mie de recomandări; puse pe masă un borcan de dulceaţă, unt, zahăr. Noi beam orzoaică îndulcită cu zaharină. Printre noi, nemţii erau ca un popor colonizator în mijlocul unei mulţimi indigene; două lumi care-alunecau una peste alta fără să se-amestece. Ei trăiau la nivelul automobilului, al avionului; noi nu mai aveam decât picioarele şi, la rigoare, bicicleta. Distanţele nu erau aceleaşi pentru ei şi pentru noi; nici preţul unui pahar de vin.

– Chiar vrei să le vinzi ziarul? am întrebat eu.

Gauthier avu un zâmbet sec:

– De ce n-am lucra sub controlul lor? Controlul lui Daladier nu te supără. Ridică din umeri. Te credeam mai lucid.

– Sunt lucid. Şi tu, la fel. Ştii ce faci. M-am ridicat de la masă: dacă după aşa ceva te mai poţi privi în oglindă, cu-atât mai bine pentru tine.

Tremuram de furie. Furie-mpotriva lui Gauthier; împotriva mea. Avusese Paul dreptate? Fuseserăm trădători? Încercam cu nelinişte să-ndepărtez trecutul: nu, nu eram laşi; nu, n-am trădat. *Dovedeşte-o. Dovedeşte-o. Tu trebuie s-o dovedeşti.* Dar eu nu eram pe punctul de-a trăda? Care e diferenţa dintre mine şi Gauthier? El se târăşte în faţa lor; e mai cinstit decât mine? Dar şi eu sunt complice. Umblam prin Paris şi fiecare pas al meu pecetluia această complicitate; mănânc pâinea pe care mi-o dau ei, pâinea pe care le-o refuză Lenei Blumenfeld, lui Marcel, Poloniei înfometate; cuşca mea e mai mare şi mi-o măsor docil cu pasul. Nu, spuse el, nu. Îşi privi mâinile; îi tremurau. Inutil; furia e inutilă; întrebările sunt inutile; trecutul e trecut: eu hotărăsc dacă e un trecut de sclav ori e un trecut de om. *Dovedeşte-o.* Am s-o dovedesc.

„Ce putem face?". Ştia că totul vine de la oameni şi că fiecare e om. Îşi căută camarazii, unul după altul. Dacă ne unim nu suntem singuri, spunea el. Dacă luptăm nu suntem învinşi. Atâta vreme cât suntem aici, vor exista oameni. El vorbea, iar tovarăşii lui aveau să găsească alţi tovarăşi şi să vorbească. Şi pentru că vorbeau, se şi simţeau uniţi, luptau, oamenii nu erau învinşi.

– Nu-i de ajuns să vorbeşti, spuse el.

Cei doi domni îl priviră cu îngrijorare. Amândoi erau cărunţi; Leclerc avea ochi blânzi, albaştri, într-un chip afabil; Parmentier avea trăsături regulate şi seci; avea un aer protestant.

– Ştiu, spuse Parmentier. Ne pândeşte o primejdie; din lipsă de scopuri precise, întrunirile noastre au să degenereze-n mod fatal în cercuri de studiu sau în conversaţii de salon.

– De-asta am accepta cu plăcere să colaborăm cu voi ca să creăm un ziar, spuse Leclerc şi ca să facem manifeste şi să le difuzăm.

– Nici asta nu-i de-ajuns, rosti el.

Leclerc îşi mângâia bărbia cu un aer perplex. Nu se-auzea nici un zgomot. Perdele, covoare groase, portiere de piele înăbuşeau ecourile lumii. Pe biroul masiv se aflau trei ceşti de cafea şi nişte pahare cu băutură. Pereţii erau acoperiţi cu cărţi.

– Ce-i de făcut? întrebă Leclerc. Adăugă repede, ca pentru a evita un răspuns: am putea constitui un serviciu de informaţii.

– Toate astea sunt doar simulacre de acţiuni, spuse Blomart.

Tăcură. În această încăpere civilizată şi vătuită, acum plana o ameninţare. Oamenii ăştia nu erau laşi; ştiau să-ndrăznească, să vrea exact atâta cât să fie împăcaţi cu ei înşişi. Această împăcare era deodată-n joc: ar fi preferat orice alt risc.

Parmentier îşi adună tot curajul:

– La ce te gândeşti?

– La acţiuni adevărate, răspunse Blomart.

– Acţiuni, spuse Leclerc. Nu se uita la Blomart. Privea în el însuşi. Nu voise niciodată să se-ntrebe ce mâini ridicaseră această barieră de siguranţă din drumul lui. Mâinile proprii. O putea distruge. De el însuşi îi era frică.

– Dac-am avea bani, uşor ne-am procura arme, spuse Blomart. Am tovarăşi care pot fabrica explozivi. Suntem gata să ne-asumăm orice risc.

– Ei, bani se găsesc, afirmă Leclerc.

– Nu pentru că aş respinge, din principiu, violenţa, spuse Parmentier. Dar, vă spun drept, nu prea văd folosul de-a asasina câţiva nenorociţi de soldaţi fără vină.

– Dacă vrem să constituim o forţă în stare să adune masele, în stare să ţină piept până la sfârşitul războiului şi care să construiască viitorul, trebuie să acţionăm, zise Blomart. Existăm doar dacă acţionăm.

– Am putea face sabotaje, propuse Leclerc.

– Trebuie întreprinse acte evidente, spuse Blomart. Trenuri de muniţie care să explodeze, hoteluri rechiziţionate care să sară-n aer. Francezii trebuie să se simtă încă-n război. Vreţi să creaţi sau nu o rezistenţă? Nici cu Ve-ul „Victoriei", nici cu cruci de Lorena n-o să ţineţi poporul într-o stare de efervescenţă.

– V-aţi gândit ce represalii cumplite ar urma? întrebă Parmentier.

– Bineînţeles, glăsui Blomart.

– Bineînţeles?

Parmentier îl privea scandalizat pe Blomart. „Ştiu", se gândi Blomart. Cine ştia mai bine decât el? El se afla acolo cu un pahar de coniac în mână şi dispunea, prin cuvinte, de-un sânge care nu-i alimenta propria inimă.

Dar nu despre el era vorba.

– Contez pe represaliile astea, spuse el. Pentru ca politica de colaborare să nu fie posibilă, pentru ca Franţa să n-adoarmă-n pace, trebuie să curgă sânge francez.

– Deci ai lăsa nişte nevinovaţi să fie împuşcaţi fără nici o remuşcare? întrebă Parmentier.

– În acest război am învăţat că sângele pe care-l cruţi este de neispăşit, la fel ca şi sângele pe care-l faci să curgă, spuse Blomart. *Fără greve politice. N-am să-mi împing ţara-n război. Şi iată-ne. Destul. Destul. Destul cu-această prudenţă neroadă.* Gândiţi-vă la vieţile pe care, poate, rezistenţa noastră le va salva.

Tăcură îndelung.

– Dar dacă efortul nostru dă greş, spuse Parmentier, ne vom pune în cârcă nişte crime inutile.

– Fără-ndoială, fu Blomart de acord. Oricum eram criminali, dar ăştia doi nu ştiau, crima-i speria: dar trebuie să presupunem că reuşim. Oricum, partizanii dumnea-voastră riscă puşcăria, moartea. Nici ziarul, nici manifes-tele nu sunt o acţiune sigură.

– Dar nu-i acelaşi lucru, se-mpotrivi Parmentier. Mem-brii noştri au acceptat riscul.

– Îl acceptă pentru un anume rezultat. Dacă-i expunem fără folos, suntem vinovaţi. Nu, spuse Blomart. Trebuie să ne preocupe doar scopul şi să facem totul pentru a-l atinge.

– Ţi se pare că toate mijloacele sunt bune? întrebă Leclerc cu neîncredere.

– Dimpotrivă. Toate sunt proaste, răspunse Blomart.

Pe vremuri, la fel visa şi el: să-şi motiveze actele prin frumoase raţiuni zgomotoase. Trebuie să acţioneze fără

asemenea raţiuni. Să socoteşti vieţile omeneşti, să compari greutatea unei lacrimi cu greutatea unei picături de sânge reprezenta o acţiune imposibilă, dar el nu mai socotea, şi orice monedă era bună: chiar şi sângele celorlalţi. Nu s-ar plăti niciodată prea scump.

– Uite. Avem bani, le spuse el tovarăşilor săi.

– Eşti un as! exclamă Laurent.

– În sfârşit, o să putem lupta pe bune! se bucură Berthier.

Toţi râdeau. Dar pe câteva chipuri se citea neliniştea.

– Măcar de-am şti pentru cine luptăm, se-ndoi Lenfant. Dacă luptăm pentru a-i aduce înapoi pe Reynaud şi pe Daladier...

– Nu, spuse Blomart. Ştii prea bine. Luptăm ca să devenim puternici şi pentru ca mâine să comandăm noi.

– O să fim destul de tari? se-ntrebă Lenfant.

„Aşa e", spuse Bertier. „Cum putem şti că nu luptăm pentru capitalismul burghez, pentru imperialismul anglo-saxon, pentru succesul forţelor reacţionare?".

A şovăit. Aşa era. Niciodată nu ştiai dinainte ce erai pe cale să faci. A şovăit: dar a răspuns cu voce sigură: „Orice e mai bun decât fascismul". Şi-n sinea lui îşi spunea: cel puţin, poţi şti ce vrei; poţi acţiona pentru ceea ce vrei. Restul nu ne priveşte.

Voia. Ştia ce voia. *Neştiind ce făcea.* Călcând în picioare vechile capcane ale prudenţei, zvârlit orbeşte spre viitor şi refuzând îndoiala: *poate totul a fost inutil; te-am ucis, poate, zadarnic.*

X

Hélène închise cartea: nu mai putea citi. Privi cerul negru de deasupra Panthéonului. Era furtună, dar nici un nor n-ascundea soarele; o cenuşă neagră, fină, plutea-n aerul înăbuşitor. Se spunea că-n jurul Parisului ardeau nişte rezervoare de benzină. Orizontul pocnea şi vapori albi se desfăşurau pe fondul întunecat al cerului. Se apropiau; o ameninţare de plumb strivea oraşul; în curând, ultimele bariere aveau să cedeze; se vor revărsa pe străzi. În jurul Hélènei, terasa Mahieu era pustie. Pustie şi strada Soufflot. Nici un taxi. Nişte maşini treceau pe bulevardul Saint-Michel, cu sens unic spre ieşirea către Orléans. Bulevardul ajunsese un fel de şosea care tăia oraşul dintr-un capăt într-altul; o spărtură prin care viaţa se scurgea în valuri mari. În vremea asta, un bărbat în salopetă albastră, căţărat pe-o scară, curăţa cu grijă globul unui felinar.

„Mâine au să fie-aici". Hélène se uită în depărtare cu un pic de nelinişte. Nu voia să fie prinsă-n capcană în acest oraş fără ieşire. Tăcerea avea să-nvăluie străzile încremenite între faţade oarbe; fiecare locuitor avea să

fie mai singur decât un sinistrat pierdut într-o cîmpie inundată. Era greu de crezut că zidurile caselor aveau să rămână solid înfipte-n pământ, iar castanii aveau să-şi răspândească umbra neschimbată peste Grădinile Luxembourg.

Prin şuvoiul năvalnic de automobile, cărucioarele refugiaţilor treceau încet, transportând sate întregi. Care imense, trase de patru-cinci cai, încărcate cu fân, acoperite cu câte-o foaie de cort, verde; la cele două extremităţi se-ngrămădeau saltele, biciclete, iar în mijloc, încremenită într-o nemişcare de ceară stătea adunată familia, la adăpostul unei umbrele mari. Ai fi zis că e un tablou vivant alcătuit pentru-vreun cortegiu solemn. Hélènei îi dădură lacrimile. „Şi eu am să plec în exil".

Se uită împrejur. Tot trecutul ei se afla acolo, printre acele mici insule de piatră. Pe acest trotuar juca şotron cu Yvonne sub privirea binevoitoare a lui Dumnezeu. Lângă acest felinar o sărutase Paul. Pe strada asta îi spusese Jean: „Te iubesc". Îşi şterse ochii. Dumnezeu nu exista, ea nu-l iubea pe Paul. Jean n-o iubea. Toate promisiunile erau false. Viitorul se scurgea picătură cu picătură în afara oraşului, iar trecutul se gölea; o carapace fără viaţă, care nu merita nici un regret; se prefăcea-n pulbere; nu mai exista trecut; nu exista exil. Întregul pământ nu era decât un exil fără-ntoarcere.

Femeia de la closet ieşi din cafenea cărând o valiză grea. În acel moment, maşina domnului Tellier se opri lângă trotuar şi capul Denisei se ivi la portieră: „Nu ştii, strigă ea. Acuma am auzit c-au debarcat englezii şi ruşii la Hamburg!". Puse mâna pe valiza Hélènei. Şi-n maşină,

şi sus pe maşină era un morman de valize; în faţa farurilor legaseră o bicicletă. Hélène se-aşează în spate, lângă Denise, şi maşina porni. Patronul băcăniei tocmai trăgea grilajul-armonică îndărătul căruia se-adăposteau cutii de fructe în sirop. Toate magazinele erau închise.

– Părinţii tăi nu pleacă? întrebă Denise.

– Le e teamă să nu le jefuiască magazinul, răspunse Hélène. Cu glas tare adăugă: tatăl tău e atât de amabil că mă ia şi pe mine.

– E firesc, spuse domnul Tellier. Casa e mare. Avem cu toţii loc.

Maşina trecu de ieşirea spre Orléans şi-o apucă pe-un drumeag. Peste vilele zăvorîte, cerul era albastru şi s-ar fi putut crede că era vorba de mers într-un *week-end.* „S-a sfârşit, se gândi Hélène, pentru totdeauna". Rămăsese pentru totdeauna, acolo, la umbra castanilor, în mirosul de miere şi de cacao; pentru totdeauna, în oraşul scufundat, scufundată şi ea cu fantoma iubirii pierdute. Cea care se apleca peste portieră nu mai era decât o refugiată printre milioane ca şi ea.

Pe drum se zăreau căruţe asemenea celor care mergeau adineauri pe bulevard; se stricaseră însă: ţăranii mergeau pe jos, alături de cai, iar provizia de fân era pe jumătate mâncată; oamenii ăştia veneau probabil de departe şi umblau de mult pe jos. Din când în când, drumul era barat şi maşina se oprea în spatele unei cozi lungi de maşini care se târau încet în pulbere ca o omidă dezarticulată.

– Mâine n-o să se mai poată circula, observă domnul Tellier; întoarse capul: vă e foame?

– Ne putem opri în satul următor, spuse Denise.

– Să ne oprim.

În faţa caselor cu trandafiri şi cu stânjenei pîndeau ţăranii.

– Ei? Au ocupat Parisul? Ne-au bătut?

– Parisul nu e Franţa, rosti domnul Tellier.

Intrară într-o cafenea. Denise despachetă sandviciuri, brioşe, fructe şi comandă cafele. O femeie asculta comunicatul de la radio; Hélènei îi dădură lacrimile; lacrimi pe care nu le recunoştea. Lacrimile ei; în lunile astea le aflase gustul de disperare şi de furie; astea de-acuma erau călduţe, niţel sărate, şi-i curgeau fără suferinţă pe obraji.

O maşină acoperită cu frunze ca pentru o petrecere rustică oprise-n faţa uşii; venea de la Évreux: Évreux era-n flăcări, Louviers ardea, Rouen ardea. Toată după-amiaza ne-am întâlnit pe drum cu maşini care veneau din Normandia, burduşite cu saltele, camuflate cu crengi care le dădeau un aer de sărbătoare. „Se-ntâmplă ceva", se gândi Hélène. „Nu mie mi se-ntâmplă. Eu n-am existenţă. I se-ntâmplă ceva lumii". Nu mai era vorba de-o repliere, de-o retragere. În ochii plini de nelinişte şi de-nvinuire care pândeau şirul maşinilor, pe chipurile prăfuite ale fugarilor, printre pături, printre oale, printre scune-ngrămădite-n camioane era înfrângerea.

Se lăsă-ntunericul. Căruţele opriseră lângă taluz, caii fuseseră deshămaţi; oamenii aprindeau focul ca să-şi fiarbă o zeamă şi-şi pregăteau un sălaş pentru noapte. Hélène se gândi la pionierii din filmele despre Far-West. Se simţea la fel de dezrădăcinată cum s-ar fi simţit într-o ţară îndepărtată. Ca şi cum timpul ar fi devenit un vast spaţiu neexplorat.

– Să ne oprim o clipă la Laval, ca să-i telefonăm mamei că sosim, propuse domnul Tellier.

O mulţime enormă poposise în timpul zilei în orăşelul liniştit. Trotuarele erau înţesate de automobile, rondurile şi straturile de flori - negre de refugiaţi; cei mai bogaţi stăteau tolăniţi pe scaune la mesele de cafenele, care umpluseră pieţe-ntregi; alţii zăceau pe jos.

– Stai în maşină. Eu mă duc la poştă cu Hélène, spuse Denise.

O luă de braţ pe Hélène şi-ndată ce se văzură singure, Denise se schimbă la faţă.

– O să fim rupţi de lume, zise ea. N-am să mai primesc veşti de la Marcel. Cum am să trăiesc fără să ştiu nimic despre el?

Hélène nu-i răspunse. Nu puteai răspunde nimic. Fără să ştii. Nu era nimic de ştiut. Doar trupul ăsta obosit, inima asta care bate, care nu mai bate pentru nimeni, o inimă anonimă. Istoria se desfăşoară, dar eu nu mai am istorie. Nici viaţă. Nici dragoste.

– Blomart a avut noroc că a fost rănit, spuse Denise. Au să-l evacueze în Sud.

– Sigur că da, zise Hélène. De rană aflase de la doamna Blomart.

Se-apropiară de ghişeu; o mulţime hăituită se-nghesuia într-un miros de praf şi de sudoare. O femeie în negru, mărunţică, mizerabil îmbrăcată, ridică spre telefonistă un chip care implora: „Doamnă, vă rog, vreţi să telefonaţi pentru mine?". Telefonista ridica din umeri. „Vă rog, doamnă", repetă femeia.

Hélène îi puse mâna pe umăr: „Unde vreţi să telefonaţi?".

– În sat, ca să ştie bărbatu-meu.

– În ce sat?

– La Rougier, spuse femeia.

– Aşteptaţi, că vă caut eu numărul, spuse Hélène. Răsfoi cartea de telefon. Rougier: Maine-et-Loire. Cui vreţi să-i telefonaţi?

– Nu ştiu, spuse femeia.

Erau zece abonaţi în Rougier. „Lui Boussade?".

– A, nu! nu mai e-n sat.

– Lui Fillonne?

– Nici poveste! La ora asta e la câmp!

– Lui Mercier?

– A! nu! se feri femeia cu un aer înspăimântat.

Era pierdută fără speranţă în lumea asta prea mare. Toţi suntem pierduţi. Eu am să mă mai regăsesc vreodată? se gândi Hélène. La ce bun? La ce bun unghiile care se agaţă şi inima asta care ar vrea să nu mai vrea şi care vrea încă şi care vrea să vrea fără voia ei? Să nu mai vrei nimic. Să nu mai ştii nimic. Să exişti pur şi simplu, ocupat, să asculţi gâl-gâlul liniştit al vieţii care fuge fără să se ducă nicăieri. Coborîră la maşină; domnul Tellier, cu spatele rezemat de capotă, îşi răsucea o ţigară.

– Ruşii n-au mobilizat, iar italienii ne-au declarat război.

*

Camioane pline de femei, de copii, de rufărie de pat, de veselă traversau satul în fiecare zi. Veneau de la Alençon, de la Laigle. Într-o seară, un şofer strigă: „Au ajuns la Mans". Ai casei se priviră-ntre ei. Părinţii Denisei, bunică-sa, o mătuşă şi două cumnate. Maşina

domnului Tellier era prea mică pentru a transporta întreaga familie. Şi nu-i trecea nimănui prin minte să semene cu-acei refugiaţi care veneau seara să se roage de-un acoperiş peste noapte.

– Trebuie să dăm exemplu populaţiei, spuse doamna Tellier. Vom rămâne aici.

A doua zi, din zori, sătenii fugeau în camionete, în cărioare, cu biciclete. Cei care nu puteau să plece îşi închideau prăvăliile, casele şi se-ascundeau departe-n câmp. Tunul bubuia în depărtare şi din când în când se-auzea un bufnet surd de explozie: săreau în aer rezervoarele de benzină din Angers.

– Să-ntindem cortul în fundul livezii, propuse doamna Tellier.

– La ce bun? întrebă Denise. Era-n grădină cu Hélène; se uita cum treceau pe drum camioanele dinspre Laval. Treizeci de kilometri. Câteva ore numai. Armistiţiul era ca şi semnat. O s-avem linişte. N-o să ne mai batem.

– Totuşi este mai prudent să nu ne-arătăm spuse olandezul care locuia cu nevastă-sa şi cu soacră-sa în chioşcul din grădină.

Doamna Tellier se depărtă cu nişte pături în braţe; olandezul mergea-n spatele ei, ducând un coş plin cu provizii. Denise se sprijini cu coatele de barieră.

– Sunt sigură că Marcel e prizonier, rosti ea cu o voce surdă. I-au luat pe la spate.

– Poate c-au fugit la timp, spuse Hélène.

Denise îşi muşcă buzele. „Ani de zile n-am să-l mai văd".

Apăru un camion. Un camion militar, plin de soldaţi

francezi care cântau. Mai trecu un camion. Oamenii făceau semn cu mâna râzând.

– Cântă! constată Denise.

– Războiul s-a terminat şi ei au scăpat, zise Hélène.

O maşină opri; din ea coborîră patru ofiţeri. Semănau cu cei de la Pecquigny, eleganţi, degajaţi, cu două găuri lichide în chip de ochi. „Ăsta-i drumul spre Cholet?", întrebă un tânăr locotenent.

– Da, spuse Denise.

– Ar trebui să aflăm dacă nemţii au ajuns sau nu la Angers, spuse colonelul cu un aer dezorientat. O privi pe Denise foarte hotărât: Unde e poşta?

– Vă conduc, răspunse Denise. Împinse bariera. Doi soldaţi trecură, fără cască, fără puşcă, sprijiniţi în bastoane: prizonieri scăpaţi din mâinile nemţilor. Nimeni altcineva pe drum. Garda de elită care se plimba ţanţoş pe strada mare, mai zilele trecute, cu puşca pe umăr, se topise dintr-odată.

În clădirea poştei, telefonul suna. Uşa era încuiată.

– Unde e personalul? întrebă colonelul pe-un ton mânios.

– Pe undeva pe câmp, răspunse Denise.

– E nemaipomenit! se indignă colonelul. Făcu semn unui locotenent: Sparge uşa.

Locotenentul izbi în uşă cu umărul.

– Nu merge, spuse el, ne-ar trebui o secure.

– Mă duc să caut, propuse Denise.

Tunuri şi tancuri treceau acum prin sat.

– Au s-ajungă-aici curând? întrebă Hélène.

– Într-o oră. Dar să nu vă fie teamă. N-o să se-ntâmple nimic, le-asigură locotenentul; zâmbi cu importanţă: „Ne

ducem până la Loara ca să-ncercăm o acţiune de-ntârziere".

– Uitaţi securea, spuse Denise. Locotenentul sparse broasca. Colonelul intră şi se-ntoarse numaidecât.

– Hai! Porniră spre maşină.

– Duceţi-vă la casele voastre, le-ndemnă locotenentul.

– Ne ducem, spuse Denise. Se uită la maşina care pornea spre Loara. Tancurile continuau să defileze cu mitralierele spre sud, cu spatele spre inamic.

– Denise! strigă doamna Tellier. Veniţi imediat amândouă.

– Eu rămân în casă, se-mpotrivi Denise. Vreau să văd.

– Taică-tău nu vrea să fie nimeni la ferestre; aşa se-ntâmplă accidentele, spuse doamna Tellier, foarte agitată. Avea colierul de perle la gât, toate inelele-n degete; burta, pieptul îi erau umflate în mod ciudat.

– Dar nu deschid obloanele, se-ncăpăţână Denise; râse. Crezi că ţi-ai pus bijuteriile la adăpost?

– N-au să-ndrăznească să mi le ia de pe mine, spuse doamna Tellier.

Hélène urcă la Denise în cameră; împinseră uşor obloanele. Mai trecu un tanc pe sub fereastră. Apoi drumul rămase pustiu. Hélènei i se strânse inima. Acuma satul zăcea abandonat, între Franţa şi Germania, fără stăpân, fără lege, fără apărare. Toate obloanele erau închise; în casele albe de soare, nu mai trăia nimic. Te simţeai în afara lumii; plutèai, suspendat în mijlocul unui misterios delir fără început şi fără sfârşit.

– Ah! exclamă Denise. O luă de mână pe Hélène. Ceva explodă la colţul străzii, iar geamurile restaurantului se făcură ţăndări. Apoi fu linişte; brusc, o voce guturală strigă nişte

cuvinte necunoscute. Apărură. Toţi erau înalţi şi blonzi, cu feţe rozalii; mergeau cu un aer grav, fără să se uite-n jurul lor, cu paşi duri ca oţelul. Învingători. „Suntem învinşi. Noi suntem învinşi. Care noi?". Denise avea lacrimi în ochi. „Şi eu?", se gândi Hélène. „Franţa e-nvinsă. Germania victorioasă. Şi eu unde mă aflu? Nu mai este loc pentru mine!". Cu ochii uscaţi, se uita la bărbaţii şi la caii care treceau, la tancuri, la tunurile străine, se uita cum trece Istoria care nu era istoria ei, care nu aparţinea nimănui.

*

Olandezul se proţăpise-n faţa celor trei femei aşezate pe marginea trotuarului; agita cu mâna un bidon gol.

– Nu mai aveau benzină, explică el.

Soacra dădu din umeri: „Bineînţeles".

Lumea spunea că de opt zile se-anunţase sosirea unui vagon-cisternă. Nimeni nu mai credea aşa ceva.

Olandezul puse jos bidonul: „Aş vrea să mănânc".

– Şi eu. Mi-e foame – foame, spuse cea tânără, cu voce copilărească.

„N-au să mănânce-aşa curând", se gândi Hélène. Magazinele din Mans erau mai pustiite decât un câmp după o ploaie de lăcuste. Nici o bucată de pâine şi nici un fruct, nici un loc în restaurantele viermuind de soldaţi verzi şi gri. Hélènei nu-i mai era foame; nu mai avea nici o nevoie; ar fi putut rămâne la nesfârşit pe-acele pietre, în banda îngustă de umbră pe care-o mânca soarele. De-a lungul străzii, lumea umbla cu bidoane şi cu stropitori goale-n mână, din piaţa Prefecturii până-n piaţa mare unde se-nălţa Kommandatura;

din când în când, oamenii puneau bidoanele jos şi se-aşezau şi ei o clipă alături, şi-apoi porneau din nou; niţel mai târziu îi vedeai trecând în sens contrar, trimişi înapoi de la Kommandatură la Prefectură, cu bidoanele şi cu stropitorile goale în mână. Fără-ncetare. Ca Sisif, ca Danaidele. În căldura de trăsnet a infernului, viaţa se-nvârtea din ce în ce mai repede, asemenea unei tiribombe înnebunite. Mii de automobile zăceau pe marginea drumului înconjurate de femei şi de copii cu ochi terni, stând la umbră pe baloturi, pe saltele, pe pământ. Alte maşini lucioase, cenuşii, maşini blindate treceau pe strada mare; nişte motociclete făceau zgomot în jurul pieţei. Cafenelele dădeau pe dinafară, până-n mijlocul şoselei, de soldaţi tineri, încliftaţi în uniforme noi; şiruri de soldaţi străbăteau cu pas dur mulţimea zdrobită de soare şi de foame. Un difuzor transmitea muzică militară. Şi acel glas de foc, acea lumină fără viaţă, acel aer opac existau de la facerea lumii, pe veci. Hélène devenise eternă; sângele îi secase-n vine; se afla acolo, fără amintiri, fără dorinţe, pentru totdeauna.

– Stai jos, spuse soacra. Nu mai sta aşa cu braţele-ncrucişate.

Olandezul zâmbi. Era trandafiriu şi blond, dinţii îi veneau peste buza de jos într-un zâmbet încremenit, ca de copil sau ca de cadavru.

– Nu mai sta-n soare, îl sfătui femeia tânără. Pălăria ei albă nu mai era proaspătă ca-n ajun, iar rochia i se mototolise. Îi întinse lui bărbatu-său un cornet mare de hârtie. Pune-ţi-l în cap.

El se supuse docil şi zâmbind mereu, se-aşeză pe scara maşinii.

– Tare cald mai e, constată el.

Soacră-sa îl privi cu furie.

– Când te gândeşti c-alaltăieri, la Angers, puteai obţine douăzecişicinci de litri.

– Era aşa de mare coada, spuse el pe un ton de scuză. Credeam c-au să ne dea nemţii pe drum.

Când acceptase un loc în maşină şi Hélène credea că rezervorul e plin. În orice caz nu regreta că plecase; cu toată bunăvoinţa Denisei, se simţea nedorită în casa suprapopulată.

– Încă mai e lume-n faţa Prefecturii, spuse ea.

– Ar trebui să ne ducem pân-acolo, îşi dădu soacra cu părerea.

– O să fie la fel ca şi azi dimineaţă, profeţi olandezul.

– Hai, totuşi. Nu mai putem rămâne încă o noapte-n maşină, spuse nevastă-sa.

Şi se ridică pe tocurile subţiri, „Louis-XV". Hélène îi urmă. Două-trei sute de persoane se-mpingeau într-o grilă, strângând la şold recipiente goale. Nişte femei fierbeau mâncare la picioarele statuii unui Convenţional al Revoluţiei Franceze purtând pălărie mare cu pene. Altele dormeau pe saltele.

– E prea multă lume, spuse olandezul.

– Ai un pic de răbdare, iubitule, îl linişti nevastă-sa. Îşi duse la nas o batistuţă de dantelă.

– Nu miroase prea frumos aici.

Hélène se-ntoarse către o femeie.

– De fapt ce-aşteaptă lumea asta?

– Un număr de ordine la benzină.

– Şi cu numărul capeţi benzină?

– În ziua cînd o să vină benzina.

Grila se deschise, lumea se năpusti. Hélène se trezi în fundul unui coridor. Un bărbat distribuia oamenilor nişte pătrăţele de hârtie pe care-aceştia le luau ca pe ceva nepreţuit. Hélène îşi înşfăcă bonul şi alergă spre olandez, care rămăsese-n urmă.

– Am număr.

– Se pare că e un garaj la capătul oraşului, unde se distribuie câte cinci litri de benzină, spuse soacra.

– Da, rosti olandezul. Se uita prostit la bucăţica de carton din mână.

– Du-te să vezi! porunci soacra, împingându-l de umăr.

– Eu mă duc să dau o raită prin oraş, spuse Hélène.

Porni spre gară. În lipsa celor cinci litri de benzină trebuia găsit un mijloc de-a ieşi din acel oraş fierbinte şi prădat. Cu-atât mai rău pentru olandezi. Poate că reuşea să se urce-n vreun tren. La capătul şinelor, undeva, era un pat curat, turtă dulce şi ceai cald. Intră în gară.

– La ce oră este vreun tren spre Paris? întrebă ea.

– Nu vindem nimănui până la Paris; doar pân' la Chartres, răspunse funcţionarul.

Hélène şovăi. O mulţime inertă, culcată pe jos, printre baloturi, aştepta nu se ştie ce. Orice era mai bun decât această resemnare stupidă.

– Daţi-mi un bilet pân' la Chartres.

– Aveţi hârtii doveditoare că locuiţi la Chartres?

Hélène se-ntoarse pe călcâie.

– De ce ne spun să ne-ntoarcem acasă dacă ne-mpiedică să plecăm? se văită o femeie care ţinea un copil pe genunchi.

– Se pare că la Paris e foamete, spuse un bărbat.

– Şi-aici nu e? întrebă femeia. Preferă să murim pe loc?

Hélène o privi. I se păru deodată că simte greutatea copilului pe genunchi şi aspectul acelor ochi plini de uimire. Cu mirare, auzi în sine o voce din trecut: „Ceilalţi există. Trebuie să fii orb ca să nu-i vezi". Se opri în faţa femeii.

– Sunteţi de la Paris?

– Sunt din Saint-Denis, spuse femeia.

– Eu sunt cu nişte oameni care au maşină, spuse Hélène. Poate c-au să găsească benzină şi să pornească. Vreţi să mergeţi cu ei?

– Să merg cu ei? repetă femeia fără să-nţeleagă prea bine.

– Haideţi cu mine, spuse Hélène. Nu vă promit nimic. Dar e o şansă.

Femeia o urmă. Un grajd pentru dormit. Aerul curat de la ţară. Lapte. Ouă. Şi mâine la Paris. „De ce eu şi nu ea?", se gândi Hélène. I se-nvârtea capul de soare şi de foame dar n-avea poftă nici de hrană şi nici de umbră. Ciudat. Altădată avea atâtea pofte.

Cele două femei stăteau pe scara maşinii, amândouă roşcovane şi-mbrăcate-n culori deschise.

– Maurice nu s-a-ntors, spuse mama. Bietul băiat.

– Scârbele de nemţi, conchise fiica. Totul e din vina lor.

Hélène se-ntoarse spre femeie.

– Trebuie s-aşteptaţi un pic. Se sprijini de perete. Nu era nimic de aşteptat. Nu mai am viaţă. Doar o băltoacă

stătută în care se reflectă chipul capricios al lumii.

– Mi-au dat zece litri, spuse olandezul.

Cele două femei săriră-n sus.

– A! spuse cea tânără, o să putem pleca de-aici!

– Se pare că niţel mai departe e mai uşor să te-aprovizionezi, spuse olandezul. Săltă capota, Hélène se-apropié.

– Nu vă supăraţi, aţi avea ceva-mpotrivă dacă i-aş ceda locul meu tinerei de colo, cu copilul? Eu mă descurc. V-aş ruga să-mi luaţi şi mie valiza.

– Tânăra asta? spuse olandezul cu un aer vag. Femeia era o amărâtă nepieptănată; o privi cu un aer nedumerit.

– Da. Dacă n-o luaţi îi moare copilul, spuse Hélène pe-un ton ameninţător.

– Şi dumneata? întrebă soacra. Nu-ncăpem cinci.

– Ştiu, răspunse Hélène. V-am spus că eu mă descurc.

– Atunci să urce, hotărî olandezul.

Femeia şovăi.

– Urcă, o-ndemnă Hélène.

Urcă alături de soacră; aceasta o măsură cu un aer ranchiunos.

– Dumneavoastră nu veniţi? întrebă femeia.

– Nu, spuse Hélène. Îi zâmbi olandezului: la revedere. Mulţumesc.

Se-ndreptă spre piaţa mare. Portiera se-nchise, maşina porni. Se depărta de străzile pustii, aluneca spre o umbră călduţă cu miros de fân cosit. Hélène rămânea singură în norul de praf. „Aici ori în altă parte, mi-e totuna", se gândi ea cu indiferenţă.

În piaţă, nişte soldaţi nemţi umblau forfota în jurul

unui camion; refugiaţii întorceau spre ei chipuri pline de teamă şi de speranţă. Învingătorii. Stăpânii. Erau tineri şi de multe ori frumoşi; uniformele fără pată le puneau în valoare cefele muşchiuloase; se-aplecau condescendent asupra turmei fără căpătâi. Unul dintre ei întinse mâna unei femei care se căţăra-n camion.

– Unde se duc? întrebă Hélène.

– La Paris, răspunse o bătrână. Când au loc iau lume.

În câteva clipe, camionul se umpluse de femei şi de copii.

– Au să mai fie şi altele?

– Nu se ştie. Trebuie s-aştepţi.

Hélène se-aşează pe jos între bătrână şi-o fată negricioasă cu părul vâlvoi.

– Atunci, am s-aştept, spuse ea. Îşi puse capul pe genunchi şi-nchise ochii.

Când se trezi, fata brună mânca un colţ de pâine. Căldura se domolise.

– Ai dormit ceva, observă fata.

– Mi-era somn, răspunse Hélène.

– N-ai nimic de mâncare?

– N-am găsit nimic.

– Ţine, spuse fata, cu un aer misterios. Şi-i întinse o felie de pâine.

– Mulţumesc mult, răspunse Hélène. Muşcă avid din pâine. Era tare şi prea sărată. Un chin s-o mănânci.

– Atenţie! anunţă fata brună. Un camion venea spre piaţă: hai, mam'mare spuse ea luând-o pe bătrână de braţ; îi făcu semn Hélènei: hai şi dumneata. Se repeziră spre camion.

– *Nur zwei,* spuse neamţul ridicând două degete-n aer. O urcă pe bătrână. Fata sări peste oblonul camionului şi o trase pe Hélène de mână.

– E soră-mea, îi spuse ea soldatului. Urcă, urcă o dată. Hélène se-agăţă de camion. Soldatul râse şi-i întinse mâna.

Hélène se aşeză în fundul camionului pe-un bidon gol. Camionul era plin de lume. O prelată groasă acoperea toată maşina. De la primele hurducături, sufocată de căldură şi de mirosul de benzină, Hélène simţi că i se-ntorc maţele pe dos. Se uită-n jur. Imposibil să te mişti. Începu să tremure. I se acoperi fruntea de sudoare. O altă femeie, la celălalt capăt al camionului vărsa fără să-i pese. „Atâta pagubă", se gândi Hélène. Îşi trase picioarele şi vărsă între bidoane, cât putu mai departe. Se şterse la gură şi pe faţă. Se simţea uşurată; la picioarele ei se-ntindea un fel de cocă alburie de care nu-i păsa nimănui. „Ca şi cînd nici de trupul tău nu ţi-ar mai fi ruşine", se gândi ea. „Ca şi când nici trupul meu n-ar mai face parte din mine".

Camionul plin cu benzină mergea fără obstacole pe drumurile netede pe care, din loc în loc, le mai găurise câte-un obuz. De-a lungul taluzului vedeai maşini răsturnate, maşini arse şi morminte cu cruci. Convoaiele continuau: care cu fân, biciclete, pietoni. Traversară un oraş: bombele nimiciseră acoperişurile, nişte case arseseră, printre calcane scorojite se-ngrămădeau fiare strâmbe. Exodul, mizeria, moartea. Şi-n vremea asta, bărbaţi tineri şi voinici treceau cântând în maşini frumoase gri-fer.

„Heil", strigă unul dintre ei dând vesel din mână. Era-mbrăcat în gri ca şi camarazii lui şi toţi purtau

trandafiri roşii la piept.

Camionul se opri la intrarea-n Paris. Hélène sări jos; abia se ţinea pe picioare. Într-o oglindă îşi văzu faţa murdară de praf. Avenue de la Grande-Armée era pustie. Toate magazinele erau închise. O clipă rămase nemişcată în mijlocul tăcerii, apoi o porni spre Étoile. Toate erau la locul lor: casele, prăvăliile, arborii. Dar oamenii fuseseră nimiciţi: nimeni care să deschidă magazinele închise, pe străzi nimeni care să se plimbe, care să reconstruiască trecutul. Doar ea supravieţuia, printr-o minune; absurdă, intactă în mijlocul acelei lumi fără viaţă. Dar nu mai avea nici trup, nici suflet. Doar o voce care-i spunea: „Eu nu mai sunt eu".

*

Denise îşi pusese blocul pe genunchi şi scria, cu scrisul ei mărunt şi abundent.

– Am terminat, anunţă ea. Când vrei, plecăm.

Hélène se ridică într-un cot. Drumul încă era alb de căldură. Ora cinci. Ora trei după ora franceză. Aerul era greu, iar Sena curgea încet sub cerul nemişcat.

– N-ai zice că e duminică, spuse Hélène. Îşi săltă bicicleta de pe marginea taluzului. Nici maşini, nici tandemuri, nici îndrăgostiţi, nici râsete: câmpul era pustiu. La mari distanţe, nişte bărbaţi cu torsuri bronzate stăteau la umbră: îi recunoşteai după ceafa rasă. Erau singurii care trăiau acea duminică a Franţei, o duminică de exil.

La mijlocul apei, sub sclipirea posomorâtă a soarelui, unul singur se afla într-o barcă şi cânta la acordeon. Hélènei îi înţepeniră picioarele; spaţiul şi timpul făcuseră

explozie în jurul ei; fusese brusc azvârlită de-a lungul unei dimensiuni misterioase, în inima unei epoci, a unei lumi de care n-o lega nimic; pierdută sub un aer ciudat, asista la o istorie din care prezenţa ei era exclusă. „Exact ca şi când n-aş fi aici; sau ca şi când m-aş afla aici doar ca să spun: nu sunt aici". Se aplecă peste ghidon. Toate vilele erau închise; firmele hanurilor începeau să se decoloreze şi să se cojească. În spatele câte unei porţi deschise zăreai pe pietriş maşini gri şi din grădină se-auzeau glasuri dure.

– Hélène!

Hélène acceleră. Avea momente când se minuna că se află cufundată în această extraordinară aventură; în altele, îi era frică; pierduse cheia drumului de-ntoarcere. „Nu va mai fi niciodată altceva".

– Neamţul tău o să poată ceva pentru Marcel? întrebă Denise.

– Am să vorbesc cu el diseară la masă, zise Hélène. În orice caz, când ajung la Berlin, am să m-aranjez să fac cunoştinţe utile.

– Ar trebui intervenit acum, spuse Denise. Trei sferturi din lagăre au fost evacuate-n Germania. O privi pe Hélène: chiar ai să pleci?

– De ce nu? răspunse Hélène; îşi luă un aer înţepat; ştia ce credea Denise, ştia ce-ar fi crezut Jean; fixă sfidător orizontul. „Ai avut dreptate, n-avem ce căuta împreună".

– Chiar ţi-e totuna dacă lucrezi pentru ei?

– Schimbă cu ceva lucrurile? întrebă Hélène.

– Nu despre asta e vorba, rosti Denise cu un accent de blam. Eu n-aş face-o din consideraţie pentru mine însămi.

– Eu însămi, spuse Hélène. Îşi privi mâna de pe ghidon. Eu. Hélène... Lumea-şi pierduse maşinile pe drumuri, dulapurile, câinii, copiii: ea se pierduse pe sine.

– De fapt, te-ai gândit bine la ceea ce faci? întrebă Denise.

– A! nu m-am convertit la fascism, o linişti Hélène. Dar el există. Există. Şi după el are să vină altceva şi iar altceva. Ridică din umeri. Şi-atunci are vreo importanţă?

– Pentru noi contează momentul pe care-l trăim, spuse Denise.

– Contează dacă vrem să conteze, preciză Hélène. Îşi aducea aminte ce spunea Jean: „Noi hotărâm". Exact. De ce-ar trebui să hotărăsc eu că destinul meu personal contează; ori al Franţei; ori al secolului în care-am fost azvârlită din întâmplare?

Aluneca pe bulevardul lung, pavat, sub soarele impasibil şi unic, iute ca un meteor care despică indiferent cerul.

Ajunseră la Paris.

– Mă duc să depun scrisoarea la Crucea-Roşie, spuse Denise.

– Merg şi eu cu tine.

Cerul se înnourase. Te scăldai într-o căldură umedă. Vreo zece femei cu priviri moarte băteau pasul pe loc în faţa uşii sediului. Nişte maşini gri staţionau de-a lungul trotuarelor. În fundul bulevardului, Opera cu cupola ei de un verde violent părea un monument fetiş, martor al unor vremi apuse.

Funcţionara se uită la plic şi i-l înapoie Denisei:

– Nu mai primim scrisori pentru Baccarat. Lagărul a pornit spre Germania.

– Şi Baccarat! exclamă Denise.

– Da, doamnă, şi Baccarat, spuse funcţionara cu un pic de enervare. Hélène o luă pe Denise de braţ şi o porniră spre ieşire. Denise se albise-n aşa hal la faţă încât părea gata să leşine.

– Uneori sunt prost informate, spuse Hélène.

– În Germania!

Hélènei i se puse un nod în gât; în căldura cenuşie a acelui sfârşit de duminică, recunoştea pe chipul Denisei umbra detestată a nenorocirii.

– Se-ntoarce lume şi din Germania, rosti Hélène. Respiră adânc. Slavă cerului, nu era nenorocirea ei; ea terminase cu nenorocirea: nici dragoste, nici viaţă, nici nenorocire.

– Închipuieşte-ţi plecarea asta, spuse Denise. Vocea i se dogise.

– Sunt sigură că Marcel are să facă-n aşa fel să nu fie nefericit, o consolă Hélène.

– El, poate, spuse Denise. Lăsă braţul Hélènei: scuză-mă. Simt nevoia să rămân singură.

– Înţeleg, spuse Hélène. Îi strânse mâna Denisei: îţi telefonez mâine dimineaţă ca să-ţi comunic răspunsul lui Bergmann.

– Mulţumesc. Telefonează-mi.

Hélène îi zâmbi şi urcă pe bicicletă. Să suferi pentru altul: ce păcăleală! de-aia nu mai pot ei; fac niţică bucătărie personală cu propria inimă. S-a terminat, s-a terminat şi gata. Traversă bulevardul Saint-Germain. Nişte camioane blindate treceau cu mare zgomot, iar în urma

lor, care de asalt; din ele se iveau soldaţi în negru, cu berete mari fâlfâind în vânt. Zâmbeau. Îşi salutau victoria cu tinereţea lor uimită. Victoria. Înfrângerea. El a pierdut războiul. Strânse mai tare ghidonul. Nu există nici victorie, nici înfrângere; nu există nici al meu, nici al tău: ci doar un moment al Istoriei.

Hélène se opri în faţa cofetăriei, îşi puse bicicleta la locul ei şi urcă la ea în odaie. Îşi puse rochia frumoasă, imprimată, al cărei desen îl făcuse chiar ea. În dulap, un mantou de culoare deschisă atârna pe-un umeraş lângă un taior frumos, sport. Clientul neamţ plătea bine.

– Bună seara, mamă, bună seara, tată.

– Bună seara, rosti rece doamna Bertrand; domnul Bertrand nu ridică ochii din ziar. Erau atraşi de situaţia strălucită ce i se oferea fetei lor, dar o blamau că se compromitea cu cotropitorul. Hélène deschise uşa magazinului şi clopoţeii clinchetiră vesel. Ca altădată, când se ducea la-ntâlnire cu Paul sau cu Jean; îi venea să-i smulgă.

Bicicleta zbură pe bulevardul Saint-Michel. Ruginise, era murdară; straturile de văpsea albastră şi verde ieşeau la iveală de sub văpseaua neagră; încă era o bicicletă bună. „Am s-o iau cu mine, acolo", se gândi Hélène. Frână; în josul bulevardului era lume-ngrămădită în faţa unui gard de lemn. Coborî de pe bicicletă. Pe scânduri era lipit un afiş galben: „Robert Jardiller, inginer la Lorient, a fost condamnat la moarte pentru sabotaj; a fost împuşcat azi dimineaţă". Lumea stătea nemişcată în faţa bucăţii de hârtie, fără să spună nimic. Împuşcat? Erau fascinante literele acelea groase pe fond galben. Împuşcat. Hélène se depărtă brusc. „Ei bine! trebuie să trecem şi

prin asta", se gândi ea. Începu să pedaleze cu furie: „Toate astea n-au nici o importanţă. Nimic n-are importanţă. Nimic!".

Împinse uşa restaurantului; printre vasele de aramă şi printre funiile de ceapă, o mulţime de cârnaţi şi de jamboane atârnau de grinzile mari ale tavanului; de fiecare parte a coridorului se aflau nişe cu mese puse. Herr Bergmann se ridică, bătu uşor din călcâie şi se-nclină pentru a săruta mâna Hélènei.

– Punctuală ca un bărbat, spuse el zâmbind.

Purta un costum elegant, de culoare închisă, cu guler tare; sub părul castaniu, chipul lui avea un aer afabil şi un pic solemn. Făcu semn; un ober-chelner, împopoţonat cu o cămaşă ţărănească, făcu la rândul lui un semn unui chelner.

– Specialitatea casei, spuse el, în timp ce chelnerul punea pe masă un platou plin de pateuri, de şuncă afumată, de cârnaţi şi de tochitură.

– Cred că se mănâncă destul de bine-aici, spuse Herr Bergmann.

– Aşa s-ar părea, încuviinţă Hélène. Se servi din abundenţă. La masa vecină, o femeie grasă, congestionată la faţă, cu o bluză de satin, devora un muşchi împănat; publicul se compunea mai ales din ofiţeri nemţi, care cinau între ei sau în compania unor femei tinere şi elegante; unele nişe erau închise cu draperii grele roşii.

– Am vorbit îndelung cu doamna Grandjouan, spuse Herr Bergmann. Până la urmă ne-am înţeles: de altminteri, nu eşti legată prin nici un contract.

– Nu. Dar mi-am făcut toată ucenicia la ea. Nu e

deloc elegant s-o părăsesc în acest moment.

– Ar fi trebuit să te ia asociată, afirmă Herr Bergmann. Să te trateze ca pe-o angajată obişnuită înseamnă exploatare.

– Cândva, mi-a propus să conduc o sucursală din America, îl lămuri Hélène. Eu am refuzat.

– De ce-ai refuzat?

– Pe-atunci voiam să rămân la Paris, răspunse Hélène.

– N-ai să regreţi, o asigură Herr Bergmann. N-ai nici un viitor în Franţa. În curând, Lyon n-o să mai existe. Noi suntem stăpânii mătăsii.

Vorbea cu o satisfacţie sigură care-l apropia brusc de ofiţerii de la mesele vecine.

– Mai aveţi un pic de răbdare, îl sfătui Hélène cu un mic zâmbet. Încă nu s-a terminat totul.

– Nu. Totul începe, spuse Herr Bergmann. Îi turnă Hélènei un pic de „Bordeaux" dulce: Franţa şi Germania sunt făcute să se-nţeleagă. Uite, dumneata şi cu mine: să vezi ce profitabilă are să fie colaborarea noastră. Eu fabric ţesături, iar dumneata vii cu ceea ce ne lipseşte nouă: gustul francez, termină el galant.

– Da, se-nvoi Hélène.

– Hârtiile sunt în regulă, reluă Herr Bergmann. Am reţinut locuri pentru luni.

– Luni... murmură Hélène.

– Aş fi vrut să stau mai mult. Ezită: deşi e trist să regăseşti Parisul aşa cum e-n acest moment. Nu mai e o capitală, e o garnizoană.

– Veneaţi des la Paris?

– Am locuit un an lângă parcul Monceau, spuse Herr

Bergmann. Dimineaţa mă plimbam prin grădină, mă uitam cum se jucau copiii.

– Mie-mi place mai mult Luxembourg, explică Hélène.

– Şi mie-mi place, zise el. Şi Cartierul Latin. Şi cheiurile Senei. Mâncam supă de ceapă la cinci dimineaţa, la Hale, cu prieteni francezi. Oftă. Restaurantul ăsta era atât de interesant: plin de figuri tipic franceze. Acum, în Montmartre şi-n Montparnasse nu mai auzi vorbindu-se decât nemţeşte. Umplu cupa Hélènei cu şampanie seacă: va trebui să revin mai târziu.

– Trecutul nu va renaşte niciodată, spuse ea.

– Nu. Dar va fi altceva. N-ai curiozitatea să vezi Noua Europă?

– Ba da, spuse Hélène. Îmi place noutatea. Îi zîmbi. Trecutul n-avea să renască; se terminase cu el; era eliberată. Nici mese la „Port-Salut", nici râsete prin zăpadă, nici lacrimi în crepusculuri călduţe mirosind a violete. Un singur viitor pentru toată lumea: nemţi, francezi, bărbaţi, femei; tot un drac. Nimeni n-avea să mai aibă niciodată un chip unic, o privire fără egal. Bărbatul ăsta era un bărbat cu mâini, cu inimă, cu cap, ca şi Jean.

– Trebuie să vă cer un serviciu, glăsui Hélène.

– Cu plăcere.

– Ar exista vreun mijloc de-a repatria un prizonier francez care tocmai a plecat în Germania? E vorba de soţul celei mai bune prietene ale mele.

– Am prieteni la Ambasadă, explică Herr Bergmann. Dă-mi numele şi adresa şi-am să văd dacă pot face o-ncercare. Ezită: cu toate că nu cred să-i servească cine-ştie-ce.

Hélènei i se strânse inima. Câtă vreme avea să rămână Marcel acolo? patru ani? cinci ani?

– E dureroasă chestiunea cu prizonierii, spuse Herr Bergmann. Prietenia între noi ar fi mai uşoară dacă vi i-am putea da înapoi.

Îşi duse la gură o bucată mare de muşchi; mânca repede. Hélène îi privi cu o neaşteptată stupoare mâna-ngrijită, şevaliera lată care-i împodobea degetele albe. *Nu vi-i* putem da înapoi. Minţea; ea se minţea; amândoi ştiau; nici o clipă nu trăiseră aceeaşi istorie.

– Dacă aţi vrea aţi putea.

– Nu ne sunt prieteni siguri toţi francezii, spuse el pe un ton curtenitor. Ce vrei: astea sunt nevoile Istoriei.

Hélène puse furculiţa pe farfurie. Nu-i mai era foame! Se uită la ofiţerii cu monoclu care se-ndopau cu feluri grase franţuzeşti. În vremea asta, doamna Bertrand încălzea o mâncare de praz, Denise cojea un cartof fiert. Marcel nu mâncase nimic opt zile. Iar mâine, evreica Yvonne n-avea să mai aibă de lucru, şi-n curând nici casă. Astea erau desigur nevoile Istoriei. Dar eu? De ce mă aflu aici?

Herr Bergmann îi întinse lista de bucate: nişte brânză? fructe?

– Mulţumesc, nu mai vreau nimic.

– O băutură?

– Nu, mulţumesc.

Herr Bergmann comandă căpşuni cu smântână; zdrobi cu linguriţa fructele roşii în smântână.

– Ştii cumva un loc drăguţ unde să ne-ncheiem seara? întrebă el. O adevărată „boată" franţuzească, nu „pentru

turişti", adăugă el pe un ton complice.

– Nu prea ştiu, răspunse Hélène; făcu un efort: am auzit de-un loc în Cartierul Latin unde se dansează.

– Hai acolo. Sunt cu maşina.

– Şi eu cu bicicleta mea ce să fac? întrebă Hélène.

– Nu-ţi face griji. E foarte simplu. Am să le cer să ţi-o aducă acasă. Cei de-aici sunt foarte serviabili.

Hélène îşi scoase pudriera din geantă. Bineînţeles că e simplu; pentru ei totul e simplu. Herr Bergmann îi vorbea ober-chelnerului cu o voce lentă şi precisă şi scotea bancnote din portofel. Ober-chelnerul se-nclina şi zâmbea. Şi eu zâmbesc. Zâmbiţi. Zâmbiţi. Pe cei care nu zâmbesc îi împuşcă. Împuşcat azi dimineaţă în zori, singur, fără zâmbet. Nevoile Istoriei: dar cine hotărăşte dacă eu continui să zâmbesc sau dacă nu mai zâmbesc?

Hélène urcă-n maşină. Era încă plină zi.

– Unde trebuie să oprim?

– În piaţa Médicis. E pe-o străduţă alături. Piaţa Médicis era atât de liniştită încât se-auzea freamătul vocilor de pe terasa celor două cafenele mari: bulevardul era un drum lat părăsit. Dar toate rămăseseră la locul lor: bazinul, castanii, felinarul pe care-l curăţa cu-atâta grijă omul în dimineaţa de 10 iunie. Credeai că totul avea să se schimbe: casele, chipurile, până şi culoarea pământului. Dar nu era decât tăcerea, limpezimea insolită a cerului şi bărbatul ăsta deferent şi afectat de lângă Hélène.

– Aici e, zise ea. Împinse uşa. Intrară într-o sală mică de tot, capitonată-n roşu, decorată cu plante verzi. Muzicanţii erau suspendaţi între cer şi pământ, într-un

„amvon". Câteva perechi dansau.

– Vedeţi, nu sunt prea multe uniforme, spuse Hélène.

Se aşezară, iar Herr Bergmann comandă şampanie. Se uită-n jur cu un aer gânditor:

– Un loc simpatic, rosti el. Dar îi lipseşte un pic de... cum îi spuneţi voi? cum am zice noi: un pic de „Stimmung", adică de „dispoziţie".

– E război, spuse Hélène.

– Da, fireşte, recunoscu Herr Bergmann. Dădu din cap: V-aţi făcut mult rău.

– Berlinul e mai vesel? întrebă Hélène.

– Ai să vezi Berlinul; şi el e-un oraş frumos.

Hélène se uită la perechile care dansau şi i se-ngreună inima. Muzicanţii cântau o arie de dinaintea războiului şi ceva uitat se trezea-n ea: ceva dulce şi călduţ care te sfâşia deodată cu mii de vârfuri ascuţite. Ultimele zile. Ultimele seri. La ora asta, peste opt zile, în jurul meu lumea va vorbi o limbă străină.

– N-am călătorit niciodată, mărturisi ea.

– O! acum ai s-ajungi europeană, spuse Herr Bergmann.

O femeie tânără în rochie neagră cu fundă portocalie, care ţinea un coş în mână, se-apropie de masă: „ciocolată? ţigări?".

– O cutie de ciocolată, comandă Herr Bergmann.

Hélènei i se urcă sângele-n obraji; ştia cutiile astea cu panglici; o tânără blondă, la fel ca asta de-acum, cumpăra-n fiecare săptămână asemenea cutii de la doamna Bertrand: „Le revând friţilor cu patru sute de franci", spunea ea râzând.

– Nu, spuse Hélène.

– Dă-mi voie, insistă Herr Bergmann.

– Nu, nu vreau, refuză ea cu violenţă, am oroare de ciocolată.

– Ţigări?

– Nu fumez. Vă rog: nimic.

Se uită la el cu un fel de ciudă. Nimic în afară de libertatea lui Marcel, de siguranţa Yvonnei; în afară de viaţa lui Robert Jardiller, inginer împuşcat azi dimineaţă. Tânăra se depărtase. Urmă o tăcere de gheaţă.

– Mi-ai face onoarea să-mi acorzi acest dans? întrebă Herr Bergmann.

– Cu plăcere, răspunse Hélène. Se ridică.

M-a luat în braţe şi-am dansat, drapelele fluturau sub cerul albastru, el era-n picioare pe estradă; el vorbea şi toată lumea cânta. E-al meu, se gândi ea cu-amărăciune, e trecutul meu. Am să-l duc la Berlin cu mine. Am să mă duc la Berlin cu tot trecutul meu. Herr Bergmann o ţinea solid în braţe. Dansa corect şi atent. Paşii li se potriveau, dar fiecare trup rămânea singur. Hélène se gândi: „Mă ţine-n braţe". Aruncă o privire-n oglindă. În braţe. Da, eu sunt asta. Se vedea pe sine. Şi Denise o vedea. Şi Marcel o vedea. Şi Yvonne o vedea. Şi Jean o vedea. Pe mine mă văd.

– Iertaţi-mă, spuse ea. Se desprinse din braţele lui şi se duse către masă.

– Ce s-a-ntâmplat? întrebă Herr Bergmann pe un ton patern; dansez chiar aşa de prost? adăugă el zâmbind.

– Nu. Sunt groaznic de obosită. Se aşeză şi nu-ncercă să zâmbească. Nu mai voia să zâmbească. Ei mă văd, ei

există. Jean există. Îşi lăsă capul în mâini. Fiindcă n-am vrut să sufăr: am minţit; exist. N-am încercat niciodată să exist. Eu am să mă duc la Berlin cu tot trecutul meu; pe mine mă ţinea el în braţe. Viaţa mea o trăiesc.

– Bea un pic de şampanie, spuse Herr Bergmann cu solicitudine.

– Mulţumesc. Bău o gură acidulată. „Am minţit ca să uit, ca să mă răzbun. Am ales minciuna, am ales să fiu aici, lângă acest om". Deodată, cele o mie de tăişuri îi străpunseră inima: „Exist şi l-am pierdut pe Jean pentru totdeauna".

– Te simţi mai bine?

– Da. Recunoştea acest vaiet lung al inimii ei; îşi recunoştea bătăile inimii şi gustul salivei în gură. Eu sunt. Sunt chiar eu. Înfrângerea noastră. Victoria lor. Prizonierii noştri. Îl privi pe Herr Bergmann.

– Nu cred c-am să pot merge la Berlin, spuse ea.

XI

Te-am ucis zadarnic, fiindcă moartea ta nu era necesară: aş fi putut să mă duc eu acolo;. sau s-o trimit pe Jeanne, sau pe Claire; de ce pe Jeanne? de ce pe Claire? de ce pe tine? cum îndrăznesc eu s-aleg? Mi-aduc aminte, spunea: trebuie să acţionezi pentru ceea ce vrei. Aşa spunea el. Asta era ieri. Nu mai pot spune nimic. Nici: avea dreptate. Nici: n-avea dreptate. Dar, devreme ce nu mai pot spune nimic, acest glas trebuie să tacă. Viaţa mea trebuie să tacă.

Glasul vorbeşte şi istoria se desfăşoară. Istoria mea. Iar tu taci, ochii tăi rămân închişi. În curând vin zorile. Tu ai să taci pe veci, iar eu am să vorbesc cu glas tare. Am să-i spun lui Laurent: „Du-te sau nu te duce". *N-am să vorbesc.*

Vorbea. Ştia ce vrea şi vorbea străbătând străzile pustii, vorbea la el în cameră, vorbea prin Paris, iar duminica vorbea pe la fermele din Morvan, pe la fermele din Normandia şi din Bretania, cu ţăranii care-şi îngropaseră armele. Ţăranii-l ascultau, şi muncitorii, şi burghezii. Era ascultat în Anglia şi, uneori, seara, radioul îi răspundea:

„Macii vor înflori pe morminte". În câmpiile Normandiei şi-ale Bretaniei, avioanele paraşutau mitraliere şi grenade.

– O să-nceapă de-a binelea.

Închiriaseră la periferie o clădire izolată, iar domnul Blomart accepta să le furnizeze material tipografic. O tipografie. Un arsenal. O să ne ducem după arme, cu o camionetă. Şi totul are să-nceapă. Ceva se va-ntâmpla, datorită mie şi nu fără voia mea: fiindcă voi fi vrut.

Tresări. Cineva bătea la uşă.

Nu l-am recunoscut imediat. Era ras în cap şi purta o barbă vâlvoi:

– Marcel!

– Ei, da! zise Marcel. Râdea.

– Cum ai ajuns aici? Ai evadat?

– Cred că nu-ţi închipui că mi-au dat un permis de liberă trecere, răspunse Marcel. Intră la mine-n cameră şi se uită în jurul lui cu un aer mulţumit.

– Ia te uită! mai ai tablouri de-ale mele, spuse el şi le luă seama o clipă în tăcere.

L-am apucat de-un umăr:

– Nu-mi vine să cred că eşti aici, am spus eu.

– Eu sunt.

Scosei din dulap o bucată de pâine şi nişte unt.

– Ţi-e foame, bineînţeles.

– Aş mânca, spuse Marcel. Se aşează: e-adevărat că-i foamete în Paris?

– Încă nu, am răspuns eu. Am pus la foc o oală de cartofi. Marcel se afla acolo, cu capul lui mare, cu mâinile butucănoase, cu acel râs misterios de canibal; îmi umplea camera. Eram atât de fericit.

– Şi noi care te credeam în drum spre Germania.

– A! Păi voiau să mă ducă, spuse Marcel.

– Ţi-a fost greu să scapi? A fost teribil?

– Nu. Mie-mi place să umblu, răspunse Marcel. Întindea untul pe colţul de pâine.

Ridică privirea:

– Povesteşte tu cum merg lucrurile pe-aici.

Am ridicat din umeri.

– Nemţii se plimbă pe bulevarde? întrebă el. Vă aşezaţi lângă ei în metrou? Vă-ntreabă pe străzi pe unde s-o ia şi le răspundeţi?

– Da, am răspuns eu. Aşa e. Dar poate că n-o să fie mereu aşa.

Am început să povestesc. El m-asculta mâncând.

– Deci, iată-te-n fruntea unei mişcări teroriste, spuse el. Începu să râdă; e clar, niciodată nu trebuie să-ţi pierzi nădejdea cu nimeni.

– Întîlnim cele mai neaşteptate simpatii şi cel mai neaşteptat sprijin, am explicat eu. Ţi-ai fi-nchipuit c-am să mă-mpac cu tata? Burghezia naţionalistă ne-ntinde mâna.

– Asta-i bine, spuse Marcel. Continua să mănânce. În ciuda bărbii şi-a craniului de ocnaş, semăna leit cu el însuşi.

– Tu ce-ai de gând să faci? l-am întrebat. Am să-ţi dau adresa unui tovarăş de lângă Montceau-les-Mines care te va trece frontiera.

– Acolo trebuie să mă demobilizeze? întrebă Marcel.

– Dacă vrei să fii în regulă, trebuie!

– Atunci am să mă duc, spuse Marcel.

– Şi pe urmă? am întrebat eu. Ai să te-apuci din nou să joci şah?

– În lagăr am jucat mult; pân' la urmă ajunsesem să joc şapte partide cu ochii-nchişi.

– Cum era acolo?

– Era linişte! Marcel îşi scoase pipa din buzunar: ai nişte tutun?

I-am întins punga cu tutun. O cântări cu un aer admirativ.

– Tot tutunul ăsta?

– Acolo n-aveai?

– Rar. Îşi umplu încet pipa: n-ai ceva de lucru pentru mine?

– Ai fi tu om să lucrezi cu noi? am întrebat.

– Depinde. Nu vreau să fac nici manifeste, nici discursuri.

– Totuşi nu te pot pune s-azvârli bombe şi nici să dai foc la garaje. Ai sări-n aer din prima zi.

– Evident, admise Marcel cu părere de rău.

Şovăiam. Ne putea face totuşi un serviciu.

– Chiar vrei să intri-n mişcare?

– Te miri? spuse Marcel. Crezi că poţi juca şah sub orice regim?

– La tine nu m-ar şoca indiferenţa politică. Ai mizat totdeauna pe inuman.

– Şi-am pierdut, recunoscu Marcel.

A urmat o tăcere.

– Am ceva să-ţi propun, am spus eu.

– Spune.

– Ei bine, în clădirea asta-n care avem s-ascundem

armele nu e încă nici un locatar. Ne-ar trebui cineva care să nu fie-amestecat în acţiunile noastre. Tu eşti însurat; ar fi cu-atât mai bine pentru noi. Nu ţi-am cere altceva decât să-ţi petreci zilele pictând ori sculptând.

– Unde e clădirea asta? întrebă Marcel.

– La Meudon.

– Meudon, rosti el cu un aer amărât. În sfârşit! nu trebuie să ceri prea mult.

– Numai că-ţi dai seama: vă riscaţi pielea şi tu şi Denise.

Zâmbi:

– Denise o să fie foarte-ncântată.

– Eşti sigur că nu accepţi doar pentru a-mi fi de folos?

– Ce importanţă are asta pentru tine? întrebă Marcel. Râse: nu trebuie să ai în vedere decât interesul cauzei tale.

– Nu, am spus eu. Ceva se mişca în adâncul meu. Credeam totuşi c-am redus la tăcere această voce. *Mai întâi Jacques...* „N-aş vrea să mă servesc de tine ca de-un mijloc".

– Încă nu calci a şef, spuse Marcel.

– Poate, am admis eu. Nu zâmbeam. Mă privi serios.

– Ai rămas la fel de-nchipuit. Crezi că mă poţi trata ca pe-un mijloc? Fac ce-mi place.

– Cum ai să vrei aşa o să fie.

Aveam o strângere de inimă. De ce el? Să ştii ce vrei, şi s-o faci. Părea simplu. Voiam arme, o clădire unde să le-ascund, un locatar pentru clădire. Dar nu voiam să-l pască primejdia chiar pe Marcel. *Pe cine altcineva? de ce pe Vignon mai degrabă decât pe el?* Scopul sclipea evident. Dar nu luminá calea nesigură. *Toate mijloacele sunt proaste. De ce tu?*

El m-a adus aici. Tu eşti aici, mori, iar eu te privesc. Ea se-agită, geme: „Ruth! Ruth!". Pe cine strigă oare? cine este ea oare? Nu mai ştiu. Acum povestea se desfăşoară foarte repede, ca şi când aş fi la fundul apei şi nu mi-ar mai rămâne suflu decât pentru câteva secunde. La fundul apei. La fundul disperării. Camionete brăzdează drumurile. Intră-n Paris chiar şi-un camion nemţesc încărcat cu lăzi grele; şoferul crede că transportă unt şi şuncă; l-au plătit foarte mult. La vila de la Meudon se descarcă mobilă, saltele şi baloturi de lenjerie; se descarcă lăzile. În ciuda frigului, Laurent e-n cămaşă; de sudoare i s-au făcut coji de praf pe faţă. Coboară scara pivniţei, cocoşat sub greutatea explozibilului şi râde. Iată-mă-n salonul în care Denise şi-a instalat covoarele şi mobila; soba dúduie, iar eu îi arăt lui Laurent o linie roşie subţire care şerpuieşte pe un plan al Parisului.

– Uite: primul colţ la dreapta; al doilea la stânga şi apoi o ţinem pe bulevard.

– Bun, zice el. Am înţeles.

– Ai planul în minte?

– Pot să ţi-l desenez pe dinafară.

Mototolesc bucata de hârtie şi-o arunc într-o sobă. Marcel stă în faţa unei table de şah, meditează. Denise umblă încoace şi-ncolo prin cameră.

– Îmi place să-ncep cu Gestapoul, spune Laurent.

Mă uit la părul lui creţ, la ochii lui albaştri, la gura brutală; nu-l privisem niciodată atâta. Nu seamănă cu Jacques, dar sângele lui are aceeaşi culoare.

– Ţi-ai golit buzunarele?

– Nu-ţi fie teamă. Scoate din portofel o legitimaţie

falsă şi o contemplă cu satisfacţie: e grozavă. Ia spune: mai ştii ceva de Périer?

– Nimic. E tot la secret. Îndată ce-au să-l transfere într-un lagăr, o să-ncercăm să intrăm în legătură cu el.

– Se pare că l-au găsit pe Singer strangulat în celulă, spune Denise. Preotul închisorii afirmă că n-a avut de gând niciodată să se stranguleze.

– Tot ce se poate.

Mă uit la pendulă. E zece şi cinci; e prea devreme. Mă ridic şi m-apropii de Marcel.

– Ei? regele se apără?

Ridică ochii:

– Nu mai am inimă pentru asta. Nu poţi face două lucruri deodată.

– Îmi pare bine că te-ai apucat din nou de pictură.

– Şi mie. Îmi zâmbeşte. Pricepe că am chef să vorbesc, să vorbesc despre altceva: am fost un imbecil.

– Nu ţi se mai pare absurd să pictezi?

– Nu, spune Marcel. În lagăr am înţeles. Tipii mi-au cerut nişte freşte care să decoreze sala de lectură: dac-ai fi văzut ce ochi căscau. Formidabil, o admiraţie sinceră. Asta mi-a-ntors ideile pe dos.

– Totdeauna mi s-a părut că înainte de orice îţi lipseşte un public.

– Şi asta e-nchipuire, spune Marcel. Voiam ca tabloul meu să existe singur, fără să aibă nevoie de nimeni. De fapt, ceilalţi îl fac să existe. Dar şi contrariul e pasionant. Fiindcă eu îi forţez să-l facă să existe. Avu un zâmbet misterios şi niţel crud: pricepi? ei sunt liberi iar eu vin şi le violez libertatea: le-o violez lăsând-o liberă. E mult

mai interesant decât să fabrici obiecte.

– Da. Îl fixam, plin de curiozitate: de asta te ocupi de ceea ce e-n jurul tău?

– Fireşte. Vreau să-mi aleg publicul.

I-am pus mâna pe umăr. Cu el totul mergea bine. Dar nu fusesem niciodată prea îngrijorat în privinţa lui. Eram sigur că nu face niciodată decât ceea ce vrea. M-am uitat la Denise.

– Chelul mai dă târcoale pe-aici?

– Nu l-am văzut de trei zile. Zâmbi: cred c-am visat; nu se ocupa pic de noi. N-ar avea nici un motiv să se ocupe de noi.

– Bineînţeles.

Denise vorbeşte cu o voce rezonabilă; are însă cearcăne. Noaptea are coşmaruri, iar ziua pândeşte din spatele grilajului. Ştiu că nu va da îndărăt, că nu va trăda. Va fi la înălţimea tuturor misiunilor. Dar n-a ales să moară; a ales doar un anumit fel de-a trăi. Îi e frică. Iar moartea poate veni, o moarte care n-ar fi decât un accident stupid, ca frânghia care se rupe, ca vârtejul care te-nghite. „E frumos să laşi oamenii liberi". Unde e libertatea ei?

– Încă un pic de cafea caldă? întreabă ea.

– Da.

Ne umple ceştile. Zece şi douăzeci. Laurent îşi bea cafeaua cu un plescăit moale. E placid. Ar accepta bucuros să moară, dar e convins că n-o să moară, fiindcă lucrează cu mine. Oare m-am gândit bine la tot? *Verificasem piedica, mă gândisem la tot.* Îmi pun jos ceaşca.

– Hai! spun.

Denise mă priveşte cu uimire.

– Cum? Nu te duci cu Laurent?

– Ba da.

– Dar n-ar trebui, spune ea. Ce se-ntâmplă cu mişcarea dacă păţeşti ceva?

– Ştiu. Generalii mor în patul lor. Eu n-am suflet de general.

– Ar trebui să-ţi cumperi, spune Denise. Ştii foarte bine că nimeni nu e-n stare să te-nlocuiască.

– Ai vrea să-mi trimit prietenii să-şi rişte pielea, iar eu să-mi sorb uşurel cafeaua? Mi-ar fi greu să mă suport.

Denise mă priveşte dezaprobator.

– Te ocupi prea mult de tine, spune ea.

Cuvintele astea m-au sfâşiat. Are dreptate. Poate, pentru că sunt burghez, trebuie să mă ocup mereu de mine.

– Scrupulele tale personale nu ne interesează, continuă ea dur. Ne-am încredinţat ţie ca unui şef, care pune partidul înaintea oricărui lucru: n-ai dreptul să ne trădezi.

Mă uit la Laurent; ascultă cu indiferenţă: tot ce fac eu e bun. Mă uit la Marcel:

– Tu ce crezi despre treaba asta?

Râde:

– Ca şi tine.

– Da, îi spun Denisei. Ai dreptate. N-am să mai fac. Dar de data asta mă duc şi eu cu Laurent: trebuie să fim doi şi nu vreau să amân acţiunea. Mă ridic: şi-apoi vreau să văd o dată cu ochii mei cum se petrec lucrurile.

– Am să prezint chestiunea în faţa comitetului, spune Denise. Le ştiu dinainte hotărârea.

– De acord, accept eu.

Ieşim. Bicicletele noastre alunecă în noapte, aruncând

înaintea lor un cerc mic de lumină. În sacoşa mea, sub ceapă şi sub morcovi, se află un fel de cutie de sardele cu aer inofensiv. La dreapta noastră, în întuneric, e o sclipire slabă, neagră şi un miros proaspăt: Sena. Saci de nisip ne barează drumul; ne dăm jos şi pornim din nou; am intrat în Paris. Oraşul pare adormit; nimeni pe străzi, iar casele sunt nişte blocuri de piatră sumbră. Numai ei nu ţin seama de camuflaj; imobilele lor strălucesc: în fundul bulevardului se vede un dreptunghi mare luminos. Vâr mâna-n sacoşă, iau cutia de sardele; Laurent vine-n spatele meu pe bicicletă; ştiu că strânge şi el între degete metalul dur şi rece. La dreapta, dreptunghiul de lumină se-apropie. De cealaltă parte a geamurilor se află bărbaţi în uniformă albastră, cu brasardă galbenă, în toată casa, de sus până jos. În faţa uşii e o maşină, iar lângă ea nişte ofiţeri nemţi. Mă-ntorc.

– Nu se poate, îi spun eu lui Laurent. Vino după mine.

Trecem prin faţa nemţilor; nu ne văd mâinile. Coborîm bulevardul şi o luăm la dreapta. Încetinesc.

– Ce tâmpenie, spune Laurent.

– N-au să stea acolo toată noaptea. Hai să ne plimbăm liniştit câteva clipe.

Sunt dezamăgit. Ieri după amiază nu era nici o maşină acolo; în mintea mea nu era nici un automobil, iar acum se află acolo, atât de simplu, atât de firesc. În mintea mea, ne-ntoarceam voioşi să dormim la Madeleine. Şi în realitate? L-au găsit strangulat în celulă... Rătăcim îndelung în tăcere.

– Să ne-ntoarcem să ne uităm.

Din nou în susul bulevardului; coborîm fără grabă:

şoseaua e pustie. Un poliţist, singur, merge-n sus şi-n jos pe trotuar: încetinesc, ochesc geamul luminat şi azvârl cutia.

– Gata! În urma noastră, zgomot de geamuri sparte, explozie, ţipete, fluierături. Bulevardul coboară-n pantă moale şi fuge-n viteză sub roţile noastre. Se fluieră-n urma noastră. Primul colţ la dreapta. Tot se mai fluieră. Al doilea colţ la stânga. Pedalăm aproape să ne dăm sufletul. Când răsuflăm e linişte. Străzile dorm, cerul doarme. S-ar spune că niciodată nu se petrece nimic nicăieri.

– I-am păcălit, spune Laurent.

– Aşa cred.

– Nu e sportiv; e prea uşor.

– Încă nu sunt obişnuiţi! Aşteaptă un pic.

Pedalăm fără grabă. Mi-e cald, mă simt uşor. E uşor să faci ceea ce vrei; totul e uşor. Mâine o luăm de la capăt. Alte imobile vor sări-n aer. Şi trenuri, uzine, antrepozite. Ne aflăm la uşa pensiunii Colibri şi bem punci la gura sobei cu Madeleine. Acolo se dau ordine, se ridică morţii şi răniţii, se-mpuşcă. Iar noi ne uităm cum se flambează punciul, liniştiţi şi pierduţi ca-ntr-un fund de-hăţiş.

A doua zi la prânz, Madeleine m-a căutat la ieşirea de la atelier:

– Aţi făcut treabă bună, a spus ea. Opt morţi şi nu ştiu câţi răniţi. Tot cartierul e-n fierbere.

Umblu voios pe străzile din Clichy: morţii ăştia nu mă apasă cine-ştie-ce. N-am nici o urmă pe chip, pe mâini; oamenii mă-ntâlnesc, mă văd şi nu mă văd; sunt

un trecător inofensiv. La atelier, tovarăşii ne privesc fără surprindere. N-avem deloc aerul de condamnaţi la moarte. E o zi ca toate celelalte. Seara, trebuie să iau masa cu părinţii mei; la ora şapte am coborît la metrou şi-am văzut afişul roşu lipit pe faianţa albă.

– Ai văzut? m-a-ntrebat mama.

– Ce să văd?

– Afişele. A fost un atentat as' noapte; ca represalii au împuşcat doisprezece ostatici. Mama se uită la mine: are ochii-n fundul capului, obrajii congestionaţi; pare o femeie bătrână; spune cu-o voce albă:

– Dacă-n trei zile autorii atentatului nu sunt descoperiţi mai împuşcă doisprezece ostatici.

– Ştiu. A-nceput, spun eu.

– Au promis o recompensă de cinci sute de mii de franci pentru orice informaţie utilă, zice tatăl meu pe un ton de zeflemea.

– Oare n-au să se denunţe? întreabă mama. Au să lase să fie împuşcaţi doisprezece nevinovaţi?

Nu-mi tremură mâinile; n-am roşit. Totuşi există urme pe mâinile mele, pe chipul meu; le simt; mama le vede şi privirea ei mă arde.

– Nu se pot denunţa, spun eu. Dacă s-ar denunţa n-ar mai putea niciodată să continue.

– Sunt datori cauzei, spune tata. E foarte mândru. El a aruncat bomba şi nu-şi regretă fapta: e un om tare.

– Atunci n-ar trebui să facă ce-au făcut, spune mama. Au asasinat francezi.

– Ştii ce se-ntâmplă-n Polonia? o întreb eu. Îmbarcă evreii în trenuri, închid ermetic vagoanele şi bagă-n tot

convoiul gaze toxice. Vrei să fim complici la masacrele astea? În momentul de faţă, eşti mereu pe cale de-a asasina pe cineva.

– Bomba asta a salvat viaţa vreunui polonez? întreabă mama. Înseamnă douăzeci şi patru de cadavre-n plus şi nimic altceva.

– Cadavrele astea atârnă greu, afirm eu. Crezi că după aşa ceva cuvântul „colaborare" mai are un sens? crezi c-au să ne mai zâmbească, aşa, cu aere de frate mai mare? Acuma între ei şi noi e sânge proaspăt.

– Cine vrea să lupte să lupte, dar să-şi verse propriul sânge, spune mama.

Îşi trecu mâna prin păr: oamenii ăştia nu voiau să moară, nu i-a-ntrebat nimeni. I se sugrumă glasul: n-are nimeni dreptul, e-un asasinat.

Ridic din umeri a neputinţă. Am un nod în gât. Din fericire, tata vorbeşte, explică. Vechiul miros de cerneală şi de praf pluteşte-n galerie; pe vremuri mă sufoca şi zgâriam covorul sub pian: copilaşul Louisei a murit. Mort fără leac, pe veci. Le-am luat viaţa pentru totdeauna, viaţa lor unică; nimeni n-o va trăi pentru ei. Nici măcar nu mă cunoşteau, iar eu le-am luat viaţa. Bate cineva la uşă. *Marcel citea în atelier cu picioarele pe masă, iar eu am bătut la uşă.* Destul. Destul. Ştiam acest lucru. Îl dorisem. Mâine o s-o luăm de la capăt.

Bona aduce supa. Nu mi-e foame, dar trebuie să mănânc. Mama nu mănâncă: se uită la mine. Nu trebuie să ştie. *Dar ştie. Ştiu că ştie. N-are să mă ierte niciodată.*

Mănânc. Beau orzoaica. Dacă i-aş spune: bun, am să mă denunţ, ce-ar face? Dar nu spun nimic, iar ei nu-i

rămâne decât să mă deteste înverşunat. N-ascultă ce spune tata; se uită în depărtare, cruntă şi distrată; iar tata vorbeşte şi eu îi răspund.

Vorbim şi acele pendulei se-nvârtesc. Ora unsprezece. Mi se strânge inima; deodată am cinci ani, mi-e frică şi mi-e frig, aş vrea să mă acopere mama cu plapuma, să mă sărute lung, aş vrea să rămân aici: m-aş culca în vechea mea odaie, adăpostit în trecut şi poate-aş dormi: „Trebuie să plec".

Mă ridic; picioarele-mi sunt grele: nu pot rămâne; privirea ei mă izgoneşte; când m-aplec s-o sărut, strânge din buze şi devine ţeapănă: „Ai făcut-o. Acum îndură". Tace, dar îi aud vocea dură. Are să moară fără să mă ierte.

M-am cufundat în noapte, am mers înainte, criminal şi resemnat la crimă. Aş fi vrut să umblu până dimineaţa. La miezul nopţii am urcat la mine-n odaie şi m-am aşezat lângă soba goală. Singur. Închis singur cu crima mea. Mă uitam cum ard nişte ziare vechi. „Şi dacă totul era inutil? Dacă-i omorâsem zadarnic?". În zori, m-am trezit lângă sobă, îngheţat, cu gura amară, gândindu-mă. „Trebuie continuat. Altminteri totul ar fi inutil. I-aş fi ucis zadarnic".

Nu mai am putere. Nu mai pot continua: în noaptea asta, în patul ăsta, mori tu. Vreau să mă opresc. Oare nu mă pot opri? Am să-mi lipesc revolverul de tâmplă. Şi pe urmă? Ce-au să facă ei pe urmă? N-am să fiu aici. Dar sunt aici, şi-atâta timp cât sunt aici viitorul există, dincolo de moartea mea. Mă gândesc să mor, mă gândesc viu. Hotărăşte-te să mori; hotărăşte-te mereu, hotărăşte singur. Şi pe urmă? pe urmă?

XII

Hélène puse pila de unghii pe noptieră şi-şi înmuie mâna stângă în lighenaşul cu apă spumoasă. Era pe jumătate culcată pe divan, trăsese perdelele şi-aprinsese veioza; în felul ăsta puteai crede că ziua avea să se termine în curând; dar ea ştia că nu-i adevărat. Dincolo de fereastră se ghicea un cer albastru şi o-ntreagă duminică anostă de mai. Jos, uşa cofetăriei era deschisă şi copiii mâncau îngheţate roz, în cornete de carton. Hélène scoase mâna din lighenaş şi luă un beţişor înfăşurat cu vată pe care-l vârâ într-un lichid alb; se apucă să-şi desprindă pieliţele moarte de la rădăcina unghiilor. În fiecare zi, atâtea ore de omorât, câţi ani? Şi chiar dacă m-ar fi iubit, ce s-ar fi schimbat? Două scoici într-o cochilie. Ar fi existat mereu tăcerea asta şi clipocitul searbăd şi albastru... Îşi trase fusta peste picioare. Bătea cineva la uşă.

– Intră!

Era Yvonne. Ţinea-n mână un buchet de violete. Avea un aer ciudat.

– Ei bine, gata, spuse ea. Zâmbea, cu un zâmbet

nehotărât şi fals, ca şi când s-ar fi pregătit să-i joace o festă Hélènei.

– Ce-i? Ce s-a-ntâmplat?

– Au venit la noi acasă; îmbarcă evreii.

– Nu se poate! zise Hélène. Se uită cu uimire la Yvonne: buzele continuau să zâmbească, dar chipul era încordat.

– Ba da. Zâmbetul pieri şi obrajii începură să tremure: ce să mă fac? nu vreau să mă ducă-n Polonia.

– Ce se-ntâmplă de fapt? întrebă Hélène.

– Nu prea ştiu. Ieşisem să iau aer. Când m-am întors am cumpărat violetele astea; florăreasa mi-a spus să fug.

Hélène sări-n picioare: nu-ţi fie teamă. N-au să te ridice.

– Dar mi-e teamă pentru mama, spuse Yvonne. Dacă nu mă-ntorc cine ştie ce-i fac. Poate că acum o bat.

– Nu trebuie să rămâi aici, spuse Hélène. E primul loc unde-o să-i trimită. Hai. Hai să plecăm.

– Hélène, n-o pot lăsa aşa, fără să ştiu... O privi pe Hélène cu timiditate: te-ar supăra să te duci pân-acolo? Dacă trebuie să mă-ntorc, îmi spui şi mă-ntorc.

– Mă duc numaidecât, spuse Hélène.

Îşi luă paltonul: unde-am să te găsesc?

– M-am gândit să m-ascund la Saint-Étienne-du-Mont. Fac razii în tot cartierul; dar cred că n-au să caute-n biserici.

Coborâră-n goană scara.

– Ridică evreii. Nu pot să cred! spunse Hélène.

Yvonne o privea; avea în ochi un fel de ironie tristă.

– Eu pot. Ştiam că aşa o să se-ntâmple. Atinse umărul Hélènei: Du-te repede. Am să stau în capela Fecioarei.

Hélène o luă la goană; degeaba fugea: privirea Yvonnei era mereu asupra ei şi i se strângea gâtlejul de ruşine.

Nu credeam, nu mă gândeam, dormeam; iar ea se răsucea noaptea-n aşternut şi nu putea să doarmă: aştepta. Eu îmi dădeam unghiile cu ojă, în timp ce ei ridicau evreii!

Închisă-n camera aceea plină de somn, de tăcere şi de plictiseală; iar afară e zi, oamenii trăiesc şi suferă. Încetini pasul, îi ieşise sufletul. Străzile aveau aspectul cotidian: o duminică la fel cu celelalte, una dintre acele duminici lungi în care nu se-ntâmplă nimic.

Trecu de uşa de la intrare; sub portic se aflau doi agenţi, iar casa vuia a ceartă; se trânteau uşi, obiecte grele cădeau cu zgomot mare pe podea; o femeie ţipa cu glas răguşit ceva într-o limbă necunoscută. La mijlocul scării, Hélène întâlni un agent care ţinea un copil mic în braţe; avea un aer stângaci şi jenat. Ea se opri pe palierul etajului doi; uşa era deschisă şi-n apartamentul micuţ se auzeau voci de bărbaţi. Hélène intră.

– Yvonne!

Un agent ieşi din camera din fund: „A! ai venit!", spuse el.

– Eu nu sunt Yvonne, spuse Hélène.

– O să vedem. Intră.

Hélène şovăi o secundă. Camera interzisă, plină de-ntuneric, de coşmar şi de-un miros de nebunie era cu uşile la perete: lumina electrică ardea şi doi agenţi se aflau lângă pat. Doamna Kotz era vârîtă-n plapumă, numai capul i se vedea, cu craniul ras, cu obrajii bucălaţi, acoperiţi de-un puf negru.

– Unde este Yvonne? întrebă ea.

– Ai acte? întrebă agentul.

Hélène scoase din geantă legitimaţia şi cartelele de alimente.

– Ce s-a-ntâmplat?

– Unde este Yvonne? repetă doamna Kotz. Nu stă niciodată aşa de mult pe afară.

Poliţistul examina hârtiile Hélènei şi-şi lua note într-un carnet:

– Bun, spuse el pe-un ton dezamăgit. Ce cauţi aici?

– Veneam să-mi văd prietena.

– Nu ştii unde e?

– Nu.

– Sigur se-ntoarce numaidecât, spuse doamna Kotz pe un ton rugător.

– Ei bine! aţi face bine să-i spuneţi să nu-ncerce s-o şteargă, spuse poliţistul. Mâine au s-o caute nemţii; şi dacă n-o găsesc, ei nu prea au răbdare.

Cei doi bărbaţi plecară din cameră şi trântiră uşa de la intrare.

– O să mă omoare Yvonne! spuse doamna Kotz. Închise ochii: oh, mor! spuse ea, mor. Dă-mi repede doctoria.

Hélène luă la-ntâmplare una dintre sticluţele de pe noptieră şi-i umplu o lingură.

– Mulţumesc, spuse doamna Kotz; respiră adânc: spune-i să se-ntoarcă repede. Ăştia au să mă omoare!

– Nu cred că vă omoară, spuse Hélène. Nu vă fie teamă. Diseară mă-ntorc să vă văd. Am să mă ocup de dumneavoastră.

– Dar Yvonne? unde-i Yvonne?

– Habar n-am, spuse Hélène. La revedere.

Închise uşa-n urma ei. Pe masa Yvonnei se aflau foarfece, ace cu gămălie, papiote de aţă, lângă o vază goală. O rochie de jerseu bleu, însăilată cu alb, atârna de

cremona ferestrei. Ai fi zis că Yvonne se-ntoarce peste cinci minute. Cumpărase violete. Iar vaza avea să rămână goală, iar ea n-avea să se mai întoarcă. Pe etajera unde-şi ţinea cărţile era un ursuleţ de pluş pe care-l furase Hélène pentru ea, cu zece ani în urmă: avea un aer de orfan. Hélène îl puse-n geantă.

De pe scară nu se mai auzea nimic; ai fi zis că toată casa era goală. Hélène o luă în susul străzii; florăreasa stătea pe-un scaun pliant lângă masa cu flori. Yvonne nu-i va mai cumpăra flori, nu va mai intra-n brutărie. Unde are să fie? singură, pierdută, fără prieteni. Iar eu trăsesem perdelele şi-mi făceam unghiile!

Se opri brusc. În piaţa Contrescarpe, patru autobuse erau trase lângă trotuar; două erau goale, spre stânga; cele din dreapta erau pline de copii. Nişte poliţişti făceau de gardă pe platforme. Un şir lung de femei veneau dinspre strada Mouffetard, încadrat de alţi poliţişti. Mergeau două câte două cu boccele-n mână. Piaţa era tăcută ca la ţară. Prin geamurile autobuselor se vedeau chipuri mici brune şi-nfricoşate. De jur-împrejurul pieţei, oamenii priveau nemişcaţi.

Femeile traversară partea carosabilă şi se-ndreptară spre autobusele goale! Una ţinea de mână o fetiţă: un copil mic de tot cu codiţe brune prinse cu panglici roşii. Un poliţist se-apropie de ele şi rosti câteva cuvinte pe care Hélène nu le-auzi.

– Nu! spuse femeia. Nu!

– Hai, spuse poliţistul. Nu face panoramă. O să ţi-o dea înapoi mai târziu. Luă el fetiţa-n braţe.

– Nu, nu, spuse femeia. Se agăţa cu amândouă mâinile de braţul poliţistului. Vocea ei crescu: lăsaţi-mi-o. Ruth, Ruth, fetiţa mamei!

Fetiţa începu să urle. Hélène strânse pumnii, i se umpleau ochii de lacrimi. Oare nu putem face nimic? Dacă ne-am repezi toţi asupra poliţistului? Dacă i-am smulge copilul? Dar nimeni nu mişca. Poliţistul o puse pe Ruth pe platforma unui autobus din dreapta. Fata ţipa. Câţiva copii din maşină începură şi ei să ţipe.

Femeia stătea nemişcată în mijlocul pieţei. Autobusul demară anevoie.

– Ruth! Ruth! Întinse mâinile înainte, alergând după autobus. Era-ncălţată cu nişte pantofi scâlciaţi şi fugea sacadat şi-mpiedicat. Un poliţist venea-n urma ei cu paşi mari bărbăteşti; fără grabă. Femeia mai strigă o dată: Ruth! un strigăt strident şi deznădăjduit. Se opri la colţul străzii şi se luă cu mâinile de cap. Piaţeta era liniştită, iar ea stătea acolo-n picioare, în mijlocul duminicii albastre, cu capul în mâini, cu inima făcută bucăţi. Poliţistul îi puse o mână pe umăr.

„Ah! de ce? de ce?", se gândi Hélène cu disperare. Plângea, dar stătea nemişcată ca şi ceilalţi şi se uita. Era acolo, dar prezenţa ei nu schimba nimic. Traversă piaţa. „Ca şi când n-aş exista. Şi totuşi exist. Exist în camera mea închisă, exist în gol. Nu contez. Oare e vina mea?". În faţa Panthéonului, nişte soldaţi nemţi coborau dintr-un autocar turistic; păreau cam obosiţi; nu semănau cu învingătorii zglobii care strigau: *„Heil!"* pe drumuri. „Mă uitam cum trece Istoria! istoria mea. Toate astea mie mi se-ntâmplă".

Intră-n biserică. Glasul orgii răsuna sub bolţile de piatră, naosul era plin de lume: toţi se rugau, copiii alături de părinţi, în familie, cu inima plină de muzică, de lumină şi de miros de tămâie. În fundul unei capele, îndărătul unei

perdele de abur care se-nălţa de la lumânări, Sfânta Fecioară zâmbea cu inconştienţă. Hélène atinse umărul Yvonnei.

– O! ai şi ajuns! Ei?

– Am văzut-o pe maică-ta, spuse Hélène; îngenunchié lângă Yvonne: poliţiştii au fost foarte drăguţi; au înţeles că e bolnavă şi-au s-o lase-n pace. A zis să nu-ţi faci griji în privinţa ei.

– A spus ea asta? se miră Yvonne.

– Da. S-a purtat foarte bine. Îşi deschise geanta. Uite, ţi-am adus ursul; îţi ducea dorul.

– Ce drăguţă eşti, spuse Yvonne.

– Acum o să ne ocupăm de tine. Am să mă duc la Jean. Se pare că te-ar putea trece linia.

– Te duci la Jean?

– Denise mi-a spus să apelez la el în caz de nevoie.

– Dar nu-ţi vine greu?

– De ce? Hélène se ridică: stai aici. Am să mă-ntorc cât mai repede.

– Ţine, zise Yvonne. Ia-le. Îi puse Hélènei în mână buchetul de violete. Mulţumesc, spuse ea cu voce sugrumată.

– Nu fi proastă, rosti Hélène.

Străbătu biserica. Orga tăcuse; un clopoţel suna subţire şi preotul ridica deasupra capului potivul de aur. Hélène coborî strada Soufflot, îşi scoase bicicleta şi urcă în şa. „Am să-l văd pe Jean". Era firesc, era ceva indiferent. Nu-i era teamă, n-aştepta nimic de la el. „Ruth! Ruth, fetiţa mamei!". El n-ar putea şterge acest ţipăt pe care n-o să-nceteze niciodată să-l audă. Nimic altceva n-avea importanţă: „Ruth! Ruth!". Pe străzi, duminica era pe sfârşite,

duminică-n biserici, duminică-n jurul meselor de ceai şi-n inimile obosite. „Istoria mea: este trăită fără mine".

Urcă scara şi o clipă ascultă cu urechea lipită de uşă. Se-auzea un fel de ronţăit. Era acasă. Hélène sună.

– Bună ziua, spuse ea. Vorbele i se opriră-n gât. Nu se gândise că Jean avea să se uite la ea cu ochii lui; nu zâmbea. Hélène făcu un efort şi zâmbi prima: pot să vorbesc cu tine cinci minute?

– Bineînţeles. Intră.

Hélène se-aşeză şi spuse foarte repede:

– Îţi aduci aminte de prietena mea Yvonne? o caută ca s-o trimită-n Germania. Denise mi-a spus că ai putea s-o treci în zona liberă.

– Se poate, spuse Jean. Bani are?

– Nu. Hélène se gândi la mantoul de culoare deschisă, la taiorul frumos atârnate-n dulapul ei: ar putea face bani pe ele, dar nu imediat.

– Nu-i nimic. Spune-i să fie pe la ora cinci la domnul Lenfant, în strada Orsel, numărul 12. O s-o aştepte.

– Lenfant, strada Orsel, numărul 12, repetă Hélène.

Brusc, cuvintele-i veniră pe buze: nu se gândise să le spună, dar se impuneau cu-atâta evidenţă încât i se părea că venise aici anume ca să le spună: Jean, vreau să lucrez cu voi.

– Tu?

– N-ai nimic pentru mine?

O privi fix: ştii cu ce ne ocupăm?

– Ştiu că ajutaţi oamenii. Ştiu că faceţi ceva. Dă-mi ceva de făcut!

– Aşteaptă, glăsui el. Lasă-mă să reflectez.

– Te-ndoieşti de mine?

– Să mă-ndoiesc! spuse Jean.

– Cred c-ai auzit c-am vrut să plec la Berlin. Zâmbi. Dar n-am plecat.

– De ce vrei să lucrezi cu noi?

– Fii liniştit, zise ea, nu din cauza ta.

– Nu la asta m-am gândit.

– Te-ai putea gândi. Făcu ocolul camerei cu ochii. Nu se schimbase nimic. Dragostea mea nu s-a schimbat: nu. Nu pentru a fi iarăşi amestecată în viaţa ta.

– E muncă periculoasă, spuse Jean.

– Mi-este totuna. Nici cuvintele astea nu le gândise înainte; şi totuşi iată-le gata să fie formulate: nu mai trăiesc; sunt ca şi moartă. Ţi-aduci aminte: mi-ai spus o dată că omul poate accepta să moară pentru ca viaţa să mai aibă un rost.

– Tu vorbeşti aşa? se miră Jean.

– Ţi se pare că m-am schimbat?

– Nu. Dar trebuia s-ajungi aici. Se gîndi puţin: ştii să conduci o maşină?

– Conduc foarte bine. Am reflexe bune.

– Atunci ai putea să faci mari servicii. Urmă o tăcere: eşti absolut sigură pe tine? Dacă te arestează ai să taci? Trebuie să ştii că dacă ne-ar descoperi, ne-ar împuşca imediat.

– Da, spuse Hélène. Ezită. Ajutaţi oamenii. Şi... atât?

– Nu numai.

– A! şi tu te-ai schimbat.

– Nu atât de mult, spuse el. Privea-n faţa lui cu tristeţe. E-ngrijorat; e singur... n-am ştiut să-l iubesc, se gândi Hélène. „Nu e prea târziu. Am să-l iubesc mereu". Se ridică.

– Ai să m-anunţi când am să-ţi pot fi de folos.

– Peste două-trei zile. O privi; zâmbi. Îmi pare aşa de bine că te-am văzut, rosti el.

Hélène îşi umezi buzele; îi era teamă să nu se pună pe plâns.

– Ştii, am înţeles, spuse ea. N-ar fi trebuit să fac ce-am făcut. Am... am fost infectă.

– O! şi eu am fost vinovat.

Se priviră o clipă, tăcuţi, nehotărîţi.

– La revedere, zise ea. Aş vrea să nu mă mai deteşti. Deschise uşa şi coborî scara fără s-aştepte răspunsul.

*

Hélène împinse uşa-fereastră. Pietrişul îi scârţâi sub picioare. Noaptea era caldă; un miros proaspăt de verdeaţă urca spre cerul întunecat. Se-aşeză pe băncuţa de lemn lipită de zid. „La urma urmei, nu s-a-ntâmplat nimic", se gândi ea. În fundul văii fluieră un tren; mergea cu perdelele coborîte, invizibil. „Nu trebuie să mă gândesc aşa. Se poate-ntâmpla oricând". Culese o frunză de dafin şi-o strânse-ntre degete. „Nu-mi mai e frică". Se simţea uşoară şi fericită ca pe vremea celor mai frumoase nopţi din copilărie, când se odihnea în braţele unui Dumnezeu patern. Să mori: nu mori niciodată. Nu mai moare nimeni. Eu sunt vie. Voi fi mereu vie. Simţea viaţa bătându-i în piept şi-acea clipă era eternă.

– Hélène!

– Hélène, te rog, spuse el. Nu te duce astă seară!

– Inutil, spuse ea. Mă duc.

– Când ai dat greş, nu trebuie niciodată s-o iei de la capăt. Se poate să te fi remarcat cineva pe drum. Aşteaptă câteva zile.

– Ei n-au s-aştepte. Mâine pot să-l ducă-n alt lagăr. Nu e timp de pierdut.

Jean se aşează lângă ea:

– Dacă n-ar fi Paul, ai face-o?

– Dar e Paul.

– Paul nu-nseamnă nimic pentru Denise.

– Ea-i de acord. Formăm o echipă. Se gândi: am să-ţi propun ceva: de data asta mă duc singură.

– Nu. La cel mai mic accident, singură, eşti pierdută. Îşi stinse ţigara sub călcâi: merg eu cu tine.

– Tu? tu nu trebuie să iei parte la nici o acţiune; e o regulă absolută.

– Ştiu, spuse Jean. Eu trimit oamenii să-şi rişte viaţa şi nici măcar nu le-mpărtăşesc soarta.

Urmă o tăcere.

– Ai să fii în primejdie, şi eu n-am să fiu lângă tine: nu pot suporta gândul ăsta, spuse el.

– Ai să fii lângă mine, îl linişti ea. Distanţa nu schimbă nimic: eşti mereu lângă mine.

Jean o luă pe după umeri, iar ea-şi lipi obrazul de obrazul lui:

– Ai dreptate, spuse el. Acum, nimic n-o să ne mai despartă, niciodată.

– Să ştii că la-nceput mi-era frică; dar sunt atât de fericită că nu-mi mai e frică.

– Dragostea mea, rosti el.

De la celălalt capăt al grădinii se auzi o voce:

– Hélène!

Hélène se ridică:

– Pe mâine. Telefonează-i lui Lamy că poate da semnalul.

Suntem acolo într-o oră.

– Ai grijă ce faci, îi recomandă Jean. Şi-ntoarce-te repede. O luă-n braţe: Întoarce-te la mine.

Îi dădu drumul, iar ea se repezi spre garaj.

– Sunt gata, anunţă Hélène.

Denise coborî capota camionetei în care se-ngrămădeau baloturi de rufe murdare. O basma-i ascundea părul:

– Totul e-n ordine, spuse ea.

Hélène îşi înnodă un fular sub bărbie:

– Ai costumul? hârtiile?

– Am tot ce trebuie.

Urcară-n maşină. Hélène puse mâna pe volan.

– Jean nu voia să plecăm. Zice că-i imprudent.

– Mi-a spus şi mie. Dar Paul contează pe noi. Şi curând nopţile n-au să mai fie atât de-ntunecate.

Hélène porni motorul. Acolo, pitit după o bancă, Paul asculta în tăcere. Lamy încălecase pe bicicletă şi trecea cântând prin faţa lagărului. Jean cobora spre gară: nu-l părăsise. Acum, Hélène nu mai era singură, nu mai era inutilă şi pierdută sub cerul gol. Exista împreună cu el, cu Marcel, cu Madeleine, cu Laurent, cu Yvonne, cu toţi necunoscuţii care dormeau în barăcile de lemn şi care n-auziseră niciodată de ea, cu toţi cei care doreau un alt mâine, chiar şi cu aceia care nu doreau nimic. Cochilia se spărsese: Hélène exista pentru ceva, pentru cineva. Întregul pământ era o prezenţă fraternă.

– Ce noapte frumoasă! spuse ea.

XIII

O rază de lumină străbate prin jaluzele. E ora cinci. Se deschid primele uşi. Medicul, moaşa aleargă la căpătâiul bolnavului, al lehuzei. Dancingurile clandestine se golesc în străzile pustii. În jurul gării câteva cafenele aprind lumina. *Îi pune la zid.* Îşi vârî mâna-n buzunar. Dur şi rece. O jucărie. „N-ai crede că aşa ceva poate ucide". Şi ucide. Se-apropié de pat. N-are s-apuce dimineaţa. Şi e-aproape dimineaţă. Am să mai fiu aici şi să spun: am ucis-o? să spun: trebuie să mai ucidem. Acest glas... Pentru mine vorbeşte; pentru mine are să tacă. Ce importanţă are că pentru ei tăcerea mea încă este un glas? Nimic n-are să mă salveze. Dar pot s-adorm, să mă cufund în aceste ape vinovate. Amărăciunea trage şi sfâşie; mă smulge mie însumi. Să se termine sfâşierea asta...

– Jean.

Jean se-ntoarse. Hélène deschisese ochii. Îl privea.

– A venit Paul?

– Da. E-aici. Totul e-n ordine.

– A! ce bine-mi pare, spuse ea. Vocea-i era slabă, dar clară. Jean se-aşează pe marginea patului.

– Cum te simţi?

– Mă simt bine. Îi luă mâna în mâinile ei. Nu fi trist. Nu-mi pare rău că mor.

– N-ai să mori.

– Crezi?

Îl privi; aceeaşi privire de-odinioară, bănuitoare, exigentă.

– Ce-a spus doctorul?

De data asta nu putea şovăi; n-avea dubii: în ciuda sudorii de la tâmple şi-a glasului gâfâit, nu era un biet obiect de carne; o privire, o libertate; ultimele ei clipe îi aparţineau doar ei.

– Nu ne-a dat prea mari speranţe.

– A! Mi-am închipuit. O clipă tăcu: nu-mi pare rău că mor, repetă ea.

Jean se-aplecă, îi atinse cu buzele obrazul vânăt.

– Hélène, ştii că te iubesc.

– Da, acuma mă iubeşti, spuse ea. Îi strânse mâna. Sunt fericită că eşti aici; ai să te gândeşti la mine.

– Singura mea dragoste, şopti el. Ai ajuns aici din vina mea.

– Care ţi-e vina? întrebă ea. Eu am vrut să mă duc.

– Dar te-aş fi putut opri.

Hélène zâmbi: n-aveai dreptul să hotărăşti pentru mine.

Aceleaşi cuvinte. O privi. Asta-i ea. Ea spunea: eu hotărăsc. Acest păr spălăcit sclipea, aceşti obraji supţi străluceau de viaţă; era ea. Aceeaşi libertate. N-am trădat oare pe nimeni? oare cu tine am vorbit, cu tine unică în adevărul unic al vieţii tale? în răsuflarea asta gâfâită, în pleoapele-astea vinete îţi mai recunoşti voinţa?

– Asta spuneai altădată; te-am lăsat s-alegi; dar ştiai ce-alegi?

– Pe tine te-alegeam. Aş face iarăşi aceeaşi alegere. Dădu din cap: n-aş vrea să fi avut altă viaţă.

Încă nu-ndrăznea să creadă cuvintele astea pe care le auzea, dar menghina din jurul inimii îşi slăbea strânsoarea; în noapte se-nălţa o speranţă.

– Dar n-ai ales să mă-ntâlneşti, spuse el. Te-ai împiedicat de mine cum te-mpiedici de-o piatră. Şi-acum...

– Acum, spuse ea. Ce să regret? aveam aşa mare nevoie să-mbătrânesc?

Cuvintele-i treceau cu greu de buze. Dar privirea ei pândea vie, prezentă. Părea deodată că timpul nu mai are importanţă, tot acel timp în care ea n-avea să mai fie, de vreme ce în acea clipă ea exista, liberă, fără limită.

– E-adevărat că nu-ţi pare rău de nimic? întrebă el.

– Nu. De ce să-mi pară?!

– De ce? repetă el.

– În nici un caz să n-ai remuşcări, spuse ea.

– Am să-ncerc.

– Nu trebuie să ai. Zâmbi stins: am făcut ce-am vrut. Tu erai doar o piatră. Ca să faci un drum e nevoie de pietre, altminteri cum ţi-ai mai putea alege un drum?

– Dac-ar fi adevărat, spuse el.

– Sunt sigură că e-adevărat. Ce-aş fi fost eu dacă nu mi s-ar fi-ntâmplat nimic?

– O! cât aş vrea să te cred, spuse el.

– Pe cine-ai crede?

– Când mă uit la tine te cred.

– Uită-te la mine. Închide ochii. Am să mai dorm un pic. Am obosit.

O privea. „E bine!". Poate că Paul avusese dreptate să spună „e bine". Ea respira încet, iar el o privea. I se părea că nu i-ar fi putut închipui o altă moarte, o altă viaţă. Te cred, trebuie să te cred. Nu ţi s-a-ntâmplat nici un rău prin mine. N-am fost altceva decât o piatră nevinovată sub picioarele tale. Nevinovat ca piatra, ca bucata asta de oţel care ţi-a sfâşiat plămânul. Nu te-a ucis: nu eu te-am ucis, dragostea mea.

– Hélène.

Jean îşi înăbuşi un ţipăt. Vinele sunt umflate şi gura întredeschisă. Doarme. A uitat că o să moară. Adineauri ştia; acum e gata să moară şi nu mai ştie. Nu dormi, trezeşte-te. Se aplecă. Ar fi vrut s-o apuce de umeri, s-o zgâlţâie, s-o implore; suflând din răsputeri peste o flacără gata să se stingă, izbuteşti să-i dai iară viaţă. Dar nu există trecere de la gura mea la viaţa ei; numai ea ar putea ţâşni din nou spre lumină. Hélène! Încă mai are un nume, dar o mai poţi chema? Răsuflarea urcă greu, chinuit, de la plămâni la gură, coboară şuierând de la buze la plămâni, viaţa gâlgâie şi se chinuie, totuşi e încă întreagă, va rămâne întreagă până-n ultima clipă; nu vrei s-o foloseşti pentru altceva decât pentru moarte? Fiecare bătaie de inimă o apropie de moarte; când nu va mai bate, va fi murit, va fi prea târziu. Opreşte-te, opreşte-te numaidecât, opreşte-te să mori.

Hélène deschise ochii; el o luă-n braţe. Ochii ei deschişi nu mai vedeau. Hélène. Nu mai auzea. Mai rămâne ceva care încă nu există prin sine însuşi, dar este absent de pe pământ, absent din mine. Ochii ei sunt încă privire, o privire încremenită, care nu mai e privirea a nimic.

Răsuflarea se opreşte. A spus: sunt fericită că eşti aici; dar eu nu sunt aici; ştiu că se-ntâmplă ceva la care eu nu pot asista; ceva ce nu se petrece nici aici, nici în altă parte: ci dincolo de orice prezenţă.

Hélène mai respiră o dată; ochii i se-mpăienjenesc; lumea se depărtează de ea, se prăbuşeşte; şi totuşi ea nu alunecă dincolo de lume; în sânul acestei lumi se preface în această moartă pe care-o ţin în braţe. Un rictus îi întinde colţul buzelor. Privirea nu mai există. Îi coborî pleoapele peste ochii inerţi. Chip drag, trup drag. Fruntea ta, buzele tale. M-ai părăsit: dar încă mai pot să-ţi iubesc absenţa; are chipul tău; se află aici, prezentă în această formă imobilă. Rămâi; rămâi cu mine...

Îşi îndreptă capul. Stătuse probabil multă vreme cu fruntea peste-această inimă tăcută. Această carne care ai fost tu. Privi cu durere chipul împietrit. El rămăsese asemenea lui însuşi, dar ea nu mai era ea. Nişte rămăşiţe pământeşti. O efigie. Nimeni. Iată că absenţa ei şi-a pierdut conturul, iată că a alunecat dincolo de lume. Iar lumea e la fel de plină ca şi ieri: nu-i lipseşte nimic. Nimic. Pare de necrezut. Ca şi când ea n-ar fi fost nimic pe pământ.

Ca şi când eu n-aş fi nimic. Nimic şi toate la un loc; prezent pentru toţi oamenii prin lumea-ntreagă şi separat de ei pe veci; vinovat şi nevinovat ca piatra din drum. Atât de greu şi fără nici o greutate.

Tresări. Bătea cineva la uşă.

– Ce e?

– Am nevoie de răspunsul tău, zise Laurent. Făcu un pas şi privi patul.

– Da, spuse Blomart. S-a sfârşit.

– A suferit?

– Nu.

Privi spre fereastră. Se luminase de ziuă. Clipele chemau clipele, fugărindu-se, împingându-se una pe alta, fără sfârşit. Propune. Hotărăşte. Din nou dangăt de clopot, până la moartea mea.

– Putem pune dispozitivul într-o oră, spuse Laurent. Eşti sau nu de acord?

Privi patul. Pentru tine, doar o piatră nevinovată: aleseseşi. Cei împuşcaţi mâine n-au ales; eu sunt piatra care-i zdrobeşte; n-am să scap de blestem: pe veci am să rămân altul, pe veci am să fiu pentru ei forţa oarbă a fatalităţii, pe veci despărţit de ei. Dar cel puţin să apăr acest bine suprem care face nevinovate şi vane toate pietrele şi toate stâncile, acest bine care-l apără pe fiecare om de toţi ceilalţi şi de mine însumi: libertatea; atunci, pasiunea mea nu va fi fost zadarnică. Tu nu mi-ai dăruit linişte; dar de ce-aş vrea linişte? mi-ai dăruit curajul de-a accepta pentru totdeauna riscul şi durerea, de a-mi suporta crimele şi remuşcările care mă vor sfâşia la nesfârşit. Nu există altă cale.

– Nu eşti de acord? întrebă Laurent.

– Ba da, sunt.

Tiparul executat sub comanda 40 127
Regia Autonomă a Imprimeriilor
Imprimeria CORESI
Piaţa Presei Libere, 1, Bucureşti
ROMÂNIA

SÂNGELE CELORLALȚI

Simone de Beauvoir

Romanul „Sângele celorlalți", un roman tradus pentru prima dată în țară, al celebrei scriitoare Simone de Beauvoir, în traducerea de elită a Ilenei Vulpescu.

În curs de apariție

Romanele de mare succes ale Simonei de Beauvoir

- Mandarinii, 2 volume, premiul Goncourt
- Invitata
- Toți oamenii sînt muritori

Editura Opal